BIDRAG

TILL

SVERIGES HISTORIA EFTER 1772.

UPPSATSER, BERÄTTELSER OCH MINNEN,

SAMLADE OCH UTGIFNA

AF

AND. FRYXELL.

STOCKHOLM,
L. J. HIERTAS FÖRLAGSEXPEDITION.
1882.

STOCKHOLM,
P. A. NYMANS TRYCKERI.
1882.

INNEHÅLL.

Observera.

För att bibehålla en fullständig likhet med originalen hafva icke de många språkfel och oegentligheter i uttryck, som i här meddelade handlingar förekomma, blifvit rättade. Endast stafningen är moderniserad, och interpunkteringen förtydligad, så att innehållet lättare uppfattas.

Till Läsaren.

Tryckningen af följande samling har blifvit fördröjd först genom Utgifvarens sjukdom och död, sedan genom undertecknads bestyr med sterbhusets utredning. Hade Utgifvaren sjelf fått lägga sista handen vid arbetet, skulle sannolikt vissa delar deraf erhållit mer afrundning och fulländning. Många anekdoter och biografiska uppgifter äro nu tryckta alldeles så, som de under loppet af 40 närmare 50 år blifvit efter hand nedskrifna vid de tillfällen, då Utgifvaren hört dem berättas. Äfven torde urvalet af uppgifter i så fall blifvit strängare. Så mycket mer behöfver påminnas derom, att Utgifvaren sjelf ingalunda betraktat alla ifrågavarande handlingar och meddelanden som fulltygade historiska vittnesbörd utan tvärtom påpekat, att i dem finnas många misstag och ensidigheter. (Se t. ex. hvad härom säges i företalet och i noten vid K. F. Sacks anekdoter m. fl. ställen). Men i sammanhang och jemförda med andra samlingar har han trott också denna kunna bidraga till belysning af Sveriges historia efter 1772.

Undertecknad, som endast tillagt åtskilliga noter och föröfrigt blott besörjt handskriftens tryckning, kan ej betrakta sig som utgifvare utan bibehåller denna benämning för Samlaren och den egentlige Utgifvaren.

Stockholm Maj 1882.

E. A. Fryxell.

Företal.

Under besök i fäderneslandets arkiv och samtal med äldre personer har utgifvaren anträffat skriftliga uppsatser och erhållit mundtliga berättelser rörande hvarjehanda historiska företeelser efter 1772. Under sin egen lefnad har han dessutom varit vittne till åtskilliga uppträden af mer eller mindre historisk betydelse. På det att dessa så erhållna notiser icke måtte falla i glömska, har han trott sig böra genom följande samling lemna dem åt offentligheten. Att förut granska och söka afgöra, hvilka och i hvad mån dessa skrifter eller berättelser och deri uttalade omdömen äro med sanningen öfverensstämmande eller ej, skulle fordra flere och långvarigare studier, än han numera mägtar deråt egna. Att i dem förekomma många motsägelser och misstag, faller genast i ögonen. Utan att i detta hänseende ikläda sig något ansvar, öfverlemnar han fördenskull åt kommande forskare bedömandet och begagnandet af denna liksom af andra materialie-samlingar.

Några ord rörande bidragen till Gustaf den tredjes historia må dock tilläggas.

I 46:te delen af utgifvarens »*Berättelser ur Svenska Historien*», sid. 329 och följande, har han sökt ådagalägga, att de orättvisa förkastelsedomarna öfver svenska frihetstiden hafva förnämligast varit förestafvade af två hvarandra efterföljande historiska skolor; den ena, den af Gustaf den tredje sjelf stiftade, med dess ofta på personligt royalistiska intressen grundade ovilja mot fria och välvilja mot monarkiska, helst autokratiska statsskick m. m.; och den andra, den derefter uppträdande fosforismen, med dess af dåtidens reaktion förestafvade i båda fallen alldeles likartade politiska åsigter. Utom denna deras gemensamma rigtning hafva båda och i synnerhet den senare skolan varit af ultra heroism och ultra romantik förledda att, å ena sidan öfverskatta krigiska och äfventyrliga bragder, och att å den andra underskatta den regering, som söker under jemn fredlig verk-

samhet befordra folkens framsteg i ljus och frihet, i välstånd och förädling. Vår öfvertygelse är, att på sådant sätt hafva dessa båda skolor i vår historiska litteratur infört och efterlemnat många origtiga åsigter, bland andra den sammanhängande kedjan af likgiltighet för Karl den elfte, afguderi för Karl den tolfte; förkastelsedomar öfver Frihetstiden och lofsånger öfver Gustaf den tredje. De hafva härigenom verkat vilseledande icke blott på den historiska vetenskapen utan ock på såväl furstarnas som folkens rättsbegrepp och uppfattning af hvad som är de förras heligaste pligt och de senares sanna lycka.

Naturligt var, att under holstein-gottorpska ättens regeringstid och länge fortvarande trycktvång de högstämda lofsångerna öfver Gustaf den tredje skulle höra till ordningen för dagen. Men år 1821, och sedan denna dynasti utslocknat, gjordes ett försök att framlägga äfven en annan sida af saken, då nämligen Schartau i, som man tror, förening med P. A. Wallmark, började utgifva »*Hemliga Handlingar hörande till Sverges historia efter konung Gustaf den tredjes anträde till regeringen*». Verket, bestående af tre delar, utkom under åren 1821—1825 och innehöll många för nämnde konung högst ofördelaktiga uppgifter och omdömen, och stod således i uppenbar strid mot de åsigter, man förut vanligen uttalat. Naturligtvis skulle en sådan skrift väcka mycken ovilja hos nyss nämnda två historiska skolor. Geijer hade 1820 förklarat, att den svenske man *som vill till Gustaf den tredjes minne »lägga en förebråelse, må röra vid hans blodbestänkta stoft, och upphäfva, om han förmår, sin hand till anklagelse»*.[1] Atterbom och fosforisterna hade väl i början och af estetiska skäl klandrat samme konung; men i följd af politiskt reaktionära åsigter öfvergick äfven hela denna litterära fraktion till hans försvarare.

Som främste talemannen för denna åsigt framstod Hans Järta. Man känner, med hvilket blixtrande snille och med hvilken bergfast öfvertygelse han omkring år 1800 omfattade den dåvarande liberalismen och dess kärlek till fria statsförfattningar, samt hans ovilja mot den ofta missbrukade konungamagten. Längre fram[2] skall ock i denna samling anföras

[1] *Geijers saml. skrifter* tr. 1859. 1. 7.73.
[2] I berättelsen om Dupuys landsförvisning.

ett bland de mest talande bevis på sådana hans dåvarande tänkesätt. Men liksom många andra den tidens snillen blef också Järta hänförd af den starka reaktionära opinions vind, som efter 1810 framträngde äfven till Sverige. Ungefär 20 år efter sin förtjusning öfver 1800 års liberalism hade han öfvergått till nästan diametralt motsatta åsigter och uppträdde till strid mot 1820 talets frihetsläror och till försvar för rojalismen; båda delarna med samma snille och samma starka, ehuru nu i motsatt rigtning gående öfvertygelse. I följd af sådana sina senare tänkesätt blef han mycket missnöjd med utgifvandet af nämnde »*Hemliga handlingar*», hvilka lade i dagen många exempel af missbrukad konungamagt och således skadade rojalismens och gynnade republikanismens läror. I tidskriften Svea[1] införde han derför öfver samlingen en mycket ogillande recension. Han framdrog ur den några språk — och öfversättningsfel och några enskilda mest kronologiska misstag; men gjorde icke något försök att faktiskt vederlägga dess många för Gustaf den tredje nedsättande uppgifter och omdömen. Han uttalade väl öfver dessas historiska värde en sträng förkastelsedom, men grundade densamma icke på någon genomförd och vetenskaplig vederläggning utan på det, dock obevisade, påståendet, att dessa för konungen ofördelaktiga skrifter voro alster af partisinne och af ensidiga mest aristokratiska uppfattningar, och att man fördenskull icke borde tillerkänna dem något historiskt vitsord.

Af då rådande fosforistiska skola blef Järtas åsigt antagen och utsträckt ända derhän, att man då och många år derefter ansåg sig berättigad att, som partiskrifter betrakta och förbigå icke blott de af Schartau utgifna handlingarna utan ock den stora mängd likartade uppsatser, som i offentliga[2] och enskilda samlingar förvarades. Det blef under 1830 och 1840 talet en historisk vana, att alla för Gustaf den tredje fördelaktiga uppsatser skulle omsorgsfullt framdragas, men de ofördelaktiga deremot förtigas eller förkastas. Man skulle ej kritiskt granska dessa senare och bortrensa det falska och begagna det sanna, utan i klump och obesedt förkasta det hela.

Genom utgifvande af »*Gustaf III:s efterlemnade papper*»

---

[1] 1825. Band 7. s. 257.

[2] I Riksark. och än mer i K. Bibl. t. ex. Höppeners samlingar.

1843—1845 hade emellertid Geijer kommit att taga närmare kännedom om förhållandet. Enligt sitt uppdrag har han dervid förnämligast sysselsatt sig med de af konungen åt efterverlden testamenterade papperen, hvilka dock naturligtvis så mycket möjligt framdragit eller undandolt dåtidens företeelser, allt efter som dessa befunnos för konungens minne fördelaktiga eller ej. Dessutom sträckte sig dessa papper icke längre än till 1788, och således icke till den tid och de tilldragelser, som öfver konung Gustafs minne kasta de mörkaste skuggorna. Bland de många i andra arkiv befintliga hithörande källskrifter har Geijer något begagnat Nordins och Wallqvists för nämnde konung gynnsamma uppsatser. Men efter de många mot honom rigtade finnes föga spår. Det tyckes som Geijer, enligt den af Järta angifna åsigten, icke fästat vid dem någon närmare uppmärksamhet. Många och vigtiga upplysningar om Gustafs person och regering hafva derför icke erhållit plats i Geijers framställning; naturligtvis derför ej heller de strängare omdömen, som i följd af dem och af tilldragelserna under Gustaf den tredjes sista regeringsår måste fällas. Allt detta oaktadt, och oaktadt Geijers starka rojalism, har dock studiet af de Gustavianska Papperen medfört den följd, att Geijer afföll från sin förra uteslutande beundran för denne konung, och numera sjelf »*upphäfde sin hand*» till skarpa anklagelser och till sådana omdömen som t. ex., att »*Gustaf III var en man af förskämda och lastbara seder;*[1] — *att dubbelhet var ett hufvudfel både i hans karakter och regering;* — att *han hade en naturlig nästan oegennyttig böjelse för intrig;* och *att han med små medel ofta bortskämde stora ändamål.*[2]

Efter Gustavianska Papperen följde 1846 utgifvandet af skriften »*Märkvärdigheter rörande Sveriges förhållanden 1788—1794*» af J. C. Barfod, utgifna efter författarens handskrift; — 1848 skriften »*Anjala-förbundet*». *Bidrag till dess historia efter enskilda och offentliga handlingar af Maunu Malmanen*»; samt 1852 och följande år det utförliga verket »*Minnen ur Sveriges nyare historia, samlade af B. v. Schinkel, utgifna af C. V. Bergman*». I dessa tre skrifter omtalas många för konungen föga hedrande drag. Åren 1856 och 1857 utkom

[1] *Gustavianska Papperen.* 2.173.
[2] Samma ställe. 4.191, 192.

G. J. Adlerbeths »*Historiska Anteckningar*» samt en i samma verk[1] tryckt karakteristik af Gustaf den tredje under namn af Augustus, skrifven af kansliradet Fr. Berch, båda innehållande en mängd för Gustafs minne nedsättande uppgifter och omdömen; hvilka i följd af Adlerbeths höga anseende väga tungt som historiska vittnesbörd. Men ingen af dessa innehållsrika och utförliga skrifter mägtade likväl hejda den förra i fart komna Gustavianska förtjusningen, hvilken derefter erhöll en ny och ifrig sakförare i Bernhard v. Beskow. I flere delar af Svenska akademiens handlingar införde denne en skrift, som under titeln »*Gustaf den tredje som konung och menniska*» sökte men, efter vår öfvertygelse, ingalunda lyckades frikänna denne från de flesta mot honom rigtade anklagelser. Å andra sidan och med motsatt innehåll utkommo sedermera en mängd utförligare källskrifter rörande det vigtiga ämnet; nämligen

1:o. År 1861 af Öfverste R. Montgomery, »*Berättelse från finska fälttåget 1788*», införd i Historiska Handlingar, till trycket befordrade af Kongl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia (1. 41.323).

2:o. År 1866 af general-amiralen, snillet K. A. Ehrensvärd, hvilkens för Gustaf den tredje ytterst svåra uppgifter och omdömen läsas i Nordisk universitets tidskrift 10:de årgången Upsala häftet sid. 58—68.[2]

3:o. År 1867 af general Karl Gideon Sinclair. (Se Svenska akademiens handlingar 42.169).

4:o. År 1869—1871 af riksrådet F. A. v. Fersen i dennes »Historiska Skrifter».

5:o. År 1871 af generalmajor K. J. Ekeblad i skriften »*Gustaf den tredje och hans gunstlingar*». Ekeblad hade fört en noggrann journal, men beslöt förstöra den, på det vissa sanningar och öppenhjertiga reflexioner ej måtte komma i dagsljuset. Af missnöje öfver konungens åtgärder under riksdagen 1789 nedlade han sin öfverste-kammarjunkarebefattning vid hofvet, hvilken han dock 1791 återtog.

---

[1] 2.180.

[2] Samma år utgaf äfven W. Tham skriften »*Konung Gustaf III och rikets ständer vid 1789 års riksdag*» efter tryckta och otryckta källor, i hvilken skrift olagligheterna vid denna riksdag blottas.

6:o. År 1877 af protokoll-sekreteraren Joh. v. Engeström i samlingen »*Historiska Anteckningar och bref*».

7:o, 8:o. Flerestädes meddelade utdrag ur anteckningar, som blifvit efterlemnade af kammarherre A. L. Hamilton och af Gustaf den tredjes lifmedikus N. Dalberg.

Alla dessa herrar, flere på sin tid högt aktade, hafva med i det hela öfverensstämmande åsigter tecknat Gustaf den tredje såsom en ganska klandervärd både menniska och konung och berättat efter honom en mängd föga hedrande drag.

Att alla dessa konungens samtida hyst om honom en sådan öfvertygelse; — och att de ansett sig böra till upplysning för framtiden efterlemna sådana anteckningar, detta innebär en för nämnde konung ytterst svår anklagelse, och bör ej blifva utan inflytande på hans historia.

Eller skall man kunna i längden fasthålla den åsigten, att ofvannämnde män varit så ensidiga, så samvetslösa personer, att de, drifna af partisinne, af personlig eller ståndsegennytta, nedskrifvit och åt framtiden efterlemnat uppsatser, fylda af osanningar och mot nämnde konung uppdiktade anklagelser? Omöjligt!

Säkert är dock, att man hittills föga lyssnat till deras vittnesbörd. Nämnda källskrifter hafva innehållit en mängd nya för både konung och land högst vigtiga uppgifter, på hvilka dock hvarken tidningar eller lärda tidskrifter fäst vederbörlig uppmärksamhet,[1] och hvilka derför ej heller blifvit hvarken faktiskt vederlagda eller som historiska fakta antagna. På den senaste häfdateckningens omdöme öfver nämnde konung hafva de likväl börjat i någon mån inverka. Den rojalistiska förgudning, som med afseende på Gustaf den tredje utmärkte 1820-talets politiska reaktion, och hvars återglans bestrålar v. Beskows teckning af samme konung, har under senare tider gifvit rum för ett mer historiskt åskådningssätt. De lefnadsteckningar öfver nämnde konung, som förekomma i senare verk, innehålla många och svåra anklagelser. Så stor är skilnaden mellan 1820 och 1880.

---

[1] Tvärtom. Pressen gillade i allmänhet Beskows panegyriska teckning af Gustaf den tredje såsom en »*ur tillförlitliga källor framgången opartisk historia*». (Aftonbladet 1862, N:o 218). I Dagligt Allehanda för d. 28 jan. 1862 läses: »*Friherre v. Beskows afhandling är den första på en sant historisk grund byggda teckning af Gustaf*». Längre fram blef pressens bifall dock ej så fullkomligt.

Ännu har man likväl ingalunda fäst vid här uppräknade källskrifter den vigt, de förtjena. De finnas, som vilja fortfarande lemna dem obegagnade, liksom voro äfven de blott orättvisa alster af en oefterrättlig partiförbittring, ungefär såsom man efter Järta antagit vara händelsen med de flesta af Schartau utgifna skrifterna. Denna åsigt har vunnit ökad styrka, sedan Malmström ådagalagt, att Fersens memoirer öfver Frihetstiden lida af åtskilliga fel och misstag. Men ju mer vi undersöka förhållandet, desto fastare blifver hos oss den öfvertygelsen, att flere af Schartau tryckta och många andra i arkiven ännu förvarade skrifter mot Gustaf den tredje alldeles icke förtjena det hårda omdöme, man öfver dem uttalat.[1] Sant, ovedersägligen sant är, att några bland dem andas mot nämnde konung en ovilja, som stundom öfvergår till förbittring och till orättvisa misstankar och beskyllningar. Men några både tryckta och otryckta anklagelseskrifter äro tydligen framkallade af en varm och berömvärd kärlek till sanning, rättvisa och fäderneslаnd och af en djup och berättigad ovilja öfver de i sig sjelf högst klandervärda och för fäderneslandet högst förderfliga åtgärder, som konungen i växande mängd och djerfhet tillät sig, i synnerhet från och med år 1788. Det var förnämligast hans eget tadelvärda uppförande, som framkallade dels de flere ädla och allvarliga varnings-skrifter, dels de stundom orättvisa smädeskrifter, hvilka med ständigt växande bitterhet utmärkte de sista fyra åren af hans regering.

I korthet sagdt, Utgifvarens öfvertygelse är, att Gustaf den tredje visserligen hade några lysande egenskaper och vidtog flere berömvärda styrelseåtgerder, men att han i det hela taget var mycket klandervärd både som enskild person och som regent, och att hans inflytande på svenska folket ingalunda varit välgörande. Att genom en utförlig lefnadsteckning rättfärdiga detta omdöme, det tillåter ej Utgifvarens långt framskridna ålder; — men sannings- och rättskärlek tillåta ej heller att undanhålla de af honom anträffade käll-

[1] Schartau har sjelf erkänt, att flere bland dem ledo af ensidighet och partihat, och han har å andra sidan infört några för Gustaf gynnsamma uppsatser och således härutinnan samvetsgrant uppfylt sin pligt som utgifvare. — Han har t. o. m. gått än längre och på flere ställen uteslutit eller mildrat de uttryck, som synts honom alltför passionerade. (Del 3. sid. XVIII).

skrifter och erhållna upplysningar, hvilka ytterligare bestyrka den åsigt, som Adlerbeth, Ehrensvärd, Engeström, Fersen m. fl. uttalat, och hvilken Utgifvaren anser vara i det hela taget öfverensstämmande med sanningen och böra som sådan blifva känd och erkänd.

Det finnes personer, som påstå, att framlidna konungars misstag och fel böra så mycket möjligt förtigas och döljas, emedan deras framdragande måste hos allmänheten minska eller tillintetgöra det förtroende, den vördnad för konungamagt och öfverhet, som äro för samhällets ordning och trygghet alldeles oumbärliga. Man anser sig derför böra stödja och styrka denna konungamagt och dess anseende genom att så mycket möjligt undandölja felen hos dess forne innehafvare. Men månne ej sanningens uttalande är icke blott det vetenskapligt rigtiga, det enda rigtiga och lofliga, utan ock ofta nog det praktiskt nyttigaste. Genom en sannfärdig historia blifver hvarje klandervärd regent kraftigt varnad, och hvarje duglig och klok lika kraftigt styrkt och understödd. Anspråken på en lefvande konung växa och öfverdrifvas i samma mån, hans företrädare utmålas som klanderfria, högligen berömvärda regenter. Stundom kunna ej folken bättre lära sig tacka Gud, för hvad de hafva, än när de lära sig inse, hvad deras förfäder haft.

Men, torde någon invända, Utgifvaren framdrager här många uppgifter, som tala mot, men endast få, som tala för Gustaf den tredje; detta är ju en uppenbar partiskhet och orättvisa?

Svaret är lätt och enkelt. Nästan alla för nämnde konung gynnsamma omdömen och uppsatser hafva redan förut blifvit af hittills rådande historiska skolor uppletade och framlagda, och det så fullständigt att i den vägen blott få nya upptäckter återstått att göra. Deremot äro, som sagdt, många bland motpartiets uppsatser lemnade gömda eller glömda på biblioteken och i arkiven, och det är också nu blott ett jemförelsevis ringa antal deraf, som föreliggande samling upptager. En gång kommer likväl den tid, då såväl de som denna konungs hela historia blifva föremål för en helt annan behandling än den hittills vanliga.

Stockholm. Våren 1880. **And. Fryxell.**

Händelser under Konung Gustaf III:s Regering,

författad af Gustaf Adolf Hiärne 1798.[1]

Företal.

Det kan synas besynnerligt, att jag, som snart hunnit till 83 års ålder, sysselsatt mig med upptecknande af de under konung Gustaf III:s regering timade händelser. Men som jag under min mångåriga lefnad aldrig kunnat vara sysslolös, så föll det mig in, att i brist på annat arbete företaga detta, som förmodligen blir det sista. Försäkrad att efterverlden blir närmare upplyst om denna konungs gerningar och egenskaper, än det som af dessa få blad kan inhemtas, och hvaruti endast sådana händelser blifvit upptecknade, som ej kunnat döljas. Jag har utelemnat att beskrifva denna herres sinnelag, nöjen, gunstlingar m. m. som man under dagligt umgänge har tillfälle att känna, icke heller har jag velat om de anförda händelser yttra mina

[1] Originalet, riksrådet Hiärnes egenhändiga uppsats, fans år 1872 i medicinalrådets m. m. P. O. Liljewalchs samlingar, men är nu lemdadt till riksarkivet. Att uppsatsen är egenhändig framstår med oemotsäglig visshet, när dess mycket originella handstil jemföres med flere bref af samme Hiärne undertecknade. Fastän uppsatsen lider af språk- och minnesfel samt åtskilliga misstag och förifringar, är den dock af stor vigt. Den är skrifven af en man, hvilken nästan utan afbrott hade i 28 år, från 1761—1789 setat i rådet och således haft tillfälle följa de allmänna ärendenas gång; — en man, som under större delen af nämnde tid var stark anhängare af hofvet och således invigd i dess hemligheter; — en man, hvars fru var öfverhofmästarinna hos drottning Sofia Magdalena, hvarför han kunde också genom henne erhålla närmare kännedom om konungahusets angelägenheter. Bland alla, som efterlemnat anteckningar om Gustaf den tredje, har ingen till den grad som riksrådet Hiärne varit i tillfälle att om nämnde konung erhålla fullständig kännedom. Slutligen, skild från allt deltagande i händelserna, har han vid 83 års ålder och vid grafvens brädd nedskrifvit denna uppsats som ett åt efterverlden lemnadt historiskt testamente. Uppsatsen är ordagrant aftryckt, endast stafningen ändrad.

tankar. De ligga i öppen dag, att hvar och en öfver dem kan göra sina slutsatser.

Krigshändelserna har jag föga vidrört, helst berättelserna derom varit så skiljaktiga, att ingen annan om dem med visshet kan döma, än de som dervid varit åsyna vittnen.

Läsaren kan af denna korta beskrifning finna, det jag hvarken nyttjat tadel eller beröm, utan endast anfört det, som med sanning instämmer, som jag hela min lefnad vördat och högaktat.

1771.

Gustaf III emottog svenska kronan efter sin fader konung Adolf Fredrik, som blef död i Stockholm d. 12 februari 1771.

Den unge konungen var då 25 år gammal, och var då i Paris, dit han året förut i oktober månad var förrest. Han blef icke dess mindre på rådets föranstaltan dagen efter sin herr fars död utropad i Stockholm för Svea och Göta konung, och en allmän riksdag utskrefs i nästföljande juni månad.

Så snart den af rådet utsände kurir ankommit till Paris, öfversände konungen till rådet konunga-försäkran; gjorde sig sedan färdig till hemresan, och anlände den 18 maj till Karlskrona, der han af de 2:ne äldsta riksens råd blef emottagen och lyckönskad (a).[1]

Nationen gjorde sig det glada hopp, att i honom erhålla en sparsam och hushållsaktig regent, i anledning deraf, att han i sitt första bref till riksens råd, gaf befallning om franska komedie-truppens förafskedande, såsom för kostsam och begärde derjemte få vagnar och ekipager jemte en inskränkt hofbetjening sig till möte på svensk botten. Under sin uppresa genom landet visade han sig ganska angelägen derom, att allmogens hästar ej skulle illa medfaras, och åkte långsamt utan brådska.

När konungen d. 30 juni, kom till Fittja, blef han af sin drottning och samtliga riksens råd emottagen, och vid

---

[1] Bokstäfverna hänvisa till bilagor vid uppsatsens slut.

ankomsten till Stockholm bemöttes af sina undersåtar med de utmärktaste glädjebetygelser.

Riksdagen utblåstes på vanligt sätt d. 17 juni, och konungen öppnade den med ett förträffligt tal.

Utom adeln voro de 3:ne andra stånden Ryssland helt och hållet tillgifne, som ej sparde penningar att hos dem bibehålla sin pluralité. Afsigten var att ännu ytterligare inskränka konungaväldet, oaktadt det redan under de 2:ne sista konungarnas regering blifvit mycket förminskadt, och flera betydande afsteg gjordė uti den besvurne regeringsform af 1720.

Hatet emellan tvänne partier, som då kallades Hattar och Mössor, hade skridit till sin höjd, och 3:ne stånden utom adeln, voro mest alle af det sistnämde partiet, som andades ej annat än hämnd. Konungen åtog sig att förlika partierna, men uträttade föga dermed, och ehuruväl en sort förlikning under konungens garanti blef sluten, så höll det rådande partiet icke en enda punkt, af hvad det lofvat.

Konungaförsäkran blef i synnerhet ämnet för deras öfverläggningar. När efter flere månaders utdrägt omsider den nya konungaförsäkran blef konungen i sittande råd af ständers deputerade tillstäld, lät konungen den ej för sig uppläsas, utan emottog den med det yttrande: *att han hade det fullkomliga förtroende till riksens ständer, det hade han ej något betänkande vid, att den genast underskrifva*, som han ock gjorde, och till de deputerade återlemnade.

1772.

Sedan det förra rådet blifvit afskedadt, och de nya rådsherrar haft sitt inträde i rådkammaren, skedde kröningen i maj månad, då konungen aflade den vanliga eden, och deruppå följde hyllningen. Och emedan den af konungen underskrifne och till ständerne aflemnade försäkran innehöll, att konungen under sin regering skulle följa de honom föreskrifne lagar, och hans maj:t tycktes dessutom intet sysselsätta sig med annat än sina nöjen, och inrättande af svenska skådespel, så gjorde ständerna sig säkra för alla försök till ändringar i regeringssättet. De sysselsatte sig mest med

förföljelser, och sådana göromål, hvilka egentligen borde tillhöra regeringen som den lagskipande magten.

Konungen deremot, arbetade i största hemlighet på en revolutionsplan, hvartill Frankrike biträdt honom med en tillräcklig summa penningar.

Början till revolution gjordes i Kristianstad och på Sveaborg. På det förra stället tog kapten Hellichius (sedermera kallad Gustafssköld) befälet, och lät arrestera de embetsmän, som kunnat sätta sig emot detta företag. På Sveaborg lät öfverste Sprengtporten arrestera befälhafvaren generalmajoren Björnberg, och antog befälet öfver fästningen och den dervarande skärgårdsflottan samt lät så mycket manskap af finska regementer, som i hast kunde samlas, gå om bord, sedan de besvurit 1719 års regeringsform och afseglade med dem till Stockholm, hvarest revolutionen vid ankomsten skulle gå för sig.

Riksens ständer, som omsider af detta erhöll kunskap, men ej med visshet hade sig bekant hvad mer eller mindre del konungen hade i dessa anstalter, lät uppbåda regementerna, hvaraf en del skulle gå till Kristianstad, och en del till Stockholm, togo omsider det beslut, att göra sig försäkrade om konungens person, som den följande dagen skulle verkställas. Konungen erhöll derom underrättelse, (b) och var således icke längre tid afbida Sprengtportens ankomst, utan lät konungen följande dagen, då gardesvakten uppmarscherat, bägge vakterna rycka in på inre borggården, sluta slottsportarne och sätta vakt för rådkammaren, der rådet var församladt. Konungen höll ett tal för gardesparaderna, som förmådde dem att aflägga en ny trohetsed, hvilken förband dem, att våga lif och blod för det regeringssättet, som var i Sverige före 1680.

Så snart det var gjordt, begaf konungen sig till häst åtföljd af en myckenhet officerare till Skeppsholmen, och försäkrade sig om dervarande amiralitetet, och derifrån till artillerigården, af hvilken han satte sig i besittning, och utskref derifrån befallning till de regementer, som voro i anmarsch, att vända om till sina hemvister. Några de mest betydande af oppositionspartiet blefvo i Stockholm arresterade, och riksens ständer kallades d. 21 aug. uppå rikssalen, hvarest konungen utan sitt råd, som då var arresteradt, in-

fann sig, och lät för ständerna uppläsa den nya regeringsformen, som af dem blef antagen.

Så snart detta var verkställdt, befriades riksens råd ur arresten, tillika med större delen af dem, som blifvit tagne i fängsligt förvar.

Konungen afskedade sedan hela rådet och utnämnde ett nytt råd, som till större delen bestod af dem, som ständerna under dåvarande riksdag afsatt, samt några få af de, som af dem blifvit valda: hvarjemte fältmarskalken grefve Fersen, som var chef för lifgardet, äfven till riksens råd förordnades, och konungen åtog sig sjelf chefskapet för gardet.

Vid allt detta bör anmärkas, att konungen gjort det aftal med Sprengtporten, innan han reste till Finland, att han vid revolution endast skulle återtaga 1719 års regeringsform. Detta gaf sedermera anledning till allt det missnöje, som tilldrog sig mellan konungen och Sprengtporten, som varade intill den sistnämndes död.

I stället, för att derintills alla riksvårdande ärender sköttes i rådet, blefvo nu konseljer inrättade, hvarigenom de angelägnaste göromål drogos ifrån rådkammaren. Några få af riksens råd blefvo utnämnde att bevista dessa konseljer, men deras yttrande och påminnelser blefvo ej tagne till protokollet, utan endast det, som konungen fann för godt att besluta.

Konungen hade kort efter sitt anträde till regeringen utsatt vissa dagar i veckan, att lemna sina undersåtar fritt tillträde, då hvem som helst åstundade, af bägge könen, kunde låta anmäla sig att få tala med honom, hvarför man i allmänhet gaf dem namn af tiggarekurer. Men denna tillgång räckte ej mer än några få veckor efter regementsförändringen. Då sedermera levéer inrättades efter franska sättet, men dessa kunde endast nyttjas af hof- och embetsmän, som voro vane att visa sig vid hofvet.

För att få tillräckligare bevillning till konungens behof, utverkades hos ständerna, att afgiften för bränvin blef bibehållen, med den tilläggning, att konungen kunde vid missväxtsår förbjuda all tillverkning, men likafullt bibehålla afgiften samt att för öfrigt konungen kunde med tillverkningen taga sådana mått och steg, som för riket kunde finnas nyt-

tigast. Detta lade sedermera grunden till inrättningar af regala brännerier.

Kort derefter hemförlofvades riksens ständer, med löfte att de sex år derefter skulle åter sammankomma.

Sedan ständerna voro åtskilda, och konungen dels med penningar, dels med befordringar och band belönt dem, som blifvit af honom nyttjade vid regementsförändringen, lät konungen i nov. månad hela svenska arméen uppbryta och marschera till norska gränsen, dit konungen äfven sig sjelf begaf. Man hade inbillat honom, (c) att missnöjet i Norge mot danska regeringen stigit till den höjd, att så snart någon svensk trupp der visade sig, skulle hela detta rike underkasta sig svenska kronan. Vederspelet visade sig strax efter ditkomsten, i anseende hvartill svenska arméen återtågade till sina hemvist, så att detta tåget intet tjente till annat, än att det medtog en ansenlig summa penningar utom 12 tunnor guld, tagne ur banken. Och som dit- och återmarschen skedde en så sen årstid, åstadkom den mycken sjukdom, hvaraf en del förlorade lifvet.

Detta år utfärdades förbud emot bränvinsbränning samt förordning om de mindre helgdagars indragning jämte bref till konsistorierna om kristendomens befrämjande genom husförhör.

1773.

Detta år inrättades assistans-kontoret. I dess fond, som var sex tunnor guld, egde konungen hälften.

En finans-expedition blef förordnad, och kommerse-rådet Liljencrantz blef dervid statssekreterare. Under dess vård blef en stor del af penningeförvaltningen en hemlighet så väl för statskontoret som äfven för riksens ständer.

Vid Haga läste man denna sommar skrifvet på en fönsterruta i lusthuset följande verser:

Min konung!

Om du vill Henriks like vara,
Bör aldrig lekverk på dig rå;
Af visa män du rådas må,
Ej af en oförståndig skara.

Om du vill en minister skapa
Med Sullys och med Colberts vett,
Förtro dig intet oförsedt
Åt den, som blir en Sullys apa.
Och vill du sådant minne vinna,
Som liknar det Gustaver nått,
Vis', att det fallit på din lott
Att tänka manligt, ej som qvinna;
Vis', att du sjelf kan ögon hafva,
Och låt ej dem, du har i råd,
Få uti skygd utaf din nåd
Förtrycka oss, och dig bedraga. (d)

Konungen sparade inga omkostnader att göra sitt hof lysande. Bruket af guld och silfver på kläder, som allt sedan 1723 varit förbudet, började nu vid hofvet komma i bruk. En så kallad Ekolsunds-uniform, som var galonerad, inrättades att nyttjas på kungsgårdarna, och tillstånd att bruka den gafs åt dem, som konungen med besynnerlig utmärkt nåd ville hugna. Af denna anledning tog man sig nästan allmänt tillfälle, i synnerhet fruntimret, att nyttja silfver och guld på kläder utan att sådant enligt förra författningen blef åtaladt.

Statsdamer antogos detta år till drottningens uppvaktning i stället för hoffröknar, med värdighet näst efter riksens råds fruar.

I början af augusti månad reste konungen till Karlskrona för att anstalta om skeppsflottans iståndsättande, hvartill Frankrike årligen betalte fyrahundratusen riksdaler i femton år, som inalles utgör sex millioner riksdaler. Denna resa skedde icke så sedigt, som då konungen kom hem från Frankrike och reste från Karlskrona till Stockholm. Bondhästarne, som nu nyttjades till skjutsen, blefvo dels ihjelkörda, dels förderfvade, som efter denna tiden vanligen tilldrog sig på alla konungens resor.

Detta året blef bibelkommission utnämnd och en direktion öfver barnhusen.

1774.

Inrättades nummerlotteriet. Dess afkastning är ofelbart betydlig. Femton dragningar ske om året, och om kronans

vinst vid hvar dragning allenast vore 5 000 rdr gör det i staten en årlig tillökning af 4 $^1/_2$ tunnor guld.

Ett reglemente utfärdades för nordsjöfisket.

Att småningom minska riksens råds anseende tog konungen till en början den utväg, att inrätta en ny värdighet under namn af riksens herrar, som i allt borde ega lika anseende och rättigheter med riksens råd. Tyska riksfursten fältmarskalk Hessenstein, blef till en början med en sådan fullmagt försedd, och då han sedermera någon tid derefter inkallades i rådet, fick han derstädes intaga säte efter denna fullmagts datum framför de riksens råd, som fått kallelsebref senare än hans fullmagt var daterad, oaktadt de långt förrän han haft inträde i rådet.

Att förskaffa de till statsfruar utnämnda damer beqväma rum på slottet, måste enkedrottningen och den kungliga prinsessan flytta derifrån till Fredrikshof, som nyligen blifvit upplagadt och till en del nybygdt. Rummen derstädes voro så fuktiga, att en stor del af möblerna skämdes bort. Enkedrottningen sjuknade det följande året så illa, att man tviflade om hennes uppkomst.

Samma år skedde hertig Karls förmälning med en holsteinsk prinsessa, och bilägret skedde med mycken högtidlighet i Stockholm.

Tryckfrihetsförordning utkom detta år den 24 April. (e)

1775.

I maj månad reste konungen till Finland, hvarest regementerna voro i ett läger sammandragne. Derifrån skedde resan till Petersburg, der konungen af kejsarinnan med många vänskapsbetygelser blef emottagen. Men det oaktadt fann kejsarinnan sig icke vid hvarken att garantera 1772 års regeringsform eller göra ett med konungen emot Danmark, utan tvärtom lemnade danska hofvet del af denna underhandling. Under de många vänskapsbetygelserna å ömse sidor, uppkom det frö till oenighet, som sedermera så olyckligt utbrast.

Under konungens vistande i Petersburg, skänktes kejsarinnan den store rubin, som sedan tyska kriget varit i svenska skattkammaren förvarad, och ansågs för ovärderlig.

Vid afresan derifrån, blef konungen begåfvad med några skänker af juveler.

Konungen hade af enkedrottningen tillhandlat sig Drottningholms lustslott, hvarpå mycken kostnad användes såväl genom anläggning af en engelsk trädgård, som en ny väg till Stockholm. Dessa omkostnader voro mycket dryga, och medtogo några tunnor guld.

Detta år började med operahusets uppbyggande, som säges kostat etthundraåttiotusen riksdaler.

I Stockholm inrättades så många skådespel, att ingen dag i veckan gick förbi, då ej komedi uppfördes, så att icke heller söndagen derifrån var undantagen.

Diskont-kompaniet inrättades, som lånar på reverser, aktier och goda sedlar; dess rörelse begyntes med sex tunnor guld, hvaraf konungen hade fjerdedelen.

En ny politie-inrättning gjordes i Stockholm. I Finland inrättades en hofrätt och tvenne nya län samt tre städer. Marstrand förklarades samma år för porto franco.

1776.

Sjö- och landt-tullarne sattes under arrende. Detta förbyttes sedan i en tulldirektion för kronans räkning.

Utkom förordningen om rikets mynt och penningeväsende. Riksdalern, som hittills beräknats till tre daler silfvermynt, skulle från denna tid gälla sex daler silfvermynt.

1777.

Ehuruväl manufakturfonden, och flere kassor blifvit medtagna och lagda till statsverket, tullen ansenligen förökad och postinkomsterna fördubblade, samt lotterier inrättade m. m., hvarigenom statsinkomsterna blifvit ansenligen förökade, så började nu penningetillgångarne icke dessmindre att tryta. Att fylla denna brist, blef all bränvinstillverkning förklarad för ett regale, och kronobrännerier anlades på åtskilliga ställen i riket. All tillverkning deraf hos privata blef strängeligen och vid svårt straff förbuden. Kronobränneri-inrättningen kostade en million sjuhundratusen riksdaler, och räntade

ungefär 17 tunnor guld årligen. Denna missräkning på hushållssidan, alla de våldsamheter, som till handhafvandet blifvit brukade, som gaf anledning till mord, menederi, religionens qväfvande och sedernas förderf, hvartill kommer spioners uppmuntringar och belöningar, blifva för dess upphofsmän äfvenså många skamfläckar.

En medborgare (f) var nog dristig, att på trycket utgifva en skrift, hvarigenom han tydligen beviste, att rättigheten till bränvinsbränningen icke tillhörde monarken utan nation. Igenom konungens föranstaltande dömdes han till döden så väl af Svea hofrätt, som slutligen af rådet, hvilken dom likväl af kunglig nåd lindrades till straff på vatten och bröd.

Tulltaxan, som detta året förhöjdes, åstadkom en årlig tillökning i staten af 30 tunnor guld.

Men utom allt detta, företogs en penningerealisation.

Rikets gäld var 1772 som följer: utrikes 3 523 000 riksdaler; inrikes till privata i speciemynt 3 533 000 riksdaler, till banken inberäknad konung Karl XII gäld, 18 300 000 riksdaler. Summa summarum 20 687 000 riksdaler. [1]

Genom beräkningssättet à 6 daler silfvermynt rdr reducerade Liljencratz kronans privata sedelskuld till hälften. Rdr speciemyntsgälden förblef sådan som den var, och bankogälden som 1772 uppgafs till 15 427 000 rdr liquiderades 1777 med 3 $^{1}/_{2}$ millioner i silfver, som låntes utrikes, och tjente till en början af realisation. Med denna summa ansåg man de 1765 i banken pantsatte så kallade kronans realia, bestående af silfver- och kopparräntan, hammarskatten, stora sjötullen m. m. såsom inlöste och drogos under statsverket. De räntade minst 400 000 rdr årligen, och fördubblingen af sjö- och landt-tullen minst 300 000, så att igenom ett penndrag kronans gäld minskades från 20 till 8 millioner, och dess inkomst endast af denna artikel blef ökad med 700 000 rdr. Embetsmännernas löner fördubblades, men blefvo ej mera i riksdalertal, än de voro förut efter 1696 års slut. På lika sätt blefvo kronans gamla räntor fördubblade till dubbelt dalertal, men utgjorde i rdr ej mer, än de af ålder varit.

Vid denna tiden arbetades med full styrka på flottans iståndsättande. 15 nya rangskepp kostade 100 000 riksdaler

[1] Dessa uppgifter, som ej öfverensstämma, innehålla troligen någon misskrifning.

hvardera, och 10 nya fregatter à 60 000, utgör en summa af 6 millioner [1] rdr specie, således var af de 6 millioner, som Frankrike 15 år utbetalte, en ansenlig fond öfver.

Med fästningsbyggnaderna i Finland och Skåne fortfor man dessa åren.

Vid ordensinrättningen skedde tid efter annan åtskilliga förändringar. Utom en ordensbiskop, två kaplaner och en rikshärold samt historiograf förordnades sedermera en vice kansler, en underkansler, en öfverskattmästare och en högste ombudsman.

Serafimer-orden, som bestod af riddarnes tillskotter, och var till den ändan inrättad, att af dess inkomster framdeles efterhanden skulle inrättas pensioner för riddarne, blef använd till prydnader för ordenspresterne och troner för de krönta hufvuden, som till riddare af denna orden voro antagne, jämte mera granlåt, som var orsaken, att under hela denna konungens 21-åriga regering ingen enda pension kunde inrättas. (g)

De af konungen gjorda flera resor till Finland medförde ingen annan nytta, än arméns sammandragande till kamperingar, hvarigenom mycken olägenhet skedde landet, med långväga skjutsningar i ett nästan obebodt land. Det af riksens ständer under förra regeringssättet till landets uppodling tagna beslut, blef helt och hållet förändradt och upphäfdt, i så måtto att ständerna ansågo, för den naturligaste utväg att få detta nästan öde land med tiden uppodladt, och folkstocken förökt, hade gifvit landets innevånare försäkran, att de för sig och sina efterkommande skulle få oqvaldt nyttja de egor, som de då innehade, emot vilkor, att de derpå skulle göra nya uppodlingar på utmarken för sina barn. Men konungen befalte, att nya egodelningar skulle göras öfver hela landet, hvarigenom hvart hemman skulle erhålla vissa tunnland jord, och det öfriga förklaras för en kronans tillhörighet. Att verkställa detta beslut, blef en myckenhet landtmätare antagne och ditsände, och som de vid sina förrättningar skulle njuta förplägning och betalning af landets inbyggare, så blefvo de derigenom öfver höfvan betungade, då de nödgades betala, för det man fråntog dem de egor,

[1] Månne misskrifning i stället för 2 100 000?

som de innehaft. Icke mindre upprörande var för dem, den nya passevolansinrättningen till underhållande af de indelta regementers tross och utredning, som rust- och rotehållare dels genom hot, dels genom öfvertalande sig åtogo.

De finska länen blefvo annorlunda fördelade än de förut varit, och 2:ne landshöfdingeresidenser flyttade till andra ställen. (h)

1778.

Blef en nationaldrägt inrättad. Konungen utgaf väl ingen befallning om dess antagande i allmänhet; men emedan den nyttjades till hofdrägt, så att ingen fick visa sig der i annan klädnad utom utrikesministrar, så varade det ej länge, innan den allmänt blef anlagd.

Enligt det af konungen utfärdade kallelsebrefvet, samlade sig riksens ständer i Stockholm, då konungen ifrån tronen höll ett så bevekligt tal, att han blandade det med tårar.

Denna riksdag införde konungen klassifikation på riddarhuset.

Den oenighet och de missnöjen, som detta år yppade sig mellan konungen och dess fru mor enkedrottningen hade ett ursprung för ömt att vidröra. Från denna tid steg missnöjet dem emellan till den höjd, att alle de, som infunno sig vid enkedrottningens kurer, blefvo vid konungens hof mindre väl ansedda.

Den 1 nov. blef drottningen förlöst med en prins, som fick namn af Gustaf Adolf. Riksens ständer voro genom sina deputerade faddrar, och beviljade tolf tunnor guld i faddergåfva. De anslogo dessutom för konungen en årlig tillökning i dess handpenningar af 55 000 rdr. Drottningen fick en gåfva af 100 000 rdr, och till hertig Karl skänktes 100 000. De voro äfven sinnade att visa sin frikostighet åt enkedrottningen och prins Fredrik, om konungen ej sökt under handen att det afböja.

Vid drottningens kyrkogång gjordes, jemte illumination, en stor fête åt allmänheten uti en till den ändan uppbyggd salong på Norrmalmstorg. Men på ett ogrundadt rykte, att

elden deruti kommit lös, började folket tränga sig ut, hvarigenom åtskilliga menniskor ihjeltrampades.

Att göra denna dagen så mycket mera lysande blefvo de trenne äldsta grefvar upphöjde till rikets herrar, och trenne af riksens råd till grefvar. (i) Till riddare såväl af serafimerorden (k) som kommendörer af de öfriga ordnarna, blefvo några utnämda, och större delen af rikets kollegier erhöllo en vice president af sina ledamöter, med lika värdighet som generalmajorer och landshöfdingar.

De af stånden utsedde faddrar erhöllo konungens bild eller ock en guldpenning att på ked bära om halsen, samt bönderna en penning med förgyld vase, som på jackan fästes.

1779.

Ett memorial, som på riddarhuset af kongl. sekreteraren Hummelhjelm blef ingifvet, angående ändringar i riksdagsordningen gjorde, att konungen fann för godt att sluta riksdagen den 26 januari.

Alla ackorder voro nu strängligen förbudne, så att dertill särskildt tillstånd måste sökas hos konungen; och var denna sed i full gång intill 1786, då konungens tillstånd dertill blef svårare att erhålla. Inom 6 à 7 år, räknadt från detta år, ruinerades flere hus igenom förhöjda ackord-summor. Hvad ett regemente kostat förut, betaltes nu för ett kavallerikompani, och i proportion för högre sysslor. Utom dess tillskapades i militären flere sysslor utan lön, icke allenast fänriks, utan ock i de högre grader. Till fänrikar antogos barn af 3 à 4 års ålder, och betaltes ofta mera för sådane lönlösa sysslor, än man förut gifvit för dessa sysslor på stat.

Rikets adel bevistes denna tiden mycken nåd. De som egde något, drogos till hufvudstaden och till hofvet. Dock syntes det, att konungen hade mera ynnest för herreklassen än för den ringare adeln. De, som efter sina förfäder ärft stora namn, skulle bekläda stora embeten, och till serafimerordensvärdighet utnämdes efter denna tiden inga andre än de, som voro af de äldsta slägterna. Sådant allt, jemte de framsteg, några af adeln gjorde i prestståndet, kunde ej

annat än ansenligen föröka det hat, som de andra stånden hade mot adeln.

1780.

Konungen reste detta året till Spaa, derifrån till Holland och kom tillbaka till Gripsholm i oktober månad. Ingen opasslighet omtaltes, men att nya utrikes lån gjordes, och att denna resa varit mycket kostsam var allmänt bekant.

Ifrån detta år kommo kronobrännerierna i full gång. De hade då åtminstone bort kasta af sig 30 tunnor guld om året, men egennyttiga anstalter, eldsvådor, dyrt inlösta arrenden, samt flere ändringar gjorde afkomsterna så ringa, att om Gripsholms bränneri ej blifvit inrättadt, hade det ej burit sig. Dessa skogsödande verk voro för landet en plåga, men riktade inspektorer, bränmästare och flere dervid befallande.

1781.

Tiden förnöttes med lustbarheter och nöjen, nya tjenster, nya instruktioner. Pastorater såldes utan blygd. Af denna fond underhöll man faroriter, och kan hända, som sades, att någon del deraf stannade i konungens schatull.

1782.

Handeln med lediga pastorater började nu komma i full gång. De försåldes åt de mestbjudande, som anmälde sig hos inrikes statssekreteraren Schröderheim.

Adeln skulle äfven tränga sig in i prestetståndet; början skedde med en afskedad löjtnant baron Karl Taube, som på konungens kallelse till hofpredikant blef detta året prestvigd. I allmänhet höll man honom för fritänkare.[1] Han dog som pastor vid Stockholms Storkyrka och tillika ordensbiskop.

Enkedrottningen Lovisa Ulrika blef den juli död på Svartsjö och begrafven i Stockholm. All dess qvarlåtenskap

[1] Se närmare härom »*Minnen ur Sveriges nyare historia*» samlade af Schinkel utgifna af C. W. Bergman. 1.354 noten.

testamenterades till hertig Fredrik Adolf och den kungl. prinsessan, så att konungen och hertig Karl voro från allt arf uteslutne.

1783.

Konungen reste denna sommar öfver till Finland, och bevistade krigsöfningarne i lägret vid Parola Malm. Han råkade falla af hästen och bryta sin venstra arm. Detta oaktadt skedde resan till Fredrikshamn, der han hade möte med ryska kejsarinnan, och ehuruväl armbrottet så hastigt botades, att Te Deum kunde afsjungas i hofkapellet i Stockholm för konungens återvunna helsa en månad efter det olyckliga fallet, pröfvade dock konungen till ytterligare styrkas vinnande, för sig nödvändigt, att besöka baden i Pisa. Sedan 2:ne kommissioner för regeringsärender blifvit satte, skedde afresan ifrån Drottningholm till Italien d. 24 sept., och baden i Pisa gjorde den förträffliga verkan, att resan kunde fortsättas till Florents och Rom. På denna resa besöktes kejsaren och påfven, och konungen åtnjöt, oaktadt sin stränga incognito, mycken ärebetygelse.

Som utgifterna voro ovanliga, så gjordes stora utrikes lån till deras bestridande.

Två nya hofembeten blefvo detta år inrättade. Det ena var, att alle hos konungen tjenstgörande kammarherrar blefvo öfverste kammarjunkare, med titulatur af högtbetrodde män, och rang med general-löjtnanter. Dessa sex nya kammarjunkare voro sex unga kaptener.

Den andra hofvärdigheten var tjugufyra kammarjunkare, som erhöllo lika rang med konung Fredriks kammarherrar.

Under konungens resa till Italien blef öfverståthållaren baron Sparre sänd till Berlin; men hade ej tillfälle att der uträtta något, emedan han under förevändning af konungens sjukdom ej fick företräde.

1784.

Under vintermånaderna vistades konungen önsom i Rom och Neapel. Öfverhofpredikanten baron Taube fick befall-

ning att infinna sig i Rom, försedd med Upsala domkyrkas guldkalk jemte en ny mäss-skrud af de präktigaste. Ett rum inreddes till kapell, hvaruti konungen såväl som den närvarande sviten och resande anammade den heliga nattvarden påskdagen.

Till åminnelse deraf, att en protestantisk konung offentligen kommunicerat i påfvens hufvudstad, qvarlemnades messskruden, men kalken återkom icke till Upsala, och förmenas blifvit såld. Dess värde skattades högt, i anseende till de stenar, hvarmed han var prydd.

I april månad skedde resan från Rom igenom åtskilliga italienska stater till Paris. Der negocierades om subsidier. Ön S:t Barthelemy i Amerika skänktes konungen emot stora utfästade handelsförmåner samt nederlag af franska varor i Göteborg. Efter inemot två månaders vistande i Frankrike anlände konungen på två dygns sjöresa från Rostock till Dalarö d. 2 augusti.

Konungen kom detta året på den tanken att angripa Danmark, då öfverste Toll till en början skulle bestyra om danska flottans uppbrännande, som till verkställandet nyttjade en löjtnant Benselstierna, men det blef upptäckt, och den sistnämnde blef arresterad i Köpenhamn.

Ryssland lemnade Danmark underrättelse om det af konungen i Sverige tilltänkte fredsbrott, hvarjämte kejsarinnan försäkrade att anse den angripande magten som sin fiende. Detta jemte general-amiralen Trolles föreställningar gjorde, att konungen afstod från detta företag.

1785.

Konungen gjorde i maj månad en resa till Skåne, och besåg der regementernas läger jemte skånska fästningarne, gjorde ett kort besök i Karlskrona, reste derifrån sjöledes till Finland och landsteg på Sveaborg. Här visades honom skärgårdsflottan, som var utlagd till exercis, och samma afton reste han till arméns läger på Parola Malm, der vistandet var från d. 15 till d. 23 juli, och återkomsten till Stockholm skedde den 27 i samma månad.

Detta år är i synnerhet bekant af förföljelser för lönnbränning; flere af allmogen bragtes derigenom om all sin

välfärd. Angifvare erhöllo penningebelöningar, och många falska eder skedde vid domstolarne för att vinna befrielse för lönnbränning.

Samma år anställdes på Drottningholm en stor karusell, som liknade en fête. I detta riddarespel stridde begge könen, men det var knapt börjadt, förr än ett häftigt rengväder inföll, hvaröfver konungen blef illa till mods.

1786.

Svenska Akademien inrättad i likhet med franska Akademien, som kardinalen Richelieu instiftade; och den af framlidne enkedrottningen inrättade Witterhets-Akademien erhöll förbättrade statuter med ny arbetsinrättning af 3:ne klasser ledamöter.

Detta året var det fjerde missväxtsår sedan 1780.

Riksdags kallelse utfärdades, men tiden blef så kort utsatt, att ständerna inom en månad skulle vara samlade. Man trodde dertill varit orsaken, att konungen genom surprise af en oförmodad kallelse trodde lättare kunna vinna sina afsigter, i anseende dertill, att efter hemkomsten från Italien hade finanserna blifvit sämre, och utrikes lån svårare.

Riksdagen började d. 1 maj. Konungen ville ej synas blanda sig i ståndens göromål, således bibehölls anständigheten, och äfven enigheten emellan adeln och bondeståndet.

Passevolansen proponerades vid de svenska indelta regementer, som hos adeln och bondeståndet blef afslaget, men bifölls af prester och borgare, som dervid intet kunde förlora.[1] Detta skedde, sedan konungen bifallit ständernas beslut: att i previlegie saker och bevillningsmål intet beslut skulle gälla, som ej af 3 stånd vore bifallet. Ständerna nyttjade ännu all tal och tryckfrihet oinskränkt, så att konungens propositioner kunde af ständerna både antagas och afslås.

Den enda proposition, som af ständerna vid denna riksdag blef bifallen, var ett lån ur banken af femtio tunnor guld till spanmålsmagasiners inrättning i riket. Husbe-

---

[1] Se »*Skildring af 1786 års riksdag*» *af C. Fr. Wærn.* Göteborgs Vetenskaps och Vitterhets Samhälles Handl. Häft. IX, sid. 69—72.

hofsbränningen tillböds att återfå, men vilkoren voro för dryga.[1]

Det passade sig ej för monarken att betinga med så sturska och sin lagliga frihet omtänkta undersåtar. Konungen kunde ej förmå sitt lifgarde, som då kamperade på ladugårdsgärdet, att ingå i våldsamma anstalter emot ständerna,[2] derföre skyndades att få dem åtskilda. En angelägen resa föregafs vara besluten, och som ständerna ej ville ytterligare sätta sig emot konungen, fogade de sig i tiden och slöto riksdagen inom den i grundlagen utsatte tid, då till konungens afgörande lemnades både allmänna och enskilda besvär.

Strax efter riksdagens slut, företog konungen resan, först till Karlskrona och sedan till lägret i Skåne. Danska kronprinsen gjorde sin farbror ett besök och bepryddes med svenska serafimer-orden. Konungen reste sedan öfver till Seland, der ett danskt läger besågs.

Denna sommar gjorde ock svenska kronprinsen en resa till Karlskrona, derifrån genom Skåne till Göteborg, och sedan genom Vestergötland, Nerike och Södermanland till Stockholm (m).

Vid slutet af detta år nedlade baron Liljencrantz sitt embete som finans-minister och inkallades i rådet. Baron Ruuth, för detta landthushållare i Skåne, och nu hertig Karls första stallmästare, utnämdes till dess efterträdare.

Vid riksdagens hastiga afslutande detta år är följande att anmärka: att ryska, danska och preusiska ministrarne arbetade emot konungamagtens utvidgande.

Sedan ständerne ej velat ingå i nya tillskott, vidtog konungen en plan till erhållande af penningar, som har få sina likar.

1787.

Började vederbörande finna, att kronobrännerierna voro mindre lönande, och att till deras vidmagthållande erfordrades en betydlig summa penningar. I anseende dertill blef husbehofsbränningen städerna och landet tillbuden, emot vissa spannmål på hvarje bränntunna i arende årligen, som med 1788 borde taga sin början.

[1] Se »*Skildring af 1786 års riksdag*» af *C. Fr. Wærn* sid. 81—92.
[2] Se »*Fersens Skrifter*» 6.94.

Att ständerna 1778 tilläto konungen inrätta kronobrännerier, kan räknas med skäl dem till en stor efterlåtenhet. Men då anbudet af husbehofsbränningen emot vissa vilkor gjordes dem 1786 års riksdag, upplyste direktören Frietzcki igenom ett på riddarhuset ingifvet memorial, som sedan trycktes, allmänheten derom, att bränvinsbränningen ej var konungens utan nations rättighet.

Nu behöfdes penningar, derför lät den nya finans-ministern utfärda publicationer om de nya arrende-vilkoren, dem allmogen, som känt tyngden af kronobrännerierna, sig åtogo. Men af adeln för sig och frälset blefvo de ej så allmänt antagne. Den härvid brukade metod, att genom sockenstämmor inhemta landets bifall till en ny skatt och tunga, förtjenar uppmärksamhet. Genom sådant beskattningssätt kan framdeles alla beskattningar igenom sockenstämmor afgöras.

Konungen vann denna gången genom dessa sockenstämmor en efterlängtad förmån, som bestod deruti, att bondeståndet, som förut varit i förtroende med ridderskapet och adeln inbillades, att adeln endast af hat till konungen förbudit sina frälsebönder att låta anteckna sig till husbehofsbränning.

I november månad gjorde konungen en resa till Köpenhamn i afsigt att förmå danska hofvet, att öfverge sin allians med Ryssland och förena sig med Sverige emot denna magt, men som konungen ej kunde vinna denna sin önskan, kom H. M. ganska missnöjd tillbaka till Stockholm.

Det enda, som vanns igenom denna resa var, att öfverste kammarjunkaren Armfelt blef dekorerad med danska elephant orden.

Konungen ärnade göra en resa till Berlin, men den afstannade, emedan konungen i Preussen föregaf sig ärna företaga en resa till Schlesien, som likväl ej verkståldes.

1788.

Nu nalkades den märkvärdiga tid, då en stor plan till enväldets införande i Sverige borde verkställas.

Dertill var nödvändigt att bryta freden med Ryssland, men nation borde inbillas, att Ryssland börjat kriget. Och

som konungens finanser voro i en usel belägenhet, lät han öfvertala sig af baron Armfelt till detta förtviflade steg, äfven i den tanken att af Ottomanniska porten, som då hade krig med Ryssland, få subsidier.

En hemlig konselj sattes, bestående af generalmajoren och konungens första generaladjutant Toll, statssekreteraren baron Ruuth och öfveradjutanten, löjtnanten vid artilleriet baron Otto Wrede, hvaraf en varit underofficer i pommerska kriget, men de andra tvänne aldrig sett något krig. Dessa skulle utse medel till krigets utförande och snara slut. Man beslöt att öfversten baron Hastfehr och landshöfdingen Simon Carpelan skulle maskera fredsbrottet genom utklädt folk och falska raporters ingifvande, att ryska kosackerne infallit i svenska Finland med grufligt härjande och brännande (n).

Sedan detta beslut var taget, sammankallade konungen rådet, berättade dem den oväntade nyhet, att kejsarinnan af Ryssland ärnade angripa oss. Bref ifrån vår minister i Petersburg baron v. Nolcken,[1] som då upplästes, innehöllo åtskilligt om kejsarinnans ovilja emot Sverige, och att hennes skärgårdsflotta utrustades, som ej kunde i hennes krig mot Turken nyttjas, utan måste hafva afseende på Sverige m. m. Konungen tillade vidare, att som hela ryska flottan skulle denna sommar utgå till medelhafvet, och måste således gå förbi större delen af svenska stränderna, så fordrade försigtigheten att vara betänkt på försvar, i fall kejsarinnan hade någon afsigt att angripa oss. I anseende till sådana omständigheter, tillstyrkte samtlige riksens råd, att de försigtighetsmått skulle vidtagas, som tjenade till rikets försvar, men afstyrkte alla offensiva steg, som enligt regeringsformen ej kunde ske, utan öfverläggning med riksens ständer.

Så snart detta beslut var taget, utnämde konungen en utredningskommission (o). Galererna sattes med största skyndsamhet i stånd, och hela svenska arméen, som ej till flottan voro kommenderade, erhöllo ordres att i början af juni månad vara i Stockholm. Hufvudflottan i Karlskrona hade för detta blifvit satt i stånd, på hvilken hertig Karl hade befälet, fick befallning att utlöpa. Hvarjemte finska arméen hade ordres att bryta upp och marschera till grän-

[1] Se längre fram utförligt om denna Nolckens depesch.

n. I juni månad gingo de svenska trupperna till segel att verföras till Finland, och konungen afreste dit från Stockılm d. 23 juni.

Men ännu felades ett, innan något offensivt krig kunde gynnas. Svenska folket egde ännu sina i lagarne förvalle rättigheter att höras, innan något krig kunde börjas. edsbrottet borde nödvändigt hvälfvas på ryska sidan, och l utförande deraf nyttjades baron Hastfehr på sätt, som i n förutnämde hemliga konseljen var beslutet, hvarom han höll konungens bref och befallning.

Sedan bemälde baron låtit på gränsen afbränna några verige tillhöriga byar af några till kosacker förklädda enskar, utspriddes det rykte, att ryssen infallit i Finland h börjat kriget med härjande och brännande, hvaruppå jde Sveriges krigsförklaring.[1] Men dessförinnan hade enska flottan borttagit några ryska handelsfartyg och de in Petersburg till sjöexercis utsände kadetter.

Vid arméens öfverkomst till Finland, voro inga anstalr gjorda till dess emottagande. Utom qvarter, felades masiner, kanoner, ammunition, anspann m. m. som till en mpanj erfordras.[2]

[1] Se längre fram utförligt om detta så kallade ryska infall.

[2] »*Emedan konungen ville gifva kriget utseende af ett försvarsg, men tillika öfverrumpla Ryssland, hade inga större och fullständare anstalter kunnat vidtagas, om också icke penningar hade fattats, lket nu äfven var fallet. Det var således ej underligt, att arméens ustning gick oordentligt, och brist uppstod både på proviant och bednad för densamma, samt hufvudsakligast på penningar*». (Anjalabundet s. 78 af M. Malmanen). Som källor, bevisande sanningen detta påstående anföras yttranden af konungen sjelf och af hans n. Stedingk skrifver d. 27 juni 1788 »*la faim ôte au peuple les ses et le courage*». — Generalintendenten vid arméen öfverste Piper gar »*öfver den svåra penningebristen och den oreda, som rådde i alla anter. Aldrig har jag hört eller sett praktiseras*», skrifver han, »*att la en hop folk utan att vara beredd på föda*» (sid. 80).— General Meielt skrifver till konungen: »*Jag har gifvit baron Klingspor en lång memoria på det, som är oundvikligen af nöden, i hvilken det bland at är fråga om strumpor och skor, hvarpå hos största delen af dessa menter det är en fullkomlig brist; och emedan deras kläder falla ler nästan till trasor, skulle ankomsten af kappor vara en högst värd sak, isynnerhet som årstiden skrider framåt, och nätterna a bli fuktiga och kalla*» (sid. 81, 82). G. M. Armfelt skrifver till grefvinna redan d. 31 Maj. »*Väderleken och brist på mat äro det ta*» — och d. 15 juni: »*Bli vi längre här, så dö officerare och*

Innan svenska arméen hann öfver hafvet, voro utom corps i Savolax flere regementer sammandragne på gräns vid Anjala, under landshöfdingen i Tavastehus län gene Karl Armfelts befäl. Af dem uträttades intet mer, än ryska gränsvakten, bestående af ryska invalider, blefvo ti fångatagne. Något derefter skedde sjöslaget vid Hogla hvarvid såväl Sverige som Ryssland tillegnade sig sege och Te Deum blef afsjunget såväl i Stockholm som i Pete burg. Svenska flottan, som var mycket skadad, nödga löpa in till Sveaborg att repareras, och den ryska, som kr sade utanför, höll den intill sena hösten innesluten.

När konungen var öfverkommen till Finland, reste h maj:t der allestädes omkring än uti svenska, och än i ry Finland, och ville sjelf bestyra om allt; ingen af generale rådfrågades, ordres utgåfvos: (förmodligen af konungen d terade) stundom af lifpager, stundom af unga favoriter, o obegripliga och emot hvarandra stridande.

I början af augusti månad skulle Fredrikshamn bel ras, men grofva artilleriet kunde i brist af hästar ej m föras. Att konungen med Armfelt attackerade fästnin

---

Chefs antingen af svält eller ruineras för evigt» (sid. 77, 78). G ralbefälhafvaren grefve Posse skrifver d. 17 juni: »*Min Brors refle ner om svårigheten att kunna subsistera äro så grundade, att de tåla gensägelse, men som allt torde oss oväntadt vara föranstaltadt, nu bereda allt, då allt brister, det är och blir för menniskor öfver ras krafter»* (sid. 79). Konungen sjelf klagar öfver »la pénurie gent» och berättar i bref af d. 22 juni till Armfelt, att han af på penningar tagit ett ur på kredit åt en af sina anhängare (sid. — Öfverste Anckarsvärd rapporterar d. 5 aug. »*De å finska dern embarkerade soldater och reserver äro alla utan både skor, st por och skjortor icke heller med kappor försedda, hvarigenom tru lider och blir allt mer och mer missnöjd»* (sid. 84). Flere andra lor åberopas. Sin bevisföring slutar Malmanen med orden: »*Så var tillståndet enligt konungens mäns och de moderatas berättelse; de missnöjde derom yttrade, är vida starkare»* (sid. 87). I *Sch Bergmans Minnen* 2.13 noten antagas på grund af Malmanens härens dåliga utrustning som ett factum, dock anföras åtski bestyrkande citat, t. ex. grefve Oxenstjernas ord: »*konungen lar trupperna, för att låta dem lida af hunger och ledsnad»*. (G J. G. Oxenstjerna. Anteckningar om 1788 års krig), samt Anckarsv ord till konungen: »*allt som behöfdes för att föra ett krig fatta* (Schinkel Bergman 2, s. 26. Anckarsvärds journal). Hertig skrifver d. 27 sept. 1788: »*Jag med arméen håller på att svälta i* (Schinkel Bergman 2.258).

ch sedan retirerade en mil ifrån densamma, innan general iegroth hann fram med galererna på viborgska sidan, är llmänt bekant. Men att konungen tilltrodde sig beskjuta ch eröfra en fästning med 8 kanoner, dels 6 dels 12 punga, låter orimligt.[1]

Missnöjet vid arméen tilltog dagligen. Dertill voro flere saker. 1:o Brist för regementerna både af kläder och trossersedlar. 2:o Skildes chefer och officerare ofta från sina gementer, och fingo andra stationer. 3:o Började penninr och proviant att tryta. 4:o Hvad regements-cheferne egärde af kommissariatet för sina regementen, blef dels afaget, dels förhållet. När dertill lägges konungens mer och indre förtroende till sina officerare, i den mån, de vid aréen underhållne spioner dem som elaka och förrädiska anfvo; kan man ej finna underligt, att mer än hundrade oferare på en gång begärde afsked.

Den misslyckade attacken på Fredrikshamn satte allt förvirring; både officerare och soldat begynte tala om fred, ch att draga sig inom svenska gränsen. Konungen syntes fver dessa olyckor mycket rörd. Han nyttjade sin vanliga rställningsgåfva. För general Armfelt jemte en del finska efer, som alltid varit i dess förtroende, upptäckte han sitt

[1] »*Företaget mot Fredrikshamn misslyckades såväl i följd af bristliga förberedelser, som i synnerhet genom konungens hufvudlösa dissitioner derunder. Han föreföll dessa dagar liksom med ens föränrad; han teg i flere timmar, åt ej, gick ifrån sina vanor och lät allt hals öfver hufvud; man fruktade, att han, trött vid lifvet, blott sökte lfälle att påskynda dess slut*». (Schinkel Bergmans minnen 2.16 ed anförande som källor af J. G. Oxenstjernas anteckningar om 88 års krig samt Heml. Handl. 1.84.). — »*Man gjorde konungen uppärksam på — nödvändigheten att förse trupperna med ännu några gars munförråd samt groft artilleri, hvarpå alla hårerna, som skulle erera mot fästningen, ledo fullkomlig brist. Förslag och påminnelser beggedera ingåfvos till konungen men utan att vinna vederbörligt seende*». (Schinkel Bergman 2.16). Som källor anföras generalkrigsttens på Fredrikshof protokoller samt Biografisk teckn. af Toll. Vire talas om »*Tolls föreställningar mot de allt mer och mer plana och osammanhängande besluten rörande anfallet mot Fredrikshamn*» chinkel Bergman 2.11). — »*Man klagade öfver dispositionernas och dernas osammanhang och ombytlighet, hvilka för det mesta diktera af de unga brushufvuden, som omgåfvo konungen och uttrangde de dres och mera erfarnes inflytande*» (Schinkel Bergman 2.13). Se dare Ehrensvärds ord (Nord. universitetets Tidskr. 10:de årg. Upsalaftet sid. 64, 68, samt J. A. Ehrenströms Historiska anteckningar 1.153).

bekymmer. Att angripa sin granne och strax derpå begä fred, vore emot konungens höghet, och emot de stora tank han ville man alltid skulle hysa för sina gerningar, och a bättre dölja sina afsigter, förebars, att general Toll, som v hufvudman för utredningens verkställighet, hade dragit k nungen bakom ljuset, hvarföre han ock då blef sänd från a méen till Skåne. Armfelt, rörd af sin konungs tårar, öfve talte de finska cheferne, att med kejsarinnan i Ryssla börja fredsnegociationer, hvaremot dem lofvades riksdag jem flere förmåner, allenast freden kunde vinnas; *men alla des löften voro mundtliga.* [1]

[1] I »*Gustaf III:s annaler*» (*Hemliga Handlingar* 2.152) återfinn denna berättelse nästan ordagrant; likaså Hiärnes skildring af tiden fr 1780 till och med 1789; alltså synes denna, hittills som anonym anse uppsats, vara författad af Hiärne. I »*Berättelsen om Gustaf III:s regeri* (*Hemliga Handlingar* 2.189,190) står en utförligare skildring af Anjala-fö bundet af ungefär samma innehåll. Med dessa berättelser öfverensstämm också Sinclairs uppgifter om förhållandet. (Se *Svenska Akad. Handl.* 169,170). Äfven Fersen omtalar saken på nästan samma sätt. (Se *Fers Skrifter* 7.54). Adlerbeth är tveksam rörande rätta förhållandet. (*Hist. Anteckningar* 1.51). J. A. Ehrenström säger, att K. Armfelt, öfvert lad af O. Klingspor, »*trodde sig hafva befordrat konungens väl, då h skaffade utvägar till fredens återställande, och inbillade sig att H Maj:t hemligen var tillfreds med hvad han gjorde*». (Anteckn. 1.15 I »*Anjala-förbundet, Bidrag till dess historia efter enskilda o offentliga handlingar*» af Maunu Malmanen framställes förbund ursprung, utveckling och olika beståndsdelar: det fåtaliga fins partiet, som önskade Finlands sjelfständighet under Rysslands verhöghet, det talrika svenska, som blott begärde fred och riksd Sid. 65, 66, 99, 100 påstår förf., att hvad Anjala-förbundets sve ska afdelning åsyftade var ingenting annat och mer, än hv hela adeln och de kunnigare bland ofrälsemännen önskade. Men g nom konungens fintlighet sammanblandades detta det egentliga A jala-förbundet med finska sjelfständighetspartiet och utsattes för samm anklagelse för högförräderi, som drabbade detta senare. Författar nekar konungens delaktighet i företaget. *Schinkel Bergman* derem i *Minnen* etc. (2.25,26) anser troligt, att Gustaf i nödens stund ve på omvägar begagna sig af den med kriget missnöjda arméens mell komst för att utan sjelfförödmjukelse erhålla fred, liksom hertig K längre fram och oaktadt kännedom om förbundets stämplingar dock ö skade begagna det för samma ändamål. (Se *Schinkel Bergman* 2.37, sa hertig Karls bref till Reuterholm af d. 27 sept. och d. 3 okt. 17 *Schinkel Bergman* 2.258,261). Att deremot antaga konungen som fö bundets upphofsman är både orimligt och löjligt. (Anjalaförbund s. 26). Men att konungen önskade, fast af stolthet hindrades från a begära fred, ses 1:o af hans bref till G. M. Armfelt af d. 6 aug., i hv ket han ger Armfelt i uppdrag att »*liksom af sig sjelf*» till furst L

Dessa chefer afsände till kejsarinnan i augusti månad en note (liksom konungen ovetande) med fredspropositioner. De gingo sedermera än längre. En förbundsskrift upprättades i lägret vid Anjala, som undertecknades mest af alla finska regementers officerare, och derefter utkom ett avertissement, som innehöll berättelse om denna patriotiska ställning, hvarigenom de förmenade sig förtjena ärestoder af en framtids eviga tacksamhet.

Under det allt detta hände, var konungen ännu qvar i Finland. Dess utseende var bedröfvadt, och då general Armfelt öfversände till honom kejsarinnans yttrade benägenhet för freden, öppnade han ej brefvet, [1] och kort derefter reste konungen från Finland till Stockholm.

Till närmare upplysning i de följande händelser, är nödigt att anmärka allmänhetens uppförande i Stockholm, som vanligen ger ton åt hela landet; huruledes den var sinnad i anseende till kriget. Man var så intagen af hopp om en lycklig utgång, att man hvar dag väntade tidningar om konungens ärorika intåg i Petersburg. Sjöslaget, som upphöjdes öfver höfvan, och de öfversände troféer gjorde dem än modigare, så att ibland Stockholms borgerskap andades

---

banof »*göra en antydan om önskligheten af att det vänskapliga förhållandet mellan Sveriges och Rysslands suveräner återställdes*» (Finsk Tidskr. 1879 februarihäftet sid. 105); likaså 2:o af G. M. Armfelts förslag till Anckarsvärd d. 7 aug. »*att skicka någon i arméens namn att begära fred af kejsarinnan*», samt af Armfelts försäkran, »*att konungen ingenting hellre önskade än freden, likagodt på hvad sätt.*» (Schinkel Bergman 2.25). Ofvannämnda Gustafs bref af d. 6 aug. till Armfelt finnes ej upptaget i konungens tryckta brefvexling (Finsk Tidskrift 1879 s. 105 noten).

Anjala-förbundets ena syfte, freden, var således fullkomligt öfverensstämmande med konungens önskan, hvarför befälets verksamhet i denna rigtning verkligen torde varit af honom ingifven. Förbundets andra syfte, riksdag, var konungen förhatligt; och i verksamheten för detsamma kunde han alltså ej deltaga. Han kan således sägas hafva varit både för och emot förbundets sträfvanden.

De framstående Anjala-männen, öfverstarne Hastfehr och Montgomery voro, eget nog, äfven framstående vid riksdagen 1786 såsom konungens »*mest brukade verktyg*». (Fersens skrifter 6.94.) J. A. Ehrenström säger ock, att de varit »*konungen personligen tillgifna*», och att det är »*svårt att begripa, hur de kunde inlåta sig i stämplingar emot honom*». (Anteckn. 1.158.)

[1] Se vidare Schinkel Bergmans *Minnen ur Sveriges nyare histori.* Uppl. 2 del. 2, s. 33.34, samt *Anjalaförbundet.* Bidrag till dess historia s. 95,96. J. A. Ehrenström beskrifver uppträdet ungefär lika.

ej annat än segervinningar och eröfringar. Vid krigets början utspriddes, att ryska kejsarinnan vore så utblottad, att endast gamla gubbar kunde ställas i fält, att i landet funnos inga penningar, icke heller egde hon kredit till utländskt lån m. m. Polismästaren Siwers (sedermera adelsman och riddare af Nordstjerneorden Liljensparre) hjelpte att med sin talrika betjening utsprida sådana rykten. Han var då redan i konungens stora ynnest, fastän han ännu icke utgjorde konungens sällskap. Nu ankommo efterhanden flere officerare af dem, som i Finland tagit afsked. Emot dessa uppviglade han pöbeln i Stockholm, som på gator och torg utdelte skällsord af pultroner och förrädare. Vågade någon att tala mot, var densamma utsatt för att af pöbeln bli stenad. Detta spridde sig ut från hufvudstaden till de smärre städerna, och inom kort tid var inom borgare och enfaldiga prester en allmän trosartikel, att om officerarne i Finland ej varit förrädare, utan uppfylt sina skyldigheter, hade både Fredrikshamn och Petersburg kunnat vara eröfrade.

Till att än vidare uppreta menigheten mot arméen utkommo efter handen tryckte smädeskrifter, som utdeltes ibland allmogen. De märkvärdigaste af dem äro: »*Till de missnöjda i landet*», och »*Ett från Finland ankommet bref, om dervarande skärmytslingar, och Fredrikshamns belägring*», tryckt i Göteborg. [1]

Konungen kom från Finland till Stockholm i början af september månad, ganska brydd öfver krigets utgång, utan penningar och utan allierade. De tvänne följande dagar efter ankomsten infann hans maj:t sig i rådet, men öfverläggningarne angingo endast forum för de officerare, som brefvexlat med kejsarinnan, som konungen påstod borde dömas af Åbo hofrätt; men rådets enhälliga tillstyrkan var, att detta mål borde upptagas och dömas af generalkrigsrätten såsom rätta forum. Sedermera vistades konungen på Haga, der ingen annan hade tillstånd att infinna sig, än de, som blefvo befalte, till dess resan skedde derifrån efter några dagars förlopp.

Rådet underlät ej under dessa dagar att genom riksdrotsen anhålla om riksens ständers sammankallande, (p) men derå lemnades korta svar. Orsaken dertill var, att allt då ej ännu dertill var så planeradt, som konungen åstundade,

[1] Se längre fram utförligt om denna litteratur.

som ville att ej ständerna förr skulle sammankomma, än hatet af 3:ne stånd emot adeln hade stigit till all möjlig höjd. Att vinna detta hufvudändamål nyttjades tiden till utspridande af åtskilliga tryckta skrifter, hvarigenom skugga kastades på ridderskapet och adeln, såsom ej allenast orsaken dertill, att kriget icke haft all önskad framgång, utan ock, att adeln önskade Rysslands förmån för att genom dess biträde kunna erhålla ändring i regeringsformen, samt göra allmogen till slafvar m. m.; hvaremot sådane skrifter, som kunnat öfvertyga allmänheten om osannfärdigheten häraf, ej erhöllo tillstånd att tryckas. Af samma skäl förbjöds följande året ridderskapet och adeln att låta trycka sina riksdagsprotokoller.

Sedan konungen hvilat ut på Haga, skedde resan till Dalarne. Rådet underlät ej att strax efter konungens afresa göra skriftligen ytterligare påminnelse om riksens ständers sammankallande, men derå erhölls intet svar, förrän konungen kommit till Göteborg.

Innan konungen reste från Finland, hade dansken fallit in i Bohuslän, och som föga trupper voro i landet att tillgå, så öfvertalade konungen dalkarlarne att upprätta en fricorps af 3 000 man. Till den ändan sammankallades de på de ställen, der konung Gustaf I samlat dem. De hörde konungens vältalighet och påminte sig, huru deras förfäder kört ut danskarne, hvarför de äfven nu samtyckte till denne fricorps upprättande.

Derifrån tog konungen vägen till Vermland; uti denna provins hade konungen aldrig varit, således var det lätt att der vinna både ståndspersoner och allmoge. Baron Armfelt mötte konungen i Karlstad; der sattes en utredningskommission, och baron Armfelt förordnades till chef för gränstrupperna, som bestodo af Vermlands soldater och Vargerning samt Dalfricorpsen.

Att danskarne sedan oktober månad occuperat Bohuslän kunde ej misshaga konungen, ty derigenom vändes all uppmärksamhet på denna sidan, och man glömde nästan, hvad i Finland förefallit. Konungen skyndade sig till Göteborg i fruktan att denna rika handelsstad kunde begäras. Men engelska ministern Elliot var den, som utverkade såväl stilleståndet, som dess förlängande, jemte danska arméens åter-

tågande till Norge. Under konungens varelse i Göteborg, blef konungen af borgerskapet oändligen tillbeden. Dess lefverne var så exemplariskt, att han i domkyrkan allmänneligen komunicerade. Ehvar han for bevistes allmoge, borgare och prester stor höflighet, hvarigenom de vunnos, och inom Göta rike bereddes konungen behagliga riksdagsmän till den ifrån Göteborg utskrifne riksdag.

Kort före jul skedde konungens ankomst till Stockholm. Denna stadens borgerskap, som redan på fjerde månaden besörjt vaktgörningen såväl på kongl. slottet som på flere ställen i staden, voro öfver en dylik nåd så glada, att de beslöto draga konungens vagn från Norrtull till slottet. Detta skedde, och de gator, som passerades, jemte de större stadens gator voro illuminerade. Följande dagen besökte konungen rådstugan, hvarest magistraten med borgerskapet complimenterades för dess vård om konungahuset och staden under monarkens långa bortovaro. Denna tiden räknades Liljensparre ibland Gustaf III:s rådgifvare. Det är honom och hans spioner allt det onda bör tillskrifvas, som hände under riksdagen. Det var genom honom, som allmänheten inbillades, att general Armfelt och finska officerarne voro förrädare. Entusiasmen bland Stockholms borgerskap var nu så stor, att många mente, att så framt adeln kunde förstöras, så skulle alla egendomar och tjenster tillfalla dem.

1789.

Då riksdagen började, höll konungen tal till ständerna, hvaraf tydligen märktes att herren var förbittrad på arméen och adeln. Detta tal var uppfyldt med många origtigheter. Konungen upphöjde sina gerningar med adelns förklenande.

Arrestrum tillreddes på Fredrikshof, och rykten utspriddes, att cheferna, som begärt fred af kejsarinnan, skulle deruti förvaras; men att konungen hade dermed en vidsträcktare afsigt, visade sig sedermera.

Talemännen erhöllo befallning, att intet stånd skulle samlas utan konungens tillstånd och befallning.

Den 17 febr. lät konungen uppkalla alla stånden på rikssalen, till ett plenum plenorum, och adeln tilltalades i anledning af en klagoskrift, som landtmarskalken grefve

Charles Emil Lewenhaupt till konungen ingifvit. Denna var full af osanningar, bestyrkte af 50 der uppläste adelsmäns underskrifter, som dertill blifvit köpte.[1] Adeln lemnades intet tillstånd att deröfver få förklara sig, befaltes dem göra landtmarskalken sin tillbörliga ursäkt, och att genast afträda. De åtlydde, och gingo från rikssalen till riddarhuset, och de andra trenne stånden blefvo qvar hos konungen.[2]

Den 20 februari lät konungen arrestera dem, som voro de största talare på riddarhuset, (q) ett steg, som ej allenast var stridande emot grundlagarne, i anseende dertill att det ej allenast stridde mot allmänna säkerheten, utan det beskydd, som bort tillkomma riksdagsmän. Sådant skedde i den afsigt, dels att utgallra dem, som dristigast yttrat sina tankar på riddarhuset emot konungens afsigter, dels att derigenom göra de öfriga försagda, och dymedelst vinna hvad som åstundades, men denna utväg lyckades ej. Det uppstod sedan flere talare än förut, som ej skydde att försvara lag och frihet. Ryktet om denna arrestering gjorde i Stockholm mycken bestörtning, som ökades derigenom, att ingen menniska på 3:ne dygn släpptes ur staden, som vid tullarne med vakt bevakades.

Grefvarna Adam och Sten Lewenhaupt samt en grefve Frölich jemte några borgare och officerare, infunno sig på konungens befallning, i deras hus, som skulle häktas, förkunnande dem arresten; och under eskort, dels af lifdrabanter, dels lätta dragoner och borgerskapet till häst, fördes hvar och en till det för honom utsedda fängelse. På detta sättet blefvo denna dag 19 personer sin frihet beröfvade.

Följande dagen blefvo riksens ständer uppkallade på rikssalen, till ett plenum plenorum. Konungen öppnade det med ett tal af innehåll, att efter 1772 års lugn visa sig ännu oroligheter hos ridderskapet och adeln, hvaremot ko-

---

[1] Om beskaffenheten och tillkomsten af denna klagoskrift se »*Konung Gustaf III och rikets ständer vid 1789 års riksdag* af Vilh. Tham sid. 129—134.

[2] C. A. Ehrensvärd skrifver samma dag: »Min riddarhus-polett har jag kastat i eldbrasan i afton, och tänker aldrig gå på riddarhuset denna riksdag.» Den 7 febr. skrifver han: »Om adeln i något af det förelupna hade haft orätt, så kunde saken ursägtas, men så ren sak ha de aldrig haft som denna.» *Nordisk Univers. Tidskr.* 10:de årg, Upsalahäftet s. 59, 61.

nungen sade sig tagit de mått och steg, att all fara förmodades vara slutad. Han berömde sedan adeln för alltid bevist hjeltemod till rikets upprätthållande.

Så snart konungen slutat detta tal, höll hertig Karl ett besynnerligt tal, som innehöll beröm för adeln i anseende till bevist trohet och mannamod. Sedermera talades om konungens rättighet att styra riket efter Sveriges lag.

Konungen yttrade sig vidare: att orätta begrepp, otydligheter m. m. voro orsaker dertill, att regeringsformen kunde ofta emotbrytas, till förekommande hvaraf hans maj:t låtit sätta upp ett tillägg, eller helt kort öfverenskommelse, som nu skulle uppläsas för ständerna.

Deruppå lät konungen uppläsa den så kallade Säkerhets-Akten, och gjorde sedan proposition om dess bifallande.

I preste- borgare- och bondeståndet kändes denna akt ej af flere, än de, som voro köpta att ropa ja. De öfriga kunde ropa nej, så mycket de ville, eller begära tala, så svarade konungen, att tre stånd bifallit akten.

Adeln vågade jemte afslag göra det tillägg, att en grundlag icke var laglig, utan konungens och alla fyra ståndens samtycke. Men intetdera af de öfriga 3:ne stånden vårdade häröfver ventilera.

Konungen, vid detta tillfället så glad, som hade han vunnit en fullkomlig seger öfver rikets fiender, harmades likväl hemligen öfver ridderskapets och adelns ståndaktighet, som oaktadt gårdagens händelse vågade sätta sig emot dess beslut. Flere af adeln stego upp och begärde, att rådet skulle yttra sig öfver denna nya grundlag, och att ständerna, enligt riksdagsordningen, finge tillstånd att deröfver i sina kamrar rådslå.

Konungen lät framkalla talemännen att underskrifva akten. Landtmarskalken ursäktade sig i anseende dertill, att dess stånd ej bifallit den. Biskop Lindblom i erkebiskopens ställe tog pennan, men lade den åter ifrån sig, men borgare- och bondeståndens talemän satte sina namn derunder.

Denna Säkerhetsakt blef sedermera öfversänd till arméen i Finland, hvarå den då derstädes kommenderande generalen grefve Meijerfelt svarade, att arméen ansåg detta som riksens ständers ensak.

Under dessa dagar som Säkerhetsakten var i fråga på riddarhuset, var konungen några gånger på Drottningholm och exercerade sjelf dalkarlarnes fricorps. Och samma dag, som akten företogs till slutligt afgörande, marscherade konungen med dem under namn af exercis vägen till Stockholm, men sedan de gått öfver 2:ne bryggor och kommo till den tredje, som är den längsta, yttrade sig manskapet, att de för denna gången hade marscherat nog, och vände derpå tillbaka till Drottningholm.

Det upptänktes en ny omständighet att förtreta ridderskapet och adeln, som var att landtmarskalken utbad sig en medhjelpare i embetet, i anseende till sin ålder. Konungen utnämnde dertill öfverste Lilljehorn vid amiralitetet med titel af vice landtmarskalk. Allt detta konungens ovänliga bemötande emot detta stånd förmådde flere af rikets adel att begära afsked ifrån sina tjenster. De förestälde sig, att en onådig konung kunde drifva sin hämnd så långt emot dem, att de slutligen kunde komma från all sin välfärd.

På riddarhuset herrskade en fullkomlig enighet. Nya talare uppstodo både af äldre och yngre riddersmän, som oaktadt konungens hårdhet andades frihet och ära. Efter flera öfverläggningar blef Säkerhetsakten afslagen. Men den justifikationsakt, adelsståndet uppsatt, till att visa de arresterade herrars oskuld, vägrade konungen att emottaga. De blefvo inemot tre månader sittande i fängelset, och släpptes icke ut, förr än efter riksdagens slut, utan ransakning och dom, icke heller någon tillvitelse af brott, utom 2:ne, som (r) en längre tid blefvo i arrest och flyttades till fästningar. Och fastän sådant förfarande skedde en tid, då man ännu egde personlig säkerket, verkade sådant föga uppmärksamhet hos pluraliteten af de 3:ne stånden.

Den 23 april [1] voro öfver fyratusen man af pöbeln samlade på riddarhustorget. Borgerskapets kavalleri uppbådades till häst, och artilleriet fick befallning till att hålla sig färdiga. Sedan detta allt var i ordning, begaf konungen sig till riddarhuset helt ensam i simpel hofdrägt, utan minsta stat, och gick upp i salen till riddarhusets plenum, förklarandes derstädes sin nåd och benägenhet emot adeln, och försäkrade, det han ville bibehålla adeln vid dess privilegier och

[1] Den 27. Utgifvarens anmärkning.

rättigheter, gaf dem tillstånd att få låta trycka alla sina riksdagsprotokoller, och lofvade på deras begäran utsläppa de flesta statsfångarne. Han yttrade sig mycket nådigt om riksrådet grefve Fersen, som äfven var en af de fångne herrar. Äfven skedde grefve Brahe, som nu var närvarande, ett nådigt bemötande. Om Säkerhetsakten blef ingenting nämndt. Slutet blef, att ridderskapet och adeln ej voterade om tiden till bevillningen, som var proponerad skulle räcka till nästa riksdag, och då konungen frågade, om icke ridderskapet och adeln ville, likasom de andra stånden det gjort, bifalla tiden, besvarades denna proposition med ett allmänt nej, utom några få köpte, som svarade ja. Icke dess mindre ansåg konungen det som samtyckt, och afsände derom deputation till de andra stånden.[1] Detta besök varade från kl. 11 förmiddagen till kl. 3 eftermiddagen. Konungen tog då det vänligaste afsked, och begaf sig tillbaka till slottet, der han genast befalde riksdagens afblåsande, då ständerna följande dagen skulle bevista gudstjensten och infinna sig på rikssalen.

Tillgången med bevillningens utnämnande var som följer. Då hemliga utskottet på riddarhuset skulle väljas, ville adeln igenom en instruktion, så mycket möjligt var, draga deras göromål till plenorums kunskap, och åtminstone frälsa några paragrafer af 1772 års regeringsform. Men de tre stånden funno denna befattning onödig. Hemliga utskottet fick under sitt sammanträde intet redigt begrepp, hvarken om i den uppgifna riksgälden af 21 millioner rdr, den förestående kampanjen var inberäknad, eller om större eller mindre del af denna summan redan var upplånt eller icke, ej heller om någon gäld var dold.

På sådana öfverläggningar följde ett utdrag af protokollet, som begärde ständernas erkännande och garanti för 21 millioner rdr. Prest- och borgareståndet funno dervid någon betänklighet. Bondeståndet förbjöds att få efter riksdagsordningen votera med slutna sedlar i anseende hvartill allt blef af dem bifallet. Under öfverläggningen på riddarhuset upplästes en biljett ifrån konungen, som gaf anledning dertill, att ifall adeln afslogo denna begäran, blefvo de ut-

[1] Se härom utförligt *Konung Gustaf III och rikets ständer vid 1789 års riksdag* sid. 491—503.

ropade för landsförrädare. De sågo sig i anseende dertill nödsakade att lemna sitt bifall.

Igenom Säkerhetsakten var nu all magt i konungens händer, utom bevillningsrättigheten, som ännu tillhörde nation eller dess representanter ständerna att utstaka. Sedan garantien var samtyckt, var bevillningssumman utstakad, men tiden var ännu det enda, hvaruti ständerna enligt 1772 års regeringsform egde någon talan. Presteståndet beviljade, utan att dervid göra någon svårighet, till nästa riksdag, med det tillägg af deputerades väljande emellan riksdagarne. Borgare biföllo igenom votering, och bondeståndet, som förra gången förbjöds votera med slutna sedlar, hotades nu med vakt. De uppkallades 2:ne gånger på slottet, der de ej kunde afslå en mild och nådig konungs proposition. Riddarhuset var således det enda stånd, som yrkade att bibehålla det svenska folkets rätt till tidens utstakande.

Uti hemliga utskottet förde konungen ordet, der den årliga bevillningen af landet utsattes till 80 tunnor guld. Konungens favoritord vid detta tillfället voro: »*frihet, en sjelfständig nation*», och att »*riket kom i våda*». Gerna hade han sett, att adeln genast afslagit den begärde garantien, för att kunna få skylla på dem rikets våda. Till den ändan blefvo de 3:ne stånden intalte att ej yttra sig, innan det första ståndet fattat sitt beslut. Ridderskapet och adeln såg väl, att rikets förmögenhet ej kunde svara emot denna skuld, men för att undvika ytterligare afslag, biföllo de betänkandet till hela sin vidd. Ridderskapet och adeln beslöt att antaga denna bevillningen på två år, men det var omöjligt förmå Lilljehorn derom göra proposition.

Ehuruväl Säkerhetsakten innan riksdagens slut var underskrifven af landtmarskalken, blef den ej införd uti riksdagsbeslutet. Det dröjde likväl ej länge, förr än densamma med tilläggningar och af konungen bekräftad, allmänt blef kungjord. Enligt denna lag kunde konungen minska rådets antal efter behag. Och som konungen hade i sinnet att alldeles afskaffa rådet, så förmåddes och dels trugades strax efter riksdagen 7 riksens råd (s) att taga afsked, och 7 (t) af dem tilldeltes andra sysslor, så att allenast 3:ne blefvo bibehållna vid deras innehafvande rådsembeten. (u) I stället för justitierevision inrättades högsta domstolen, som kallades

konungens högsta rätt. I denna rätt sutto afskedade riksråder, häradshöfdingar och borgmästare. Af enehanda sammansättning inrättades en beredning för de allmänna och pommerska ärender.

I juni månad reste konungen till Finland. Kongl. regeringen bestod af 6 personer med särskild instruktion.

Innan riksens ständer åtskildes, inrättade de ett riksgäldskontor. Deras fullmägtige hade tillstånd att utgifva kreditsedlar på så stor summa som ett års bevillning. Af konungen läto de öfvertala sig, att gå långt öfver denna summa, så att vid slutet af oktober voro mer än tre millioner utlöpande, som gjorde mycken skakning i penningerörelsen.

Hertig Karl reste väl redan i maj månad till Karlskrona att åtaga sig befälet vid örlogsflottan, men en odräglig sjukdom hindrade den att löpa ut, förr än i juli månad, då utanför Öland ryska örlogsflottan träffades, och det kom till en rencontre, utan att någondera kunde tillegna sig segren. Skulden till mankerad seger tillades vice amiralen Lilljehorn, som dömdes af amiralitetsrätten att mista lifvet, som genom konungens nåd lindrades med landsflykt.

Den 2 juni afreste konungen till Finland med en ganska liten suite, bestående allenast af 5 personer, hvaraf han lemnade 4 på Grisslehamn, och tog endast en (u) med sig på postbåten, de öfriga skulle afbida postbåtens återkomst.

Det berättas, att konungen näst före sin afresa förbjudit kronprinsens guvernör, att låta den unga herren vistas hos drottningen, på det han ej måtte få origtiga begrepp om regeringssättets förmåner.

Nog var konungen detta år inne i fiendens land, men aldrig så när, att dess dyra lif stod i fara. En gång var det på vägen, att hans maj:t skulle af ryssarne bli öfverrumplad, men general Kaulbars med 800 man drabbade emot 8 000 man ryssar i 4 timmars tid vid Kalpias i ryska Finland, att konungen emellertid blef räddad. Att ej bli kringränd retirerade Kaulbars sig inom svenska gränsen, hvarföre han blef arresterad och dömd till döden, men fick igenom konungens nåd behålla lifvet.

Den förlust, svenska skärgårdsflottan led uti ett sjöslag mot ryska fregatter och galerer var mera betydlig än 2 års

så kallade segrar. Vi förlorade 15 större och mindre fartyg, 3 000 man och 40 officerare döda och fångna; dessutom 30 proviantfartyg, som måste nppbrännas. Ofveramiralen grefve Ehrensvärd, som kommenderade, befaltes att slåss, oaktadt fiendens flotta var öfver 100 fartyg, men den svenska med kanonsluparne allenast 46. Öfveramiralens föreställning, att fiendens styrka var öfverlägsen, och i följd deraf segren osäker, kunde konungen ej förmås att erkänna, icke heller blef honom tillåtet, att låta de tagne priser retirera. Ryssarne togo upp en svag fördämning i Svensksund och föllo våra i ryggen, som derigenom till fullo ruinerades. Häruppå följde reträtten från Högfors med mycken manspillan å svenska sidan.

De arresterade finska chefer och officerare voro hela detta året under sträng bevakning. Alla erkände både noten och underskriften, men att åtaga sig något högmålsbrott, dertill kunde de aldrig förmås.[1] Men som hämnd var be-

[1] Det anklagade armébefälets ställning var ytterst kinkig. Det blef af dubbel anledning misstänkt och misskändt. Det förråddes af sitt sändebud Jägerhorn, som, tillhörande finska sjelfständighetspartiet, utförde dettas upproriska stämplingar i stället för att helt enkelt fullgöra sitt uppdrag, fredsnotens framlemnande. (Finsk tidskr. 1879, s. 372—374 majhäftet). Härigenom förvandlades arméens fredsbemedling till landsförräderi och blef något helt annat, än hvad dess talrika deltagare dermed åsyftat.

Å andra sidan tycks armébefälet blifvit förrådt också af konungen, som synes hafva gifvit det skäl förmoda, att han gillade och befordrade dess fredsunderhandlingar (se sid. 38, 39 noten), men som sedermera nekade sig hafva haft någon andel i företaget.

Att svenska krigsbefälet, med kunskap om ryska kejsarinnans och svenska konungens ömsesidiga fredsönskningar, om härens olyckliga belägenhet och om fosterlandets uttömda tillgångar och vådliga ställning med flottan instängd af den ryska, i största välmening inledt sin fredsbemedling, detta tyckes vida sannolikare, än att alla dessa män och deras subaltern-officerare, stigande till ett antal af mer än 200 personer, (Anjala-förbundet s. 97) skulle velat af feghet eller förräderi stämpla mot sitt land.

Anjala-förbundets önskan, att riksdag måtte sammankallas och Gustaf den tredjes magt inskränkas, var också under dåvarande olycksförhållanden fullt förklarlig. Det har ofta varit militären, »*som först kommit att behjerta sakernas svåra ställning och utkastat planer till en förändring*». Men förbundets bemödanden att under fiendens ögon genom myteri och uppresning nå sitt mål förefaller som en nästan ofattlig förmätenhet och oförmåga att bedömma personer och förhållanden. Gustaf III var ingen Gustaf IV Adolf, och allmänna

sluten, och flera officerares olycka borde beredas, hölls hela sommaren och följande vinter krigsrätter i Finland, inom och utom svenska gränsen. Den som den ena dagen var vittne, blef en annan dag anklagad. Ifrån arrest blefvo en del kommenderade till tjenstgörning, samt för sitt välförhållande under kampanjen avancerad, eller erhöll svärdsorden.

1790.

Denna sommar gick konungen på flottan, och seglade med den in i viborgska viken, tvifvelsutan för att intaga Viborg och marschera till Petersburg. Men som detta förslag icke lyckades, och ryska flottan tog sin station vid inloppet till denna vik, så blef reträtten ganska besvärlig.

Med en stark storm, som inträffade d. 3 juli, gick svenska flottan till segel och satte kosan till Sveaborg, samt förlorade vid detta tillfället 8 skepp och 2 fregatter. 2:ne af dessa fartyg sprungo i luften, de öfrige blefvo af fienden borttagne. De, som anlände till Sveaborg, voro illa medfarne och behöfde reparation.

Af arméens flotta förlorades vid detta tillfälle 7 stycken galerer och åtskilliga kanonbåtar.

I denna olyckan hade man ändå orsak att vara glad att man ej förlorade allt.

Sedan en aktion förefallit emellan svenska och ryska skärgårdsflottorna, hvarvid det säges, att den svenska haft någon fördel, slöts freden den 14 augusti, och konungen reste tillbaka till Stockholm, då med detta krig intet mer blifvit vunnet, än att man mist penningar och folk samt fördjupat riket, såväl utom som inom lands, i en odräglig skuld.

1791.

Konungen företog denna sommar en resa till Aken, der han med grefven af Artois och några franska prinsar af blodet, som i anseende till de franska oroligheter derifrå

tänkesättet ingalunda 1788, såsom tjugu år senare 1809, moget för uppror och regements-förändring.

tagit flykten, öfverlade om sättet att kunna tvinga franska nation, att afstå med det nyligen antagna nya regeringssätt, och återställa den förra konungamagten. Svenska konungen lofvade bidraga dertill med 15,000 man hjelptroppar. Härtill gjordes efter konungens återkomst i riket åtskilliga anstalter till anskaffande af utredning och beklädningspersedlar, men som till sådana anstalter erfordrades mera penningar, än tillgångarne kunde medgifva, så blef beslutet att sammankalla riksens ständer. Kallelsen utfärdades i december, att de d. 24 januari följande år skulle samlas i Gefle.

Krigsrätterna och undersökningarne angående de finska chefer och officerares förhållande, som gjort förbund, och ingått i underhandling om fred med ryska kejsarinnan, voro vid vårtiden detta året bragte till slut såväl i Sverige som i Finland, så att domarne denna sommaren utfärdades. Generalmajoren baron Armfelt, öfverstarne grefve Leijonstedt och Montgommery samt von Otter, majoren baron Klingspor och kapten baron von Kothen blefvo af general-krigsrätten dömde att mista lifvet och halshuggas. I augusti månad gjordes anstalt på Ladugårdslandstorget till exekution medelst byggnad af 6 st. schavotter och lika många likkistor. Man hade äfven låtit uppbygga loger på torget för åskådare af qvinnokönet, bestående af aktriser och annat slödder. Delinqventerna fördes från Fredrikshof i hyrvagnar, som stannade när de kommo till torget, då öfverste Hästesko blef uppförd på en schavott, der han blef halshuggen. De öfriga förkunnades, att de blifvit af konungen benådade på det sättet, att Armfelt skulle sändas till Skåne och få der förblifva hos sina slägtingar, von Otter till Småland med enehanda vilkor, Leijonstedt och Montgommery sändas till S:t Barthelemy i Amerika, Klingspor sättas på dårhuset i Stockholm, och von Kothen tillsvidare förblifva i arrest.

1792.

Riksens ständer infunno sig i Gefle enligt den utfärdade kallelsen. Anstalterna till detta riksmöte voro så inrättade, som hade man väntat en fiende. En del regementer, som blifvit dit kommenderade hade sina stationer så inom som utom staden. Corps de garder voro inrättade på alla vä-

gar, så att man hvarken kunde komma dit eller dädan på någon landsväg utan att passera dem. Dessa mått syntes tagne för att tvinga ständerna till bifall af de penningesummor, som erfordrades till konungens afsigter, och att truga ridderskapet och adeln att bifalla säkerhets-akten.

Men ingendera af dessa afsigter lyckades. Man fann adeln i det lynnet att heldre våga lifvet, än afvika ifrån sina tagna beslut. Och hvad de äskade penningar vidkom, så blefvo de i alla stånd afslagne. Det enda, hvartill de kunde förmås, var att åtaga sig det, hvaruti riket sedan sista riksdag igenom kriget blifvit försatt, som ökade riksgälden med 8 millioner rd, så att hela skulden nu besteg sig till 29 millioner riksdaler. Härmed måste konungen låta sig nöja och slöt riksdagen inemot slutet af februari månad, då konungen återreste till Stockholm.

Der hände konungen den olyckan, att natten emellan d. 16 och 17 mars vid en anstäld maskeradbal på operahuset, blef konungen igenom ett skott, som en afskedad kapten Anckarström lossade, blesserad i sidan. Konungen blef förd upp till slottet i sina rum, så snart han blifvit förbunden. Under dess sjukdom tillsattes en regering, bestående af hertig Karl, riksdrotset, öfverste-kammarjunkaren baron Armfelt, och grefve Ruuth samt öfverste-kammarjunkaren baron Taube.

Denna oförmodade händelsen förorsakade i hufvudstaden en allmän bestörtning. Stadsportarne voro i flera dagar tillslutne, så att ingen släpptes ur staden. En skyndsam ransakning anstäldes i Svea hofrätt, och åtskilliga blefvo arresterade. Anckarström bekände frimodigt sin gerning och dömdes att mista högra handen, halshuggas och steglas, sedan han förut undergått spöstraff. Grefvarne Horn och Ribbing, kapten Lilljehorn och löjtnanten baron Ehrensvärd såsom medvetande blefvo dömda att halshuggas och steglas. Den förstnämnde blef kort efter konungens död exequerad på galgbacken, men de 5 öfriga fingo nåd af regenten, och skontes till lifvet, men landsförvistes för hela deras lifstid, utan att under något pardonsplakat kunna inbegripas, under titel, att konungen kort före sin död pardonerat dem.

Generalmajor Pechlin, en man öfver 70 års ålder, som efter de brottsligas bekännelse var mycket graverad, kunde

ej af några laggiltiga vittnen öfvertygas, blef till vidare bekännelse satt i häkte på Varbergs fästning, hvarest han 5 år derefter ändade sitt lif.

Såsom brottslige, i det de om detta mord egt någon kunskap, men icke gifvit det tillkänna, blef kanslirådet von Engeström dömd till några års fängelse samt att mista embetet; samma straff undergick äfven majoren von Hartmansdorff; kongl. sekreteraren von Engeström miste tjensten på ett år.

En baron Bielke, som fruktade att blifva angifven för någon delaktighet häruti, tog in förgift, och blef i följd af hofrättens dom efter sin död af bödelsknekten begrafven i galgbacken.

Under det denna ransakning påstod, var förskräckelsen i Stockholm så stor, att par personer ej vågade talas vid på gatan i anseende till en myckenhet delatorer, som infunno sig nästan på alla ställen. Man hörde stundligen talas om nya arresteringar, som en följd af minsta anledning till misstankar; och den stora belöning, som var utlofvad den, som kunde upptäcka någon delaktig, vållade många ogrundade angifvelser.

Konungen afsomnade den 24 mars efter en lefnad af 46 år 2 månader och 16 dagar. Så snart konungen var död, afstannade alla angifvelser och arresteringar, och man kom småningom igen till sitt förra lugn. (x)

Bilagor.

(a) Riksråderne grefvarne Ekeblad och Hiärne.
(b) Underrättelsen erhölls af hofpredikanten doctor Wrangel.
(c) Det var isynnerhet af landshöfdingen i Nerike och Vermlands län baron Jean Abraham Hamilton.
(d) Författaren af dessa verser var kongl. sekreteraren Elers.
(e) Tryckfrihetsförordningen blef icke långt derefter inskränkt, som skedde sedan flera gånger, till dess den slutligen betydde ingenting.
(f) Kongl. sekreteraren Halldin.
(g) Till ordensbiskop förordnades kyrkoherden baron von Taube, och tvenne kyrkoherdar i Stockholm till ordenskaplaner; till riksherold statssekreteraren Schrö-

derheim, historiograf hr Simmingsköld. Vice kansler riksrådet baron Liljencrantz, underkansler presidenten baron Klinkowström, öfverskattmästare riksrådet baron Ridderstolpe och till högsta ombudsman riksrådet baron von Düben.

(h) Landshöfdingresidenset i Nylands och Tavastehus län flyttades från Helsingfors till Heinola.

(i) Till grefvar upphöjdes riksrådet Falkenberg, R. R. Ribbing och R. R. Wrangel.

(k) Serafimer-riddare riksrådet baron Falkengren, öfverstallmästaren grefve Lewenhaupt, general-löjtnanterna Sprengtporten och grefve Fredrik Horn.

(m) Kronprinsen var då ej fyllest 8 år gammal.

(n) Af konungens bref till baron Hastfehr äro följande bekante:

1:sta brefvet d. 11 maj.

Nu hafva Vi sakerna så vida, att ingenting mer återstår, än att I skyndsamligen fullgöra våra planer medelst attacken, och att I derefter inkommen med en utförlig rapport, det våra gränstroppar blifvit attackerade. I bören icke förgäta, att låta den förmenta fienden få den instruktion, att sedan våra troppar, dem I anfören, retirerat, fienden derefter påtänder de af närmast belägne byar, utöfvar våld och brand, men ej mord å någondera sidan, samt att fienden derefter bortjagas på ryska sidan, börande I göra allt motstånd, men med löst krut, och för eder tropp föregifva, att I hinnen ej vara försedda med skarpa skott, medan I ej haft minsta anledning att tro, att kejsarinnan skulle attackera oss. I bören äfven vara försäkrad derpå, att det folk, som I uti edert bref sägen eder hafva till den omskrifne attacken, äro eder trogna, hafva dem derföre under edra ögon, intill dess I kunnen fullborda ändamålet.

2:dra brefvet utan datum.

Vi hafva med synnerlig fägnad erfarit, hvad I som en trogen tjensteman emot oss bort göra. Vi skola deremot hågkomma eder med vår nåd.

3:dje brefvet d. 29 maj.

Vi hafva gifvit ordres till general Posse, att vår krigsmagt såsom vederbör uppbryter. I kunnen deraf sluta,

hvad vår plan är; vi vänta oss några underrättelser från eder, om folket är försäkradt, det vi af ryssarnes anhang äro anfallne. De, som lidit, skola af oss framdeles vara skadeslösa. Alla de mått och steg, som lända till vårt goda ändamåls vinnande och lyckliga utgång, hafva vi allt förtroende till er, att I intet förgäten.

4:de brefvet utan datum.

För att göra mera upplopp och osäkerhet bland folket för fiendens anhang, bören I på alla för er möjliga sätt låta utgå, att ryska kejserliga tropparna gjort inbrott, och utöfvat fiendligheter, samt med kurirer oss tillskrifva, hvad som förljudes af våra, samt från ryska sidan. Vi befalla eder Gud allsmägtig o. s. v.[1]

(o) Till ordförande i utredningen utnämndes riksrådet grefve Hiärne.

(p) som var den enda af rådet, som hade tillträde till konungen under dess vistande på Haga.

(q) De som arresterades voro *grefvar:* riksr. Fersen, general Horn och exell. Brahe; *baroner:* öfversten Maclean, kammarherren R. Maclean, kammarherrenCarl De Geer, kammarherren Stjerneld. *Af ridderskapet och adeln:* Justitiekansleren Lilljestråle, direktören Frietzcky, öfverste von Schwartzer, öfverste von Gerdten, öfverste Almfelt, löjtnant Almfelt, kongl. sekreteraren Engeström, riddarhussekreteraren Bungencrona, riddarhusfiskalen Ihre, major Billberg, lagman Spaldencreutz, öfverste Pechlin.

(r) Öfverste Stierneld och öfverste Almfelt.

(s) Riksråderne grefve Hiärne, grefve von Stockenström, grefve Bielke, grefve von Hermansson, grefve Bunge, grefve Falkenberg, grefve von Rosen.

(t) Grefve Beck-Friis, baron Carl Sparre, baron Fredrik Sparre, grefve Oxenstjerna, baron Liljencrantz, baron Ridderstolpe, grefve v. Düben.

(u) Riksdrotsen grefve Wachtmeister, furst Hessenstein och grefve Bonde.

(v) Kammarjunkaren Möllersvärd.

---

[1] Dessa fyra brefutdrag äro intagna äfven i *Fersens skrifter* 7.20—21 och i *Hemliga Handl. till Gustaf den tredjes historia* 1.203—204.

(x) Huru med rikets medel under denne konungs regering blifvit hushålladt, kan inhemtas deraf, att rikets skuld såväl utrikes som inrikes tillsammanstagen, besteg sig straxt efter myntförändringen till 8 millioner rdr, men var vid konungens död uppstigen till 29 millioner d:o, oaktadt rikets inkomster blifvit under denna regering nästan fördubblade.

Strödda Anekdoter.[1]

Som jag från min spädaste barndom haft tillfälle att se hoflefnaden, och högsalig drottning Ulrika var mycket barnkär, lika som högtsalig konung Fredrik dess herre, alltså hade unga barn af båda könen tillstånd att vid 5 à 6 års ålder få frequentera hofvet; hvad som vid sådan ålder förefaller, blir länge i minnet och utglömmes icke lätt. Hofvet vid den tiden var icke så brillant, som i de senare tider; öfverheten, båda två voro redan nog åldriga, verldens stor-

[1] Originalet finnes i Bergshammars arkiv. Det är skrifvet af friherre Karl Filip Sack, född 1726, död 1797, hvars stil igenkändes af sonsonen Karl Filip Sack, hvilken lefde, då utgifvaren i Augusti 1862 lät på Bergshammar taga den afskrift, efter hvilken ofvanstående uppsats är tryckt. Författaren K. F. Sack hade någon tid varit tjenstgörande vid hofvet och borde derför känna många förhållanden. Uppsatsen lider dock af historiska misstag samt af orättvisa, mot Gustaf den tredje rigtade anklagelser, och dessa så många och grofva, att vi känt oss frestade alldeles utesluta hela skriften. Men den innehåller ock många förut okända och, som det tyckes, alldeles sanningsenliga uppgifter; hvarförutan flere bland dem, som nu synas falska och orättvisa, torde vid blifvande närmare granskning befinnas i mycket grundade. Vi hafva derför upptagit uppsatsen till den kritiska sofring, som ingalunda kan uteblifva. Den är ock ett högt talande bevis på det djupa, moraliska missnöje, Gustaf den tredjes uppförande väckt, och på den högst ofördelaktiga föreställning om hans personlighet, som under hans långvariga regering mer och mer mognat.

Vi inrycka skriften i dess helhet och således äfven det, som angår tiden före 1772, och som innehåller åtskilligt förut okändt.

mande nöjen kunde icke för dem hafva något särdeles retande behag, och luxe samt öfverflöd voro okända den tiden i allmänhet. Vid hofvet gick ganska ordentligen och precist till. Kl. 1 åts middag, då de kungliga sutto tillsammans vid ett bord med 10, högst 12 personer, som voro befalda att äta med deras majestäter, och kl. 9 åts aftonmåltiden, då några få främmande fruntimmer blefvo från staden befalda att äta med öfverheten, som voro mesta delen gamla af rådets och generalitetets fruar, hvilka gjorde drottningens spelparti, Soupéen var merendels slutad omkring kl. 10, då öfverheten retirerade sig, och hvar och en försvann. Det kungliga bordet hade sällan öfver 10 à 12 rätter mat och desert i vackra anrättningar. Konungen gick mycket ut och in i rummen och talade mest med sina generaler och rådsherrar om sina kampanjer och helst dem, han bevistat under prins Eugènes befäl, hvilken var hans heros. Ekläreringen vid hofvet var icke mycket kostsam, emedan i drottningens audiensrum endast hängde en ljuskrona, som var, om jag rätt erinrar mig, med 6 hvita vaxljus, i under delen voro 4 små kronor vanligen med 6 gula vaxljus; men vid galadagar utisattes en jernkrona midtuti rummet, som då jemte de andra 4 pryddes med hvita vaxljus. I såkallade fyrkanten voro 4 ljuskronor med 6 gula vaxljus i hvardera. Alla aftnar tändes denna eklärering icke förrän vid bönestunden kl. 5 om vintern, då öfverheten kom ur sina egna rum, Tvänne gånger i veckan var cour för damer och kavaljerer på drottningens sida, som begyntes, sedan aftonbönen kl. 5 var gjord; couren räckte till öfverheten satte sig till bords, då damer och kavaljerer och de, som voro tromänner och deras fruar, hvilka åto med öfverheten. En del af dem, som voro på couren, bjödos af hoffröknarna till deras taffel, och de andra reste hvar och en hem eller till sina vänner. Sådan var lefnaden vid hofvet och i hela publiken i proportion den tiden. Det var då icke underligt, att i dagligt bruk se hos particulierer och äfven i de förnämsta hus talgljus äfven vid bordet uti dagligt bruk. Vid större måltider, då kanhända 10 à 12 personer voro samlade, nyttjades gula vaxljus på bordet. Rådet och alla kollegier samlades kl. 8 om morgnarna och skiljdes kl. 12 om middagen, samt kommo åter tillsammans om eftermiddagen kl. 3, och skiljdes åt kl. mellan 5 och 6,

då gerna visittimman började i staden af embetsmän, och kunde då visiter göras till mot kl. 7 om aftnarna, efter hvilken tid det ansågs indiscret att komma på något ställe, om man icke var bjuden till aftonen. Den förste, som bröt denna metoden var en spansk minister, som hette Dell Poerta Fuerto,(?) en tämmeligen gammal man, som talte gerna och var angenäm i sällskap. Han kunde ibland sitta och prata till mot kl. 9 om aftonen, då han kom rätt i tal; detta ansågs i början underligt och nästan oanständigt, men man vande sig dervid, och litet efter hand blef det modet att sluta sina visiter nog sednare än kl. 7 om aftonen. Lefnaden i hufvudstaden var under den tiden nog tyst och inskränkt; man såg sina vänner endast efter råd och lägenhet, umgicks enigt, ehuru redan partier voro, som togo sin början 1726, och hvilka fransyska hofvet anstälde genom sin ambassadör Casteja, samt ryska hofvet genom sin minister grefve Bestuschew; men det hindrade dock intet då ännu de stilla nöjen i sammanlefnaden; ty ganska få personer i riket blandade sig i politiken den tiden, utan tänkte man i allmänhet på att lefva i vänligt umgänge sins emellan och låta ministèren sköta politiken, dock har detta parti-frö orsakat mycken oro, hat, bitterhet, krig och olyckor, bland hvilka vid 1738 års riksdag det finska kriget blef resolveradt, var en icke den minsta olyckan. (Det var grefve Tessin, hvilken var chef för franska partiet, landtmarskalk; och de af rådet, som voro af motpartiet, licentierades af ständerna och ansågos föga bättre än förrädaren af sekreta deputationen, samt angåfvos som högst brottsliga, ehuru deras brott intet uppgåfvos under sken, att det vore hemligheter, dem intet politiken tillät att yppa. Det kungliga rådet, som blefvo licentierade voro gr. Creutz, gr. Bielke, gr. Bonde, gr. Bark, gr. Hård och gr. Taube, öfver hvilka namn följande lilla paskill skrefs: Kors huru Hård sitter Barken vid Bielken, sade Bonden till Dufvan. Efter dem kom i rådet insatte inga andra än de, som voro af det då rådande Hattpartiet, och kom då i modet att snart sagdt sedan hvarje riksdag licentiera dem af rådet, som icke voro af det vid riksdagen rådande partiet. Gamla R. R. gr. Arvid Horn, som var chef för Mösspartiet, nedlade sitt ämbete, emedan rådets pluralitet var af Hattpartiet, och han, ehuru à la tète af affärerna

och kansli-president, icke då kunde uträtta något. Han succederades af R. R. grefve Karl Gyllenborg, som var en äkta arbetare för Hattpartiet och fransyska systemen, fast han förut varit en stark arbetare i England som svensk minister mot Frankrike. Denna hans förändring uträttade franska minstern, som på honom kastade mycket penningar och äfven hot, om han icke kastat sig på Hattsidan). Riket hade då med möda hunnit komma i något slags välstånd efter konung Karl XII:s långvariga krig. Staten bar sig ganska väl, utlagorna voro drägliga och lätta, ehuru på rikets gälder afbetalningar skedde årligen. Drätselverket var i godt stånd, godt och hårdt mynt i guld och silfver voro allmänt gångbart i rörelsen. Rikets sjömagt var i godt och brukbart stånd fast icke för mycket stor, skeppen rustade, krigsmagten till sjös och fot väl klädda, berömda och rigtigt aflönte. Arméens och artilleriets anspann och train rätt ymnig, och snart den bästa i hela Europa, så till exercis som godhet; manskapet ungt, vackert, raskt samt väl exerceradt efter den tiden; brinnande af lust att se fienden under ögonen. Sådant var med få ord rikets dåvarande belägenhet, i godt stånd att försvara sig, men ännu för svagt att börja något offensivt krig, likväl gafs folk nog illasinnade af partiagg och regeringslystnad att söka få ett offensivt krig mot Ryssland, som då redan börjat blifva nog mägtigt, och ehuru det var i krig med Turkarna och intet utan invärtes oroligheter, likväl var i stånd att bjuda oss spetsen med avantage i anseende till sin dåvarande styrka. Men Frankrike ville så hafva det, dess parti var mägtigt vid riksdagen och väl lönt, löften gåfvos om ansenliga subsidier, som icke alla blefvo betalda, och äfven användes att hålla partiet tillsammans i händer, som då lärt att blifva fala för dem. De utländska magter, som bäst betalade, voro således alla för franska partiet, och sekreta utskottet, som den tiden alldeles styrde ständernas plena, gjorde hvad de ville. — Denna både goda ock vackra arméen till lands och sjös öfverskickades till Finland, förtärdes af nog elaka anstalter och sjukdomar, hade endast en affair med en corps stor 3 000 svenskar vid Villmanstrand, der den gjorde sin skyldighet i hög måtto, men måste i brist af tidig secours retirera sig, sedan kommenderande generalen Wrangel blifvit fången,

hvilket var början till de olyckliga reträtter tid efter annan, tills ändtligen den af fatiger och sjukdomar utmattade arméen måste kapitulera, innesluten på Helsingemalmen, hvarpå freden der kort efter följde, och den lilla resten af den vackra arméen med ryskt pass återkom till Sverige 1743 mot midsommardagarne. — Detta är i korthet berättelsen om det olyckliga kriget, der svenska arméen föröddes utan att nästan hafva sett fienden, och vårt artilleri till större delen förlorades. Flottan förderfvades ej af fienden utan af stormar och elaka anstalter, och riket utblottades på penningar. — Jag drager gerna en gardin för det öfriga, som olyckligen är nog bekant, och slutar deremot berättelsen om detta olyckliga kriget, som medfört en kedja af olyckor för vårt arma land i långliga tider. —

Under denna tiden dog drottning Ulrika Eleonora, som gaf franska partiet tillfälle för att soutenera sin magt och kredit, hvilken litet började luta efter krigets utgång, att sätta i frågan, hvem ständerna skulle utvälja till tronföljare efter konung Fredrik, som var åldrig och började blifva sjuklig. Detta sattes endast i question för att vända allmänhetens tankar från det olyckliga kriget och dess påföljder och dymedelst soutenera sig och deras system; ty i landet hade mycket missnöje och mummel samlat sig bland allmogen, som dessutom af danska utskickade emisairer uppeggades till rebellion för att dymedelst bringa kronprinsen i Danmark att utnämnas till tronföljare, hvilket var alldeles emot franska partiet, som hade prinsen af Birkenfeld i förslag. Konung Fredrik, som var en gammal och slug politikus, ville gerna hafva sin brorson, hvartill engelska hofvet skulle vara honom behjelplig. Men detta, ehuru tyst och hemligt, misslyckades; och genom ryska kejsarinnans åtgörande, som föreslog sin kusin hertigen af Holstein och biskopen af Eutin Adolf Fredrik, stannade riksens ständer med sitt val på honom, och blef han utkorad till tronföljare, hvilket var, som skyndade freden mellan Sverige och Ryssland. Ehuru detta val icke var konungen angenämt, som man kan föreställa sig, var han för mycket minister att låta märka det, utan höll god min dervid. Oroligheterna inom landet continuerade allt genom Danmarks bearbetande; dalallmogen reste sig slutligen och marscherade 6 000 man stark till

Stockholm, och grefve Tessin skyndade sig till sin gård Boo i skärgården, att vid olyckan kunna komma undan sjöledes. Denna utväg togo flere af Hattpartiet, bland hvilka voro äfven hoffröken Hendrika Liewen och kammarherren baron Anders von Höpken. Allmogen i de andra provinserna väntade endast att se utgången af dalkarlarnes resning för att göra detsamma, om det för dem lyckades. Under allt detta varade riksdagen. General Ungern von Sternberg, (som då redan var betydande i Mösspartiet och började anses som chef för detsamma) var landtmarskalk, hvilket parti bort kallas landtpartiet, då deremot franska partiet, som hade grefve Tessin till chef, kallade sig Hattar; Mössnamnet uppkom genom en bon mot af konung Fredrik, som var en dag nog missnöjd med något, som genom detta partiets efterlåtenhet misslyckades, och sade »Sie arbeiten in die Schlaf mütze», hvarefter detta partiet sedan fått behålla detta namnet.

Drottning Ulrikas dödsfall var mycket oförväntadt, emedan hennes sjukdom började med en lätt feber, slog sig sedan till hvita friselen, som inom få dagar slöt hennes lifstid. Hon var mycket älskad af både höga och låga, som hon gjorde många barmhertighetsgerningar, och var mycket reguliere i sina gudaktighetsöfningar, hvilket den tiden ansågs som en skyldighet både för regerande och hos allmänheten, ett tydligt bevis på hvad hofvens exempel äro verkande på allmänheten af alla klasser af folket i alla tider. — Det var då bruket att så under adventstiden som under hela fastlagen hofven lefde i största tysthet, så att inga courdagar då voro, ja icke ens pukorna och trumpeterna, som eljest gåfvo tecken då anrättningen till deras majestäters mat samt matens inbärande, fingo höras. Hennes majestäts begrafning skedde i riddarholmskyrkan, der hon först med stor ståt bisattes och en tid efter med ännu större ståt begrofs. — Konungen, som väl icke mycket älskade henne, visade henne dock den aktning, henne tillkom, ehuru han hade åtskilliga mätresser, hvaribland hoffröken Hedvig Taube var honom kärast. Denna kärlek, som var orsaken till många trakasserier vid hofvet, räckte i fröken Taubes hela lifstid; äfven sades, att konungen låtit viga sig vid henne. Härmed må nu vara, huru det vill, så kom hon på barnsäng och fick

först en son, som är den närvarande för detta riksrådet fältmarskalken och generalguvernören Vilhelm Hessenstein. Då han föddes var konungen ganska glad, ehuru dagen derpå stod på dåvarande riddarhusplanket uppspikadt: *En Jungfru födde ett barn i natt; hvilken har gjort det?* Detta gaf anledning till mycket prat i staden. Dock är det visst, att en vid namn *Hvilken,* som var i hessiska kansliet, alldeles försvann, och att ingen vet, hvart han kom eller tog vägen. Efter denna barnsängen skänkte konungen henne en egendom i Holstein, som hade namn af Hessenstein och henne sjelf namn af grefvinnan af Hessenstein, som då blef ett grefskap. Sedan föll hon åter i barnsäng och fick en son, som kallades Fredrik, denne var ganska lik konungen; han dog under pommerska kriget, och var då generalmajor; i tredje barnsängen fick grefvinnan Hessenstein en dotter, och icke långt derefter dog hon sjelf, som mycket bedröfvade konungen. Men så lät han dock trösta sig efter hand genom en fröken Horn, som blef riksgrefvinna, fick ett gods i Finland heter Åminne af konungen och gifte sig långt efter konungens död med riksrådet grefve Ulrik Barck.

Arffursten prins Adolf Fredrik anlände emellertid till Sverge mot hösten 1743 och kom till Karlbergs slott, hvarifrån han samma afton, han ditkom, for incognito till staden att göra sin cour för konungen; som det dock icke kunde hållas så hemligt, och det var en stor raritet att i Sverige se en kronprins, hade mycket folk skockat sig på vägen att se honom, och med förundran se honom i blå klädning med galoner och utan skägg. Bland populacen var utspridt, att han var prest, efter han var biskop, och våra biskopar då ännu icke hade allmänt aflagt skägget. Detta gjorde hos pöbeln en stor förundran, och som han snusade starkt, behöfde han ofta näsduk, då en qvinna med stor förundran ropade: *Ack Jesus, se han snyter sig.* Sådan enfaldighet var då hos gemene man i allmänhet.

Konungen tog emot prinsen mycket vänligen och tycktes vara ganska nöjd att se denna sin tronföljare, dock räckte denna första audiensen icke rätt länge, utan for åter prinsen till Karlberg tillbaka om aftonen och fick dagen derefter sitt publika intåg och audiens hos konungen samt intog sina rum i slottet, i det så kallade Kreusiska huset, som dertill var tillredt.

Nu skulle en gemål utses till kronprinsen, hvarföre grefve Tessin, som då blifvit riksråd, såsom ambassadör sändes till Danmark att begära en dansk prinsessa, som icke lyckades. Derpå reste han till Berlin i samma ärende 1744 i april, der vår dåvarande svenske minister baron Karl Rudensköld redan planerat saken hos konung Fredrik den store i Preussen, så att det der lyckades bättre för gr. Tessin, och blef preussiska prinsessan Lovisa Ulrika förlofvad med hans kongl. h. prins Adolf Fredrik. Kammarherren gr. Henning Gyllenborg, som var en bland ambassad kavaljererna, hvilka voro temligen många till antalet, blef till Sverige öfverskickad till hans kungl. höghet med förlofningsringen. Denna ambassad var den mest lysande, som synts till den tiden i Berlin och drog stora summor penningar ur riket. Ambassadör traktamentet var 50 dukater om dagen, utom de fêter, hvilka gåfvos och, som riket betalte, hvaribland var en stor fête som gafs af ambassadören vid bilägersdagarne, hvilken kostade öfver 15 000 rdr Hamburgar banco, då kursen var 40 mark pr rdr; dessutom alla de presenter, juveler, som till prinsessan öfverlemnades från Sverige, samt de presenter, som af ambassadören gjordes från svenska hofvet till hofvet i Berlin samt ministeriella betjeningen, som dels skedde i penningar, dels i goda och vigtiga guldnipper af dosor och étuier etc. När nu dertill lägges all den depens, som ambassad-kavaljererna gjorde, som var nog dryg för hvar och en, så den som sluppit med 1 000 dukater ansågs såsom hafva väl hushållat, i anseende till den luxe vid detta tillfälle, som skröts med, och konungen i Preussen inom sig sjelf skrattade åt, så kan man lätt finna, att stora summor ur riket utgingo, hvaremot preussiska hofvets presenter till ambassaden voro nog lätta gulddosor m. m. Ambassadörpresenten var Svarta Örns orden med temligen nätta briljanter besatt till ungefär högst 500 dukater värda. Konungen i Preussen, som god hushållare, hade låtit under hand sondera ambassadören, om icke han och hans kavaljerer skulle gerna vilja mottaga Johannis orden, då han lättast kommit ifrån hela depensen af presenter och för sitt land vunnit 500 rdr för hvar och en, som fått denna orden, hvilken är utgiften, då den undfås, till ordenskassan. Men detta, huru smickrande det varit för ambassadörens ärelystnad, om det gått an, kunde då ej

låta sig göra, som ambassadören sjelf och några få af kavaljererna då icke kunde få orden, ehuru de mesta af dem fått honom, emedan i ordens instituterna är den regeln bland andra att ingen, utan att kunna visa i sitt slägtregister 16 anor, kunde få den orden, och således afslogs det, under hvad föregifvande vet jag intet.

Prinsessan Lovisa Ulrika var skön och intagande då som sedan, när hon ville, men hennes ögon voro skarpa liksom hela brandenburgska husets ögon äro. Under sina resor hade hans kongl. höghet sett denna prinsessa och blifvit kär i henne, och som han var mycket uppriktig och fast i vänskap och kärlek, var han ganska glad att se sin önskan fullbordad. Bilägret skedde per procuration i Berlin, då prinsen af Preussen Vilhelm, konungens äldsta broder, å vår kronprins vägnar vigdes med prinsessan uti den så kallade hvita salen i berlinska slottet. Grefve Tessin hade gerna vid det tillfället haft sin rådsdrägt på sig, som derföre var medtagen, om han, som han trodde, hade stigit i brudstolen såsom procurator, men som konungen i Preussen icke fann det för godt, blef det icke af, och hans rådsdrägt blef orubbad liggande inpackad. Vid detta tillfälle, bröllopsaftonen, var ett bord anrättadt, som var för brudeparet och kongl. familjen ensamt; och som ambassadören icke dertill blef bjuden utan till ett annat bord, fick han en migrain och for hem, som likväl lyckligen efter ett par timmars förlopp så förbättrades, att han åter kom upp på slottet, då fackeldansen dansades och prinsessan gick till sängs, då hennes strumpeband utdeltes, och ambassadören fick en ända af strumpebandet, som han likasom alla de, hvilka fingo en bit af detsamma, fästo på rocken i ett knapphål. I fackeldansen voro fältmarskalker och generaler, som dansade med facklorna, mesta delen af dem blesserade, som gjorde en nog besynnerlig effekt, som somliga haltade till höger och venster, och andra voro enögda eller eljest blesserade. Bilägersfêterna räckte i 8 dagar med opera och redouter samt baler; den sista aftonen var opera och redoute, och på redouten tog prinsessan afsked af kungl. familjen, satte sig i vagnen och for sin väg med sin hofstat samt ambassadören med hela sin suite, som var nog mera talrik än prinsessans. Vägen togs om Schwedt; en dag öfverhvilades hos markgrefven, som var gift med

prinsessans syster. Markgrefven hade i apanage markgrefskapet Schwedt samt ett preussiskt regemente husarer. Staden Schwedt är liten och nätt, slottet är tämligen stort men var illa underhållet och såg fattigt ut. Prinsarne Vilhelm och Henrik följde med ända till Schwedt, togo der afsked af prinsessan, hvilken fortsatte resan derifrån vägen genom Stettin till Stralsund. Så långt preussiska gebietet räckte, som var till Anklam, defrayerade konungen ensam för hela suiten, och derifrån till Stralsund defrayerades suiten af svenska kronan. Uti Anklam mötes svenska hofstaten och tog mot prinsessan.

Emellertid hade fyra krigsskepp och en kunglig jakt anländt till Perth, som skulle konvojera prinsessan till Karlskrona. Denna eskader kommenderades af den licentierade rådsherren Ewers Taube. Några få dagar uppehöll sig prinsessan i Stralsund och gick så ombord på amiralskeppet, seglade af med god och angenäm vind och väderlek, som det var i augusti månads början. Två nätter tillbragtes på sjöresan till Karlskrona, der H. K. H. Kronprinsen med längtan väntade sin tillkommande gemål. Hennes kungl. höghet var några dagar i Karlskrona för att hvila ut efter sjöresan, som sjön var henne ovand, och hon intet mådde rätt väl. Man besåg dock flottan och gamla dockbyggnaden, i hvilken skeppet Freden varit under reparation, och ur densamma utgick, då deremot skeppet konung Fredrik till reparation infördes, som varit med på denna expedition och förlorat en mast samt fått annan liten skada.

Under resan samt hela tiden förut vid ambassaden hade grefve Tessin sökt vinna prinsessans förtroende, det han ock verkligen mästerligen förskaffade sig; ty han var en kameleont och således antog hvad färg, som bäst passade sig att utföra sina anläggningar. Aldrig har någon komediant bättre spelt sin roll än han under hela sin lifstid, han vann således det unga hofvets fullkomliga förtroende, som alltid gjorde en kallsinnighet mellan konung Fredrik och det unga hofvet; ty konungen, som var både gammal, förfaren och slug, kände nog grefve Tessins konster, som han förut varit utsatt för.

När de unga kungliga hunnit upp, skedde bilägret på Drottningholm, der baler och festiviteter räckte några dagar, hvarefter inflyttningen skedde till Stockholm i slottet, som

kallades gamla kungshuset och nu är Svea hofrätts sessionsställe. Prinsessan, som varit nog tarfligen uppfödd under sin faders lefnad, hvilken, som hvar och en vet, var nitsk hushållare, tyckte sig likväl ha något trångt i sina rum. Som lyxen var henne det mest behagliga, och en tyst lefnad vid hennes år intet var henne så angenäm som ståt, ehuru hon förut varit van vid mycket mindre, arbetade med alla krafter, att det så kallade nya slottet, som var under byggnad, måtte påskyndas, hvilket var omöjeligt i anseende till slottsmedlens knapphet samt de utgifter, som till de andra slottens vidmagthållande af denna kassa togos. Dessutom var denna byggnad en temligen god mjölkeko för dem, som hade att bestyra derom, så det drog ut i flere år dermed. Grefve Tessin, som för att bibehålla det förtroende, han så behändigt förskaffat sig, sökte på allt sätt att annars göra det unga hofvet briljant; vissa courdagar i veckan voro väl utsatta, men dock var dessutom dagligen mycket folk vid det unga hofvet både för- och eftermiddagen; temligen ofta baler, conserter och soupéer, som gjorde hofvet temligen briljant efter den tidens sätt och i synnerhet för ungdom behagligt; lyxen ökades i kläder och i hushållningen, och hvar och en gjorde mera depens, än ofta han hade råd till, då redan. Konungen, som var gammal, lät ungdomen roa sig men lefde vid sitt hof på sitt gamla vis ganska reguliert. Prinsessan kom i välsignadt tillstånd och fick uti sin första barnsäng en prins d. 24 jan. 1746. Denna händelse var en allmän glädje för hela riket, mycket anstalter hade gjorts förut till döpelseakten; denna födelsen firades i staden och landsorten med mycket pipande och glädje. Döpelseakten skedde med mycken högtidlighet, och prinsen fick namnet Gustaf, som ännu den tiden var högeligen älskadt af nationerna i anseende till konungarna Gustaf den förstes och Gustaf Adolfs minnen och bedrifter. Då prinsessan togs i kyrkan, anstälde konungen en fête, i hvilken afsigt öfre delen af borggården inrättades till en stor salong, der bal gafs och souperades vid flere bord i slottet. Konungen, som gerna gjorda galanterier åt fruntimmer, hade vid det tillfället gjort prinsessan en present af en bukett af briljanter till ett ansenligt värde. Kurirer sändes vid den unga prinsens födelse till alla utrikes hof att notificera denna födelsen.

Den unge prinsen fick genast till guvernant dåvarande hofmästarinnan Strömfelt, som hette sjelf Wrangel och var enka efter framlidne riksrådet grefve Strömfelt. Under hennes vård förblef han, tills han hunnit de åren, att han skulle få en guvernör. Under den tiden anlände en rysk ambassadör vid namn baron Korf, en ganska högfärdig man; denne hade ryska hofvet uppdragit bland andra ärenden att begära ut grefve Tessin under föregifvande, att han förledde det unga hofvet och höll det vid franska systemet, som icke var Sveriges sannskyldiga väl och förmån. Man kan lätt föreställa sig, hvad buller detta verkade bland franska partiet, och att grefve Tessin, som dåvarande riksens råd och öfverstemarskalk, rörde upp himmel och jord och åberopade sig på sin oskuld med ett ganska fermt tal inför sekreta utskottet, hvilket förklarade honom oförskyldt hafva fått sådana tillmälanden; och ständerna med stark pluralitet jemväl funno Korfens påståenden derjemte vara, att grefve Tessin skulle afsättas från både riksråd och öfverste marskalksembetena och hotade jemväl H. K. H. att S:t Andréeorden, som från kejsarinnan var honom gifven, skulle honom fråntagas, om han icke ville göra sig af med grefve Tessin. Denna sista omständigheten var orsaken till riddarordnarnas återupplifvande här i Sverige, och fick H. K. H. genast alla tre svenska ordnarne och kunde således icke då mera bära någon främmande puissances orden, hvarigenom detta Korfens tillbud contracarerades. Grefve Tessin förblef vid sina embeten och fick än mera anseende och förtroende isynnerhet hos prinsessan, ty H. K. H. började att icke vara så alldeles nöjd med grefve Tessin, hvartill hans dåvarande marskalk baron Plessen, som följt honom från Holstein och troget tjent honom länge, väl var någon orsak. Som han varit förut hufvudman i prinsens hof och nu stod under grefve Tessin, förtröt det honom så mycket mer, som de icke voro af ett och samma parti. Äfven var en minister baron Holmer från Holstein dertill bidragande, som han höll grefve Tessins parti och förorsakade åtskilliga ledsamheter, hvilka gjorde H. K. H. ledsen vid detta partiet. Detta allt verkade å ena sidan, att baron Plessen utskickades till Eutin genom franska partiets åtgärd, och baron Holmer någon tid derefter blef rappellerad genom ryska ministern samt arresterad, då han kom hem, och satt flere år inne.

Partierna verkade mycken oro, än var det ena uppe än det andra samt förorsakade ett beständigt ombyte hvarje riksdag i rådet, allt som det ena eller andra partiet var rådande vid riksdagarne.

Vid riksdagen 1765 blefvo åter grefvarne Bjelke och Bonde i rådet insatte, vid hvilket tillfälle grefve Bonde frågade grefve Bjelke, om han icke ämnade hålla tal, då han åter intoge sitt rådställe, hvaruppå grefve Bjelke svarade, att det ej var hans tanke, ty de hade icke vid deras utgång ur rådet hållit något tal och behöfde derföre icke hålla något, då de åter inkommo. Mångfaldiga trakasserier föreföllo äfven vid hofven sinsemellan. Konungen åldrades allt mer och mer blef sjuklig och fick slutligen äfven slag i hufvudet, som betog honom minnet och förmågan att rätt nämna namn; ty han kallade alla doctor och skiljde personerna endast med utsago af der grosse, der kleine, der dicke doctor o. s. v. så att det var svårt veta, hvem han egenteligen mente. På sådant sätt var H. M:ts lefnad sista åren.

Det unga hofvet hade emellertid då redan mycket inflytande i regeringsärender. Denna tiden hade grefve Tessin blifvit guvernör för den unga prinsen, och herr Dalin, som var kansliråd, blef utsedd till dess informator. Prinsessan hade ock det besväret att söka uppfostra sin käraste son Gustaf, hvilken uti de spädaste åren redan som alla kungliga barn ansågs som ett mirakal af förstånd och af sin ömma moder berömdes och upphöjdes ofta för det minsta lappri eller för något, som han händelsevis kunnat komma att säga. Det är onekligt, att han redan i sin ungdom gaf tillkänna mycken qvickhet samt eld i imaginationen, men så märktes likväl hjertat icke just vara det bästa, hvarpå jemväl grefve Tessin uti sina bref till en ung prins synes peka och i en af dem nämner Coriolanus, hvilket nog förtröt prinsessan och väckte hos henne missnöje, som slutligen förbyttes uti hat, sedan hon blifvit drottning.

Under denna tiden afled konung Fredrik 1751 uti apr. H. K. H. blef utropad såsom konung; och rikets ständer samlades. Konung Fredrik blef bisatt och sedan med vanlig ståt begrafven i Riddarholmskyrkan.

Nu blef hofvet efter hand förändradt från tyst till mera lysande, men beklagligen öktes partiagget i samma mån,

hvartill den unga drottningen icke litet bidrog genom sina machiavelliska principer att tro, det folket är gjordt för konungens skull, och icke konungen för folkets. Hon begagnade sig admirabelt af den dictionen: *Divide et Impera;* gjorde allt, hvad möjeligt var, att skaffa sig många medhållare, vände ryggen ofta till dem, sedan hon vunnit sina ändamål, och var endast intagande af regerings lystnad. Konungen deremot, som var en god och from herre, samt verkeligen hade mycken religion, var ofta plågad af drottningens icke sällan varande inkonseqventa humör och gerningar. Han var vänfast och älskad, hon brydde sig icke om att hafva vänner men var angelägen om att vara fruktad; så olika voro dessa båda karakterer. Konungen var icke bland dem, man kallar spetsfundiga, men egde ett godt hjerta, ärligt och uppригtigt samt ett redigt förnuft; drottningen deremot qvick, spetsfundig, hade mycken lektur, nog falska begrepp i religionssaker och nästan fritänkerska, ständigt sysselsatt i politiken, ville ständigt hafva rätt, var ofta utan tand för tunga, som kan genom flere exempel visas; bland andra vid en aftonmåltid vid bordet, der alla slags ämnen drefvos, hände sig, att hon kom att tala om kronprinsen och hans stora förstånd, då hon publikt sade »*pour Gustave, il a tout l'esprit de la maison de Brandenbourg, mais Charles au contraire toute la bêtise de la maison d'Holstein*». Detta kunde naturligtvis icke annat än förtreta konungen, som satt bredvid henne, hvarför han sköt stolen från bordet, och så slöts denna aftonmåltiden, då hon först märkte, att hon sagt en sottise. Ofta voro sådana trakasserier vid hofvet; och var både löjeligt och förargeligt att se, huru en hop folk sökte göra sig necessaira och springa med sladder och limstänger. Detta folket voro dock bäst ansedda, så länge man behöfde nyttja deras tjenst, men sedan gick det med dem som med gamla skor, då de äro utslitna, så vräkas de bort. Konungen, som älskade ro och stillhet, hade sina vissa vänner, som han lefde förtroligt med, och brydde sig föga om alla de der lycksökarne. Drottningen deremot samt kronprinsen nyttjade sådant folk öfver höfvan, så länge de väntade sig kunna hafva något gagn af dem, och tills någon ny kunde vinnas, som man kunde med mera fördel nyttja till sina utsigters befrämjande.

År 1768 viste kronprinsen egentligen sin habilitet för för-

sta gången i politiken. Han och drottningen, som trodde sig vara starka nog, sedan de kastat sig i hattepartiet och mente sig vunnit grefve Fersen till kropp och själ, öfvertalte konungen att i rådet yrka på riksdag. Rådet bestod mest af det så kallade mössepartiet och fann, att riksdag vid den tidepunkten icke var lämplig, och gick således icke in i den tanken att vilja sammankalla ständerna, hvarpå konungen en dag kom in i rådet och afsade sig regeringen och lade ned sin spira. Rådet hade vid detta tillfälle gifvit konungen vid hand med nog starka uttryck grundlagarnes innehåll och det så, att kronprinsen, som med konungen ingått i rådkammaren, blef något skrämd och sade till konungen »*E. Maj:t gör bäst att gå ut, ty han är icke här bland sina vänner*». Kronprinsen for då omkring till alla kollegierna och förklarade dem å konungens vägnar inaktiva till ständernas sammankomst, dem rådet då såg sig tvunget att till april 1769 sammankalla till Norrköping, som konungen sjelf ansåg tronen ledig. Ständerna sammankallades derpå till Norrköping, och rådet afsattes, då ständerna bådo konungen återtaga regeringen, det han gerna gjorde, som han var i fruktan att blifva tagen på orden, hvarföre han sade till sina förtrogna vänner sedan, »*När jag lägger min spira ned, skall det blåsa sju väder*».

Drottningen och kronprinsen, som mycket och outtröttligt arbetade att få grefve Axel Fersen till landtmarskalk, trodde sig nu hafva vunnit spelet, sedan han det blifvit, och de rådsherrar, som voro misstrodda, blifvit afsatta, då de mente sig derigenom få mera magt; men detta slog felt äfven denna gången likasom år 1756, då flere af det hederligaste folket i landet måste räcka sina hufvuden under bödelns bila, hvilka hofvet då lemnade i sticket. 1756 då hattepartiet var rådande, och hela rådet var af det samma partiet, som utgjorde en verklig aristokratisk regering, fann rådet för godt att börja ett krig för att, om det lyckeligt utslagit, befästa sig mer i sin magt och myndighet, och det utan att ständerna viste det minsta deraf. Visst var, att mycket missnöje var i allmänhet öfver rådets sjelftagna myndighet; och hade de många i arméen emot sig, hvarföre ock riksrådet baron And. Höpken i rådet fält de orden, att man borde skicka ut desse frondörerna för att göra sig af med dem.

Kriget blef således beslutet, och några få trupper af södra skånska kavalleriet, hvilket regemente grefve H. H. Liewen hade, då utskickades om sommaren till Pommern; och i augusti öfversändes efter hand hela arméen, som skulle utgöra 30 000 man. Krigsförklaringen skedde mot Preussen af general Hamilton, som då kommenderade den delen af högra flygeln, som endast till en del var öfverkommen; ty centrum af arméen var under vägen och låg på sjön, och venstra flygeln hade icke ännu hunnit bryta upp i Finland. Men saken fordrade skyndsamhet för att kunne attackera konungen i Preussen oberedd och göra sig mästare af preussiska Pommern, hvilket ansågs icke böra kunna slå felt, som preussarne då hade krig mot fransoserna, kejsaren och äfven mot Ryssland. Franska arméen skulle combinera sig med den svenska genast den kom, men skedde icke. Dessutom trodde rådet sig så hafve anstält sina saker i preussiska Pommern, att det, ledset, som de trodde under preussisk regering, skulle genast kasta sig i Sveriges armar. Äfven hade en öfverstelöjtnant vid namn af Sandel försäkrat, att Stettin genast skulle öppna sina portar, endast svenskarne syntes, hvilket skedde så mycket mindre, som under hela kriget de intet voro mer än en gång nära Stettin på $^3/_4$ mils afstånd.

Krigets utgång är alla nogsamt bekant. Arméen ruinerades och kom hem med oförrättadt ärende. Riket hade fördjupat sig i skuld. Rådets anhang minskade sig, och riksdag blef utskrifven, då frondörerna hemkommo rådet till ringa glädje, och unga drottningen, som varit emot kriget, måste ombedjas att bemedla freden. En lycka för Sverige att pommerska besittningen fick behållas. En del af rådet blef då äfven licentieradt, som vanligt vid alla riksdagar, och detta blef slutet af det rådets storverk och af kriget

Grefve Fersens afsigt var icke lika med drottningens och kronprinsens, alldenstund han var aristokrat liksom hela hans parti och var lika så regeringslysten som drottningen och kronprinsen, de der väl trodde sig kunna leda konungen, huru de velat, om kungamagten blifvit ökad. Detta var alldeles emot grefve Fersens tänkesätt, som med sitt parti ville föra styrelsen och hade nyttjat hofvet såsom en skärm för sina anläggningars vinnande, hvilket drottningen och kronprinsen mente sig kunna vinna

och derföre å sin sida som skärm ville nyttja grefve Fersen och hans medhållare. Men som grefve Fersen var för slug att intet se hofvets afsigter, contracarerade han detta genom riksdagens flyttande från Norrköping till hufvudstaden, ty hofvet var der mera farligt än i Stockholm; och just då hofvet verkeligen var nära att göra revolution, skedde flyttningen, som gjorde en halt i riksdagen och hofvets afsigters uppnående, samt lemnade grefve Fersen tid att omskapa hela revolutionen till intet för den gången. Drottningen och kronprinsen, som funno sig bedragna i sina uträkningar, kunde aldrig förlåta grefve Fersen detta strecket, och således blef intet annat dermed vunnet, än att de herrar af riksrådet, som misstroddes, blefvo licentierade, hvilket hofvet för sent fick ångra efteråt.

Som detta anslag icke lyckades att få mera magt, måste dermed uppskjutas, och andra planer utläggas; ty både drottningen och kronprinsen läto visst icke denna tanken försvinna nu, som vidare nedanför skall omnämnas. Kronprinsen hade blifvit förmäld med prinsessan Sofia Magdalena af Danmark 1766, då han i Helsingborg mötte denna sin unga tillkommande gemål. Men märktes genast på hans sida en slags köld, hvilken drottningen underhöll med alla krafter. Emellertid blef prinsessan på Drottningholm emottagen med mycken högtidlighet, och voro der fêter och baler samt opera i flere dagar, hvarefter konungen och drottningen inflyttade till Stockholm, och prinsessan flyttades till Karlbergs slott, hvarifrån hon till Stockholm med stor stät inkom d. 4:de november.

Ständerna hade beviljat, att kronprinsen skulle göra sina resor utomlands, då riksrådet Karl Scheffer skulle vara honom följaktig jemte några andra af hans suite. Dessa resor förkortades genom högstsalig konung Adolf Fredriks hastiga och oförmodade dödsfall, som timade Fet-tisdagen, då under det han satt och spelte lombre, fick han ondt, gick in i sin kammare, och inom fem minuter var han död.

Detta oförmodade dödsfall gjorde hos alla rikets undersåtare en gruflig bestörtning, som han var ganska högt älskad, emedan få konungar älskat så mycket godhet och fromhet som han, helst han hade ett alltför uppригtigt och godt hjerta. Sverige kände dock icke straxt i början, huru stor och obotlig förlust det led. Drottningen, som så oför-

modadt blef försatt i enkestånd, var med sitt häftiga humör tröstlös. Hon såg sig nu vara utan all befattning i regeringsärendena, och ehuru hon trodde sig väl ännu kunna genom sin sons upphöjelse inmänga sig i dem, var hon dock icke så alldeles viss derpå, och har tiden nogsamt visat, att hon icke bort göra stor räkning på den unge konungens sonliga vördnad för henne. Af henne hos honom så inskärpta principer vardt hon sjelf den första, som fick smaka dess bittra frukter. Den unga drottningens bedröfvelse vid detta tillfälle var, ehuru tyst derföre icke den minsta, som hon genom salig kungens dödsfall förlorade en öm fader och vän, hvilken hjertligt älskade henne och var henne oftast en tröst i de ledsamheter, som tidt och ofta åkommo, helst enkedrottningen hatade henne och inblåste i hennes gemål hat och bitterhet mot henne, hvartill han var nog benägen ändå, helst han icke egde hvarken vänskap eller kärlek för det könet; således såg hon sig förestå en tung och svår verld.

Unga konungen var i Paris, då hans herr fader afsomnade, och ehuru god förställningsgåfva han hade, märktes ingen sorglig förställning ega något rum utan endast anstalter till sorgdrägten och den etikett, som nu skulle inom hans hof i Paris vara, ehuru han var der incognito under namn af grefve af Wasa. Ehuru nu hans resa var honom angelägen, sköt han den dock upp, som han då ingick en underhandling, hvars ändamål nogsamt viste sig kort derefter och var honom angelägnare än allt annat, nämligen souveräniteten; men det soutenerade icke franska ministèren, utan ville endast inveckla honom i krig med Danmark, så han skulle vinna något och derigenom kunna bjuda Ryssland spetsen, som Frankrike började frukta för ryska magten, som nu stigit till en fruktansvärd höjd för hela Europa.

Konungen hemkom, och ständerna samlades. Högstsalig konungen, som var bisatt i nog tysthet, blef begrafven med stor ståt, hvilket ceremonielet visar. Kröningen gick sedan för sig med mer än vanlig ceremonie och ståt. Emellertid voro ständerna samlade under mycken oenighet. Konungen syntes intet gifva stor aktning derpå, men arbetade i mjugg genom sitt folk att öka sitt anhang, roade sig med att på Ladugårdsgärdet rida ut med en hel hop unga officerare att der exercera och rida som galna menniskor, hvarvid åt-

skilliga unga karlar bröto hals och ben af sig. Detta nöj
continuerade så länge, tills hans plan var i ordning, so
bröt ut först i Kristianstad, der då varande öfverjägmäst
Toll, som under namn af sjukdom en lång tid legat o
arbetat med garnison att vinna officerarne och förnämlig
då varande kapten Hellichius, som under riksdagen und
hvarjehanda sken permitterade de officerare, som icke ku
troligen vinnas, så han kommenderade garnison, inslöt sig
fästningen den 19 aug. 1772 och begynte der revoluti
Då det var skedt, fulländades den i Stockholm den 21 a
Konungen gick ned till gardesvakten, som just då ombytt
och läto officerarne, som efter vanligheten voro samlade (d
tiden paraden var) der, svärja sig en ed, hvilken baron C. G
Liewen var den första att gå. En del gingo honom int
och blefvo arresterade genast. Vakterna svuro genast me
hvarpå konungen gick upp i rådet och med ett kort o
hårdt tal afdankade hela rådet: red så ut med ett hv
kläde om armen, samt hade en stor suite af folk och d
ungdom, som hela tiden med honom på Ladugårdsgärd
exercerat, och satte sig i possesion af artillerigården, d
vakten ock gjorde eden. Dagen efter sammankallades stä
derna att samlas uti rikssalen på slottet, vid hvilket ska
laddade kanoner voro planterade, dit dessutom stark vakt m
skarpladdade gevär af borgerskapet till häst jemte lätta d
gonerna äfven voro kommenderade. Sedan ständerna kom
på rikssalen, kom konungen med hertig Fredrik i sin ku
liga drägt samt hertigen i sin furstliga drägt, omgifven
drabanter med skarpladdade karbiner, då konungen satte
på tronen vid ett framställdt bord och höll till ständerna
skarpt tal, samt lät derpå uppläsa 1772 års regeringsform, d
ständerna besvuro, dock icke af fri vilja. Således var revo
tionen gjord, och skiljde konungen riksens ständer snart der

Emellertid hade hertig Karl blifvit nedsänd till Sk
för att låta öppna Kristianstads fästning, som af rebelle
blifvit tillsluten. Båda skånska kavallerierna blefvo
ordrade att uppbryta och samlas kring Kristianstad, o
hertig Karl uppehöll sig emellertid vid Landskrona, der
fregatt låg i sundet för att, i fall revolution misslyckad
fara sin väg, som ock verkligen skett, om icke baron Örn
från konungen blifvit nedskickad med berättelse, att revolution

kats. Konungen och hertigen skulle derföre här nere taga
n af trupperna och adeln i landet, som skedde på Lillo
tälle. Kristianstad öppnade sina portar; Toll och Hellichius
fvo väl belönta; den senare blef adlad och kallade sig
stafsköld samt fick regemente sedan samt en summa pen-
gar att köpa sig ett fideikommiss. Hvad Toll fick i pen-
gar, är obekant ännu; icke långt derefter fick han södra
ningarne, och blef sedan mycket brukad i alla slags verk
var bland konungens förtrognaste gunstlingar samt var
ett ord mycket fêterad, så länge favören räckte.

Frankrikes utsigter skulle nu uppfyllas med kriget mot
mark. De subsidier, som derifrån kommo, användes dels
flottans iståndsättande, dels på fästningsbyggnaderna,
gick nog lamt, och dels på fåfänga, som opera, kome-
etc. samt till lyxe och öfverflöd, hvilket gick hurtigt.
e gjordes till krigets början, artilleriet sändes till norska
nsen, och trupper marscherade. Konungen for sjelf med,
rde en bravade utom Fredrikshalls fästning. Årstiden
emellertid, och, som inga magasiner voro för trupperna
kavalleriet, skedde hemtåget. Artilleriet, som hunnit
Arboga, blef der qvar hela året och deröfver. På sådant
slöt det kriget. Franska ambassadören yrkade nu på
et, och Ryssland hotade med infall i Finland, om krig
ve med Danmark. Konungen var mellan tvenne eldar,
räddade sig på vanligt sätt derutur med sin spetsfun-
het och bedrog således Frankrikes hopp, sedan det ut-
it en stor del af subsidierna, som då voro utgångna och
a till, som genom hjelp i Holland hade fåtts. Lyxen och
nöjen både tillåtna och otillåtna skulle hafva sin gång,
ta hvad det ville, under vintern med spektakler, baler etc.
Stockholm, och om sommaren med karuseller och stora
pementer i Skåne.

Dessa campementer continuerades några år med, tills
get med Ryssland började år 1787, då ovänskapen på
sättet började, att konungen genom sin ceremonimä-
re lät tillsäga ryska ambassadören att efter åtta da-
rs förlopp begifva sig af från Sverige. Ambassadören
rade, att han kunde det icke, så mycket mer som han
e derom fått befallning från sitt hof, och reste således
et, innan han det fick. Flottan, som var i ganska godt

stånd, hade emellertid blifvit upptacklad, och blef beman
samt lade ut under hertig Karls kommando, och arm
bröt upp, sattes i marsch med en obeskriflig hastighet s
anlände till Finland. Men som under denna brådska
liten omständighet var åsidosatt, som var tillräckliga ma
siner och tillräcklig ammunition, låg landarméen i inakt
i 6 veckor utan att kunna röra sig. Emellertid då
tan utlupit, mötte den en rysk flotta af 6 linieske
sjön, ämnande sig till Medelhafvet. Som denna flotta
inferieur, och hertigen fordrade saluten, svarade amiralen,
det var emot fredsfördraget. Hertigen lät då säga ho
att han endera skulle gifva saluten, eller blefve han angri
Amiralen svarade, att han väl ville salutera hertigen
en kunglig person, det han också gjorde, hvarpå båda fl
torna skildes åt; den svenska gick till Finland, den ry
lade sig i Sundet. Då vår flotta kom i Finska viken,
tes ett ryskt örlogsskepp, som utgått med en hop kade
till öfnings, hvilket uppbragtes af vår flotta, som var kr
deklaration. Vår flotta seglade af och an i Finska vi
och nalkades Kronstadt, då ryska flottan mötte vid Hogl
lade sig i ordre de battaille, och en sjöaffär började
svenska flottan signaliserade sig genom dess manöver
tapperhet, men blef intet segern deciderad på någonde
dan, utan lågo flottorna andra dagen och sågo på hvar
temligen delabrerade på ömse sidor, ehuru här i Sverig
segern vi vunnit, som det hetes i allmänna papperen, h
ligen besjöngs. Konungen for under tiden och besåg gränsen
gjorde många anstalter der till krigets fortsättande, men för
der ingenting af värde. Der gjordes väl en descente mot Fredr
hamn, men fel i arrangementer gjorde, att den misslycka

Sedan arméen mycket blifvit fatigerad och uträ
föga eller intet, gick den i vinterqvarter, och flottan la
att retablera sig. Konungen kom hem till Sverige, s
mankallade ständerna, ty penningar behöfdes, och krigst
som företogs tvärtemot grundlagen, skulle förgyllas. D
skedde genom den nog bekanta förenings- och säkerhets
ten, hvilken lika som 1772 års regeringsform påtvu
ständerna, dels genom list och ränker, dels genom penni
och våld. I sådant skick stodo nu sakerna. Konun
som lyckligen för sig sjelf fick fram allt, hvad han åst

ide, var den ende, som borde vara nöjd i riket, men hans
löliga själ kunde aldrig förnöjas. Kriget continuerade allt,
folk och pengar ströko åt, landet utarmades, och missnöje
förspordes uti arméen, underliga idéer nyttjades i krigets
förande så till lands som sjös, som vid det tillfället, då
flottan lopp in i revelska viken, der vi förlorade ett krigs-
skepp, som stötte på och förgicks, samt då konungen par
un trait de politique lopp med hela flottan efter Svensk-
sundsaffären in i viborgs viken och låg der blockerad
flera veckor, af ryska flottan, tills slutligen genom en des-
perat kupp svenska flottan vid en lycklig vind lopp ut ge-
nom ryska flottan dock icke utan stor förlust af några skepp
och nog folk, som dels blefvo skjutna, dels drunknade och
dels sprängdes i luften.

Detta för Sverige aldrig nog beklagansvärda krig
förde mycken olycka med sig. Under det att arméens
missnöje visar sig, som likväl det ögonblicket var en lycka;
ty konungen med hela arméen hade annars visst varit för-
lorad, bröto Danskarna in i Sverige mycket mot deras vilja,
men deras traktat med Ryssland var defensiv, och de kunde
icke undvika att uppfylla den, för att evitera krig med
Ryssland, då Sverige hade varit det angripande. Såle-
des ansågo de det mindre farligt att lemna Ryssland hjelp-
troppar. Detta krig slöts ändteligen med några hemliga
punkter, som icke ännu äro nog uppdagande för att
kunna få nämnas. Vi fingo behålla vårt land med någon
ökning af gränslinien, miste mycket folk, vår flotta var
ruinerad, och landet utblottadt årligen af betungande skatter,
och intet speciemynt i guld och silfver och föga bankosedlar
fanns, utan endast riksgäldssedlar synes. Dessa äro följderna
af vårt så mycket besjungna ärorika krig. Nog var det
ärorikt för så officerare som soldater, ty de viste nog, att
nationens gamla tapperhet icke var förfallen; men rikets
totala undergång var icke derför mindre viss. Dessa äro de
så mycket prisade storverk, dem efterkommande visserligen
gifver det loford, de förtjena uti framtiden i vårt olyckliga land.

Men jag går åter tillbaka med några anekdoter rörande
enkedrottningen. Året var icke förlidet efter högt salig ko-
nung Adolf Fredriks död, så reste enkedrottningen till Ber-
lin. Då hon kom dit, var konungen hennes broder icke der,

utan på ett af sina lustslott Sanssouci kalladt, dit hon ge-
skyndade sig för att göra honom en agréable surprise. De
lyckades på det sättet, att drottningen kom dit kl. 10
aftonen, och konungen, som var precis i allt, det han gjor
och på ålderdomen var van att ligga klockan 9 om afto
hade redan insomnat, då enkedrottningen med mycken m
hunnit gå igenom alla rummen på Sanssouci, som var
slott, som hon intet kände, ty det blef först flere år e
hennes flyttning till Sverige anlagdt och byggdt. Ändtligen,
hon, som jag förut nämnt, med möda letat sig genom okä
rum i mörkret, ty det var tyst i slottet, till konungens sä
kammare och kom in, blef konungen ond, som icke älsk
surpriser mer än sin syster, bannade ut henne, så att d
visiten blef nog kort, och hon glad att åter få sätta s
sin vagn och resa till Berlin. Så slöts denna surprisen,
brukade hon sedan icke att resa till Sanssouci, utan då
blef bjuden dit. Detta var för enkedrottningen nog o
façoner, som i flere år varit helt allrådande. Hon för
dock uti Berlin ännu ett år, som jag tror, nästan glad
att få resa hem, än då hon reste ut, häldst revolution
förbi i Sverige, och hon nu trodde sig kunna styra allt e
behag i sin sons namn. Men den unga konungen hade i
samma tankar; ty när hon kom till Stockholm, måste h
först lemna bort sina rum i slottet och flytta till Fredri
hof, som gjorde första trakasseriet. Och vidare, att se
missräkning deruti, att på intet sätt få blanda sig i r
ringsärenderna, hvilket var det svåraste och med hen
regeringssjuka humör alldeles intet passande, då hon an
som ett intet. Detta allt grundade i hennes högsinta s
som verkade ett outsläckligt hat till konungen. Några
efter, då drottningen kom i barnsäng, som ock var mot
kedrottningens uträkning, sände hon konungen en liten se
deruti hon rent af skref, att det kungliga barnet icke va
honom. Man kan lätt förstå, hvad verkan denna sedel gjo
helst detta under hand spriddes bland allmänheten, så
blef ett grymt brouillerie och en ovänskap, som räckte hela h
nes lifstid till och med ända i dödsstunden, då hon på Sva
sjö kungsgård afled. Då drottningen låg på sotsängen, k
konungen till Svartsjö, och hade så när icke sluppit in; d
efter en stund betänkte sig drottningen och lät honom komm

bin, då han måste krypa på knäna fram till drottningens säng, der hon höll för honom ett tal, som varit ord och ringa visor, men hvilket ännu hålles tyst. Drottningen sjelf, som hade ingen religion, utan trodde, att, när kroppen dog, så vore allt dödt, sade sig komma i en fullkomlig stillhet och vore derför nöjd att dö, för att slippa alla dessa bekymmer och förtretligheter. Konungen, som alltid älskade prakt och kostsamma spektakler, fick då ett önskadt tillfälle att visa sin fertila imagination i ceremonier och granlåt. Det kungliga liket fördes till Stockholm med stora anstalter sjöledes, och blef det begrafvet i Riddarholmskyrkan.

Efter kriget ökades lyxen dagligen mer och mer och alla plaisirer i Stockholm i lika mån, så att man kunde vämjas dervid. Alla krypare och lycksökare upphöjde detta lefnadssätt till skyarne. Äfven allmänna förmågan aftynade dagligen, men syntes icke i hufvudstaden, der alla bord dignade under öfverflödiga rätter, desserter och fina viner af alla slag, magnificenser i kläder och ekipager, och ingen kunde nu mer gå till fots eller visa sig, som haft hatt på den helgade frisuren; och i synnerhet som konungen icke sjelf tålte hafva hatt på hufvudet, ville han intet vid hofvet se någon, som haft hatten på sig; äfven så litet som han kunde tåla att se en officer utom tjensten i uniform, som var för honom den största aversion. Alla dessa nöjen och grannlåter voro endast att söfva nationen i en beständig yrsel, att den icke skulle tänka på den vissa förändringen, riket förestod. Sederna förderfvades hos både höga och låga, och största laster ansågos som artigheter. Sämre folket, som gerna efterapar, det hoffolket gör, vare sig godt eller ondt, försummade sig icke nu heller utan voro i ständigt sus och dus; allmänna spelhus underhölles för gemene man,[1] hvars inkomster, voro de sämre favoriternas och hofspionernas inkomster; och skörlefnaden underhöll polisbetjeningen; hvart och ett af de publika fruntimren skulle dagligen betala en viss summa för att fritt öfva handtverket, ty i annat fall fördes de till spinn- och arbetshusen. Denna härliga lefnaden, kan man lätt föreställa sig, alstrade fylleri, tjufnad och största liderlighet. Sådan var lefnaden i hufvudstaden, som ock började sprida sig vida kring landsorten. Religion tänktes aldrig på.

[1] Se Adlerbeht. 2. 169.

Konungen sjelf hörde aldrig någon predikan, ehuru kort den ock var; ty den fick sällan räcka mer än $^1/_4$ timma, och vid hofvet taltes ofta under predikan lika högt som presten, om roliga saker, som åstadkom högt skratt och oanständigt buller; lagarna trampades under fötterna både af konung och embetsmän, så man lätt deraf kan finna, i hvad ställning riket var, då bofvar och skälmar hade högsta ordet i laget. Men det är bäst att glömma ett så olyckligt som ohyggligt tidehvarf, om möjligt vore, om intet dagligen svårigheter underhöllo minnet af dem.

Emellertid glunkades, att äfven Sverige skulle utsända trupper för att jemte de andra magterna underkufva det i Frankrike uppkomna frihetssystem; en politik af de suveräna magterna, hvilka fruktade, att deras tur ock någongång kunde komma. Och ehuru vi genom den så kallade ärorika freden och vunna sjelfständigheten voro i ett det uslaste tillstånd, torde vi väl dock fått dansa med, om Ryssland behagat; och hade helt visst kommit med i striden, om intet konungens oväntade död mellankommit, hvilken timade d. — Mars 1792 på följande sätt.

På operahuset var bal masqué om aftonen d. dit konungen begaf sig, ehuru han fått samma dag en anonym biljett, som varnade honom. Den hade öfverstelöjtnant Lilljehorn vid gardet skrifvit, som synes af den tryckta undersökningen. Konungen med sina närmaste förtrogna gick öfver allt ikring i operasalen och i sina loger och viste sig i dem omaskerad, samt gick åter ned på teatern, öfverallt i rummen deromkring, och sade åt baron von Essen: »*kom! ni ser, här ser intet farligt ut.*» Då han åter kom ned på teatern, der någon trängsel var, blef han af Anckarström med en pistol skjuten i ryggen och venstra sidan, då han sade åter till von Essen, »*je suis blessé*», och lät föra sig in i sina rum, som han hade vid operasalen. Då befaltes, att alla utgångar skulle stängas, och ingen utsläppas, samt hvar och en demaskera och anteckna sina namn för polismästaren Liljensparre. Emellertid hade de laggt konungen på en soffa, tills de hunno få en vagn att åka honom till slottet med. Denna oväntade händelse gjorde, som man kan tänka sig, mycket buller i staden, der alla portar med vakt besattes, och ingen slapp ur staden. Många, som soupçonnerades,

blefvo orättvist arresterade, de skyldiga jemväl efter hand, som tryckta protokoller tillräckligen upplysa. Hela undersökningen nämner jag icke vidare här utan endast det, att misstroende och tystnad i hela staden voro allmänna. Konungen tyckte sig icke må så illa; ännu trodde han sig visst komma derifrån med lifvet, och spekulerade ännu på hämnd in i sista stund, hade ock derför beställt en pommersk sorts soffa samt en superbe nattrock med alla ordenstjernorna påsydda för att i denna teatraliska grannlåt låta bära sig på en balcon i slottet för att visa publiken sin blodiga skjorta, och förmana dem att hämnas hans död, ifall han nu fölle ifrån.[1] Men den milde och barmhertige Guden, hvars tankar icke äro som menniskans tankar, afböjde denna olyckan, och konungen dog af kallbrand i såren, innan hans anstalter hunnit blifva färdiga, och det så oförmodadt, att då medici sade honom, att han måste dö och hade få timmar igen, hvarför det vore säkrast att låta till sig kalla sin bigtfader, hvilket konungen icke ville, utan sade endast det är faseligt, och det flere gånger, samt i stället för bigtfader lät hemta Schröderheim, en af sina förtrognaste gunstlingar. Emellertid, innan Schröderheim hann komma, hade konungen blifvit så svag, att han icke förmådde tala, utan var i en slummer och dog under densamma, mest saknad af sina gunstlingar och pensionärer, i anseende till de inkomster, de förlorade; ty de älskade honom intet, och sedan saknades han af publiken och det gemena följet, som ansågo honom i sitt oförstånd som en slags gud, helst allt sjelfsvåld af honom gynnades.

Sådan var hans död, och sådan var hans lefnad, hvaraf det minsta här är antecknadt, hvilket jemte våra synder ådragit vårt arma land Guds hämndedomar, de der visserligen gå i fullbordan, om intet vi genom Guds barmhertighet snart omvända oss till Honom i sann och botfärdig ånger och tro, hvartill den allsmägtige Guden för Kristi skuld nådeligen förhjelpe oss.

Enligt konungens testamente uppdrogs regeringen till hertig Karl, hvilken nu under konung Gustaf Adolfs minderårighet förer regentskapet, gifve Gud till vårt arma lands välgång. Nog äro helsosamma förordningar redan utkomna, endast de strikte blifva efterlefda. Men det är icke så lätt

[1] Denna teckning af konungens sista dagar skiljer sig i mycket från de vanliga.

att förbättra en förderfvad nation som att förderfva densamma genom de otyglade laster, hvilka nu i flere år opåtaldt fått rasa, och snarare blifvit uppmuntrade än straffade, som de bort blifva i ett kristeligt land. Men huru vill man begära goda seder i ett land, der de, som böra undervisa dem sederna, äro dem utan, der presterna äro till en del ignoranter, och biskoparne föga fråga efter, huru det i deras stift tillgår, och om presterna der äro renläriga, som likväl är en bland deras största skyldigheter. Också hafva under namn af tolerans en hop prester blifvit sekteriska dels af okunnighet, dels af egennytta, och som sådant icke med allvar hämmas, sprider sig detta ogräs och tilltager. Detta är i förbigående sagdt i religionsämnet. I domstolarne regera orätt och egennytta, som tjensterna der som i ecklesiastiken köpas dyrt i hopp att genom konster ersätta ackordssumman och rikta sig på rättvisans bekostnad. I militärtjensten har icke fråga varit om förtjenst utan endast den, som kunnat bäst betala och gjort sig skicklig till favören genom förderfvade seder och galenskaper. I civilstaten var det likaså, i de förflutna tiderna, och den, som bäst kunde skrapa under sin gryta, var i största anseende. Allt detta äro följderna af en förvirrad regering, och fordrar mycken tid, mycket förnuft och ståndaktighet att rätt sätta i ett tillbörligt och för riket nyttigt skick. Men detta sker icke genom spektakler och förströelser eller genom yppighet, utan genom goda lagars orubbliga handhafvande, och att en hvar embetsman till pricka fullgör sin skyldighet och tillbörligen straffas, då han sina skyldigheter eftersätter, och det från den högsta till den lägsta i riket.

Aristokraterna, som under den döde konungens regering och dess namn gjorde hvad de ville, och bland hvilka baron Armfelt var en den betydligaste, sågo vid konungens död sitt välde vara tilländа, helst hertigen skingrade denna ligan af under-tyranner, och på godt sätt lät flytta dem från hufvudstaden, samt gaf dem andra tjenster och goda löner att hindra deras inflytelse i regeringsärenderna. Dock detta allt oaktadt, arbetade de i mjugg på en revolution, och ämnade taga hertigen afdaga, utan tvifvel för att återsätta sig vid styret, hvilket likaväl lyckligen blef upptäckt, och några blefvo arresterade. Men som denna saken uti hof-

ätten nu är under ransakning, och ransakningen hålles ganska hemlig, kan ännu intet med visshet härom nämnas. Det enda, som med någon visshet är kunnigt, är, att baron Armfelt är en af hufvudmännerna, men som han är minister id alla italienska hofven, lärer han svårligen kunna arresteras, äst han nogsamt haft tid att komma undan och sätta sin erson i säkerhet. De, som hitintills äro komna i arrest, äro ment följe, och kunna visst icke anses för hufvudmännen n endast löpare bland den sämre klassen af folket. Tiden, a allt upptäcker, lärer nogsamt äfven upptäcka hela denna aspiration; ty visst måste denna ligan bestå af flere än de a eller fem usle personer, hvilka nu äro under förhöret.

Tiden har nu äfven upplyst denna ofvannämda konspiration, som hofrättens protokoller, hvilka nu sedermera ifvit tryckta och för allmänhetens ögon lagda. De utvisa äligen hela saken, och att Ryssland varit med i denna nspiration, ehuru det nekas från ryska ministèren. Ehuru essa förenämnde hofrättens protokoller äro nogsamt uppsande, gifvas dock ännu många af konung Gustafs anriga i alla stånden, de der önskade att både för detta rmfelt och hela dess liga kunde återkomma i brädet, hvarån Gud bevare oss nådeligen. Emellertid har denna tillnade revolution gjort hertigen regenten stort bryderi, och et mycken kostnad, helst Ryssland med sitt vanliga högd gjorde hotelser genom sin ambassadör, en impertinent och gdragen man grefve Stackelberg, som rent ut sade reten, att, om vi intet, enligt en af de hemliga punkterna redsfördraget vid Werele, utskickade trupper till de koaerade magterna, så stode 40 000 man ryssar på finska ånsen för att bemästra sig Finland. Regenten svarade, efter det blodiga och kostsamma kriget vore nu riket et i stånd att uppfylla denna hemliga punkten, men om erige blefve angripet, skulle det söka att försvara sig. der denna tiden blef en allians och handelstraktat sluten d Danmark, hvilken gjorde uppmärksamhet i Ryssland nt för den gången hindrade Ryssland att begynna fiendtheter. 1794 utlades en combinerad svensk och dansk ta i Sundet, som Ryssland fann så respektabel, att det e vågade låta sin nybyggda flotta från Archangel, som allskulle beväras i Kronstadt, komma i Sundet; utan låg i

en hamn i Skottland några månader, tills vår combinera flotta måste åter i vinterhamnarna inläggas. Sundet o Östersjön deklarerades vara neutrala, helst både Sverige o Danmark deklarerat sig vara neutrale under franska krig Ryssland hade äfven detta året fått något att sköta m polackerna, som började en revolution enligt den fransk hvilken gjorde dem än olyckligare än förut; ty både Ry land och Preussen hafva nu tagit hvar sitt stycke af Pol Emellertid var det för oss en lycklig epok, som gjorde, vi fingo äfven detta året sitta i fred, ehuru denna armeme ten kostat riket bra i anseende till flottans utrustning o svenska regementernas upp- och nedmarscher till Stockhol som hade synts genom den armfeltska anläggningen ku komma i fara. Så stå nu sakerna d. 31 dec. 1794.

»Förteckning på Gustaf den tredjes bedrifter.»[1]

1:o. Bröt han 1772 vid revolutionen sin ed och kränkte fo kets frihet; af en menedare har man straxt bordt för spå sig allting.

2:o. Gaf han snart både riksrådet Karl Scheffer och ge ral Sprengtporten orsak att ångra sig, att de varit h förnämsta hjelpare vid revolutionen.

3:o. Begynte han ösa på adeln alla möjliga förmåner; g somliga beständig excellencevärdighet, förbjöd vid r regementer ofrälse män att föras på förslag, och d som der voro, nödgades taga afsked etc.[2]

4:o. Ackorderna afskaffade han, som det hette, att kun belöna förtjenst; men hvar man finner nu, att h just gjort tvärt emot. Pojkar och sprättar har h dragit upp.[3] Ackorderna hafva stigit till dubbelt e förr, men stå dock på så osäker fot, att om m

---

[1] Af Öfversten m. m. O. J. Hagelstam fick And. Fryxell i Ja 1870 låna åtskilliga af hans far, ofrälse kapten G. A. Hagelberg, gj anteckningar, ur hvilka då nedanstående uppsatser afskrefvos.

[2] *Adlerbeth,* 1.21. bestyrker förhållandet, likaså Hiärne s. 27, m

[3] Se »*Gustaf III och hans gunstlingar*» af Ekeblad samt *Ad beth* 1.20 m. fl.

råkar misshaga någon af hans kreatur, är man ej säker om någon styfver vid afskedstagandet.[1]

:o. Pastorat säljas som en kramvara till den mestbjudande, utan den minsta reflexion på förtjenst, följden blir religionens förfall.

:o. Den rättmätigaste sak är man säker att hos Kungl. Maj:t förlora, om ej en stor summa pengar sändes med till någon kungl. sekreter, och man ej har dess större gynnare, som framför ens sak.[2]

:o. Har hans omåttliga slöseri och öfverflöd till komedianter, tornerspel etc. satt riket i många hundrade tunnor gulds skuld, hvarigenom otroliga summor i intresse gå ur riket till utlänningen, utom hvad kriget kostade.[3]

:o. Som aldrig några pengar förslå för honom, har han varit nödsakad föröka sina inkomster på otillbörliga och orättmätiga sätt såsom:

1:o. Genom 1775 års storskifts-förordning, hvarigenom hvart mantal ej tillägges mer än 600 tunnland jord, resten tilldömdes, kronan; härigenom hafva många knapt fått behålla $^1/_4$ och kanske långt mindre af sin ärfda eller lagligen förvärfda egendom.[4]

2:o. Har fabriker och andra gamla verk i mutor, att få behålla sina privilegier måst kontribuera flere tusende daler, annars ha de blifvit hotade att mista dem.

3:o. Hvad konster och omgångar har han ej haft med bränvins bränningen, en rättighet, som aldrig borde kunna betagas en fri undersåte. Ibland har han inrättat kronobrännerier, ibland har han åter ej allenast som en kronan tillhörig rättighet arrenderat bort brännings friheten, utan jemväl trugat och lockat folket att deruti

[1] Se Hiärne s. 27 och Adlerbeth 1.13,14. [2] Se sid 82.

[3] C. A. Ehrensvärd skrifver d. 10 Febr. 1789: — »inte tror jag vi slagtas, men vi flås, och då kan hända att också vi försvara vårt skinn. Men det är alltid oformligt och oanständigt att med berådt mod kasta sitt folk i sådane klammerier; — af hvad orsak? jo, för banqueroutspeleri, åstadkommet af nöjen och vårdslöshet.» — (Nordisk universitetets tidskr. 10:de årg. Upsala häft. s. 60).

[4] Se Hiärnes berättelse sid. 25.

ingå. Vid militären förbjöds att föra nä
på förslag, som ej ingick i bränvins arrend

4:o. Postpenningarne fördubblade han också;
ho kan uppräkna alla möjliga sätt, han bru
att föröka kronans inkomst utan att rådfr
undersåtarne, mycket mindre att begära d
bifall; fast han i alla sina regeringsformer,
och med i denna sista så kallade ständernas f
ning, förklarar, att vi äro ett fritt folk, som
rätt att beskatta oss sjelfva. Emellertid
det dock en sanning, att utskylder och besk
ningar tillsammanräknade stigit 5, 6 dubb
under hans regering, utom rustningen och skj
ningen vid kriget.

9:o. Ständiga propositioner och anbud gjordes och gö
undersåtarne af honom, som förgyllas med de vack
ste färger, som ländande till vår egen förmån; skr
liga kontrakter till och med upprättas, som knapp
hans sida hållas första året och kanske aldrig va
påtänkt att hållas. Så var det med passevolans
Rusthållarna förbehöllo sig, då de ingingo kontrakt
med kronan härom, att de skulle slippa betala de
afgift, då det ej skulle vara något möte. Det lofvad
men aldrig hafva de sluppit, mer än första gång
med hälften. Reserverna loftes ock rust- och rot
larena att aldrig bli uttagna hvarken i fred eller k
mer än 14 dagar om året till exercis; och *sistlid*
sommar togos de likväl ut tvärt emot kontraktet, ko
menderades att göra både fästnings arbete och ga
nisons tjenst, till och med att en del kommenderad
på flottan och sattes i bataljer; och det, som hård
var, måste de göra tjenst så godt som nakna i höst
i en ganska sträng vinter. Det var derför ej underli
att af detta unga och utmärkt vackra manskap dog b
mer än hälften; men ingalunda nämner kungen ett o
om ersättning derför; (vi fick sedan 24 plåtar, m
nog kunde man få betala 100) utan i det stället a
modas rust- och rothållarena att sjelfva beklädda de
för nästa år och sedan söka ersättning af kronan. P

[1] Se *Anjala-förbundet* s. 68. *Adlerbeth* 1.36 noten.

samma sätt, som vi nu äro anbefalte att reparera ordinarie karlens gevär, fast vi enligt passevolans kontraktet nog drygt betalt kronan derför i många år, och sedan skola vi söka af kommissariatet i Helsingfors ersättning, som der aldrig några penningar finnas.

10:o. Att nu alla sådana våldsamheter ej måtte komma till allas kännedom var det nödvändigt att afskaffa tryckfriheten, tyranners vanliga plägsed.

11:o. När nu, oaktadt så oerhörda och våldsamma beskattningar, penningebristen för honom allt mer och mer tilltog, (en slösare har aldrig tillfyllest), tyckte han sig omöjligen kunna släcka sin omåttliga lust att slösa; om han ej finge envåldet, att efter godtycke få hushålla med undersåtarnas egendom. Detta kunde ej ske, om ej arméens samtycke kunde vinnas, ty vid riksdag kunde han aldrig hoppas få något fram. Han såg vid 1786 års riksdag nog ständernas tänkesätt. Till den änden skulle Ryssland anfallas med krig; men det kunde ej ske efter ordentlig krigsförklaring på vant och brukligt sätt utan efter Herrens lifliga karaktär begyntes med att röfva skepp, långt förr än krigsförklaringen var skedd;[1] fast många våra köpmans skepp lågo i ryska hamnar och blefvo priser frågtes ej efter. Att Finland 10 års tid varit plågadt af svår missväxt sköttes ej heller om. Men till all djefvels olycka voro officerarne ej fallne denna gången att blindvis lyda, det var då ej annat medel än genom smädeskrifter och falska dikter, skaffa sig medhåll af den lättrogna allmogen. Ändtligen lyckades det för honom att uppväcka de 3 ofrälse ståndens afund emot adeln, härigenom vann han sin afsigt att skaffa sig envåldet, (för en menedare kan en ed mer eller mindre ej vara så farligt, när man derigenom kan narra lättroget folk), det han nu tills vidare besitter, ehuru han ej ännu vill, att man skall så kalla det. Ve dem så visst, som dertill bidragit.

Slutligen tänkte han deltaga i franska kriget, lät hemta de stora Hämmema fartygen till Stockholm att första vårdag gå till Frankrike och agera med dem i

[1] Se sid. 76.

Seine strömmen: men till alla svenskars stora lycka stäckte kapten Anckarström resan och bör derför af alla rättskaffens svenskar hedras och resas ärestod; ty han hade genom sitt onödiga krig utblottat riket på både folk och pengar, att barn och barnabarn fått kännas dervid. Tänk om han fått gå till Frankrike och bli chef för de allierade, som han hade i sinnet; då hade vi visst varit i grund ruinerade; och hade han fått lefva längre, skulle han vändt upp och ned på hela riket; ty han kunde ej tåla något gammalt, utan allt skulle ändras och stöpas om.

Att allt föregående är ren sanning, kan jag med liflig ed bestyrka. *Aug. Hagelberg.*

Anmärkningar. Öfver 100 000 man åtgick för riket genom hans onödiga krig; några och 20 stugor blefvo i Naga socken[1] stående lediga. Leveranser, löner och traktamenten betaltes under kriget med utrednings kommissionens sedlar, som ej emottogos i kronoutskylder, och förlorade man på dem $^1/_8$, till och med halfparten.

För en nyck att visa ryska kejsarinnan, huru han kunde tribulera sina undersåtare, körde han oss att ändra vår gamla klädedrägt och klädde oss som narrar eller *Harlekar Arlequar*.

Det troddes ock, att han låg i liga med grefve Munck, som gjorde de falska Fanhjelmarne,[2] hvarföre han höll på att narra allt reelt mynt ifrån Finland och göra oss i grund olyckliga, åtminstone lade han ned hela saken; men så snart han vardt skjuten, tackade Muncken att han fick retirera.

Till min — — — — underrättelse vill jag härmedelst anteckna några anmärkningar om Konung Gustaf den tredje.

1:o. Redan som kronprins och nog ung deltog han med sin mor i anläggningen att inskränka rådets magt. Det skedde på det sättet, att hans mor och han lockade och tubbade den fromma konung Adolf Fredrik att afsäga sig regeringen, till dess ständerna blefvo sammankallade.

[1] Författarens hemort.
[2] *Schinkel Bergman.* Uppl. 2 Del. 2. s. 193, 197, 198.

2:o. När han blef kung, ville han ej en gång läsa igenom regeringsformen, innan han skulle underskrifva namnet under, utan sade, att ständerna aldrig kunde föreskrifva honom något så svårt, som han ej ville skrifva, och att han räknade för sin största lycka att få vara den förste bland ett fritt folk. De förnuftigaste spådde straxt, att han ej ämnade hålla något; men de enfaldige upphöjde honom till himmelen.

3:o. Att så mycket mera dra folkets hjerta till sig utsatte han viss timma hvar dag, då hvar och en fick muntligen eller skriftligen hos honom sjelf anföra sitt lidande; som oftast gick han sjelf i sjuk- eller fattighus, och delte tidt och ofta mat och kläder åt de fattiga; men allt sedan han fick magten, har man aldrig hört talas om något sådant.

4:o. 1772 d. 19 aug. bröt han sin första ed och regeringsformen, kränkte folkets frihet, och tog sig en temmelig vidsträckt magt; allt sedan har han ej varit som samma menniska utan har hans största omsorg gått ut på att roa sig; men dertill behöfdes grufliga pengar i synnerhet för en slösare, han blef derför nödsakad att på allt sätt förbättra sina inkomster, som på annat sätt ej kunde ske än med folkets stora känning.

5:o. Till den ändan förbjöd han, straxt han fick magten, bränvinsbränningen; så snart han trodde, att folket tillräckligen skulle sakna det, begynte han anlägga kronobrännerier; folket knorrade, en kungl. sekreter som hette Haldin, skref ock emot kronobrännerierna och beviste, att det var en folket sjelf tillhörande rättighet. Han blef arresterad, dömd till döden dock benådad, utan att han sjelf bad derom;[1] men som kungliga brännerierna ej heller kastade af sig så mycket, han önskade, föll han på det knepet att lemna undersåtarna sjelfva frihet att bränna emot 10 £ råg af hvart mantal men af de mindre hemman ännu mera. Det hettes vara frivilligt att gå in deruti, men det var verkligen ett tvång; ty han skickade ut sina vältaligaste gunstlingar i hvar socken, som dels förledde, dels skrämde de enfaldiga bönderna att ingå deruti.[2] Vid regementerna gafs be-

[1] Se Hiärnes Händelser m. m. sid. 24.
[2] Se samma ställe sid. 33.

fallning, att ej någon skulle föras på förslag till befordran, som ej åtagit sig för sitt boställe.

Öfverste Hastfehr var här i Skiär socknarna. Men jag gick ej deruti utan sade honom, om Kungl. Maj:t skulle tillbjuda mig att slippa både rusta och skjutsa skulle jag säga nej dertill med; vi ha lärt oss känna sådane kontrakter, när man sagt A, får man lof att säga B.[1]

Anmärkningar

vid

Schwedische Geschichten unter Gustav dem III:ten, vorzüglich aber unter Gustav dem IV:ten Adolf von E. M. Arndt. Leipzig 1839 — eller Skildringar ur svenska historien under Gustaf den III:dje och Gustaf den IV:de Adolf. — Öfversättning af J. J. Swartengren. Upsala 1840.[2]

Arbetet recenserades redan 1839 i *Svenska Biet* n:o 22—25 och 1841 i *Studier, Kritiker och Notiser* n:o 7—11.[3] Nedanstående ytterligare berigtiganden bereddes under den återstående delen af 1840. De blefvo öfversedde och tillökade af framlidne exc. grefve J. De la Gardie, hvars frånfälle vållat, att insändaren länge saknat manuskriptet, och att denna tredje recension kommer sent. Men för sent är aldrig att berigtiga historiska materialier; ty samtidas tystnad blifver af framtida häfdatecknare tydd som medhåll. Detta blefve i anseende till Arndts arbete så mycket mer att befara, som han ofta kallat sig Schwedenfreund; och han hela boken igenom visar sig vara det. — Arbetet eger ett ostridigt värde, hvilket blifvit ganska sinnrikt framhållet

---

[1] Här är manuskriptet afbrutet.

[2] Grefvarna G. Löwenhjelm och J. G. De la Gardie hafva gemensamt uppsatt några anmärkningar vid Arndts nedanstående arbete. Under utgifvarens vistelse i Paris 1854 erhöll han den förres tillåtelse att af samma uppsats taga afskrift.

[3] Af Reuterdahl. *Utgifvarens anm.*

uti den ypperliga recensionen i ofvannämnde skåneblad. Men ofta har Arndt blifvit missledd af eländiga sagesmän. — *Se pag. 118—119,*[1] om riksdagen 1789 — plenum plenorum den 17 februari — »konungen antydde oppositionens hufvudmän att afträda och öfverandtvarda sig åt de vakter, som utanför rikssalen bidade för att föra dem i fängelse». — konungen tillsade ej några »hufvudmän» utan hela ridderskapet och adeln att lemna rikssalen, (hvilket skedde, medan de andra 3 stånden qvarsuto) och begifva sig till riddarhuset för att der afbedja anförda förolämpning af landtmarskalken, hvilket ej skedde.[2] En bataljon af borgerskapets infanteri, 2:ne bataljoner af dalkarlarnas fricorps och en af mig kommenderad trupp af lätta dragonerna[3] bidade på slottsbacken. Men utanför rikssalen befunno sig endast de vanliga skildtvakterna, och ingen häktades den dagen. De ryktbara arresteringarna skedde 3:ne dagar senare, nämligen den 20 februari. Origtigt sammanbinder således Arndt dessa tvänne.

Origtigt uppgifver han äfven deras namn, som den 20 februari arresterades. De voro:

H. exc. grefve Axel Fersen.
Generalen grefve Fredrik Horn.
Friherre Carl De Geer (till Löfsta).
Friherre Gustaf Macklean.
Öfverste Rutger Macklean.
Öfverste von Gertten.
Major Billberg.
} På Fredrikshof.

Friherre Stjerneld.
Directeuren Frietzcky.
Öfverste Almfelt.
} Drottningholm.

[1] Se tyska originalet.

[2] Baron Adlerbeth (stadsråd 1809) var den ende, som på rikssalen svarade. (Detta skedde ej d. 17 utan d. 21 febr. *Utg. anm.*). I vördnadsfulla och rörande men dock ganska värdiga ordalag anropade han rättvisan och konungens eget ädla sinne, besvärjande konungen att afstå. Ståndet, än ytterligare upprördt, hade ofelbart stannat på sin lagliga plats bland stånden och låtit på det yttersta bero, om h. exc. gr. Fersen och baron C. De Geer ej lemnat sina bänkar med orden: »kommen mina herrar». Ingen som rätt kände Gustaf den III:dje kunde betvifla, att han för fallet af ståndets vägran att afträda ju hvälft ett beslut. Men hvilket? Det har aldrig blifvit gissadt. Troligen gälde det matrikeln.

[3] Nu lifgardet till häst.

Protokoll-sekreteraren J. von Engeström. F. d. justitie-kanslern Lilljestråle. Riddarhus-sekreteraren Bungencrona. Riddarhusfiskalen Ihre.	Castenhof och Stadshuset.
H. exc. grefve Brahe. General von Pechlin. Öfverste von Schwartzer. Lagman Spaldencreutz.	På sina rum.[1]

Pag. 122—124 om flottans campagne år 1790 se Arndt. Många flere sidor skulle åtgå att afhandla de å dessa 3:ne sidor hopade origtigheterna.

»Med sina segerrika skaror kämpade sig konungen landsvägen fram till viborgska öarna och klippskären». Hvad? Landvägen med flottorna? Under framträngandet till viborgska viken vann skärgårdsflottan de ärofulla segrarna vid Pitke pass och Svensksund. De enda fäktningarna till lands skedde efter båda flottornas förening i viborgska viken, då detachementer landsattes vid Umalajocki, Uransari och Kackis(?) kapell af lätta dragonerna, Mörnerska (nu kronprinsens) husarer och af lif-gardet (då det gula?) hvilket vid Kackis eröfrade de 2:ne 8 £ kanoner, som ses framför högvakten vid kungliga slottet.[2]

Författaren låter husaröfversten von Dyk sitta med i *Amirals* (!) konseljen, som den 2 juli, dagen före slaget, kallades ombord till konungen. Till denne öfverste, som visserligen egde konungens och arméens aktning, men som aldrig

[1] Vid frånvaron af något synbart politiskt ändamål, som kunde anses motsvara det betänkliga i ett så ofantligt våld, har som förklaring antagits en då hemlig sägen, att oppositionens förnämsta ledare h. exc. grefve Fersen sjelf tillstyrkt arresteringen såsom enda möjliga hejden på en oppositionsbana, hvilken under brinnande krig ej borde fullföljas. Detta har hans exc. Jacob De la Gardie sagt mig. De arresterade försattes i frihet den 2:dra April efter det märkliga plenum, der konungen sjelf presiderade, och i hvilket grefve Klas Lewenhaupt yrkade de häktade ståndsbrödernas frigifvande. Baron Stjerneld allena blef afförd till Carlstens fästning och på sin fästmös fröken Gyldenstolpes förbön frigifven först 1790 mot slutet af året.

[2] Den namnkunniga nu döda engelske amiralen sir Sidney Smith tjente som volontär nära konungen och anförde sistnämnda lilla expedition. Gustaf d. III:dje belönade flere af de officerare, som i dessa träffningar deltogo, och af hvilka h. exc. grefve Karl Löwenhjelm är enda qvarlefvande. Han erhöll hedersvärja.

hörde till dem, med hvilka konungen förtroligt samtalade, l
Arndt Gustaf dagen före denna konselj »spå att hertig I
och skeppscheferna skulle tillstyrka en underhandling, k
tulation och skymflig fred.» Huru likt den tappra stora
ralen och hans tappra flaggmän! Författaren vet då ej
högtidliga genmäle åt hans sagesmän, hvilket flottorna
3:dje och 9:de juli ristade i Sveriges häfder.

Se pag. 139. »Bröderna kanslirådet Jakob Engest
och kunglig sekreteraren Engeström». Ingen af detta n
blef aktionerad i följd af kungamordet. Det var i A
feltska högmålet 1793 nämnde kansliråd, aflidne statsminist
äldre broder blef invecklad och 1794 dömd till landsfl
men fick nåd. Ofvannämnde kunglig sekter är protok
sekreteraren, som ofvan är upptagen bland dem, hvilka
20 februari 1789 arresterades.

Se pag. 141—142. »*Grefve* Ehrensvärd». Han
baron, dömdes till landsflykt och gifte sig i Köpenhamn
en enkefru Heiberg.

Se pag, 142. Hela berättelsen om grefvinnan K
ckowströms besök vid konungens sjukbädd och om h
bitande, hånande ord till henne är en dikt, hvilkens
surditet ej behöfver bevisas dem, som ega ytligaste k
skap om Gustaf den III:s sinnesart och seder. Å
(1841) lefva de, som voro närvarande den enda g
denna statsfru jemte drottningens öfriga hof uppvakt
konungen vid hans sjukbädd. Förmiddagen den 28 n
(dagen före hans död) erfor konungen, att aflidna h.
grefve Brahe och h. exc, grefve Jakob De la Gardie (b
af riddarhusoppositionen) vore tillstädes i coursalen
trappor upp i slottets nordvestra hörn, hvilket rum all
dan katastrofen, oupphörligen var öfverfullt af folk.
nungen lät inkalla dessa båda herrar till sin bädd. (
var i paradsängkammaren, dit han genast från operah
låtit bära sig). Vid konungens åsyn utbrusto de i häftig
gråt, som han försökte lugna och sade på franska till d
»Det är ändå sant, att det ej finnes något ondt, som ej
något godt med sig, enär min olycka nu till mig återför m
gamla vänner». Och *han* skulle till grefvinnan Klinckowst
talat så, som för Arndt blifvit berättadt?

Se pag. 159. »Ehrenström inspärrades på en fästni

Ingen af detta namn aktionerades 1792. Andra sekreteraren i kabinettet, Johan August Ehrenström, som utan tvifvel är den, Arndt menar, dömdes 1794 jemte Gustaf Mauritz Armfelt förlustig lif, ära och gods, schawotterade i Stockholm, fick nåd på afrättsplatsen och sändes i landsflykt, benådades 1800 af Gustaf Adolf och återfick adelskapet, men hade under tiden bosatt sig i Ryssland och der blifvit statsråd.

Se pag. 162—63. Här diktas åtskilligt om hertig Karls plumpa sjömansseder, hvilka den tidens hof aldrig förmärkt eller hört talas om. Bland annat om den ständiga (af hertigen aldrig begagnade) »tuggbussen». Denna sägen bildar redan ett ovedersägligt bevis, att Arndts sagesmän aldrig nalkats hertigen eller hofvet eller ens hofbetjeningen.

Se pag. 169. »General Pechlin och kanslirådet Engeström blefvo utur fängelse på fästning befriade 1792.» Att kansliradet Engeström ej ens aktionerades för konungamordet har redan blifvit sagdt. Pechlin, som tvärtom samma år 1792 affördes till Varbergs fästning, dog i fängelse der sammastädes. Han lefde der ännu, då konungen och hertigen regenten 1793 besökte Varberg.

Samma pag. 169. Öfversterna Pfeiff och Almfelt omtalas såsom dömda till fästning i följd af Anjalaupproret och benådade 1792. Pfeiff dog före 1788 års finska krig, och redan 1784 hade Almfelt trädt ur tjenst. Han är här ofvan upptagen bland dem, som den 20 februari 1789 arresterades och den 2 april sattes i frihet.

Se pag. 170. Omtalas grefve Munck såsom förvisad riket i följd af stämplingar i samråd med Armfelt emot förmyndare-regeringen. Munck var anklagad för tillverkning af falska kommissariat-obligationer, medan Gustaf den III:dje ännu lefde. Få dagar efter konungens död anstäldes undersökning hos hertigen regenten i närvaro af riksdrotset generalen baron Taube och baron G. A. Reuterholm. Handlingarna förvaras i Svea hofrätt. Hertigen lemnade Munck val mellan rättegång eller frivillig landsflykt och sina ordensdekorationers aflemnande, och det senare alternativet valdes af Munck. I ordenskapitel, hållet den 27 april 1794 blef han ovärdig förklarad, hvarom matrikeln vittnar.

Pag. 174. Att rikskansleren grefve Fredrik Sparre alldeles ej var *puckelryggig* är ett berigtigande, som historien

gerna kunde undvara, men som bevisar, att Arndts sagesmän icke ens sett den tidens statsmän.

Pag. 186. Ej »år 1799 om hösten», men år 1800 i november, reste Gustaf IV Adolf för andra gången till Petersburg, hvilket senare datum Arndt sjelf *pag. 196* uppgifver, liksom skulle konungen hafva företagit en tredje resa till Ryssland.

Pag. 187. Enligt Arndts sagesmän ega adelsmän dubbel röst på riddarhuset, då de sitta för fullmagt.

Pag. 189. Upptages baron J. C. Adelsvärd bland dem, som efter det stormiga plenum 1800 i Norrköping genom afsägelse upphörde att vara adelsmän.

Samma pag. 189 låter Arndt biskop Vallqvist under samma riksdag röras af slag »*talande i tribunen*» och der falla död knall och fall. Han träffades af slaget hemma hos sig efter plenum och dog samma afton.

Pag. 193—94. Mönstrande Gustaf IV Adolfs betrodde män, underrättar Arndt oss, att riksdrotset grefve Wachtmeister var »*föraktad*» och att statssekreteraren Rosenblad var »*hatad och ej aktad*». Vi befara ingalunda, att samtiden af denna galenskap missledes; ty dessa ädla mäns fosterländska rykte blifver länge öfverlefvande den bok, vi berigtiga. Men för Arndts skull bedja vi läsaren ihågkomma, huru eländiga hans sagesmän redan här ofvanföre framstått och tillräkna honom endast hans lättsinnighet att nedskrifva sådant efter sådant *diktamen*.

Pag. 198. »En liten svensk armée sammandrogs »*(icke)*» 1801, när engelska flottan angrep Köpenhamn».

Pag. 294. »Gustaf IV Adolf förblef på Gripsholm hela vintren 1807—8 och flyttade till Haga då först, när rapport ankom, att ryska arméen inbrutit i Finland». Konungen inflyttade till Stockholm den 23 jan. 1808, och ända till revolutionen var han ömsom i staden ömsom på Haga den tid, han ej var på flottan eller på Åland.

Pag. 410. Arndt anser ej som en orättvisa, att gardesregementena degraderades 1809. I Sverige har dock allmänna omdömet aldrig tvekat att så stämpla denna handling.

Pag. 432—34 berättas tilldragelserna d. $^{13}/_{3}$ 1809. Väsendtliga origtigheter förekomma hvarannan rad. Men om

denna statshvälfning eges så autentika urkunder, att berigtiganden vore lika öfverflödiga, som de skulle blifva lång

Pag. 479. Markgrefven af Badens död i följd af resvagnens stjelpande på vägen från Gripsholm till Arboga anser Arndt hafva timat 10 år före Gustaf IV Adolfs fängsliga vistande på Gripsholm 1809. Denna olycka timade januari 1802.

Pag. 480—81. »Gräsliga» spökerier på Gripsholm dag före nyssnämnda olyckshändelse och så åter den 7 oktob 1809». Derom erfors 1802 ingenting af hofvet, och 18 ingenting af bevakningen.

Uppgifter rörande rikets inre förvaltning
under Gustaf den tredjes tid.

Om Kronobrännerierna.

Prosten och riksdagsmannen K. G. Ekmansson ifrar memorial inom prestetståndet d. 23 maj 1786[1] mot de *tätt inpå hvarandra vid allmänna vägen liksom utsådda o i synnerhet de intill kyrkorna så nära belägna krogar o minuteringsställen»*. På Kungl. Maj:ts befallning hade direktionen för brännerierna (1781, 1782?) förbjudit kro vid kyrkorna, men påbudet blef mångenstädes i vestra Östergötland icke efterleft.

Det af sådan orsak uppkomna missnöjet gaf sig luft en mycket bitter smygskrift, hvari som skäl till de vid kyrkorna anlagda krogarna angafs;

»Ty när bonden fått en sup,
Blir hans tankegåfva djup».

(Minnen och sägner).

Exempel på pastorats tillsättningar.

Biskop J. Wingård i Göteborg erhöll af Gustaf den tredje flere extra prebenden, så att han vid sin död hade fyra goda pastorat, innehållande elfva socknar.

[1] Kungl. Bibl. Höppeners Saml. Band 2 s. 90.

I bref till biskopen[1] skrifves:

»*Nog många och herrliga namn på en prest*
Man kan uti skriften uppleta;
Men ett utaf alla tycks passa sig bäst, —
De mennisko-fiskare heta.
De lägga ej krokar för en eller två,
Nej! hela församlingar knappast förslå,
När dessa Guds fiskare meta».

Flere andra likartade verser förekommo.

Biskop Herman Schröderheim i Karlstad, gunstlingens bror, hade som extra prebenden Ölmhärads och Kristinehamns pastorater.

Erland Lagerlöf blef 1784 vid 28 års ålder utan förslag men på församlingsboarnas enhälliga begäran af Gustaf den tredje utnämnd till Arvika *konsistoriella* pastorat.[2]

J. F. Hallström blef 1783 vid 24 års ålder af Gustaf den tredje utnämnd till kyrkoherde i Södertelje regala pastorat. En sägen är, att han aldrig aflagt pastoralexamen, och att, när han dertill af konsistorium uppmanades, förklarade denna examen onödig, emedan han redan innehade konungens fullmakt på sysslan.

När den bekante Karl Anders Plommenfelt 1782 rymde, besökte han på utresan en i Småland boende prestman, hans fordne akademiekamrat. Denne blef högst smickrad af det förnäma besöket. Plommenfelt lät ingenting märka om sin iråkade onåd utan förklarade med antagen beskyddaremin, att han gerna ville hjelpa sin ungdomsvän, om tillfälle dertill yppades. Glad och tacksam svarade presten, att just för det närvarande förefanns ett dylikt tillfälle; ty presten sökte ett bättre regalt pastorat, till hvilket Plommenfelt genom sina inflytelserika bekantskaper måhända kunde förhjelpa honom. Plommenfelt förklarade saken icke omöjlig, *men*, tillade han, *du vet ju, att man dervid måste*

[1] Kungl. Bibl. Höppeners Saml. Band 3 s. 90.
[2] Hammarins *Herdaminnen*. II, s. 136.

offra något på Schröderheim. Om du nu strax kunde anskaffa en någorlunda summa, så skulle jag, som nu reser utrikes, skrifva härifrån till Schröderheim om saken, och som jag hoppas med god verkan. Plommenfelt stannade qvar öfver natten, och presten lyckades hos sig och grannar hopskrapa ett eller par tusen riksdaler, som han morgonen derpå lemnade åt Plommenfelt, hvilken deremot gaf presten ett till Schröderheim ställdt öppet bref af ungefär följande innehåll. *Presten N. N. har kontant lemnat mig — — riksdaler såsom vedergällning för erhållande af N. pastorat. Enligt vår öfverenskommelse om gemensam behandling af dylika mål, hoppas jag du förskaffar honom den omtalade lägenheten.* Plommenfelt tog penningarna och reste med dem söderut, presten sände brefvet jemte sin ansökan till Schröderheim. Denne gick med papperen upp till konungen sägande: *se hvilket knep den skälmen Plommenfelt har i sista stunden tillstält.* Konungen skrattade åt rymmarens fintlighet och förklarade, att prestmannen skulle i alla fall erhålla det af honom åt Plommenfelt betalade pastoratet.

(Efter hörsägen).

Vid Johan Fryxells död 1786 sökte hans son, utgifvarens fader, Mathias Fryxell det lediga, då odelade Fryksdals pastorat.[1] Försedd med en upplånad summa (5 000 d. reste han till Stockholm för att på då vanligt sätt bereda sin utnämning, och vände sig i sådan afsigt till konungens gunstling De Besche. Men i samma afsigt kom äfven dåvarande lektorn Adolf Fredrik Kjellin, en onekligen mer framstående man. Denne, medförande också en större summa, vände sig till Schröderheim och fick pastoratet.

(Berättadt af utgifvarens farbror lektor Axel Fryxell).

Bemälte Kjellin har till sina barns underrättelse efterlemnad en skrift, i hvilken han omtalar hela förloppet, och huru han med biskop Schröderheim öfverlagt om alltsammans. Man finner, att han icke ansett sig härutinnan handlat orätt utan skrifver: »*jag tyckte mig hafva gjort en god*

[1] Då omfattande också öfre Fryksdalen.

affär, då jag mot en sådan summa förskaffade mig ett så godt brödstycke».

(Denna Kjellins skrift har utgifvaren läst och tydligt igenkänt Kjellins handstil).

De Besche, Gustaf den tredjes gunstling, ansågs hafva nedelmåttigt hufvud. Då Wallqvist af Reuterholm återvittes till Vexiö, blef De Besche föredragande i ecclesiastika mål, tog mutor då som under sitt favoritskap hos Gustaf en tredje. Sköllersta pastorat blef ledigt. Karl Thyselius, ng och nyss blifven hofpredikant, trodde sig hafva utsigter om församlingen men tviflade om förslaget. Han gaf derfr De Besche en förskrifning på 1 à 2 000 riksdaler, hvarmot denne gaf ett af regenten underskrifvet promotorial ill Strengnäs konsistorium, att Thyselius skulle uppföras på rslaget. Konsistoriet, missnöjdt, började klagomål, saken ef känd och kom för Reuterholm, som var missnöjd med De Besche. Reuterholm skref till Strengnäs konsistorium, tt meningen var endast, *att de skulle gå efter lag och förattning,* och återbegärde och fick promotorialet. Thyselius ck miste om förslaget, men dock lät De Besche kräfva onom för skuldsedeln. Thyselius klagade, saken kom ut, h rättegång anställdes. Mot löfte om förlåtelse och belöng bekände Thyselius allt, hvarpå De Besche afsattes, och osenblad öfvertog ecclesiastika målen liksom förut inrikes vilmålen. Thyselius dömdes från embetet men förskonades ch fick kort derefter Särestads pastorat.[1]

(Sagesman J. Linderholm, som var konsistorii-fullmägtig i processen mot Thyselius, sedermera prost i Glanshammar).

Redan förut äro tryckta likartade berättelser, t. ex. Fersen 6.51, huru konungen lät sin för stöld misstänkte unstling Sparre sälja det då lediga Hedemora pastorat och ill understöd behålla betalningssumman 4 000 rdr specie.

Munck säges hafva förskjutit penningar till försök i uldmakeri, som några tro i sällskap med konungen. När nan intet guld erhöll, fick Munck som ersättning tillåtelse

---

[1] Se vidare härom *Adlerbeth.* Del. 2, s. 241—243.

att sälja Adolf Fredriks och — — pastorat. Dryséen köpte det förra.[1]

(Sagesman, P. A. Sondén, efter kyrkoherden i Adolf Fredrik Colliander, hos hvilken Sondén var pastorsadjunkt).

Finanserna.

Presteståndet hade genom tillskott samlat en betydl enke och pupillkassa, hvars föreståndare sedermera poli mästar Ullholm var. Han och Gustaf den tredje plundra kassan gemensamt. Ullholm rymde, återkom och blef poli mästare. En gång sade han till en anklagad soldat: »*I har visst varit framme förut; jag känner igen dig*». »*Ga ska möjligt*», sade gardisten, »*jag var kommenderad, då trummades efter herrn*».

(Berättadt 1834 af kommissarien i riksgäldskontoret David E

Ständerna beslöto 1789 utgifvandet af en million ri gäldssedlar, som året derpå skulle inlösas. Då tillverkn gen deraf var nära slut, kom statssekreteraren Ruuth u till riksgäldsfullmäktige och helsade från konungen, att m riksgäldssedlar skulle myntas. Fullmäktige anförde som m skäl ständernas beslut; Ruuth deremot konungens vi rikets nöd och kriget, samt att konungen toge ansvaret sig. Fullmäktige vägrade. Ruuth slog då käppen i bo och hotade dem som riksförrädare med konungens och nä ständers vrede. De gåfvo efter, och tre millioner myntad Köpmännen märkte den stora sedelmängden, och de n sedlarnas värde hade innan årets slut fallit 3 procent, inn 1800 — till och med 80 procent.

(Samme sagesman).

Om Gustaf den tredjes myntrealisation säges:[3] »*den stod i kronoräntornas fördubbling, myntets höjande, och ba ken filouterades på 12 000 000 rdr genom afskrifning ut ständernas vetskap — — — — genom Liljencrantz ope tion.*»[4]

---

[1] Flere exempel på pastoratshandel förekomma, se t. ex. *Biogr Lex.* El. Schröderheim.

[2] Se Hiärnes afhandling sid. 48.

[3] Kungl. Bibl. Höppeners Saml. Band. V N:o 27.

[4] Jemf. Hiärne s. 24. Adlerbeth Hist. Handl. 1.13. Fersen 3.202,22

Anekdoter och biografiska uppgifter.

Anledningen till författandet af Skeppar Rolf och Boussaronerna.

Då rådman Wellanders skådespel, Thetis och Pelée parodierades af Hallmans Petis och Telée, gick Wellander upp till konungen och begärde satisfaction på den djerfve skämtaren. Gustaf lofvade den och stämde för sådant ändamål Wellander till sig några dagar derefter. Wellander kom och fann före sig i konungens förmak Hallman. Båda inkallades. Gustaf vände sig först till Wellander och frågade: *är det icke sant, att ni författat skådespelet Thetis och Pelée, hvilket blifvit med så mycket bifall här uppfördt?* Wellander bugande: *Jo, Ers Majestät!* Derpå vände konungen sig till Hallman och sade: *är det sant, att ni parodierat rådman Wellanders arbete genom att skrifva Petis och Telée?* Hallman häpen: *Ja Ers Majestät!* Gustaf: *då ålägger jag er som straff, att ni inom en månad(?) skall hafva parodierat min Birger Jarl,*[1] *och ålägger er vid min onåd att på sagd tid hafva parodien färdig.* Derpå vände han sig till Wellander: *se så herr rådman, har ni nu fått upprättelse?* Wellander bugade sig och gick. Den begärda parodien blef Skeppar Rolf och Boussaronerna.

(Sagesman: Lektor Lundstedt i Stockholm. Uppträdet berättas af andra på något olika sätt).

Kapten *Henrik Georg Sparre*, en skön man, var konung Gustafs favorit[2] och medföljde på hans resor. Han stal bort åt konungen ett under drottningens säng stående schatull med (15 000?) dukater. Vid sträng undersökning med kammarfruarna föll deras misstanke på Sparre, och den ökades, emedan han och konungen varit nog djerfva att spela med sådana dukater. På en allmän parad yttrade kapten Ehrenhoff, att Sparre torde hafva tagit dukaterna, hvarpå följde

[1] Gustaf troddes hafva uppgifvit planen till detta skådespel.
[2] Se sid. 99.

duell dem emellan dock utan skada.[1] Gardesofficerarne uppsade tjenstgöring med Sparre. Konungen ville hafva honom qvar men fåfängt. Han måste taga afsked, lefde i Småland fattig och gjorde konkurs. Ehrenhoff måste äfven taga afsked, och blef lurendrejare. Gustaf fattade hat mot gardet[2] och reducerade det till 1 200 man; och de officerare, som motarbetat Sparre, afdankades. De qvarstående, som mest deltagit i saken, sändes till garnisons-tjenstgöring i Waxholm. Detta var första anledningen till Ribbings missnöje.[3] Sedan inrättades af Dahl fricorpsen Svarta och Hvita gardet efter Leksand och Moradrägterna.

(Sagesman: Baron J. G. Banér på Sjöö enligt rykten i hans ungdom).

Då gardesofficerarne vägrade tjenstgöra med nämnde Sparre, ville konungen nämna honom till kaptenlöjtnant vid drabanterna. Dessa vägrade dock mottaga den, som gardet förskjutit.[4] Gustaf tillkallade då före en parad gardes officerarne och tillsade dem, att samma dag låta Sparre stå i deras rad framför fronten, efter hvilket bevis på bibehållet anseende inom gardet konungen hoppades, att drabanterna skulle mottaga Sparre. Men då officers-corpsen kom ned i slottshvalfvet, afklädde de Sparre uniformen och drefvo honom sålunda ifrån sig och gingo sedan utan honom till paraden.

(Berättadt 1849 vid Gustafsberg af Baron J. T.? Stjernstedt, kapten vid gardet, hvilken hört uppträdet omtalas af äldre slägtingar, som deri deltagit).

Georg Magnus Sprengtporten i Holland nära att för skuld arresteras, bad Gustaf den tredje om hjelp. Konungen sände genom Creutz en vexel på (50 000?). Creutz i distraktion glömde brefvet. Sprengtporten insattes på Salpetrière. Creutz fick efter 6 veckor se brefvet och framlemnade det. Sprengtporten befriades men trodde envist, att det var en tillställning af Gustaf den tredje, deraf hatet.[5]

Sprentgporten lemnade Sverige 1787.

(Berättadt 1847 af baron K. D. Hamilton på Boo).

---

[1] Se härom en utförligare och något olika berättelse *Fersens Skrifter* **6.**47—50; likaså bref från hertiginnan af Södermanland **6.**165, 166. *Heml. Handl.* **2.**140, noten.

[2] Se härom *Fersens skrifter* **7.**4.

[3] Se vidare härom *Fersens skrifter* **7.**10,11.

[4] Se *Fersen* **6.**130,131.

[5] I Ehrenströms Anteckningar sid. IV antydes Sprengtportens penningebetryck.

Prins Fredrik Adolf hade inga större självförmögenheter men ett godt och medgörligt lynne. Modern Lovisa Ulrika älskade honom mycket och ville med förbigående af Gustaf och Karl göra honom till konung.

(Sagesman: baron K. J. af Nordin).

Henrik Trolle. Omkring 1782 ämnade Gustaf den tredje angripa Danmark och drömde om Norges eröfring. Man sökte vända honom från det både orättvisa och vådliga företaget, men förgäfves. Flottan tillbyggdes och ordnades, och amiral Trolle blef från Karlskrona uppkallad. Under ett långt samtal lyckades denne slutligen att öfvertala konungen att förut göra en resa genom Europa. Trolle hoppades nämligen, att en sådan skulle rycka konungens tankar till andra föremål, och att krigsvurmen skulle under tiden alldeles bortdunsta. Då efter nämnde enskilda samtal Trolle kom ut från konungens rum, mötte han i något af de yttre ett par bland sina närmaste vänner. Han skyndade då glad mot dem, sägande: *tacka nu Gud! vi slippa kriget, ty jag har öfvertalat honom att i stället företaga en resa genom Europa.*[1]

(Sagesman professor L. M. Enberg efter en öfverste C. A.(?) Cronstedt).

Uppgifter rörande Bellman och »Bellmansfränderna».

Bellman omtalas i Höppeners Samlingar[2] som »*källaraktör*» och som »*en bland Schröderheims löpare med sqvaller*».

När hofintendenten Nyström var sysselsatt med uppresandet af Bellmansmonumentet, kom han att samtala med dennes enka, hvilken då sade, »*aldrig trodde jag, att man skulle komma att göra så mycket väsen af en sådan suput, som Bellman var*».

(Sagesman professor Scholander, som hört detta af sin svärfar Nyström, och som berättat det för Utgifvaren).

---

[1] Se *Adlerbeth* **1.**24. *Fersen* **5.**156,157. Hiärne s. 30.
[2] *Kungl. Bibl. Band V.* N:o 64.

Professor Scholander berättar sig hafva hört af äldre herrar, t. ex. hofkamrer Ulrik och grosshandlar Fredrik Sterky omtalas, hur man till muntra herrkalas ofta för yt-terligare munterhets skull inbjöd Bellman, hvilken då, snart uppspelad, genom sina tillställningar och improvisationer ro-ade gästerna.[1]

I Carléns upplaga af Bellmans skrifter finnes und namn af »*Gröna Lund*» aftecknadt ett i Djurgårdsstad beläget hus nästan midt emot Hasselbacken. I denna bygg ning hölls dock 1820 den så kallade Djurgårdsskolan. Så som lärare vid densamma bodde och tjenstgjorde utgifvar derstädes från November 1819 till Augusti 1822. Men hö hörde derunder aldrig omtalas, att detta ställe varit Bell mans »Gröna Lund», ej heller att denne plägat der vist Rummen voro dessutom så små, att de föga egnade sig dylika förlustelse-orter. Utgifvaren satt då mången somma afton under den nu så kallade Bellmanseken, men hör henne aldrig under sådant namn omtalas. Han umgicks der dessa år ganska mycket med de tre utmärkta Bellman beundrarne Hammarsköld, Dahlgren och Sondén och h under samma ek i sällskap med de två sistnämde och nå andra liksinnade vänner många gånger sjungit Bellmans ep lar. Men ingen bland oss viste det minsta om, att d ställe var hans Gröna Lund eller nämnde träd hans så k lade ek. Månne ej båda uppgifterna äro alster af en sen tids mytbildning?

Bellman fick d. 13 Febr. 1793 till gåfva af regering 33.16 rdr specie och flere gånger samma belopp. Bellm

[1] I Fryxells berättelser (del. 45 sid. 192) står anfördt som säg nedanstående af Exc. Mathias Rosenblad fälda yttrande: »*så, sk man nu resa minnesvård åt Bellman! jag har sett den herrn ligg rännstenen*». — Uppträdet är verkligt, orden äro uttalade af Ros blad och hörda af riksantiquarien B. E. Hildebrand.

Den i Fryxells Berättelser (del. 45 sid. 143, 144) nämnda vers erade brefvexlingen mellan Schröderheim och Bellman finnes m någon olikhet i redaktionen tryckt; (se Ur en samlares papper 1.89-91); likaså ett rimmadt bannebref från Bergklint till Schröderhei (Samma ställe 1.23). Dessa tre bref äro betecknande för tonen o lefnadssättet på den tiden inom vissa kretsar.

bad Armfelt, att hans hustru skulle antagas till oldtfru på Haga.[1]

O. Bergklints bref till skalden J. G. Oxenstjerna d. 26 Dec. 1769.[2]

»Min sötaste Grefve!

Min oskattbara vän!

»Aldrig i verlden har jag med sådan ifver gripit till pennan, och aldrig har han gått så trögt under min hand. Denna början bådar dig, min dyraste Vän! något vigtigt, det är ock så: och hvad skall jag göra! Skall jag förfölja, hvad jag ömmast älskar, i den fristad, der han sökt gömma sig för dagligt bekymmer? — — — —

»Öfverilade Vän! Du säges hafva begått ett fel, och min sagesman är så mycket trovärdigare, som han eger all den heder, som fordras att rätt älska och högakta dig. Du har sjelf sagt mig, att du icke funnit den fara, som jag för din ålder på denna ort fruktat, och du står ovetande midt i gölen. Tänk efter, hvad det kan vara. Men kanske det torde ändock blifva gåtaktigt, så att jag måste förklara det.

»Kexel har bland en hop folk, och der det af allt allraminst borde, producerat ett poem under min grefves namn af det smutsigaste innehåll, det han pronerat med all zèle. Har han kunnat varit nog nedrig att uppdikta det sjelf i en annans namn[3] — — — — — — — — — jag missunnar ej en naturlig lystnad att smaka en okänd liqueur, allenast kalaset ej börjat på krogen och slutat i rännstenen. — — — — — — — Min eldige Vän! jag tror dig ega nog penetration, nog heder att öfverse allt detta, och vill ingenting mindre än såra dig med mina förebråelser. Tvärtom, jag drager den hjertligaste medömkan med hvad som skett, och skulle vara otröstlig, om det icke lätteligen med mer efter-

---

[1] Aftonbladet d. 29 Maj 1880.

[2] Finnes i *Oxentjernska samlingarna.* I Fryxells berättelser (del. 45 sid. 177 noten) omtalas ett bref från skalden O. Bergklint till hans förre lärjunge den unge J. G. Oxenstjerna. Genom skriffel uppgifves brefvet vara från 1763. Dess rätta datum är dock d. 26 Dec. 1769 och dess betydelse, att det skrefs kort efter Oxenstjernas dagboks anteckning af d. 4 Dec. samma år, i hvilken den nittonårige skalden berättar, att Bergklint och Kexel förmått honom »*att gå till kommissarien Lisander för att se på Bellmans upptåger*».

[3] Här följer ett stycke, som ej kan återgifvas.

tanka och stadigare bemödande kunde hjelpas. Din förförare, din blottställare är min rätta man, på hvilken jag syftar. Jag låter hans fel få alla de mildrande och ursäktande namn som någon vill upptänka, han har dock ostridigt först dragit dig in i smutsen och sedan ledt dig fram i dagen: de må vara så öfveriladt det kan, så är det en öfverilning från så oren källa, att han är dig numera såsom vän hvarken nyttig eller värdig. Här är absolut intet annat att välj än antingen att afbryta med honom till och med det minst tecken af bekantskap eller ock att passera för förlorad. Så dömmer allt förnuftigt folk härom, och sådan är min ege föresats. Hade han ej en enda ursäkt i sin egen ungdom så skulle jag ej hvila, innan jag i känbaraste måtto lät honom erfara, huru högt han förolämpat mig i min vän Hämnas derför ej med annat än sky och förakt; men så mycket måste han nödvändigt veta, vi ingendera känna honom mera. Kexel kan omöjligen mer blifva tredje mannen i vår vänskap.

»Min sötaste grefve! det är otroligt hvad folkets tank om din dygdiga karakter, din modesti, din douceur, din lut rade ärbarhet skaffat dig vänner och högaktare; de vänd allesammans ännu sin indignation på Kexel och sitt medlidand på dig, men de frukta allt, om du mer faller i elaka händer

»Saken är den, att Kexel reciterade detta chartéque ju för sådana, som ej sjelfva äro de läckraste på hederns sid som ej fråga så noga efter att dölja sina spår: dessa gap nu allesammans högt upp att svälja en god kamrat, och om du icke med en förbättrad fermeté betager dem all conte nance, så får du se dig belägrad af dem, som äro färdig att leda dig in i alla sina debaucher. — — — —

»Kom snart hit min enda hugnad, min hela heder at stilla den storm, som svallar hos din trognaste

Bergklint».

Ofvanstående bref till Oxenstjerna samt det bref, som Oxenstjerna skref till Bergklint, då den senare ämnade ut gifva unge Tilas's efterlemnade arbeten (Biografiskt Lex band 10 sid. 274, 275) kasta öfver denna vitterhets kret ett ljus så mycket mer värdt uppmärksamhet, som upplys ningarna meddelats af personer, hvilkas trovärdighet och omdöme äro höjda öfver allt tvifvel.

Den i oxenstjernska arkivet förvarade bergklintska brefsamlingen innehåller åtskilliga hittills okända biografiska uppgifter om O. S. Tilas samt om Kexel och dennes utländska resa 1771

Frihetsmännens klander mot rådet.

Det öfver Gustaf den tredjes regeringsåtgärder fortfarande missnöjet vände sig också mot rådsherrarna, såsom nedanstående uppsats[1] visar.

»Hvarför gjorde ej rådsherrarna under hela tiden[2] så verksamma föreställningar, att olyckorna kunnat undvikas helst och allra sist vid 1786 års riksdag, då ständerna voro just i taget att förekomma den förbannade envålds-despotismen, som så uppenbarligen hotade med ofärd?

»Det är ingen liten vetenskap att förstå precist nyttja ett fritt folks periodiska lynne. Hvarför togo de ej tiden i akt att visa sin skyldiga trohet mot nationen med utmärkta gerningar och lagligt motstånd?

»Hvad hindrade dem, med samtliga ständernas gemensamma verkan att ställa regenten sina oförsvarliga tilltagsenheter under ögonen med ansvar efter 8 § Regeringsformen? Hvad hindrade dem stänga hans otidiga resa[3] och tvinga honom afbida riksdagens lagliga slut, med sådana författningar och mannastyrka, som kunnat försätta honom i nödvändighet att regera med lag eller precist afsäga sig regeringen?

»Ständerna voro ju närvarande, nations och rikets principaler, som egde makt att lag stifta och befalla.

»Hvarför skulle man så lättsinnigt eftergifva rikets rätt och låta honom afvisa ständerna som obetydliga personer med magtspråk, sedan han kapitulerat med en person[4] på

---

[1] *Kungl. Bibl. Höppeners Saml. Band V.*
[2] 1773—1789.
[3] Till Skåne.
[4] Fersen.

hela nations depense? Var sådant att med lif och blod förs-
svara regeringsformen?

»Svare inför Gud de trolöse edsvurne rådsherrar, de
menediske riddersmän! de jesuitiske väktare! de egennyttige
borgare! och de enfaldige, skuggrädde bondetampar, som
med sin lättsinnighet gifvit tillfälle till envåldsmakt och be-
redt hela rikets ofärd. Hvad kunnen I svara? Intet, intet,
intet! Men jag svarar, att der gudlös arglistighet regerar
hufvudet, der gifs ingen bot för dumheten, som regerar krop-
pen. Ergo tryckfrihet!!»[1]

Tillämnadt anfall mot adeln.

I riksarkivet[2] finnes följande koncepthandling, uppta-
gande nära tre ark. Titteln, med yngre hand tillskrifven,
är »*Förteckning på de ifrån 1772 till Kungl. Maj:ts och
Rikets Svea hofrätt inkomna mål, hvaruti personer af Rid-
derskapet och Adeln blifvit för gröfre brott dels angifne,
dels dömde*».

1:o. »Sal. Durietz och Karl Leonh. Stålhammar, ankla-
gade omkring 1774, för stöld och duellsbrott; målet af-
gjordt.

2:o. Karl Leonh. Stålhammar, anklagad för oroväc-
kande skrifter och tal, dömd d. 19 Maj 1775 till fängelse
och afbön.

3:o. Kornetten Arvid Ad. Stjerncrantz, tilltalad för
gäckeri med gudstjensten och Guds ord; dömd d. 24 Apr.
1780 till böter.[3]

2:o. Karl Anders v. Plommenfelt, dömd d. 22 Apr.
1782 från lifvet, för hvad han högst förgripligen skrifvit mot
Kungl. Maj:ts person.[4]

3:o. Lagmannen Johan Kristofer Hasenkamph, miss-

---

[1] Jemf. Adlerbeths 1.30,31.
[2] *Acta historica från Gustaf III:s tid. Bundt 1 N:o* 5 ½.
[3] Detta och föregående moment äro i handskriften öfverkorsade.
[4] Se sid. 97, 98.

tänkt för förfalskning af en borgensförbindelse, ställd d. 9 Febr. 1785 under framtiden.

4:o. Lagmannen och ordenshistoriegrafen J. Simmingsköld blef d. 7 Apr. 1786 för bedrägeri dömd från adelskap, ära, syssla och till lifstids fängelse och arbete.

5:o. Samuel Stjerneld för dråp å en dräng, dömd d. 6 Dec. 1786 fridlös och till böter.[1]

6:o. Major Olof v. Stjerneman blef för eftertänkliga skrifter och utlåtelser mot Kungl. Maj:ts person, förordningar och vidtagna författningar d. 9 Mars 1787 dömd att såsom till sinnen ej fullkomligen förvarad insättas på Varbergs fästning.

7:o. Major K. G. Aminoff blef för falska bankosedlar dömd d. 19 Okt. 1787 till tillsvidare fängelse på Varberg.

8:o. Riddarhus-kamreraren Mauritz Kirstein blef för förfalskning och försnillning af riddarhuskassan dömd d. 21 Maj 1788 från ära, adelskap och till återbetalning.

9:o. Sjömansgossen Karl Gustaf Stråle blef för stöld dömd d. 13 Juni 1788 från adelskap och till böter samt kyrkoplikt.

10:e. Kapten J. M. Brummer, misstänkt för förfalskning och skyldig till bedrägerier, blef d. 18 Juni 1788 dömd till fjorton dagars fängelse vid vatten och bröd.

»Stockholm d. 20 Juni 1788.

Efter befallning».

I Svea hofrätts arkiv har utgifvaren icke funnit någon anteckning härom. Troligt är ock, att en sak af denna natur ej blifvit formligen och vid protokoll afhandlad, utan enligt personlig tillsägelse utförd. Det vill synas, som Gustaf den tredje, vid den tiden mycket förbittrad mot adeln, velat genom ett dess framdragna syndaregister nedsätta dess anseende och magt. Men bland de tolf sålunda framdragna brottslingarna befunnos tre, Simmingsköld, Plommenfelt och Hasenkamph hafva varit i någon mån konungens gunstlingar eller handtlangare, och af honom framdragna; att en fjerde, Stjerncrantz var misstänkt för att på konungens tillställning hafva författat en smädeskrift mot Karl Sparre; samt att några bland de andres brott bestod i skarpa ord mot

[1] Se *Adlerbeth* 2.181.

konungen sjelf, hvilka måste offentliggöras, ifall man ytterligare rört i saken. Sannolikt har den af sådana skäl blifvit nedtystad.

Huru Gustaf den tredje utverkade rådets bifall till svenska regementernas öfversändande till Finland sommaren 1788.

För många år sedan har utgifvaren funnit i »*Hemliga Handlingar rörande Sveriges historia efter Gustaf III:s anträde till regeringen*[1] den uppgift, att ofvannämnde bifall blifvit af konungen utverkadt derigenom, att han uppläste från svenska ministern i Petersburg baron v. Nolcken ankomna depescher, hvilka innehöllo underrättelse om, att kejsarinnan Katarina rustade till angrepp mot Sverige. Men besagda skrift tillägger, att Nolcken sedermera påstått sig aldrig hafva skrifvit en depesch af sådant innehåll. Dessa motsägelser väckte förvåning och tvifvel och det ömsesidigt. Var det väl möjligt, att i en så högst vigtig sak konungen kunnat tillåta sig att förfalska Nolckens depesch och derigenom bedraga rådet och inleda sitt folk i ett äfventyrligt krig? Det borde vara omöjligt. Men å andra sidan, var det väl möjligt, att hans ovänner kunnat tillåta sig att rent af pådikta honom ett så groft bedrägeri, en så vedervärdig handling? Också detta syntes omöjligt. För att utröna verkliga förhållandet besökte utgifvaren riksarkivet och undersökte Nolckens ifrågavarande depescher; — och se! — då befanns den mot Gustaf gjorda svåra beskyllningen grundad på verkliga förhållanden. Dessa, närmare utredda, voro af följande beskaffenhet.

När Gustaf den III:dje våren 1788 ämnade till Finland öfversända flere svenska regementer för att med dem an-

[1] 2.146.

gripa Ryssland, önskade han att, enligt regeringsformens 6 och 48 paragrafer, erhålla till den första åtgärden rådets medgifvande. Detta utverkades på följande sätt.

Konungen önskade att som skäl för dessa sina, som det skulle heta, försvarsrustningar kunna inför rådet framlägga bevis, att Ryssland tillämnade ett verkligt anfall mot Sverige. Svenska sändebudet i Petersburg Nolcken hade väl hela tiden bortåt omtalat ryska betydliga rustningar, dock förnämligast sådana, som vore ämnade mot Turkiet, men inga som egentligen hotade Sverige. Med ett särskildt ilbud, en major Morian,[1] sände konungen ett, den 5 Maj 1788 dateradt bref, hvari han tadlade Nolcken såsom den der icke nog utförligt och nitiskt underrättat om Rysslands rustningar mot Sverige, och konungen uppmanade honom att bättre fullgöra denna sin pligt. Den 21 Maj återkom Morian[2] till Stockholm med ett nytt bref från Nolcken. Detta talade väl utförligt om Rysslands rustningar mot Turkiet, men framstälde rörelserna mot Sverige såsom föga betydliga och öfverensstämde således ej med Gustafs önskningar. Då vidtog denne följande åtgärd.

Sådana ställen i Nolckens bref, som minskade farhågan för ett anfall mot Finland, blefvo med blyers understrukna, och uteslötos ur en nu tagen afskrift[3] af samma depesch. De uteslutna ställena äro af följande innehåll.

Vid talet om galerer, måhända ämnade mot Sverige, skref Nolcken: *Bemannandet af denna galer-escader lärer dock möta stora svårigheter, så framt man ej endast dertill tänker nyttja landtrupper.* Dessa ord äro i afskriften uteslutna.

På tal om ett i trakten af Petersburg tillämnadt läger

---

[1] Samme Morian, hvilken en gång sökte gäcka Bellman, men blef af denne afsnäst. Honom anförtroddes ofvan omtalade beskickning till Nolcken. Samma år har Morian genom origtiga uppgifter om Fredrikshamns ointaglighet, bidragit till svenska härens aftåg från denna fästning. År 1789 har han ofta i Gustafs sällskap deltagit i hvarjehanda orgier, (Historiska anteckningar af G. J. Adlerbeth **2.**23) och åtnjutit en pension af 100 dukater. (Räkenskapen i riksarkivet). År 1806 har han genom feghet och försummelse förorsakat svenska tropparna någon förlust, och, blottstäld för fiendernas kulor, satt sin uniformshatt på sin auditör, och sjelf påtagit dennes civila hatt; Björnstjernas anteckningar **1.**109); blef dömd från tjensten, öfvergick till Ryssland och dog der som öfverste 1817.

[2] *Schinkel Bergman* **1.**339 säger d. 22 Maj.

[3] Afskriften finnes i riksarkivet bredvid Nolckens bref.

skref Nolcken, *att alla regementen, som här äro, finna sig långt ifrån att vara kompletta.* Dessa ord äro i afskriften utelemnade.

Nolcken hade förut skickat en lista öfver de vid Petersburg samlade tropparna. Han skref nu *att denna lista* **tvifvelsutan äfven så litet pålitlig ehuru** *öfverensstämmande med en till kejsarinnan inlemnad rapport, och att bemälte prinsessa var sjelf öfvertygad om dess rigtighet.* — — — Ur denna uppgift har afskriften uteslutit de här med fetstil tryckta orden.

I både ur- och afskriften lästes: *att kejsarinnan var uppfyld af agg mot Gustaf den tredje; men tiden att låta det utbrista tyckes ej vara kommen.* Sista meningen är i afskriften med blyerts understruken.

Redan d. 22 Maj eller dagen efter Morians hemkomst blef riksrådet sammankalladt. Hiärne, Bjelke, Beckfriis, Falkenberg, Karl Sparre, Fredr. Sparre, Oxenstjerna, Riddarstolpe och konungen. Inga sekreterare fingo tillträde. Oxenstjerna förde protokollet.

Konungen talade om sin allmänt kända kärlek till freden, om Rysslands fiendtliga stämplingar, upplästa som bevis utdrag ur Nolckens bref allt från d. 26 Okt. 1787, samt Nolckens med Morian nu ankomna bref (Originalet eller de stympade afskriften nämnes ej). Sjelfva brefven framlades ej inför rådet, utan blefvo efter uppläsningen åter stoppade i konungens ficka. Tillika anfördes hvarjehanda krigsrykten. Gustaf sade sig af sådan anledning beslutat sätta sig i krigstigt försvarstillstånd. Rådet berömde hans fosterländska iver, men menade, att man genom ömsesidiga förklaringar kunde häfva missförståndet och undvika rustningar och krig. Gustaf ansåg underhandling ändamålslös, t. o. m. skadlig, ty Ryssland kunde under tiden rusta sig än bättre, och svenskarnas ifver kunde svalna, hvarjemte Turkiet fordrade Sveriges hjelp. Bäst derför sätta sig genast i försvarstillstånd. Karl Sparre och Bjelke bifölle, likaså de andra.[1]

Konungen säges hafva i bref till Armfelt beskrifvit uppträdet så: »*dessa gamle peruker hafva helt och hållet sväl*-

[1] Detta protokoll finnes ej bland de vanliga, utan i de så kallade hemliga protokollen på riksarkivet.

sig i mina garn; mina fickor voro fulla af öfvertygande bevis, men jag behöfde dem icke.[1]

På detta sätt tyckes konungen utverkat rådets medgifvande icke till krig men till svenska härens öfverförande till Finland, hvilken åtgärd också verkställdes redan en månad derefter och möjliggjorde det anfall, Gustaf åsyftade, och till hvilket han skaffade sig svepskäl på sätt, följande berättelse innehåller.

Uppträdet vid Pumala sund.

Enligt gällande regeringsform hade konungen icke rättighet att utan ständernas hörande och bifall börja något anfallskrig. Men om Sverige blefve angripet, egde han rättighet att också utan ständernas hörande vidtaga nödiga försvarsåtgärder. För att nu åt sitt eget mot Ryssland tillämnade anfallskrig förskaffa skenet af ett försvarskrig[2] vidtog han följande anstalter.

[1] *Hemliga Handl.* 2.181. *Fersens Skrifter* 7.25.

I *Schinkel Bergmans Minnen ur Sveriges nyare historia* uppl. 2 del. 1 s. 339, 340 skrifves om Nolckens depesch med Morian: »Dessa underrättelser voro alldeles sådana, som Gustaf både väntat och önskat dem. Det gälde nu blott, att inför det allmänna gifva dem en färg, hvarigenom han kunde få skäl att med hela armén bryta upp mot Finland. Detta lärer näppeligen kunna hafva skett med mindre skrifvet från baron v. Nolcken förfalskades. Vi känna icke, huru dervid tillgick, alltnog ett bref från denne minister tillkom, hvaruti han öfverraskar oss med den betänkliga nyheten» om Rysslands krigsrustningar »mot Sverige».

»Härmed dokumenterad uppträdde konungen — i rådet, som bragtes i förskräckelse genom dessa föregifna nyheter». — — —

I en 1882 tryckt akademisk afhandling af P. V. Köersner sid. 55—59 berättas utförligt om ofvannämnda förfalskning af Nolckens depesch samt uppläsningen af densamma i rådet d. 22 Maj, likaså konungens i bref till Armfelt yttrade belåtenhet att hafva vunnit rådets bifall till finska troppsändningen.

[2] Gustaf hade äfven en annan orsak att undvika skenet af anfallskrig. Danmark hade näml. förbundit sig, att, om Ryssland blefve af Sverige angripet, uppträda till dess försvar mot Sverige; såsom äfven skedde.

En operaskräddare Lindgren, till belöning hedrad med titteln af direktör, vidtalades att förfärdiga en hop ryska uniformer, med hvilka öfverste Hastfehr på hög befallning utklädde några svenskar, hvilka sedan, föregifvande sig vara ryssar, företogo öfver Pumalasund i Karelen ett låtsadt infall inom finska gränsen, aflossade några skott och afbrände några bond- eller torparestugor och sedermera drogo sig undan och försvunno. Detta uppträde blef af Gustaf den tredje förklaradt som ett ryskt anfall, hvilket sålunda berättigade honom att, såsom varande den angripne, börja fiendtligheter mot Ryssland. Sådan är den vanliga, allmänt gängse berättelsen.

Af några ansedda författare har likväl hela denna uppgift blifvit förklarad för en af konungens fiender hopspunnen dikt och derför i deras historiska verk förnekad eller med tystnad förbigången. Vi deremot tro på dess öfverensstämmelse med sanna förhållandet. Emedan saken är vigt, anföra vi här nedan skäl för vår åsigt.

1:o) Ryssland hade krig mot Turkiet, önskade derför behålla fred med Sverige och hade inga troppar samlade mot finska gränsen. Om mot Katarinas vilja några sjelfvåldiga ryska krigare företagit sig nämnde lilla ströftåg vid Pumala, hade det lätt och genast kunnat genom underhandling försonas. Men ringaste försök att på sådant sätt undvika kriget blef aldrig af Gustaf gjordt[1].

2:o) Att ofvannämnda förklädnings- och låtsade anfalls historia är sann antages såväl i *Hemliga handlingar hörande till Sveriges historia efter Gustaf den III anträde till regeringen* (1.154,155,203,204 2.147,183.) som af riksrådet Gustaf Adolf Hjärnes här ofvan införda berättelse (sid. 34, 35) i *Händelserna under Gustaf III:s regering* samt i Fersens Skrifter 7.20,21. På dessa tre ställen finnas införda fyra utdrag från konungen till Hastfehr skickade bref, hvilka bestyrka förhållandet.

3:o) Tilläggas må ett rykte om att här i Schürer Waldheimska samlingen förefunnits ett från G. M. Armfelt till

[1] Hur ifrigt konungen önskade kriget, ses af tvänne hans bref till G. M. Armfelt af den 5 och 22 Juni 1788; se *Anjala-förbundet* af Maunu Malmanen. sid. 21. 22.

...fehr skrifvet bref, som innehöll befallning och föreskrif- om detta låtsade anfall, och huru det skulle verkställas; ... att detta bref på sista åren försvunnit.

...4:o) Hastfehr, som 1788 fick af Gustaf uppdraget att ...delst de i Sverige förfärdigade ryska drägterna låta an- ... anfallet vid Pumala; — visade före afresan från Stock- ... för kommissarien D. Ek konungens ordres härom. Ek ...underskriften, men läste ej skriften. Under början af ...t öppnade Hastfehr brefvexling med ryska generalen ...tröm, skref sjelf till Gustaf den tredje derom, hvilken ...tt svar gillade åtgerden. Sedan blef Hastfehr fängslad ... delaktig i stämplingarna med Ryssland och förd till ...kholm. Der besöktes han i fängelset af sin kommissio- ... samme Ek, för hvilken han visade oro, men litade på ...ngens bref, hvilket han hade qvar. Inför domstolen ...agad för brefvexlingen med Igelström, erbjöd han sig ...dagen derpå visa Gustaf den tredjes skriftliga frikän- ...e. Om natten blef den honom frånstulen, och han sjelf ...ermera dömd till landsflykt[1]. Han troddes offrad för ...sån mera reta folket mot skuggbilden af ryska Anjala- ...bundet.[2]

[1] Detta tycks vara ett misstag, se nästa not.

[2] Häri torde den verkliga orsaken ligga »*till Gustaf III:s visade ...het emot öfverste Hastfehr, hvilken, ehuru i sjelfva verket den mest ...komprometterade af de då för general-krigsrätten anklagade, och för ... förräderi*, d. *19 April, till döden dömd, blef helt och hållet be- ... från allt straff.*» (Anjala-förbundet sid. 25.) Det förefaller ...merligt, att Hastfehr kunnat vara så svårt komprometterad, då ... *honom konungen erhöll den första underrättelsen*» om stämp- ...rna vid Anjala. (Finsk Tidskrift 1879 sid. 357. Novemberhäftet.)

Ett annat förhållande, som tarfvar förklaring är, att planen om ...tredande inledning till fredsbemedling med Ryssland på enskild väg ...ast på så många ställen samtidigt uppdyka. Den 6 Aug. gaf Gustaf ...tredje sjelf i bref till G. M. Armfelt denne uppdrag derom; (Se sid. ... noten). den 6 och 7 Aug. sökte befälet i Anjala öfvertala sin chef G. Armfelt att underteckna och afsända ett slags arméens freds- ...d, och påstodo sig härvid gå konungens ärenden. (Se sid. 38 noten). ...7 Aug. föreslog konungens gunstling G. M. Armfelt till Anckar- ...rd fredsmäkling genom arméen, försäkrande att »*konungen ingen- ... helre önskar än freden, likagodt på hvad sätt*». (Se sid. 39 noten). ... frestas tro, att liksom Gustaf den tredje sjelf börjat kriget, men ...lde det på andra, på Ryssland; så har han ock sjelf ingifvit idéen ... enskild freds underhandling, men sedan skylt den på andra, på

(Berättadt för Utgifvaren 1834 af kommissarien i riksgäldskontoret David Ek).

5:o) I historiska handlingar (6.304) berättar prosten K. G. Nordin följande. »*Man sade mig 1788, att konungen nu vore deciderad anfalla Ryssland men vore brydd om causa belli, som skulle synas skälig. Jag gick på golfvet af och an under detta och sade då, att i adertonde seklets slut hade jag ej trott, att man grufvade sig för sådant, ty den som ville kriga, har lätt att få skäl. Om konungen, sade jag, kläder ut några (6 à 7) finska bondedrängar i kosackkläder, låter dem komma in i en bondgård och kasta mjölktråg af bordet och äta utur det andra, så har man krigsorsak nog.' Detta pratade jag skrattande och ledde hela idéen. Men huru flat blef jag icke, när jag strax efter konungens afgång från Stockholm läste i tidningarna att dessa kosacker infallit i Finland och gjort våld der, och då oppositionens folk påstodo sig veta skräddarens namn här i Stockholm, som gjort uniformerna; — och att min ringa tillstyrkande, som begärdes, var äfven intaget i planen.*» —

6:o) I Öfverste R. Montgomerys berättelse om fälttåget 1788[1] läses om anfallet vid Pumala sund, Öfverste Hastfehr »*har sjelf på ära och tro berättat mig tillfället, som var den, att han utskickade några bonddrängar som rodde sig öfver Kymene elf*[2], *hvilka ifrån ryska sidan lossade några skott öfver strömmen och genast retirerade sig*,» att då Hastfehr ej ville angripa Nyslott utan Gustafs bestämda *skriftliga befallning derom, erhöll en sådan dock föreskrift att den genast återsända.*»

7:o) Sommaren 1876 och vid Marstrand gjorde utgifvaren bekantskap med en assessor K. v. Schoultz från Finland, hvilken benäget lofvade anskaffa några uppgifter om förut okända fakta rörande uppträdet vid Pumalasund 1788. Genom

---

armébefälet. Hvad som gör frågan än mer invecklad är, *tryckta protokollerna öfver rättegången med förbundsmännen, rådfrågade, ingalunda lemna något klart ljus i saken.*» (Anjalaförbundet sid. VI).

[1] *Hist. Handl.* af Kungl. Samf. utgifna 1.329.

[2] Se om misskrifningen af Kymene elf i st. f. Pumala sund *Anjala-förbundet* sid. 23 noten.

den 16 Maj 1877 har han ock åt utgifvaren meddelat anstående här ordagrant afskrifna berättelse.

»*Min nyligen aflidne vän professor Germund Aminoffs* [1], *deltagare i 1788 års krig, omtalade för sin son, att man, som, dertill öfvertalad af Hastfehr, åtog sig att ..a och anföra den föregifna ryska gränsposteringen Pumala sund var en löjtnant Harlin, mindre väl känd sitt regemente, och som sedan försvann i okända öden ssland. Detta berättades och ansågs otvifvelaktigt inom finska arméen och väckte mycken förbittring.*»

Sedermera har assessor v. Schoultz muntligen berättat, han af tillförlitliga personer hört, att Hastfehr hade ert Pumalabragdens utförande först åt en officer vid namn[2] . Aminoff; men att denne med harm afslagit anbudet sagt »*för kung och fosterland vill jag offra lif och blod, min heder vill jag på intet vilkor sälja.*»

8:o) I Giörwells *Allmänna Tidningar* 1788 den 25 Juli 25 Aug. berättas detta så kallade ryska anfall såsom , att Ryssland börjat kriget och som anledning för staf att börja fiendtligheterna.

9:o) I Svensk Litteratur-Tidskrift (1867 sid. 491) läses *riksmarskalken grefve Karl Bonde i sin journal uppreden vanliga berättelsen om det svenska anfallet* (vid Pu-) *och dervid tillaggt, detta vet jag så mycket säkrare, jag har berättelsen af min svåger öfverste Hastfehr, en var just den, som hade saken om hand*[3].

Med stöd af dessa många och vigtiga vittnesbörd, torde hädanefter ej längre böra förklara berättelsen om Pula-maskeraden såsom en af Gustafs fiender uppfunnen dikt, erkänna den vara öfverensstämmande med sanningen[4].

---

[1] Se *Anreps Ättartaflor.*

[2] Troligen professor Germund Aminoffs fader. Se Anreps Ättartr Tab. 27.

[3] Se vidare »*Mémoires posthumes du Comte de Stedingk* I. 149, der ngk anklagar Hastfehr för att hafva illa bevarat »*hemligheten om let mot Ryssland.*»

[4] Tilldragelsens verklighet antages ock i »*Minnen ur Sveriges nyhistoria* Uppl. 2. Del. 1 sid. 342, 343; samt i *Anjala-förbundet* 22, 23.

Omdömen öfver och tilldragelser under kriget.

Kejserliga Wienska regeringens yttrande öfver krigets utbrott i norden.[1]

I Hamburger Correspondent N:o 158 läses:
Man lär vid hofvet i ***** icke mindre än här b[illegible] öfverraskad af konungens af Sverige verkliga fredsbrott. skäligen misstänkte ock denne furstes afsigter, oaktadt hans bemödande, hade blifvit, så är likväl detta hans högst oförmodadt. I sjelfva verket är hans uppförande kedja af motsägelser och politiska anstötligheter. Att den naturliga och nödvändiga utrustningen af en rysk mot Turkiet säsom ämnad till fiendtlighet mot Sverige utan vidare anledning göra de allvarsammaste krigsbered att utgifva Rysslands — — — oundgängliga förs anstalter som tydliga bevis på dess angripande krigslyst allt sådant blef i Europa redan ansedt som ett föga byggligt spel, som icke förmådde förblinda någon och ligen ansågs som ett af Porten dyrt köpt försök att i larmande anstalter skrämma Ryssland ifrån att afsänd flotta från Kronstadt. Men att hofvet i Stockholm aflägga masken på ett mot krigs- och folkrätten så an ligt sätt och under sådant föregifvande utan afseende på kraftigaste försäkringar om fred och vänskap, som den magten någonsin kan gifva den andra, skrida till fiendt heter, oaktadt egna de kraftigaste försäkringar, utan an ning, utan krigsförklaring, är ett uppförande, som m uppväcka det allmännaste och högsta ogillande. Och man betänker, hvad förderfliga följder ett sådant steg för Europas allmänna lugn medföra, måste det väcka ovilja hos alla hof, som af kriget icke draga någon för Vi äro öfvertygade, att denna händelse vid hofvet i föranleder samma känslor, och att man der, liksom hos önskar, det konungen i Sverige må genom verkligheten detta allmänna missnöje komma ifrån det bländverk, h

[1] *Krigsarkivet.* Manuskript-Samling 1030.

sig sjelf gör, och inse, det högst nödiga och kraftiga steg måste göras till lugnets återställande i norden, hvilket efter omständigheternas beskaffenhet möter hufvudsakligaste hindret just från hans sida.

Wien d. 29 Juli 1788. Kaunitz.

Rittberg.

Jugement du chevalier d'Elliot sur la lettre du roi le 24 October 1788.[1]

Le Roi se flatte de savoir la politique, mais il n'a ni vérité, ni bonne foi. Je lui ai dit qu'il doit faire la paix avec la nation, et que ma cour ne se mêle en rien de ses affaires intérieures. Aussi seroit il indigne de moi comme Anglois et né citoyen libre de concourir à ce qui pourroit violer les droits de la nation suédoise et étendre le pouvoir du Roi au delà des loix de la constitution.

Lettre du général de Kaulbars à la gouvernante de M:lle sa fille.[2]

N:o 1. Ce 16 Juillet 1789 Nous vivons dans un chaos de désordre. — —

N:o 2. Ce 1 Août 1789. Je suis aux arrêts depuis cinq jours. — J'attends à chaque moment le conseil de guerre, et puis ma sentence. Il faut un sacrifice. Ma tête et ma conscience sont d'un même poids, et si j'aurois à refaire ce que j'ai fait, je le referais. De sacrifier sans but — — — 800 âmes à la merci de 4,000 est ce qu'on exigeoit de moi. —

Impromptu vid sjöslaget den 26 juli 1789,[3]

när amiral Liljehorn, med sin afdelning af flottan, oaktadt förnyade order, icke deltog i striden och derigenom hindrade hertig Karl från att vinna en betydlig fördel öfver ryssarna.

---

[1] *Krigsarkivet.*
[2] *Krigsarkivet.*
[3] Ur en åt utgifvaren skänkt samling.

»*Men döden, hvad är han för dem, som svärdet bära?*
En väg, en öppen port till en odödlig ära.
Har fordom blifvit sagdt af dem, som ännu röst
Beständigt lifvade, och kände svenska bröst.
Men, store skald! Gud nås, du kan dig ock bedraga.
Du själens styrka[1] *känt, men icke hofvars svaga.*
Du trott, att tapper död var hvarje stridsmans hopp;
Men glömt, Per Lilljehorn var ock bland denna tropp.
Hvi har du, Gyllenborg! måst skåda våra dagar?
Der visat sig den man, som kränkt vårt samfunds lagar
Med lika fräcker köld, som han är, stor poltron,
När han för skyldighet skall offra sin person.
Hvi har vår släte Per vid dödens budskap svigtat?
Månn för att han sin pung ej med riksdalern riktat?
Ack, när vårt minne förs till Karlstens, Warbergs torn,
Hvart skall rättvisan då väl föra Lilljehorn.[2]

Uppgifter om Mikael Cosswa adlad Anckarsvärd.

År 1788 blef Anckarsvärd af många tadlad derför, att han icke med skärgårdsflottan skyndade till hertig Karls hjelp i slaget vid Hogland.[3] Orättvisan af denna beskyllning ådagalägges genom nedanstående tvänne af öfverste O. Hagelstam meddelade handlingar.

Den 17 sistlidne juli sedan jag länge från Ulrikasborgsberget utanföre Helsingfors åhört kanonaden emellan kungliga svenska och ryska örlogsflottorna, sände jag, som under Kungliga Majestäts frånvaro då varande högste befälhafvare, om aftonen kl. 8 bud efter öfverste Anckarsvärd, hvilken genast till mig inkom, och då han mig på vägen från Ulrikasborgsberget mötte begärte mitt tillstånd att få med den under dess befäl stående Skärgårdsflotta till sjös utlöpa och söka svenska Örlogsflottan, för att lemna den hjelp medelst redlöse skepps boxerande, folks om bords transporterande å nödige ställen med mera, som han möjligen trodde

[1] Ett skaldestycke af Gyllenborg.
[2] Afser Lilljehorns uppförande som vice landtmarskalk 1789.
[3] Se Hemliga handlingar delen I, 80.

sig åstadkomma kunna? Och så snart jag uti mine rum inkommit, inkallades bemälte öfverste, och upprepade ånyo dess förut gjorde begäran, i närvaro af generalmajoren och kommendören Toll, öfversten och riddaren Ehrenbill, generaladjutanten och riddaren baron Raijalin. Då jag fann hvad öfversten föreslagit väl grundadt, och i flere afseenden nyttigt, ville jag gerna dertill mitt samtycke och befallning lemna; men herr generalen Toll och friherre Raijalin afstyrkte alldeles öfverste Anckarsvärds projekt uppå den grund, att de fruktade, det skulle möjligen kunna göra något hinder eller ändring i Kunglig Majestäts öfrige och ännu hemliga planer, hvarföre jag ocksä inga ordres till öfverstens utlöpande afgifva kunde: Begärandes öfversten slutligen mitt tillstånd, det i händelse några sådana underrättelser skulle inlöpa, hvaraf han fick anledning tro sig kunna någon nytta åstadkomma, han då fick frihet, att utan vidare ordres utlöpa och vidtaga de anstalter, han då funne efter omständigheterna för det allmänna bästa lämpligast, hvartill jag mitt bifall lemnade, men som inga underrättelser inträffade, innan de af öfverste Anckarsvärd till rekognoçering utsände fartyg återkommo, och berättade det svenska flottan var nära i anhalkande, så var för öfversten icke något vidare att göra, hvilket allt, som det sannfärdeligen sig förlupit, jag härmedelst intygar. Lovisa den 21 augusti 1788.

FREDRICH ADOLPH.

(L. S.)

Med dess höga original lika lydande intygar

J. D. Anckarheim.

Major vid arméens flotta.

Att öfversten och riddaren Anckarsvärd tillbjudit sig att utgå med Kungliga Majestäts skärgårdsflotta och conjungera hufvudflottan vid det han hörde kanonaden af den 17 juli, då svenska och ryska flottorna råkades, och att samma tillbud af Kunglig Majestäts generaladjutant baron Raijalin blef afrådt uti hans kunglig höghets hertigen af Östergötlands närvaro, är en sanning, som ock att genom öfverste

Anckarsvärds goda anstalter uti förrådshusen uti Sveaborg de brister af rundhult och andra för flottan nödiga saker bristande utaf sjöslaget blifvit till örlogsflottans reparation nyttjande, förutan hvilka hon ingalunda kunnat iståndsättas, intygas af mig; och bör det för en grof osanning anses, om någon kunde vara så oförståndig att tillskrifva honom någon förevitelse, såsom han varit skulden till dröjsmål uti flottans execution af flottans rörelser, då han såsom en förståndig, pålitlig och trogen undersåte samt embetsman, uti alla mål med nit och trohet uppfyllt med gladt mod och ädelt hjerta de skyldigheter, honom såsom militär och embetsman varit ålagda, hvilket jag honom nu till bevis lemnar, såsom en skuld jag skyldig är den, som redeligen sitt fäderneslånd och sin konung betjenar.

Lovisa den 13 september 1788.

CARL.

(L. S.)

Lika lydande med dess höga original intygar

G. Wanberg.
Löjtnant vid kungliga arméens flotta.

Anckarsvärd blef i mars 1789 misstänkt för deltagande i Anjalaförbundet och häktad. Till hans ära skrefs då och utspriddes följande vers:[1]

»*Då utaf favoriters skara, en kung, han menska är och menska felå kan,*
Blef narrad; Gud att bli tyrann, att störta sig och loss uti en nesllig fara.
Hvad är för röp, jag häpen hör? Att Anckarsvärd till Stockholm fängsligt föres.
När mellan ärau ej och brottet skilnad göres, är den troffeen värd, som under bödeln dör,
Då mod och oskuld han med sig till bålet för.

[1] Ur en åt utgifvaren skänkt samling. Fins äfven på Kungl. Bibl. Vitterhet Sv. Saml. Hist. och polit. poemer m. m.

Hvad vill han denna kung, som med sitt hjerta skryter.
Europas premièraktör?
Om till en tragedi ett ämne honom tryter,
En hjelte och sitt land han likväl skona bör.
Men du hvars öde nu oss sårar,
Du likna dig! Var svensk, fäll svärdet ur din hand,
Men höj en modig röst, med lagrar och med tårar
Uti en annan tid belönt i Svea land.»

Kommendören Axel Adlersparre liksom flere andra berättade, att några samtida misstänkte, det Anckarsvärd hade med Gustaf den III:s vetskap och vilja inlåtet sig med de missnöjda i finska hären 1788, endast för att kunna, ehuru i hemlighet, underrätta konungen om deras planer; och att Anckarsvärds onåd och arrest vintern mellan 1788 och 1789 var endast ett låtsadt spegelfäkteri, för att dölja det verkliga förhållandet.

I *Kungliga Biblioteket*[1] finnes deremot en anonym skrift, som antager att orsaken till Gustafs förbittring mot Anckarsvärd, var, att denne icke med skärgårdsflottan hastade till hertig Karls hjelp under slaget vid Hogland; men att konungen sedermera ändrade sig och tog Anckarsvärd till nåder, sedan denne (förmodligen genom nyss anförde tvänne intyg) ådagalagt sin oskuld.

Utdrag ur ett konung Gustaf den III:s bref från Finland af den 17 april 1790 till polismästaren i Stockholm Liljensparre.[2]

Här sjuknar och dör mycket folk, och de blesserade crevera af vanskötsel i brist af goda och tillräckligt antal fältskärer vid arméen. Min befallning är derför, det igenom edra polisbetjenter hos pöbeln underhålles den gamla tanken om oss, att hertig Fredrik samt alla de kungliga fruntimren äro mot riket,[3] på det värfningarna måtte blifva lätta och gemene mans knorr emot höga kronoutskylder stillas. Härom kunde genom polisbetjeningen en skrift bland pöbeln utspridas, deri äfven enkedrottningen och framför allt Sprengtportarne nämnas. Schröderheim eller Ahlman, som skrifva

[1] Höppener Saml. Band IV.
[2] *Kungl. Bibl. Höppeners Saml.* Band IV. N:o 47.
[3] Se längre fram om spänningen mellan konungen och hans familj.

bättre än Ni, kunde densamma författa. Ni förstår vår mening, och jag påminner endast, hvad jag så ofta sagt, att om den gemena hopen får öppna ögon hvad kriget, beskattningen och säkerhetsakten angår, så lär adeln och allt annat folk, som nu känna sakerna, ej försumma att efterfråga de gamla rättigheterna. Gör allt, hvad Ni förmår att söka vårt bestånd, på hvilket edert äfven beror. Jag är eder alltid tillgifven.

Gustaf.

Anekdoter, handlingar och bref rörande riksdagen 1789 och stämningen i landet.

Vid säkerhetsaktens uppläsande på rikssalen 1789 ämnade hertig Karl protestera, och Reuterholm hade skrifvit protesten.[1] Gustaf den III fick veta det, tillkallade hertigen, instängde sig med honom, begärde få se skriften. Karl vägrade. Konungen sade slutligen bestämdt: *saken är vigtig, gäller kronan! Jag viker ej utan våld. Välj! antingen nu fängelse, eller se här 50,000 rdr att betala min sköna brors skulder.* Karl gaf vika och visade papperet.[2] Konungen ändrade mycket och till bifall.[3] På rikssalen satt Hamilton bredvid Reuterholm. Under Gustafs tal om säkerhetsakten svor och pesterade Reuterholm mycket i mjugg och lofvade, att man snart skulle få höra annat af hertig Karl. När derefter denne steg upp och höll ett tal, hvari han instämde med konungen, bleknade Reuterholm bort som ett lik. Hamilton ansåg ej osannolikt det då kringflygande ryktet, att Fersen sjelf tillstyrkt sitt häktande 1789.

(Berättadt år 1847 af friherre K. D. Hamilton.)

---

[1] *Schinkel Bergman* Uppl. 2. Del. 2, sid. 202 noten.

[2] Jemf. *Schinkel Bergman* Uppl. 2. Del. 2. sid. 66.

[3] *Fersens Skrifter* 7.121. I Ehrenheims Anteckn. 1.175 omtalas konungens löfte åt hertigen af 50 000 rdr.

Hertig Fredrik Adolf hade lofvat oppositionen att på rikssalen den 22 Februari 1789 reservera sig mot säkerhetsakten, då hertig Karl skulle dervid föra ordet. När säkerhetsakten var uppläst, reste sig hertig Fredrik Adolf för att protestera, men emot hans förmodan, satt Karl orörlig.[1] Fredrik Adolf egde ej förmåga att hålla tal utan satte sig ned och teg.[2]

(Sagesman, baron K. J. Nordin).

Afskrift af ett bref den 17 Februari 1789 från Stockholm.[3]

Vi hafva nu öfverlefvat en länge fruktad dag, en ömklig dag i svenska historien, men jag vill nu gå i ordning med frågorna.

Thorsdagen, sedan deputerade i Sekreta Utskottet fått sin instruktion af ridderskapet och adeln, ankom Kungl. Maj:ts tillkännagifvande, att rikseus ständer ej behöfde välja depputerade till statsutskottet, emedan han ville öfverlemna statsverkets öfverseende till Sekreta Utskottet. Detta beviljades af de trenne stånden, men adeln grälade förskräckligt hela dagen och continuerade sitt gräl Lördagen, då hofpredikanten, baron Leijonhufvud hade den oförsigtigheten att utläta sig, att ridderskapet och adeln hittills endast uppehållit sig med små saker, då likväl rikets belägenhet fordrade enighet och skyndsamhet. Detta blef ett nytt ämne för dem att gräla öfver hela den dagen, under hvilken ordväxling Leijonhufvud flere gånger var på väg att komma ut genom fenstret.

---

[1] *Fersen* (7.121,122) säger att hertig Karl sjelf med hög röst läste upp sitt ciktamen och tillstyrkte säkerhetsakten; »men hertig Fredrik öppnade ej sin mun». Se ock Ehrenheims Anteckn. 1.176.

[2] I *Minnen ur Sveriges nyare historia* Uppl. 2. Del 2 sid. 200 läses: »Vid hofvet sköttes ifrigt oppositionen under och en tid efter 1789 års olyckliga riksdag. — — Prins Fredrik utgjorde länge den missnöjda adelns hopp samt deltog verksamt i dess planer, sedan hertig Karl såsom en konungens man efter 1789 förlorat allt förtroende». Se ock *Fersen* 7.99,118,121,122. På senare stället omtalas att hertigarna »uppsatt sina protestations-memorialer emot all förändring af 1772 års grundlag;» — och vidare hertig Fredriks »svaghet i karaktären».

[3] Finnes i flere enskilda samlingar bland andra i Math. Fryxells efterlemnade papper.

Måndagen hade adeln plenum, då landt-marskalken ej sjelf kom upp, men sände ett memorial, som af grefve Cronhjelm upplästes, hvaruti han beskylde H. Exc. grefve Fersen att hafva med otidigheter öfverhopat honom, som af kammarherre De Geer blifvit understödd samt riddarhus-sekreteraren Bungencrona för protokollernas förfalskande och riddarhusfiskalen Ihre att orätt hafva uppropat deputationer m. fl. skarpa förebråelser. Bungencrona lemnade genast protokollen till Silfverstolpe, och de beskyllda herrarna talade till sitt försvar. Detta upptog hela måndagen, jemte det att beslut blef taget, att deputerade skulle väljas till statsutskott.

Tisdagen väntade ridderskapet och adeln att åter få plenum, men klockan $^1/_2$ 9 uppspikades på alla publika ställen Kunglig Maj:ts öppna kallelse till Plenum Plenorum på rikssalen till klockan 10. Detta förorsakade allmän bestörtning för ridderskapet, och nästan hvar menniska väntade den andra 19 aug. Folket, så många som viste utaf detta plenum, var i allmän rörelse, väntandes och fruktandes att se denna dagens utgång. Hela dragoncorpsen hade dagen förut ifrån Drottningholm blifvit inkallad till Fredrikshof, och klockan 10 fick borgerskapet samtligen order utaf baron Munck, som är förordnad till öfverståthållare under Sparres sjukdom, att hålla sig färdiga, ifall något larm skulle blifva. — — — Kunglig Maj:t, uppstigen på sin tron, började att tilltala ridderskapet och adeln. Han hade med största missnöje förnummit, att ridderskapet och adeln med så mycken sidvördning bemött dess landtmarskalk, att denne måste för tronen frambära sin klagan, medelst ett memorial, hvilket han genom statssekreteraren Schröderheim lät uppläsa; men som denne hade ondt i bröstet, måste Elers kontinuera dermed, af samma innehåll som det, hvilket förra dagen lemnades till riddarhuset, men detta var till dess sanning bevittnadt af 52 adelsmän.[1] Häruppå yttrade sig Kunglig Maj:t uti rörande och skarpa ordalag, det han väntat utaf sitt ridderskap och adel mera enighet, att samrådas med honom uti rikets angelägna värf, så mycket mera som han vågade tro sig hafva visat adeln alltid en synnerlig omvårdnad och ömhet. Kanske

[1] Se härom sid. 43 not. 1.

ofta (vändandes sig till de trenne öfriga stånden) på eder bekostnad. Han hade väntat deras tacksamhet, men hinder och ovilja i allt i vår belöningen. Han befalde dem hädanefter med endrägt och skyndsamhet afgöra de mål, som blifvit lemnade till deras öfverläggning, och slutligen befalde han adeln genast begifva sig af rikssalen till riddarhuset att utse en deputation, som af grefve Brahe skulle anföras, och hvaruti grefve Fersen, baron De Geer och G. Ribbing, såsom de der värst förolämpat, för att satisfiera landtmarskalken; och Bungencronas och Ihrens förhållande lemnades till justitiekanslerens beifrande. Kunglig Maj:t befalde äfven, att protokollen för de tvänne dagar, då landtmarskalken var angripen skulle annulleras.[1] Dessa angingo instruktionen för sekreta utskott, som landtmarskalken satte i fråga, om den var decideradt, ehuru ståndet dagen förut bifallit den. Grefve Fersen och flere uppstodo för att ursäkta sig, men Kunglig Maj:t befalde och ville blifva åtlydd. Fersen underkastade sig ransakning och begärde få åtnjuta lagens rätt till godo, hvilket blef lofvadt; men nu befaldes adeln åter att fullgöra denna Kunglig Maj:ts befallning. Adeln begaf sig derefter bort, och sedan dörrarna blifvit åter stängda, höll Kunglig Maj:t till de öfriga stånden ett mycket rörande tal tackandes dem för deras endrägt och nit att bistå Kunglig Maj:t och riket, tackandes Stockholms borgerskap särskildt för dess hafda möda vid kungahusets och stadens vårdande, sade huru det kommit till dess kunskap, att illasinnade menniskor utspridt, det Kunglig Maj:t sökte suveräniteten; han hade förr aflagt densamma, han försäkrade nu ånyo rikets ständer derom, att han ansåg för sitt högsta nöje att regera öfver och med samråd af ett fritt folk, och att han icke sökte suveräniteten; men om han vore nödsakad genom deras enighet att mottaga densamma, ville han genast återlemna den. Kunglig Maj:t befalde derefter de tre stånden utse hvardera två deputerade, som jemte deras talemän skulle med Kunglig Maj:t conferera om privilegier för ofrälse stånden, hvarvid så ofta varit arbetadt, och som Kunglig Maj:t nu ville med skyndsamhet till slut afhjelpa. Derefter begaf sig Kunglig Maj:t af rikssalen under de tre ståndens starka

[1] Öfverensstämmer med *W. Thams* uppgift i »*Konung Gustaf III och rikets ständer vid 1789 års riksdag.* I. 142.

hurra och lefve konung Gustaf III. Hvarannan menniska har varit rörd till tårar, och deras glädje var så mycket större, som allmänt troddes, att Kunglig Maj:t denna dagen skulle taga suveräniteten, hvarifrån de nu fingo så offentlig frisägelse.

Adeln begaf sig naturligtvis med nog missnöjda ansigten till riddarhuset, hvarest beslöts, att som riddersk[...] och adeln icke visste sig hafva förolämpat landtmarskalk[...] så var det deras heder förnär att bedja om förlåtelse fö[r] ett brott, som de icke gjort; andra voro af den tanken, att man borde vika. Men grefve Brahe anmodades att hos Kunglig Maj:t anhålla, det de måtte få förklara sig öfver landtmarskalkens memorial, som var fullt af osanning[ar] ehuru det var bestyrkt af så många adelsmän. Protoko[l]lerna, som skulle annulleras, blefvo i stället offentligen just[e]rade och erkända,[1] derefter åtskiljdes ståndet. Efter m[id]dagen begaf sig Brahe till Kunglig Maj:t, men var så rö[rd] att han icke rigtigt kunde framföra sitt ärende, hvar[före] Kunglig Maj:t befalde honom onsdagen författa det skrift[li]gen och öfverlemna sig. Då Brahe i går lemnade sitt m[e]morial, svarade Kunglig Maj:t, att han icke begärt nå[gon] förklaring utan endast åtlydnad. I denna ställning stå [nu] sakerna, och man kan lätt se hvartut det bär, då Kun[glig] Maj:t, säker om de tränne stånden och borgerskapet s[amt] dalkarlarne, af hvilka en del redan äro här och de öfri[ga] i anmarsch, fordrar adelns åtlydnad, hvilken de neka. [...] är nu inactivt utom det, att de deputerade dagligen öfve[r]lägga med Kungl. Maj:t om privilegierna.

Bågen är nu så, å ömse sidor spänd, att han må[ste] brista, och adeln tyckes vara för mycket oförsigtig, som [...] den beröfvad allt understöd.

I dag hafva riksdrotset grefve Wachtmeister, e[...] Liljencrantz och Bunge, några säga äfven Bjelke och Fr[...] Sparre begärt afsked, som ännu icke blifvit beviljadt, m[en] generaladjutanterna grefve Wachtmeister och baron Lanting[s]hausen hafva genast fått afsked på deras begäran.

De fångna officerarne väntades säkert i förgår, me[n] hafvet är för osäkert, och jag fruktar, att de å Fredriksh[...]

---

[1] Jemf. *Tham.* 1.153.

aredda rum blifva fulla af folk från närmare håll. Gud må
eta, om ej kung Carl XI:s syn blir uppfylld. Men aldrig
var adeln blifvit så förödmjukad som den 17 februari.

Kellgren och Leopold om riksdagen 1789.

Nedanstående bref finnes i Svenska Akademiens bibliotek bland N. v. Rosensteins korrespondens. Allt, både handstilen och innehållet, visar, att det är skrifvet af J. H. Kellgren, ehuru underskrift af namn saknas.

Skatelöf[1] d. 7 Aug. 1789.

Min nådigaste Bror!

Tre eller fyra millioner tacksägelser för brefvet och presenten, lika oväntade som kära. Jag fick dem af biskopen[2] och hos biskopen vid bevistandet af ett stort kalas, der alla de förnämsta i stiftet och länet tycktes vara församlade. Det var en ganska honnête démenti af de hushållsprinciper, han söker inplanta genom herdabref. Bror torde väl sett det sista han skrifvit,[3] och hört bror Petters[4] kommentarier, som nästan tycks vara ond, för det jag ej ansett det med nog indignation. Jag tycker för min del, att det icke är illa skrifvet i afseende på sitt ändamål; att det är alldeles så läsligt, så krångligt och obestämdt, som fordras att förvilla en [illegible] och halftänkande prestpöbel. Jag medger dock, att det anständigaste, kanske äfven det klokaste hade varit att ej skrifva, om det icke måste ske ex nobili et sacro officio, som jag starkt soupçonnerat. Jag har gjort honom en reproche för utfallet mot upplysningen och filosoferna; och derpå svarade han mig uppriktigt, hvad jag redan gissat, att det skett, för att göra en hommage åt en viss hög herres[5] tänkesätt, och att han för öfrigt blott ment några fanatici, såsom Raynal, Linguet etc.

Sedan taltes mycket om Frankrikes öde. Det är här, som är öppnadt ett lyckligt fält för alla sanna eller låtsade mörksens apostlar; och sker det, som de tro, och som troligast tycks vara, att allt stannar derstädes i en onyttig blodspillan och ett än djupare förtryck, så hvem vågar

[1] Kellgrens broder var der kyrkoherde.
[2] Wallquist.
[3] Tryckt i Heml. Handl. 2.92.
[4] Lenngrens?
[5] Konungen?

väl mer att nämna ordet upplysning i en monarkisk regering? och skola ej från den stunden upprorsstiftare och filosofer, mordbrännare och snillen blifva hållne för synonymer? Hvem skall mer våga undersöka, om pac kets resning i en omätlig stad, som hotas af hunger, är verkligen en följd af den allmänna upplysningen: om flere uppror ej timat i barbariska tider och under desp tiske regenter: om Turkarnes upplopp och flere strypta su taner ej vittna härom; och ändtligen om ej enda preserv tivet och remèden mot hopens orolighet vore att upply sjelfva hopen så väl, att de tydeligen såge sitt eget bäst förenadt med det allmänna lugnet, att de således ej sök sin hämnd på regeringen för sådane olyckor, som regering hvarken vållat eller kunnat hjelpa; ty hur uppkomme revolt, om folket vore öfvertygadt, att dess regering v god, billig och vis; om det ej egde en lång erfarenhet, det förtryckes och bedrages, att de styrande icke uppf sina pligter mot dem, som lyda; att de sjelfva äro vålla till den nöd och de olyckor, som skyllas på naturen; deras klagan ej framkommer till despotens öra; att det endast genom våld, som våld kan hämmas, som bot vinnas, och som den ofta blifvit vunnen. Folket som skilda: ingen griper till vapen utan emot den, som han ser för fiende, och då han ej får nyttja skäl, eller sk blifva hörda. Allt uppror således vittnar om ett verk eller inbilladt förtryck. Tag bort denna inbillning, sed saken är borttagen, lägg styrelsen inför dagen, gör fin sen ej till en hemlighet, visa den skattdragande, att han plundras för en eller några vällust och nycker; att hvad hvar och en kontribuerat, den rike af sitt öfverfl den fattige af sitt bröd, och sjelfva uslingen af sina tår användes allt till statens nödvändiga behof, till det allmän bästa; låt enskildas klagan eller råd komma fram gen trycket, nationens genom fullmägtige: bevisa, med ett bevisa för folket, att det äger i sin regent — icke en G som gör allt af nåd, som ej har afseende på förtjensten, ej känner annan lag än sin egen högsta och nådiga vi som i nåder för godt finner att regera som honom täckes icke en tyrann, dei gratia, som tror, att hans folk är honom af himmelen förunnad fäskock, den han eger

piska, slå och slagta efter behag, — men den första bland medborgare, en vän, en far, deras like i allt, undantagande i den magt, som han fått af deras hand, som han eger med deras samtycke, och för hvilkens förvaltande han dem är ansvarig.

Men här kommer den stora frågan: Är det möjligt för hopen att nånsin vinna denna upplysning? — Det är detta man kanhända ej nog säkert kan påstå, men ock än mindre neka, till dess att man tagit samma möda och väg att bibringa äfven den ringaste klassen ljus, sanning och dygd, som man härtills tagit, att inpumpa mörker, villfarelser och tro. Låt allmänna lärosättet och lärobyggnaden omskapas. Gif folket en förnuftig och moralisk katekes! Låt dygden, den sanna, ensamt nyttiga samhällsdygden inplantas som tro, som fördom i barnens sinne. Låt presterne taga till texter för sina predikningar, blott hvar 3:dje eller 4:de Söndag, en fabel af Esopus, sådan som t. ex. den om hufvudet och lemmarne, i stället för liknelsen mellan himmelriket och senapskornet; låt jemte apostlagerningarna, äfven läsas något sammandrag af stora, embetsmäns, tappra generalers, rättsinniga presters, redliga köpmäns, oförskräckta soldaters, och andra goda medborgares patriotiska gerningar: låt S:t Curius och S:t Decius och den helige Camillus och de helige Catoner, blifva kända litet bland hopen, om just icke med allt det anseende som S:t Paulus och S:t Petrus, och alla andra kristna helgon. — Om Svebilii katekes innehåller till det minsta 600 sottiser i frågor och svar; om deribland finnas de aldra intricataste gåtor och subtilaste destinctioner mellan oting och oting, och om icke dess mindre ingen enda så dum bondhjerna finnes, i hvilken all denna heliga smörja likväl ej hinner att inpreglas; huru vill man då tvifla, att ju fjerdedelen så många, med förnuftet instämmande, simpla, sunda satser i moral och politik åtminstone lika lätt skulle finna ett rum i det enfaldigaste hufvud; och att hvar och en, som kan lära att skilja mellan graderna i nådens ordning, mellan den rättfärdiggörande tron och den saliggörande tron, mellan Kristi trenne embeten, mellan personer och naturer, mellan utgåendet af Fadren och utgåendet genom Sonen etc. etc. etc. — den bör äfven kunna fatta eller tro sig hafva fattat, (som kan komma ut på ett och

samma), de lättare skilnader, som utstaka gränsorna och för-
lika collisionen mellan medborgerliga pligter och undersåtlig
pligter, mellan rättigheterne som menniska och som medle
i ett samhälle, naturlig frihet och frihet bunden genom l
garna; dessa hufvudpunkter af allmänna upplysningen, hv
misstaget är vådligt, men ock desto vådligare ju mind
upplysning finns, ända till dess, att den alldeles ej fin
att man alldeles ej kände någon minsta rättighet mot d
som förtryckte; en okunnighet, ett förfäande, hvari men
skan sannolikt aldrig varit, och hvartill åtminstone h
aldrig mer kan komma. —

Jag finner för sent, och se'n jag fullplottrat 4 sidor, a
jag började med ett bref, och att detta bref var till Ro
— — — Det är bror, som det tillhör att med sin vanli
grundlighet, ordning och sagesse afhandla detta svåra
kinkiga ämne; kingigast i det land och på den tid, som b
skrifver.[2] — Men hvar var jag, innan jag skenade?
se: jo i Wexiö hos hans högvördighet. Jag får säga,
han visat mig en ganska oväntad förtrolighet, och som
intet sätt är naturlig. Den har summariskt gått ut på
låta mig tro, att allt, hvad som skett illa, har han ej
del uti, utan en annan liten collega[3] som vi båda väl kän
att, om deremot något värre kunnat ske och ej skett,
det varit hans mérite. Denna justification är säkert i
seende på mina relationer. Den tyckes bevisa mig, att
ej anser sin ställning för alldeles säker. Mer härom när
råkas. I öfvermorgon kommer han hit med sin biskopin
och gästar 3:ne dagar. — Nå Hermanson död! En ny so
nytt bekymmer för bror! Ny förlust för akademien och
allmänna! Få nu se om Lehnberg kan i nåder få påtänk
men jag instämmer i Bergströms fruktan, att denna pl
sen utan tvifvel, på nådig vink, med vårt fria val komm
att bortgifvas åt en långt större och frodigare prest.[4]
har ock dömt af flere anledningar, såsom vissa frågor,
mycket intérêt, om akademiens beskaffenhet, om successi
efter Höpken, och hvilka flere då voro i fråga, men isynn

---

[1] Rosenstein.
[2] N. v. Rosenstein höll 1789 sitt bekanta *tal om Upplysningen*.
[3] Prosten Nordin.
[4] Wallquist?

›t af de flere vittra arbeten, som nyss kommit från hans ınd, och om hvilkas utspridande han tycks vara angelä›n, att han redan vid förra ledigheten haft sin vue derpå. an har säkert skickat bror sin parentation öfver Floderus; g har dervid den anekdoten, att han ej åtog sig detta onus, an med vilkor att talet skulle bli tryckt. Också tviflar g ej derpå, att ju hans herdabref blifvit omtryckt i St. osten på hans eget föranstaltande. —

Hvad bror säger om quartalerne, är i högsta måtto bedröfligt. ag skall följa brors råd och bli här i det längsta. Fruktan för östkölden är det enda, som kan påskynda min resa härifrån, y jag är i allt afseende mycket nöjd med stället. Min helsa r ej god, men dock i allmänhet mindre elak, eller mindre fta elak. — Clewberg har skrifvit mig till att K:u i sitt ref till Armf.[1] — skulle yttrat mycken förundran deröfver, tt hans kredit i akademien hade varit så stor. — Jag längar mycket att få läsa brors afträdestal i V. A.[2] För all ing i verlden frukta ej, att det blir för långt. Hvad bror krifver, kan aldrig blifva det för andre än dem, hvars omöme man ej bör afse. Om den allmänhet, vi nu ega, ej är ärd att läsa, hvad en upplyst man skrifver; om sannerligen ess bifall föga hvarken kan väntas eller hedra, om det lir en nödvändighet att ge hoppet förloradt om någon sensus communis, mindre upplysning här i landet ännu på en eller 6 generationer; så måste dock tiden, ehuru sent, en ång komma, då snillet och sanningen skola njuta sin rätt. De fleste filosofer hafva skrifvit för framtiden, och då gör det ju lika mycket, om man sätter den några sekler mer eller mindre långt bort. — Jag har läst i det sista af Göteborgska bladen, (som alltid har tidningarne några dar förr än i Stockholm), att efter ett nytt upplopp i Paris, der 1500 menniskor omkommit, har Necker ånyo den 17 blifvit rappelerad. Om detta vore sannt, och det apparemment medförde det lyckliga slut på förevarande crisis, att den goda saken segrade, och att Frankrike vunne en frihetsregering, så tviflar jag, att många fransmän skulle känna deröfver en lifligare glädje än jag. Det vore utan tvifvel det lyckligaste, om ändamålet kunde vinnas utan dessa föregå-

[1] G. M. Armfelt.
[2] Ofvannämnda tal i Vetenskaps-Akademien.

ende blodiga scener; men om de påskyndat denna hvälfnin
om det ej gifs annat medel att bryta ett långvarigt och he
gadt våld, så hvad är väl för staten några hundrade lif m
millioners frihet och lycksalighet genom sekler? — Efter de
akten,[1] som slöt sista riddarhus plenum, den sista af vår
riksdagar och frihetens sista andetag, hörde jag med föra
gelse äfven klokt och godt folk, som tackade Gud, att m
häldre cederat än trotsat pöbeln, hvarvid flere kunnat
olyckliga. Faran var visst icke stor, men om det ock hän
hvad är det för en kärlek för lag och frihet, der man
håller dem värda att försvaras med en blodsdroppa, der h
ren resa sig vid blotta tankar af ett knappnålsstyng? O t
der! o seder! — Och en sådan nation, är den väl värd a
vara fri? Om efter detta prof, despotismen likväl skulle stan
vid någon gräns; om den äfven ej tillväller sig en oinskrän
rätt öfver hvarje medborgares gods, lem och lif, hustru
barn, så är det en skänk af regentens ädelmod, icke ett o
af hans aktning för nationen. Man drifver den satsen,
regenten har rätt att för statens säkerhet uppoffra, när
påtränger, några enskildtes lif, att sådant är ett lappri, so
ej förtjenar någon regret (fråga herr prosten)[2]; man lem
sina barn, sina käraste vänner och anförvandter utan klag
att uppoffras i hopar, till många, många tusen, för tvisten
en bäck, ett gråstensberg, en träbro, eller ock för att hämnas
mauvaise plaisanterie emellan 2:ne krönta eller kröntas fav
ter; och vid faran, att en slusk, en full skomakare-gesäll kun
mista ett finger för att rädda hela riket från träldom och förak
så skriker man på horreurer. En sådan skillnad gör distan
cen och pompen. —

Men nu förvillar jag mig igen. Som jag förhets
mig i tal, så går det ock, när jag skrifver. Bror känn
mig, och förlåter mig. — Helsa 1000-falt bror Petter. N
hinner jag ej att skrifva honom till. Det är svårt a
säga, hvilket är nödvändigast för ens nöje, när man g
sig på resor, antingen att ha honom till reskamrat ell
correspondent. — Om bror råkar Clewberg, innan näst a
kommande post, så var gracieux och säg honom, att Bju
gens opera ligger ofelbart i Halmbergs kammare på han

[1] Den 27 Apr. 1789.

[2] Nordin?

skrifbord. — Hörs det något af Leopold? — Blef ingenting af Lehnbergs resa? Gud gifve oss snart igen fred och quartaler! Må väl, och tänk någon gång åt Småland».

Någon tid efter Gustaf den tredjes död och just som tryckfriheten blef utvidgad, eller den 11 Juli 1792 utgaf Kellgren sin bekanta skrift: *Filosofen på Landsvägen*, uti hvilken, fast under mildare omklädnad, återfinnas åsigter, som äro nära beslägtade med dem, hvilka blifvit i ofvanstående bref uttalade.

Leopolds omdöme öfver riksdagen 1789 och Gustaf den tredjes uppförande

finnes uttaladt i nedanstående till samme konung stälda och med det nyss efter Kellgren anförda, nästan samtida bref, dateradt nämligen den 26 Juli 1789. Hela 15 tryckta oktavsidor långt, är det offentliggjordt redan två gånger förut näml. i Crusenstolpes portfölj[1] och sedan i Tidskrift för Hemmet,[2] och behöfver således ej i sin helhet här aftryckas. Vi nämna blott, att hela dess innehåll är uppfyldt af ett smicker, som går ganska långt men ofta är uttaladt med så fina, fintliga och snillrika ordalag, att läsaren måste beundra framställningssättet, ehuru han nödgas ogilla innehållet. Med anledning af ett från Gustaf erhållet bref yttrar han sin förtjusning öfver att »*hans konung, den mest lysande prins i Europa, har midt ibland konseljer, rapporter, bataljer likväl hunnit i ett långt bref berätta för Leopold sina bragder, dem dock denne aldrig hinner värdigt besjunga. Jag måste tillstå,*» heter det, »*att näst Eders Maj:ts vapen gifves intet hastigare än Eders Maj:ts penna.*» Och ytterligare, »*att Gustafs segrar satte honom vid sidan af framlidne Gustaver och Fredrikar.*» En annan gång heter det: »*Jag påstår med dristighet*, att *ingen annan än Gud kan likna Eders Maj:t i konsten att se allt, att uträtta allt på en gång utan uppehåll och utan förvillelse af stort och ringa, skämt och allvar, faror och nöjen. Jag går än längre. Jag ger, oss emellan sagdt, Eders Maj:t såvida företrädet, som de*

---

[1] I.134.
[2] Årg. 1877 sid. 23.

klyftigaste hufvuden ännu påstå att finna svårigheter vid Guds varelse, då Eders Maj:t deremot för den dummaste bland ryssarna med de starkaste argumenter bevisar sin.»

Leopold uttalar sin åsigt om konungens åtgärder vid riksdagen 1789 med följande ord: »*Gustaf var den ende furste, som mägtat midt i revolutionens sköte stadga ett undergräfdt regeringssätt, göra till intet ett vördadt och betydande råd, bringa till foglighet en högsint och trotsande adel, uttaga en hittills oerhörd krigsgärd af just desamma, som nyss med all resningshetta ropat öfver krigets olaglighet och med ett ord, bruka samma händer att trycka kronan fastare, som tycktes lyfta sig för att kasta henne till jorden.*» — Icke mindre än två gånger prisar han konungens tal den 17 Februari samma år; det tal, med hvilket denne på ett ganska våldsamt och orättvist sätt förvisade ridderskapet och adeln från rikssalen och ville tvinga detta stånd till en oförtjent och förnedrande afbön för dess landtmarskalk.

De flere beprisande dikter, som Leopold, under finska kriget skref till konungens ära,[1] men i synnerhet ofvan omtalade bref förbittrade frihetsmännen och framkallade, från deras sida följande så kallade replik.[2]

»*Det kallar jag att skrifva bref,*
Att furstars högmod läckert mata.
Du arme skald, som hungern dref,
Hvem lärde dig att smicker prata?
Men att ett sådant loftal ge,
Man måste skald och hungrig vara,
Och hvad man vittert sökt försvara,
Man lika vittert kan bele.

Men när regenten från sin tron
Till lögnens nöjen stiger neder,
Man dömma kan af hofvets ton,
Hvad håg, som furstens sinne leder.
Och du, som idel storverk gör,
Men aldrig något lappri glömmer;
Vet verlden till ditt hjerta dömmer
Af det, som mest din glädje gör.

---

[1] Se Leopolds samlade skrifter tr. 1815. 2.423—431.
[2] *Kungl. Bibl.* Hist. och polit. poemer, rimmade paskiller m. m

Om det har blifvit skaldens lott
Att gudars allmagt dristigt apa;
De äfven visst den gåfvan fått
Att stora ting af intet skapa.
På den man förr så måttligt sett
Poeten lof och storverk trugar
Och se'n sig underdånigt bugar
För den förtjenst, han sjelf har gett.[1]
Han eger djerfhet men ej mod,
Han eger oveld, men briguerar,
Han mildhet har, men älskar blod,
Han segrat har, men retirerar.
Se, detta är den store man,
Som vill med Jofurs viggar ljunga.
Den lille skalden, hvad vill han?
Han för kontant dess lof vill sjunga.»

Bland Kungl. Bibl. handskrifter, Vitterhet[2] finnes en [...]nan af samma anledning mot Leopold rigtad så kallad [...]*raffsång*, hvilken börjar med följande ord:

»*Du, som så många verser skrifvit*
Till skurkars lof och ädlas spe.»

Den är mycket bitter mot Leopolds både skaldskap och [...]fsjungande af Gustaf den tredje och torde vara författad [a]f någon Thorilds anhängare eller af Enebom. Kändt är ock, [a]tt under konungens sista fem till sex år tystnade mer och [m]er de lofsånger, som Sverges andra skalder till hans ära [u]ppstämt, och att det var blott Bellman och Leopold, som fort[f]oro med sitt beprisande och derför fingo namnet »*Hofskalder.*»

Eftersommaren 1788, då i Stockholm många voro för[b]ittrade öfver det sätt, hvarpå Gustaf börjat kriget m. m., [s]kall Leopold hafva på öppen gata blifvit af en ung frihets[v]än öfverfallen med häftiga förebråelser för hofsmicker och [t]ill och med hotad med käppen.[3]

Det är för den historiska sanningens och fullständighe[t]ens skull, vi framlagt ofvanstående för Leopold ofördelak-

[1] Här följer en vers, som saknas i manuskriptet men finnes tryckt i »*Ur en samlares papper*» 1.65.
[2] Se Samlingen 4.
[3] I sin sång till Gustaf III af den 24 Aug. 1790 har Leopold vågat framkomma med en förbön för de fängslade herrarna af krigs-

tiga berättelse. Vi äro likväl icke blinda för hans många och stora förtjenster som både skriftställare och person; förtjenster, hvilka blifvit af många utförligt och med välförtjent beröm framlagda.

Ett Gustaf den tredjes bref till Fredrik Horn,[1] hvilken den 20 (?) Febr. 1789 blifvit fängslad men vid riksdagens slut befriad.

(Öfversatt från franskan.)

Herr grefve Horn!

Emedan jag icke haft nöjet se Eder efter min återkomst från Finland, vill jag tro, att när jag återförsatte Eder i frihet, har man för Eder illa tolkat mina afsigter, eller och att förlägenheten vid ett första möte inför ett nyfiket och ogynnsamt hof har tillbakahållit Eder. För min del, och då jag helt och hållet glömt det förflutna och de skäl, jag kunnat hafva att beklaga mig öfver Eder, och då jag icke vill tänka på mer än eder gamla tillgifvenhet; — vill jag bespara Eder allt bryderi vid det första återseendet. Kom derför i afton kl. 7 i min kammare au premier, der jag ensam skall mottaga Eder; och Ni skall då finna, att jag för Eder har och bibehåller den goda vänskap, med hvilken jag beder Gud, att han må i sin heliga vård bevara Eder, herr grefve Horn.

Eder välbevågne

Haga den 21 Febr. 1790. *Gustaf.*

Gustaf den tredje och grefvinnan Lantingshausen.

Riksrådet E. v. Stockenströms yngsta dotter Johanna, född 1753, hoffröken och gift 1777 med grefve Albert v.

befälet, hvilken sång lär blifvit illa upptagen af konungen. (S. Kungl. bibl. Höppeners saml. V 5). Denna sång förekommer i två olika redaktioner, den ena i Leopolds Saml. Skrift. 2.98, den andra i »*Ur en samlares papper*» II 43, samt i manuskript i »*Höppeners Saml.*» V 5. Den förra är mer smickrande, den senare mer allvarlig.

I en not till den redaktion af sången, som finnes införd i Saml. skrifterna 2.98, påstår sig Leopold ej hafva utlemnat någon af de kringspridda olika afskrifterna. Ehrenström (Anteckn. 1.332–33) omtalar saken, men nämner intet om de två olika redaktionerna af stycket. Han berättar, att konungen först visat något missnöje öfver Leopolds vågsamhet, samt anför efter Leopolds egen berättelse ett samtal mellan konungen och skalden rörande sångens politiska syfte.

[1] Ur en åt utgifvaren skänkt samling. Jemför *Adlerbeth* 2.31.

Lantingshausen var bland hofvets mest framstående fruntimmer, utmärkt ej blott genom personliga behag utan ock genom aktningsvärda karakters-egenskaper.[1] Man vet hvilken förbittring i många kretsar väcktes öfver Gustaf den tredjes uppförande vintern mellan 1788 och 1789. Grefvinnan Lantingshausen blef serdeles uppbragt och yttrade öppet sin afsky. Konungen, underrättad härom, blef å sin sida högst förtörnad, och förböd henne visa sig vid hofvet och ej heller annorstädes i konungens närvaro. Hon skall t. o. m. blifvit bortvisad från en offentlig bal, som bevistades af konungen.[2] Saken väckte mycket uppseende och föranledde följande verser:[3]

Öfver grefvinnan Lantingshausens förvisning från hofvet.

»Nu kan hvar menska nogsamt finna,
Hur sakerna i Sverige stå,
När kungen tillsagt en grefvinna,
Att hon ej får till hofvet gå.
Ej tror jag, att hon mycket lider,
Att hon deröfver sorgsen är;
Ty uti dessa satans tider
Är ej stor heder vara der.»

Till grefvinnan Lantingshausens éloge.

»Tag detta offer af min hand,
Du mål för snille och för ära.
Du vore värd ett annat land,
Som skulle frihet af dig lära.»

Skalden beprisar hos henne föreningen af »*Fröjas växt och en romersk själ*» o. s. v.

Det tyckes, som grefvinnan Lantingshausens vän, hertiginnan Hedvig Charlotta, sökt hos konungen utverka någon

---

[1] Se *G. J. Ehrensvärds Dagboksanteckningar* 2. sid. V.

[2] *Schinkel Bergman* 2.200,201 noten.

[3] *Kungl. Bibl.* Samling af Vitterhet. Historiska och politiska poemer, rimmade paskiller m. m.

mildring, någon försoning, och att detta gifvit anledning till nedanstående hans tillämnade eller afsända svar.[1]

(Öfversättning från franskan.)

Madame min syster och svägerska!

Jag har haft äran mottaga det bref, som Eders Kungl. Höghet tillskrifvit mig den 4 Jan. 1789 och med nöje sett, att Ni gör rättvisa åt de tänkesätt, som jag alltid visat Eder, allt sedan Ni genom mina åtgärder (soins) kommit till detta land för att fästas der vid min familj genom band än mer starka än de slägtförbindelser, som förut redan förenat oss, och att det var till Eder svåger och icke till konungen, Ni vände Eder. Det är också i denna egenskap, jag tager mig friheten svara Eder med all den uppriktighet, som en nära 16-årig förbindelse medgifver, och som berättigas genom den nära vänskap, som alltid rådt mellan oss. Värdigheten af konung är för mycket sträng (austère) för att icke misshaga och är för öfrigt så ovanlig i den societet, som omgifver Eder, att Ni skall tillåta mig att vid detta tillfälle sätta den å sido. Jag undrar ej öfver, att Ni blifvit upprörd (ayez été sensible) vid det, som händt grefvinnan Lantingshausen; jag har förutsett något sådant. Detta är också måhända ett bland de skäl, som förmått mig att mer än 14 dagar uppskjuta ett redan taget beslut i den förhoppning, att hon af aktning för Eder skulle iakttaga mer uppmärksamhet i sitt uppförande. Tillåt mig säga Eder, att om Ni velat, så hade Ni kunnat lugna henne (ramener l'esprit); eller om Ni icke tilltrodde Er denna magt öfver henne; om vänskapskänslan mellan eder icke är så ömsesidig, att den gåfve rättighet fordra något sådant, skulle hedern deraf helt och hållet tillfallit Eder. Men tillåt mig säga Eder, jag fruktar, att Ni sjelf i någon mån föranledt uppbrusningen (antorisé l'effervescence de l'esprit) hos dessa sköna damer, hvilka nu vilja bilda en corps öfver alla myndigheter, (puissances) och hvilka genom sina behag, sin skönhet enväldigt beherska tänkesättet och intressena. Om Ni ådagalagt samma tänkesätt som min bror och fört

[1] *Kungl. Bibl.* Strödda Handl. till Gustaf III:s historia före 1788. Under står med blyerts skrifvet: Concept för G. III. Konungen tycks egenhändigt gjort ett tillägg i den stundom orediga uppsatsen.

samma språk, skulle Ni åtminstone hafva låtit förstå, att vanvördnad mot konungen innebar också vanvördnad mot hans svägerska, och att man derigenom skulle helt och hållet aflägsna sig från Eder. Jag är öfvertygad om, att det oemotståndliga behaget af er societet och att minnet af er godhet skulle gjort många personer tvehogsna och redan från första början upprätthållit det förra lugnet; och snart skulle de hafva upphört att störa societeten och att motarbeta sin egen lycka. Konungen, ingalunda böjd för stränga åtgärder, har blifvit tvungen använda sådana mot personer, hvilka länge varit förbundna med honom. Men, troende sig skyddade hos Eder, hafva de gått in på en bana, som skall föra dem alla till föga hedrande obehag och slutligen till en sen och onyttig ånger. Ty jag bör icke dölja för Eder, att konungen fattat det beslut, att på orubbliga grundvalar stadfästa sin myndighet och den vördnad, man är honom skyldig. Han har engång gifvit ett exempel på hvad som skall hända, och han skall utan tvekan låta straffet drabba alla dem, (celles ou ceux) som våga lyfta hufvudet och icke vidtaga det kloka partiet, som den främste och aktningsvärdaste bland de personer, som voro invecklade i fjorårets händelser, har från början vidtagit, ett parti, som bevisar försigtigheten och visheten hos denne gubbe, (?) och som han icke skall behöfva ångra. Efter att hafva haft äran att för Eder framställa sakernas läge, vill jag som Eder svåger, och jag vågar tillägga, eder vän, råda Eder att icke mera för grefvinnan Lantingshausen vända Eder till konungen. Jag ber Eder betänka, att hur gerna Ni vill i förhållande till edra vänner betraktas som enskild person, Ni dock alltid i edra företag är furstinna och svägerska till en konung; och att, ehuru i edert hjerta klandrande hans åtgärder, Ni bör af aktning för Eder sjelf icke klandra dem offentligen; och att då Ni ser hos Eder en person, som konungen anser hafva visat sig vanvördnad, Ni sjelf tyckes hafva mindre aktning för honom. Jag vet huru mycket det skall kosta på konungen att gifva Eder ett afslag, och Ni skall icke vilja med begagnande af denna känsla aftvinga honom en bekännelse, som skulle strida mot hans värdighet. Jag tror vara bäst både för den ena och den andra, att Ni håller Er inom gränserna af svägerska och svåger. Jag önskar finna mer angenäma tillfällen att

med Eder tala om mina känslor för Eder. Men jag har trott vår gamla vänskap fordra att för Eder framlägga mitt hjerta och de känslor, med hvilka jag är min fru systers och svägerskas

E. K. H:s.
gode broder, svåger och vän
G.

Någon försoning med grefvinnan Lantingshausen tycks likväl icke kunnat åvägabringas. Adlerbeth berättar (2.31), att konungen 1789 tänkt på att låta pöbeln slå in fönstren i hennes hus. Sedermera skref han sjelf ett litet teaterstycke kalladt »*Födelsedagen*», fullt af smicker för borgerskapet och bitterhet mot adeln. Bland personerna förekommer ett fruntimmer, som från ofrälse slägt hastigt uppstigit till värdighet af grefvinna; men som utmärkte sig genom missnöje med regeringen, förakt mot borgerliga slägtingar och för öfrigt framstäld så, att man trodde sig i henne igenkänna grefvinnan Lantingshausen. På en fest, som konungen den 20 november 1790 gaf åt Stockholms borgerskaps officerare, slutade högtidligheterna med uppförande af detta skådespel.[1]

Försäkran till betryggande af ridderskapets och adelns privilegier den 2 april 1789.[2]

Transumt af protokollet, hållet hos Kungl. Majestät på Stockholms slott den 2 april 1789.

Justeradt och påskrifvet af Kungl. Majestät och af herr grefven och landtmarskalken den 6 i samma månad.

Då i stöd af 3:dje § af 1786 års riksdagsbeslut, herr grefven och landtmarskalken borde å ridderskapets och adelns vägnar underteckna förenings- och säkerhetsakten, behagade Kungl. Majestät med anledning af det undantag, merberörda

[1] *Adlerbeth* 2.57. *I Schinkel Bergmans* »*Minnen etc.*» Uppl. 1. Del 2 sid. 200 läses »Hertiginnans och prinsessans hof utgjorde länge en samlingspunkt för de missnöjda, hvaribland i synnerhet fruntimmerna utmärkte sig.» Se vidare samma sida noten. Ehrenström (Anteckn. 1.173) säger: »De adliga fruntimren voro i synnerhet hätska. Konungen kallade dem det *femte ståndet*, och sade, att detta stånd gaf honom mer bekymmer än de andra fyra».

[2] Afskrift finnes bland prosten M. Fryxells efterlemnade papper.

paragraf innehåller i anseende till privilegiemål nådigast förklara och försäkra dess nådiga beslut och föresats vara, att af nådigt afseende uppå ridderskapets och adelns underdåniga förbehåll om bibehållande af deras privilegier deruti icke göra någon rubbning, utan tvärtom lemna dem en mera säker stadfästelse än hittills uti den bekräftelse, Kungl. Majestät ämnade gifva bemälte akt vid dess underskrift.

Herr grefven och landtmarskalken erkände i underdånighet detta konungens nådiga yttrande och undertecknade i inledning deraf akten.

Rätteligen vara utdraget intygar

E. Schröderheim.

Utaf å andra sidan skrifna transumt har hans excellens grefve Lewenhaupt till riddarhuskansliet inlemnat en afskrift.

Stockholm och riddarhuset den 23 maj 1789.

Bungencrona.

Så lyder detta märkvärdiga och sällsynta dokument. Om skriften, ja om sjelfva uppträdet finnes intet hvarken hos Schinkel Bergman eller hos Schröderheim, Fersen eller Tham, ej heller i rådsprotokollen. Adlerbeth [1] nämner dock derom men tyckes antyda, att saken någon tid hölls hemlig.

I riddarhusdirektionens protokoller under maj månad samma år omtalas den dock, och sjelfva transumtet finnes infördt. Men någon deraf föranledd åtgärd omtalas ej, och den kungliga bekräftelsen finnes ej upptagen i den förteckning öfver de adliga privilegierna, som på riddarhuset förvaras.[2]

Till den besynnerliga och afbrutna åtgärdens förklaring kunna vi våga endast några gissningar.

Konungen sökte troligen genom denna skrift förmå Lewenhaupt att på adelns vägnar underteckna säkerhetsakten och måhända vinna detta stånd. Men vid närmare besinnande fruktade han, dels att adeln ej skulle tro på

---

[1] 1.156 noten.

[2] Se ock Wallquists ord., Hist. Handl. 5.368.

hans ord och låta sig öfvertalas, dels att ofrälsestånden, som vid konungens sida kämpat mot adeln, skulle vid underrättelsen om en sådan hans åtgärd blifva förbittrade och anse honom hafva drifvit dubbelt spel. Det var derför först nära en månad efter riksdagens slut, som transumtet meddelades åt adeln.

Den likgiltighet, med hvilken detta stånd mottog ett sådant betryggande af sina privilegier, var troligen en följd af dess förbittring mot konungen och af misstroende till hans löften, samt deraf, att bekräftelsen icke var på lagligt sätt gifven och stadfästad.

Hela saken blef af både ena och andra sidan lemnad åt glömskan.

Den politiska litteraturen 1788—1792.[1]

Med undantag af åren 1306—1320 samt 1565—156[illegible] torde i Sveriges historia icke finnas någon tid, som va[illegible] genom förvillelser, oenighet, förräderier, brott och olyckor så fördystrad som de fyra sista åren af Gustaf den tredjes regering. Hvad som gör uppträdet särdeles bedröfligt är,

[1] Liksom åtskilliga uppgifter, bekräftande Geijers omdöme öfver den sedliga beskaffenheten af Gustaf den tredjes enskilda lif, blifvit ur dessa handlingar uteslutna, så har satts i fråga att göra äfven med några stycken af efterföljande samling, hvilka otvifvelaktigt tillhöra smädelitteraturen och alltså ej den egentliga historien. Men såsom högst betecknande för tidsstämningen hafva de fått qvarstå. Dessutom eger den tidens politiska smyg-, flyg- och nidskriftslitteratur en verklig *historisk betydelse* dels derför, att den af de styrande begagnades för politiska syften, dels ock genom det oberäkneligt stora inflytande, den utöfvade i synnerhet som förberedelse till 1789 års riksdag; en betydelse, hvilken dylik litteratur ingalunda i och för sig och under vanliga förhållanden eger. Denna omständighet, jemte de smädade »patrioternas» fåfänga försök att vid 1789 års riksdag erhålla laglig ransakning och upprättelse, mana forskaren att fästa särskild uppmärksamhet vid så den ena som den andra sidans uppsatser. Nidskrifterna mot adeln 1788 och 1789 bidrogo att framkalla de efterföljande mot konungen, och alla samverkade till den sinnesstämning, som fick sitt utbrott i mordet d. 16 Mars 1792.

att skuggorna falla förmörkande öfver nästan alla samhällets klasser,[1] öfver regenten, öfver hans handtlangare, öfver en ej ringa del af embetsmännen, af folkombuden, af sjelfva menigheterna. Den af oenighet, misstro och hat genomträngda och förgiftade sinnesstämningen framkallade ock en motsvarande polemik af ofta högst motbjudande innehåll men ock af stor vigt i litteraturens och än mer i politikens historia. Den har dock ingalunda åtnjutit förtjent uppmärksamhet. Patrioternas, frihetsmännens skrifter fingo ej på sin tid genom tryck meddelas åt allmänheten, och det försök dertill, som 1821—1825 gjordes[2] blef, såsom redan är berättadt, af rojalismens sakförare vanryktadt och derigenom nedsänkt i oförtjent glömska. Bland andra sidans stridsskrifter hafva väl några blifvit framhållna och beprisade, naturligtvis för att derigenom gifva styrka och stadga åt de grundsatser, gustavianismen och fosforismen gynnade. Men också flere bland dessa hafva förblifvit temligen okända. Striden var sådan, att sjelfva det segrande partiet gerna lemnade allmänheten i okunnighet om beskaffenheten af många derunder begagnade vapen och anförda skäl.

Ifrågavarande partiuppsatser, och i synnerhet frihetsmännens, äro dock så många och vidlyftiga, att de tillsammans skulle fylla en dryg bok och kunna således ej i denna uppsats intagas. För att likväl gifva läsaren någon kunskap om det märkliga uppträdet, vilja vi bland sådana hittills otryckta skrifter[3] här införa några de mest framstående, både det ena och andra partiets och från de olika graderna af ädelt allvar, häftig partiförbittring, orättvis misstänksamhet och oförsonligt hat; sinnesstämningar, af hvilka många

[1] Riddarhusets uppförande under riksdagen 1789 utgör i allmänhet ett ärofullt undantag. Sedan adelns sjelfskrifna representationsrätt blifvit 1865 enligt förnuftets och rättvisans bud afskaffad, torde man kunna beqväma sig till den sanningsenliga bekännelsen, att detta stånd vid flere tillfällen och i synnerhet vid riksdagen 1789 gjort sig i hög grad förtjent af efterverldens beröm och tacksamhet.

[2] Se sid. 8, 9.

[3] En och annan mycket vigtig eller mindre känd uppsats har dock, ehuru förut tryckt, blifvit här införd. Skrifterna äro hemtade ur de samlingar, som finnas på riksarkivet eller kungl. bibl. i Stockholm, akademiska biblioteket i Upsala, eller som blifvit efterlemnade af bok- och manuskriptsamlare, och af dem utgifvaren benäget meddelade.

uttryck finnas i så ena som andra sidans skrifter. Fullständigt kunna ingendera förstås, så framt man icke om alla deri åsyftade dåtids händelser eger närmare kännedom. Bland alla hittills utkomna skrifter är Adlerbeths den, som härutinnan gifver den mest fullständiga och säkra ledningen, i synnerhet hans berättelse om 1789 års riksdag.

Skrifter för konungen och mot oppositionen.

Fragment.[1]

Han bröt förtryckets våld och tvedrägts tyranni,
Gaf odling, frihet, lag och fred åt Sveriges bygder.
Och, när han från dess tron gick att dess skyddsgud bli,
Regerar der ännu i samma namn och dygder.

———

Den forne Promethé gaf lifvets eld åt jorden.
En lika magt bland oss åt Gustaf blef beskärd.
Han sade, »än en sol skall lysa öfver Norden»!
Och han gick upp i snillets verld.

———

Kung, menska, hjelte vis, lagstiftare och stor,
Hvad offer fins, som man ej gaf åt Gustafs minne?

o. s. v.

Fragment af rimkrönikan öfver krigsoroligheterna med Ryssland och Danmark år 1788.

(Sjunges som: *Rest hafver jag öfver vatten* etc.).[2]

Kung Gustaf i Sverige sitt fäderneslund,
Då frälste från yttersta våda,
När tvedrägtens anda lagt folket i band,
Och sjelfsvåld tänkt ensamt få råda.

Att desse[3] *i ilskan ha bannats derpå,*
Som förr varit herrar i huse,
Det undrar ej någon, som vet, att dem då
Smakat väl vara slafvarnes kuse.

---

[1] *Kungl. Bibl.* Historiska och politiska poemer m. m. Utan dato, troligen skrifvet efter konungens död.
[2] *Upsala Akad. Bibl.*
[3] Adeln.

Allt se'n ha de mumlat och stämplat i mjugg
Med tadel och konster och snaror;
Och ryssen har ej varit sen eller njugg
Att påblåsa lönneldens faror.

Den ryska tsarinnan ock rustade till
Fler' haf med sin flottor ofreda;
Men vill kufva grannen, han skall sitta still
Ej motvärn i nödfall tillreda.

Just den, som var skickad att tala om fred,
Bar uppror och örlig i sinnet.
Han het' Rasumoffsky till värsta allt vred,
Det faller ej Sverige ur minnet.

Kung Gustaf nu slog på sitt dyrbara svärd,
Nu kan jag ej längre förhala
Att låta de ryssar all falskhet och flärd
Med rygghuden en gång betala.

Jag går, sade kungen, till Finland i år,
Åtföljder utaf mina troppar.
Om hjertat är svenskt, och om ärlighet rår,
Ger lyckan oss blomstrande knoppar.

Prins Karl utaf Sörmland, vår storamiral,
Riksflottans bästa bestyrer.
Då träffades visst ett förträffeligt val;
Hela verlden den sanning bedyrar.

Han kom, och han såg, och han lärde Dessin [1]
Svensk flagga sin heder bevisa.
Om han sig ej krökt, had' han fått glödgadt vin
Och blåbär till frukost att spisa.

Men det blef en Greigh [2] *förbehållet till kost,*
Som aftonvardsgäst ville vara,

[1] Ryska amiralen Dessin, hvilken med en underlägsen flotta nödgades salutera hertigen. Se sid. 76.
[2] Amiral öfver ryska flottan i slaget vid Hogland.

Sig trängde till bords tog in yppersta post
Och ville den hetsigt försvara.

Som modig en bjesse i förriga slag
Han ock ville ryssarne lära
På böljan att våga sig fram för en dag
Och inlägga tapperhets ära.

Dock fann han, att Karl var för farlig en man
Att ensam ta fast uti kragen.
Han satte sjelf tredje med eld honom an
Men afgick med bukref i magen.

Det går honom vidt öfver allt hans begrepp,
När seglen de traslas som rutna.
Han krossade, splittrade ser sina skepp
Och två uti sank nederskjutna.

Det tredje bortryckes med manskap och allt
Till byte i segrarens händer,
Som i sitt kommando, af hvad han befalt,
Till skräck för sin ovän blef känder.

Förr skröts det så hiskligt med ryssarnes mor
Dess storverk på hafvet och fältet.
Nu kröp hon ihop, och hon blef ej så stor,
Se'n Greighen fått hugget i bältet.

Jag tror, sade hon, mina barn det är bäst
Att plocka ihop sina varor.
Och flykta åt Moskwa, som man hinner mest
Att undvika värre slags faror.

Hon tänkte väl mera, men munnen sad' tig!
Hvad mitt Petersburg borde heta.
Tsar Peter den nyckeln stack hastigt till sig,
När han konung Karls död fått veta.

Här stannade hon, lät en ann' [1] *börja lek*
Och lägga sin lök uppå laxen.

[1] Danmark.

Hon gett honom os af 'en smakliger stek,
Som väckte den hugstora kaxen.

Omöjligt det syntes tro Danmark om ondt,
Se'n man all förtrolighet visat.
Man tänkt från den sidan för anfall förskont,
Fått alltid dess vänskap beprisat.

Men här var nå'n älta, som skulle i form.
Gud vet hvad man ämnat tillskapa.
De vettige sagt, att den var för enorm
Och blir hela verldenes apa.

Prins Karl utaf Hessen, den ärlige man,
Han ville ett storverk utföra.
Han tog sig de trognas förmynderskap [1] *ann',*
Som nu skulle biträde göra.

Han reste som vän och besåg sig förut
Att stifta förbund med de männer,
Som ogerna lida nå'n lukt utaf krut;
De gyllene menniskovänner.

Han återkom vän, till de vikingars bo.
Dem skikked sin Kierligheds Hilsen.
Fast ingen lär vara, som dertill satt tro,
Om ej nå'n förryckt Jeppe Nielssen.

Han återkom vän, tog in fästen och land;
När sjelfva Kongelf måst sig gifva,
Så kan man väl tänka, hvad blir efterhand
I Danmarks annaler att skrifva.

Hvad heders merveiller den herren lagt ner
I Strömstad och i Uddevalla,
Uti Venersborg och vid Qvistrum med mer,
Lär ej utur minnet förfalla.

---

[1] Anförare för den till Rysslands stöd anryckande danska hären.

Han kom och lät veta, att ock Göteborg
Vore smukt för tre prinsar att taga.
Men alla tre fingo en välförtjent korg
Att dermed till Norge sig laga.

Med fasa betraktades bilor och tåg,
Galgkrokar, tumskrufvar, kniptänger[1]
I Kristian den omildes tid man slikt såg,
Hvarmed man halshugger och hänger.

En Gud och en konung af gammal och ung
Här vördas och älskas till döden.
Pris vare vår Gud, och välsignad vår kung,
Som frälst Göteborg utur nöden.

Så sjunge vi alla, så sjunger en hvar
Med redlig omtanke för sina.
Gud hjelpe vårt Sverige, Gud styrke vår far,
Men skam får hvar lömsk Catilina.

Bref till en vän i svenska arméen i Finland 1788.[2]

Min bäste Klas!

Du är bedragen! du är bedragen! — du är åtminstone förvillad, jag vågar säga förledd. Jag känner ditt hjerta, och dessutom som subaltern bemödar man sig ej att våga något. Ni ären detsamma som pöbeln i anseende till de förnäma; de följa grimacer. Ni uträtten det mesta, och man föraktar er.

Du är missnöjd, och hvarmed? Med allt, anstalter, lagar, krig, och, för att vara rätt orättvis, måste intet finnas godt. När man vill förakta en sak utan skäl, börjar man med att blunda och ropa: *allt duger icke*, och med D — — i barberaren säga, *det gifves intet väder, intet första kommando i hela verlden.*

---

[1] Man utspridde, att prinsen medfört dylika pinomedel, ämnade att användas mot svenskarne. Se Fersens skrifter 7.70.

[2] *Riksarkivet.* Handlingar om Gustaf III och Gustaf IV Adolf.

Du vet ej af något krig; du vet ej, mot hvem du slåss; du vet ej orsaken till fredsbrottet. Härliga orsaker till missnöje! Du känner på kulorna, att det är fiendtligt. Du vet ju af geografien, att öster gränsar till Ryssland och icke till Italien. Du kan ju med tiden blifva premier-minister och finna skäl, oändligt öfverträffande dem att vara angripen.

Nationens ära och sjelfständighet kan ju på något hemligt sätt vara kränkt och sårad, som mera än våld fordrar hämnd. Men ära, behjertenhet och sjelfständighet äro gåtor för dem, som äro slafvar under vissa stjernkrönta orakler, hvilka äro köpta att störta nationen, icke blott till undergång, ty den olycklige kan förtjena vördnad, utan äfven till förakt.

Du kan ej kränka den ed, du gjort för samhällets lagars bestånd.[1] Du fege, olycklige! Du är redan menedare! Och fast Du vände ryggen till den stund, du kunnat segra, är du ju lika brottslig.

Du vill då försona detta med ditt närvarande uppförande. Fruktan har förr gjort många botfärdiga; men trösta Dig! Din största förbindelse är att frälsa ditt fosterland samt uträtta dess ära och sjelfvarelse. Men att krypande räcka händerna åt en förtryckande utländsk magt, som söndersliter Sverige i sjelfva lugnets sköte; och att ropa, bind mig, men förstör mig icke! detta är att vara förrädare mot hvar inhemsk man. Och då landets försvarare gör detta, ser den värnlösa sina kedjor redan för sig smidda.

Det är bättre vara dygdig än brottslig, och i första ögonblicket faller en klarast på det, som är närmast rätt. Bevis finnes här. Alla dessa hufvudmän för arméens blygd och missnöje voro de, som först angrepo. De sågo då i kriget rof och byte; men sedan man kanske bar bytet i deras tält, sedan man köper deras stillasittande, lemna de nationen och dess ära till offer.

Ni behållen ännu en misstanke af mod! Ni ropen: vi skola försvara landet utan att öfverträda dess lagar. Men

---

[1] De missnöjde officerarne, som dels togo afsked och reste hem, dels ingingo i Anjala-förbundet, anförde som skäl, att kriget var olagligt och stridande mot regeringsformen, hvilken dock befälet edligen lofvat upprätthålla.

detta landet är på ett annat ställe härjadt, förbrändt,[1] och hämnden uppgår ej i edra hjertan!

Förtrånens då, usle gränsbevarare! och nämnens ej som landets försvarare!

Ack! hören, I lagstore hjeltar! Ägen I dock nog skarpsinnighet att säga: vi öfvergifva icke denna gränsen förr, än vi kröna dess säkerhet. Nej! den minsta beqvämlighet skall locka eder derifrån, och då skolen I lyda ordres.

Men då nationen blir ett offer för er oenighet, svigtar äfven dess frihet och heligaste grundlagar.

En stående armé, som vågar begära rätt, som vågar uppresa sig till domare, då han är magtegande, har gjort största steget till våld och i detsamma förklarat hvar fri medborgare krig. Att begära rätt, då man kan taga sig densamma, är att rifva rättvisan till sig.

Men då landets försvarare, landets hämnare tigger fred af fienden och vänder sin styrka mot den regerande, då först äro alla heliga förbindelser förtrampade och medborgares säkerhet förlorade.

Det första steget är det, som kostar mest. Man börjar med att begära rätt, men slutar med att föreskrifva lagar. Man begär riksdag! huru vågar man sammankalla den?

Samma armé, som fanns motvillig att strida för sin konung, kan ju äfven göra det för medborgare. Och försvararen, under sken af rikets bästa, uppoffrar dess ära och sätter sig till lagstiftare för fria medborgare; vasall under rikets fiender. När freden är sluten, och hvar går till sitt, då lärer nationen sammanträda, belöna den, som vist sig ega hjerta för riket, hämnas och straffa den, som fegt kränkt nationens ära.

Den spetsfundige säger, att det stora medvetandet och eder stora krigskunnighet vållat denna stora försigtigheten.

Denna min ifver är nationens ifver, så tänker hvar redlig svensk. Vi gå här hemskt seende på hvarandra, fruktande för den nyheten, som skall mörda den återstående delen af svensk ära.

Men om genom detta uppförande I tvingen konungen och landet till en neslig fred, en skörd af eder feghet, fruk-

[1] Bohuslän.

en I ej det grufliga förakt, som evigt skall drabba landtnagten? och som edra barn icke utan blodiga segrar skola kunna afkläda sig.

Det skall blifva här som i England. Man skall kalla ndast sjömagten för landets försvarare och anse den öfriga ör en förfärligt tung och onyttig börda för landet. Hvad agnar det väl riket att hafva en krigsmagt, som bönfaller m fred enhälligt? Kunde man ej hämna sig med lejda troppar, och under freden spara krigsutgifter.

Vi hafva här en lista på de troppar, på de officerare, om äro hufvudmän för nationens skam.

Svenska soldaten är obrottslig, vördnadsvärd; gå på! är ans förtjusning.

O, Sverige! dina barn, dina troppar neka att följa sin onung, sina prinsar.

O, Karl den tolfte! din död blef köpt, men du var red-, och ditt folk tillbeder, äfven då det föll.

Ack, svenska krigsära! Ack svenska krigskunnighet! ölj, dig Sverige, i gruset och skammen af din förnedring.

Farväl Klas! Jag anklagar dig icke, jag beklagar dig lott. Då du återkommer, sök mig aldrig. Jag känner derneslandet stå först i mitt hjerta, och att hämnden är ess förmur.

Farväl du olycklige och förledde Vän!

Pass för en feg soldat.[1]

(Sjunges som, »*När Lasse var liten, så gick han till mor.*»)

Här ser du vår kaffehushjelte i fält,
Som hemma plär svärja och dundra;
Men när som det gäller, så är det beståldt;
Ty han, som lofvat slå hundra,
Nu ropar af skrämsel, när faran är stor:
Ack var jag nu hemma bak ugnen hos mor,
Ty löpa är bättre än falla.

---

[1] *Riksarkivet.* Handlingar om Gustaf III och Gustaf IV Adolf. krifvet mot de officerare, som tagit afsked från hären och rest hem.

Det adliga blodet, som svälde i sky,
Föraktade andra och jäste,
Nu började blekna, ja skälfva och fly,
Då krutröken kring honom fräste.
Här duger ej blifva, jag löper min kos;
Ty hvad är dock heder, beröm eller ros,
Det lemnar jag gerna åt andra.

Han täflad' med haren och sprang i galopp
Att slippa det farliga fältet.
Sin ögon af skrämsel han ej lyfte opp;
Ty hjertat satt ned under bältet.
Han ansåg hvar buske, hvar stubbe och sten,
Som ville de skjuta'n, ty var han ej sen
Att krypa och smyga sig undan.

Så mycket har han dock i minnet än qvar
Af dygd, att han blyges och skämmes
För ärligt folks åsyn, han blygs och han far,
Ty feghet och kuslighet skrämmes.
Blif derföre hemma och sitt vid din spis,
Stek rofvor och lef som pultron på ditt vis,
Se'n hjeltemod fötterna prisat.

Vanslägtade svensk! gack in i din vrå,
Då vassle för blod i dig rinner.
I spisen bland käringar att röka och spå
Hvad lön för din feghet du vinner?
Låt aldrig din afvel få värja i hand,
Se'n du är en skamfläck för hela vårt land,
Ett afskum bland krigsmän i Norden.

Regementspastor G. Engzell[1] skref flere sånger till G staf den tredjes ära, deribland ett 1788 tryckt ode vid k nungens höga möte med den nya kungliga fricorpsen i Ka stad. Deri läses bland annat.

[1] Blef kort derefter hofpredikant.

Säg, spotske fiende! säg af hvad öfvermod
Du kom att Gustafs lugn och Sveriges frid förstöra?
Ack jo! Du brann af hämnd att se en kung med nåd
Med lagar och med visa råd
Sitt folk till sällhet föra.
Du såg en tron beprydd utaf en lagens tolk,
Som både älskad var och dyrkad af sitt folk.
Straxt i en trolös fejd du ville dygden krossa,
Som skulle himlen ej, ej äran oss förlossa.
Jo! tronen än en Vasa bär,
Och än för Vasars skull en nordisk ätt man finner,
Hvars dygd och hvars förtjenst det är
Att tro sig ärad sjelf, då kungen ära vinner.

Under riksdagen 1789 sökte adeln försvara lag och frihet, men de tre ofrälse stånden stälde sig på konungens sida och hjelpte honom genomdrifva säkerhetsakten. De fingo derför uppbära den förgrymmade adelns förakt och helsades ofta med namn af pöbel. I januari 1789 skrefs öfver det förflutna året ett skaldestycke, hvari lästes bland annat följande vers:

Och du, o allmänhet! som i din oskulds famn
Uti en upplyst corps af *Pöbel* nu bär namn,
Förtryt ej denna skymf! vet, *Pöbel* nu betyder
Ett folk af mod och dygd, och som sin konung lyder,
Som ryser för ett utländskt band,
Hvars hjertan aldrig kunna köpas.
O, hvilka tänkesätt! Min kung, mitt fosterland!
Må hvarje patriot till Pöbel snart omdöpas.

Grannas Kari.

Denna smädevisa om Katrina den II:dra i Ryssland var tryckt i Stockholm två gånger, i Göteborg, i Linköping efter Göteborgs-upplagan och »på hög befallning», d:o ny upplaga, d:o i Örebro, Norrköping, Wexiö. I sista versen läses.

»Upp hvart ärans barn!
Skiljen er från skarn,
Som blott tugga, smäda fräta.[1]
Upp att stå på vakt,[2]
Och gå på med magt!
Om oss örnen[3] vill uppäta.
Låt ej falska räfvar
Hindra käcka näfvar
Att vår Götreks[4] nöje främja.
Upp hvar redlig man,
Hjelpe bäst han kan
Husets heder, ära, sämja».

(Nedanstående uppmaning till stränghet mot deltagarne i Anjala-förbundet finnes i Upsala akademie-bibliotek).

Oraclets visa Domslut eller Sagan om den Gode Konungen[5]

af ..l...s....h.

Det var en gång i fordna dar,
Lik mycket när det kunde vara,
Jag derom ingen kunskap har,
Och derpå kan jag intet svara.
Nog af att det en konung var,
Som för sitt folk och dess försvar
Ej någon möda ville spara
Och kunde aldrig nog förklara

---

[1] Adeln såsom kungens motståndare och hörande ej till de närande utan till de tärande samhällsmedlemmarna.
[2] Afser borgerskapets vakthållning i hufvudstaden.
[3] Ryssland.
[4] Gustaf den tredje.
[5] Stockholm. Tryckt hos A. J. Nordström 1789.

Sitt nit för undersåtarns väl,
Som hade dygden i sin själ
Och lefde för att rättvis vara.
Med öfvertygelse jag tror,
I stöd af hvad som anfördt blifvit,
Min läsare sitt bifall gifvit
Att denna konungen var stor.
Men som uti vår onda tid,
Fast man så ofta glömmer lyda,
Man ändå aldrig ledsnar vid
Att goda meningar förtyda;
Så ärnar jag på fulla skäl
Med denna rad min saga pryda,
Att han beständigt gjorde väl,
Och att han hade på sin del
Den lyckan att som vis och rådig
Ej äga något större fel,
Än att han var för mycket nådig.

Som det till saken icke hör,
Så vill jag ej i fråga sätta,
Om eller huru vida detta
Med andra fel förliknas bör.
Så mycket jag dock säga tör,
Att då man hängas bör med rätta,
Och godheten förskoning gör,
Det oftast syndaren förför,
Att sjelf sin snara högre sätta.
Men åter till min sak igen.
En sådan kung man torde säga
Hvem fans som icke älska' den?
Sjelf minsta undersåtes vän,
Han ju bordt allas hjertan äga.
Jag hyser samma tankesätt
Och vågar äfven väl förklara,
Att det bör kallas tänka rätt.
Men icke kan jag lika lätt
På denna hufvudfrågan svara,
Så mycket mindre som jag vet
Att ifrån den fatala dagen,

Då Eva uti äplet bet,
Så blef det ordet redlighet
Till hälften struket utur lagen.
Och allt sen Kains bror blef slagen,
Man äfven trott, att skyldighet
På flere sätt kan blifva tagen.

In parenthes jag likväl bör
För mina Läsare berätta,
Hur blott till den Förnäma hör
Att skyldighet i fråga sätta.
Må Himlens Gudar mig bevara,
Att stora verlden till förtret
En hög och upplyst värdighet
Med smärre hopens tankar para,
Der ingen är som annat vet
Än tro och nit för öfverhet
Af dygder äro bland de rara.

Med reflexion på reflexion
Jag kan min läsare förtreta,
Som torde vilja mera veta
Om denne konungens person;
Och på det sagan må få ända
Förutan mycken confusion,
Så vill jag mig till saken vända.

I fordna tider brukats har, —
Man ungefärligen kan finna,
Att det var långt för Luthers dar, —
Eho som högt bekymrad var
Den gick att söka råd och svar
Ibland af någon vis Gudinna;
Nog dum den fordna verlden var
Att vänta vishet af en qvinna;
Ibland af någon mägtig Gud,
Som alltid lät sitt lärdoms ljud
Till dödlighetens öron hinna.

Nå väl min kung, som på sin lott
Med kronans glans och purpurns ära

Det aldra bästa hjerta fått,
Fastän han kände mycket godt
Han ville ändå mera lära.
Det gick hans ömhet ganska nära,
Då lagen honom tvingade
Att straff åt någon brottslig ge,
Han ville gerna nådig vara
Och gerna ge förlåtelse;
Men det var svårt att slikt försvara.
Nu för att ej mot lagen fela
Och för att alltid rättvis bli,
Beslöt han att sitt bryderi
Med helgedomens prester dela.
Ej för att detta var det hela,
Men märk att, innan man fick gå
Att svar af ödets Gudar få,
Och för'n oraclets kraft fick rönas,
Så skulle presterne belönas.
Och ändteligen honom ge
En välbetalt välsignelse,
Om verkets utgång skulle krönas.
Man discoursive säga vill
Som rätta orsaken till detta, —
Dock är det svårt att slikt berätta;
Ty folket lägger mycket till, —
Men tänk, att man i tysthet sagt,
Att skäl, som rörde mycket nära
Vår konung till det steget bragt
Att råd af Gudarne begära,
Att man befläcka sökt hans ära,
Och att man stämplat mot dess magt;
Och fast jag ej med visshet vet,
Hvad ondskan denna tid förmådde,
Och om bedrägeriet rådde
Som nu uti vår christenhet,
Jag likafullt kan tro ändå,
Att sådant kunnat möjligt vara.
Men låtom oss vår granskning spara
Och med vår kung till templet gå.

Jag borde för att skrifva rätt
En verkelig beskrifning gifva
På detta templets byggnadssätt.
Men för att kunna slippa lätt,
Så skall den saken ogjord blifva.
Allt nog, vår kung till templet gick;
Och se'n han sina offer gifvit,
Man honom såleds höra fick:
Du Gudamagt, som allt förmår,
Du, som i ödets bok har skrifvit
Den tid, som af mig njuten blifvit,
Och den, som ännu återstår,
Med lugn jag till ditt altar går,
Det är tyrannen, som bör bäfva,
Tyrannen, uti hvilkens spår
Den tryckta dygdens suckar sväfva,
Och blodbestänkte skuggor kräfva
En hämnd, som evigt förestår.
Du i mitt hjertas inre ser,
Må detta hjertat mig försvara;
O Jofur jag vill rättvis vara,
Och det är derom jag dig ber;
Må då ett offer till din ära
Med nåd och godhet tagas mot.
Jag vill ej vredga dig med knot,
Jag kommer att ditt råd begära.
Du grundade uti min själ
Begreppet hur jag borde löna,
Den som gjort fosterlandet väl;
Men om tyvärr jag skulle röna
En feg och nedrig lastens träl,
Om detta riket skulle gömma
En niding, som uti sitt värf
Nog brottslig att sin pligt förglömma
Vill störta landet i förderf;
O huru skall jag honom dömma?
Med denna frågan kungen slöt.
Ett buller uti luften hördes,
Som långsamt emot templet fördes.
Man vin på offrets aska göt,
Och ingen var, som icke rördes.

Till altaret sågs folket tränga,
Och folkets häpenhet var stor,
En ljungeld genom templet for,
Gudasvaret det blef: *hänga!*
Hvar en gick nu förvånad bort,
Och mången mumla, ganska illa,
Att svaret var så hjertans kort,
Man grubblade på flere sätt;
Men måste sluteligen gilla,
Att det ändå var ganska rätt.
Till slutet jag beklaga får,
Att ingen ting vid handen gifvit,
Om konungen, som jag beskrifvit,
Regerat uti många år.
Så mycket likväl skrifvet står,
Att fast han mycket godt bedrifvit,
Var dess regering ändå svår.
Så här i dödligheten går,
Att för välgerningar och möda
Ar otack all den lön man får;
Och knappast rättvisan förmår
Att ge berömmet åt de döda.
Det likväl ej förkastas bör
Att på sin mull beprisad blifva,
Men vill man mig ej loford gifva,
Förr än i Herranom jag dör,
Så skall jag vid mitt sista skrifva,
Att det mig lika mycket gör.

Bland de mot befälet i Finland rigtade tryckta och mycket omtalade skrifterna voro följande två de ryktbaraste: 1:o *Erinringar till de missnöjde i landet*, tryckt i Stockholm 1789, hvilken enligt någras uppgifter troddes författad af då varande biskopen i Linköping Lindblom (?). 2:o *Aftryck af ett från Finland ankommet bref af den 14 Sept. 1788 angående åtskilliga stämplingar, samt hvad som hände vid Fredrikshamns belägring;* tryckt i Göteborg hos Norberg 1788 och genast eftertryckt i Stockholm. Skriften är full af obevisade och orättvisa anklagelser och har blifvit föremål för skarpa och dräpande vederläggningar; hvilka likväl hvarken

då för tiden eller länge efteråt fingo genom trycket öfverlemnas till allmänhetens kännedom.[1] I Kungl. biblioteket bland »*Strövers om kriget 1788*» finnes en anteckning, som säger, att detta bref är skrifvet af öfverste Mannerskantz på Sveaborg till hans bror öfverstelöjtnant Mannerskantz på Varberg;[2] att denne lemnat brefvet åt en Brummer och denne sedermera åt boktryckaren i Göteborg Norberg, hvilken enligt egenhändigt bref visat det för konungen, som gillat dess tryckning. Öfverste Mannerskantz född Kellander, adjutant hos J. M. Sprengtporten 1772, förde samma år den hemliga brefvexlingen mellan samme Sprengtporten i Finland och konungen i Stockholm. Han blef samma år adlad, riddare af svärdsorden samt kapten; 1775 major och öfverstelöjtnant samt var skicklig embetsman. En oppositionsskrift säger att han våren 1788 har från Sveaborg till konungen inberättat förbiseglandet af några vanliga ryska skutor såsom mot Finland hotande krigsskepp, detta för att bereda Gustaf skäl till sina mot Ryssland företagna rustningar.

---

[1] Om dessa smädeskrifter och om sammanblandningen af de finska och svenska partiet inom Anjala-förbundet säges: »*Med begärlighet upptog Gustaf ryktet om finska sjelfständighetsplanen såsom ett medel att stämma opinionen till sin fördel. Detta lyckades äfven förträffligt. Presterna dundrade från predikstolarne mot dessa fäderneslandets förrädare, som ville öfverlemna sig och sina medbröder till slafvar åt Ryssland. — En mängd tryckta skrifter, bref, predikningar, verser m. m. kringspriddes till alla landsändar. I dessa afmålades finska arméens beteende med de svartaste färger. Feghet, egennytta, ryska penningar voro orsakerna till det så förhoppningsrika fälttågets olyckliga utgång. Sjelfständighets-planen, som af arméen hyllades, grundade sig hufvudsakligen på adelns begär att förtrycka de ofrälsestånden, hvartill det yppersta tillfälle erbjöd sig i skygd af ryska kejsarinnans mägtiga spira. Genom dessa och dylika förespeglingar har den allmänna, konungen ej gynnande sinnesstämningen blifvit förändrad.*» (Anjalaförbundet sid. 63, 64). Om dessa mot adel och krigsbefäl riktade smädeskrifter och om omöjligheten att under rådande trycktvång dem vederlägga se vidare *Adlerbeth* 1.63,64,68. *Schinkel Bergmans Minnen* 2.64,65. *Fersens Skrifter* 7.58,70,86,170.

[2] *I Hist. Handl.* af Kungl. Samfundet för utgifvande af handskrifter m. m. 6.19 säger Nordin »Detta bref var verkligen skrifvet i fullt förtroende ifrån öfverste Mannerskantz till sin bror och ej ämnadt till kungörande.»

Skrifter mot konungen och för oppositionen.

Himmelsbref.[1]

Du, som till verlden född att menskors väl bereda
Och genom lag och rätt ditt folk till sällhet leda,
Hör himlens röst, som ropar dig!
Jag är den Gudamagt, som alla öden hvälfver,
Som dygden styrka ger, för hvilken lasten skälfver,
Betänk att hämnden är hos mig!

Jag gaf dig magt ditt slägte lyckliggöra,
Men ej med våld och list ditt fosterland förstöra.
Din helga ed du brutit har.
Men vet, jag lika lätt kan allt ditt välde krossa,
Och än från nöds- och träldomsoket lossa
Det folk, jag i min hägnad tar.

Det folk, som du förtryckt, hvars tårar jag ser rinna,
Jag för min allmagtstron skall dig en gång påminna,
Hur djerft du gäckats med min nåd.
Der hjelper ej din magt, din slughet, dina ränker.
Jag vet, allt hvad du gör, det minsta, som du tänker,
Jag straffa skall ditt öfverdåd.

Så bäfva för den dag, då jorden af mig dömmes,
Då allt blir uppenbart, som nu i mörker gömmes,
Och sanning njuta skall sin rätt.
Der gifs ej förmånsrätt af höghet eller lycka;
Ty den, som krona bär, och den, som går på krycka,
Jag anser uppå lika sätt.

---

[1] *Kungl. Bibl.* Hist. och polit. poemer m. m. Finnes ock i andra samlingar.

Reflexioner i anledning af arméens förhållande år 1788.[1]

> Vi den till evig nesa dömma,
> Som, född i Sverige, vågar glömma
> Sig vara född att lefva fri.
>
> *Gyllenborg.*

Det tidehvarf är ännu i mannaminne, då en bedröfli[g] erfarenhet af envåldsverkningar först lärde svenska folket a[tt] rätt värdera sin frihet. Då den minsta misstanka på någo[n] stämpling till dess undergräfvande uppeldade nationens ifv[er] och hämnd; och då detta folk, långt ifrån att bortskän[ka] sina i grundlagarna förvarade rättigheter, fast mer anvä[nde] all kraft och omtanka att dem utvidga och kringska[nsa]. Nu åter, då frihetsandan, väckt utur sin dvala genom [en] fullkomligare upplysning om menniskoslägtets allmänna rä[ttigheter], med stora steg utsprider sig nästan omkring hela Europ[a], tyckes denna ädla anda i Sverige liksom förkolna. När d[en] i Frankrike under en i längre tider stadgad monarkisk r[e]gering hunnit till den styrka, att folket med väpnad ha[nd] försvarar regeringssättets hufvudgrunder och derigenom fö[r]mår monarken att återställa allt i sitt förra skick, s[edan] soldaten vägrat bära vapen mot egna landsmän; så råd[er i] Sverige på flere ställen det trälaktiga tänkesätt, att frie o[ch] vältänkande medborgares ädelmodiga bemödanden att bi[be]hålla regeringen, lagarna och friheten vid sin fulla kraft o[ch] verkan anses af en del med kallsinnighet och af andra s[om] ett straffbart företagande. Tiden är likväl inne, då den en[da] qvarblifvande frihetsgnistan alldeles skall utslockna eller o[ck] åter upplifvas. Hvem vågar tillstå sig vara nog förgäten [sin] egna och medborgares säkerhet och välfärd att tveka i val[et]? Hvem ser icke, att ett älskadt, men till sitt framtida bestå[nd] hotadt och till sina grundförfattningar skakadt, fädern[es]land fordrar rådiga och behjertade mäns hjelp? Det för[ra] regeringssättet, som stadgade friheten under en inskränk[t] och lagbunden konungamagt, försvagades småningom gen[om] sjelfsvåld och inbördes missnöje; men kullkastades slutlige[n]

[1] Finnes i prosten M. Fryxells samling.

af den verkande kraft, som konungamagten, oaktadt en öfverrägande myndighet hos lagstiftande och magtegande ständer, af flere orsaker egt. En ny grundlag[1] utsträckte derpå samma magt så långt, att få rättigheter och ännu färre medel till deras försvarande för folket och dess fullmägtige återstå.

Hvar och en svensk mans rätt att motstå och afvärja samt till deras verkan för nu och framtiden förekomma och hindra regentens olagliga inkräktningar på den återstående ringa delen af folkets frihet är väl i alla tider och vid alla tillfällen lika så öppen och oemotsäglig, som det är ostridigt, att regeringsformen är en öfverenskommelse och afhandling emellan konung och undersåtare, hvilken, om den ock skulle anses lika förbindande på folkets som på konungens sida, äfven bör vara lika fredad för begges öfverträdelser. Men konungamagtens stora öfvervigt gör utöfningen deraf svår, äfventyrlig och nästan omöjlig. Enväldig styrsel öfver allt hvad till rikets försvar och hushållningsverk hörer, oinskränkt befäl öfver krigsmagten, rättigheten att efter godtycke utdela tjenster och belöningar, vidsträcktare inblandning i lagskipningen, bristande myndighet hos rådet och rådkammarens derigenom förlorade anseende; — allt detta med mycket mera af samma art lägger så starka band på hvar och en enskild undersåte, att föga några oförrätter kunde jemföras med faran att resa hufvudet mot en magt, af hvilken han så lätt kan krossas. När härtill ännu kommer, att det enda tillfälle till att inför tronen frambära nationens allmänna röst, nämligen riksens ständers sammankomst på en allmän riksdag, endast och allenast beror på konungens välbehag; att de följaktligen icke oftare sammankallas, än konungens eget intresse det fordrar, och han tror sig ega tillräckliga medel att göra deras missnöje kraftlöst, och att större delen af deras öfverläggningar dessutom äro inskränkta inom de ämnen, konungen behagar dem förelägga: — så är slutsatsen otvifvelaktig och lätt funnen: att ingen annan motvigt emot en förtryckande och öfver sina gränser utvidgad konungamagt nu gifves, än en förfördelad och uppretad nations eniga och samlade styrka, om och när den på ett eller annat sätt kan eller får samlas. Att åter denna styrka med full rätt kan och bör användas till grundlagarnas, fri-

[1] 1772.

hetens och folkets rättigheters försvar, det är så mycket säkrare, som lagarne och regentens förbindelse att efter deras föreskrift vårda allmänt väl, äro öfver konungamagten, och konungen endast i kraft af den regerar.

Tillämpningen, af hvad således är anfördt till rikets närvarande ställning, gör sig sjelf, när man eftersinnar en del af de händelser, hvilka uti senare åren och i synnerhet nu nyligen uti flere grenar af rikets styrelse sig tilldragit, och hvarpå tvenne hufvudsakliga exempel för denna gång skola uppgifvas.

Vid den sista regeringsförändringen år 1772, ehuru med våld utförd och ständerna påtrugad, dristade ej konungen, eller ansåg han onödigt att betaga svenska folket tvenne deras urgamla rättigheter, hvilka ock utgöra ett fritt folks rätta kännetecken, den att genom riksens ständer beskatta sig sjelf, och den att intet krig utan ständernas vetskap och vilja finge af konungen anställas. Bägge bibehöllos deruti i bokstafven; men begge äro sedermera i verket brutna.

Ämnets vidd förbjuder att annorlunda än i förbigående omtala de åtskilliga försök, tid efter annan blifvit gjorda, till skatters och utlagors förökande utöfver lagar och författningar, samt hvad nationen sig åtagit.[1] Det vida betydligare, som skedde i förlidet år, bör här korteligen vidröras, då ett verkligt riksdagsmål, nämligen frågan om upplifvandet af en länge sedan upphörd och nu ansenligt tillökt bevillning för friheten af husbehofsbränning ej allenast väcktes, utan ock på konungens befallning förvandlades till ett öfverläggningsämne inom hvarje stad och socken under inseende, hot, trug och lockande af embetsmän och kronobetjente, hvilka slutligen tvungo, förledde eller öfvertalade en del af rikets innebyggare att till sådan afgift sig förbinda.[2]

Såsom på andra ställen redan ådagalagdt är, hörer det egentligen ej hit att bevisa, huru det i alla tider varit svenska folkets allmänna rätt att sjelf förädla den afkastning, som det med flit och idoghet af egen jord frambragt. Att orsaken till förra bränvins- äfven som andra bevillningar igenfinnes uti statens behof, hvilka under hvad titel som hälst bort fyllas, men icke uti någon skyldighet att vinna eller återköpa en aldrig bortgifven frihet; — att bevillnings-

[1] Se sid. 86.

[2] Se sid. 33, 85, 86, 89.

arrenden efter grundlagens ordalydelse och afsigt aldrig böra eller kunna annorstädes handteras än hos nationens representanter eller riksens på ordentlig kallelse församlade ständer; — och att ett annat förhållande skulle göra hela beskattningssättet till intet; emedan den, som har rättighet att bevilja, äfven ovedersägligen eger rätt att utstaka hela bevillningssummans belopp samt sjelf fördela densamma emellan de beviljande.

Mitt ändamål är att med all den afsky, som hvar fri född svensk man bör hysa för despotismen och dess skadliga verkningar, här utmärka den envåldsanda, som till förtryck af frihet och lagar varit rådande såväl uti sättet till denna olagliga beskattningplans utförande, som förnämligast uti de steg, hvilka omedelbart derefter blefvo tagna; en förordning, som ansåg folkets billiga missnöje för brott emot majestätet, och ett bref till regementscheferna, som förklarade dem af militären förlustiga deras befordringsrätt, hvilka enligt en förut lemnad frihet besvarat frågan om bränvinsbevillningen med nej! intill dess desamma afgift erlagt.[1] De olyckliga varelser, hvilka, suckande under en näslig träldom, måst på despotens första vink frambära för dess fötter, hvad de till egen och de sinas bergning med svett och möda samlat, äro åtminstone befriade från den grämelsen att blifva gäckade med en förstäld frihet.[2] Dem föreläggas icke frågor, hvilkas upprigtiga besvarande skall blifva en snara för deras framtid.

Knappt var denna inskränkning på folkets fri- och rättigheter verkstäld, förr än en annan af ännu vådligare följder för riket yppades, nämligen krigsrustningar till lands och vatten, hvilkas orsaker och afsigt någon tid doldes för allmänheten men utbrusto snart i ett uppenbart fredsbrott emot en mägtig granne, hvars förra välvilja emot vårt konungahus och fredliga tänkesätt i anseende till konungens egen person, då han kort efter 1772 års regements-förändring var stadd i de mest grannlaga omständigheter, torde hafva af honom förtjent ett vänligare bemötande. Skenfagra föreställningar felades icke, såsom hade Ryssland varit sinnadt att angripa oss. Berättelser, till deras trovärdighet tvifvelaktiga, kringspriddes *om lossade skott af några ryske jägare på en corps*

[1] Se sid. 33, noten 86, 89, 90.

[2] Se sid. 86 87.

svenska troppar i Savolax, hvilka likväl nyligen förut utan förklaradt krig eller veterlig fiendskap mellan begge magterna bemägtigat sig ryska transporter af proviant och beklädningspersedlar. Konungen sjelf drog icke i betänkande att uti en till alla utrikes ministrar afgifven öppen förklaring tillvita sina undersåtare förrädiska anläggningar, uppviglade genom rysk stämpling, ehuru ingen enda liknelse eller bevis dertill uppgafs.

Men sanningen har dock klarare framlyst, än att nationen möjligen kunnat af slikt föregifvande ledas bakom ljuset.

Man må ej vidare nämna, huru Rysslands ställning i *anseende till ett blodigt och förödande krig med Ottomaniska Porten, tyckes qväfva all fiendtlig tanke emot Sverige,* i ett ögonblick, då kejsarinnans hela styrka behöfdes på flera hundra mils afstånd från finska gränsen. Det allenast gifver tillfyllest, som i Finland är allmänt bekant, att ingen rysk trupp utom vanliga och till äfventyrs något förstärkta gränsposteringar *var nära gränsen till finnandes, innan svenska arméens antågande nödgade ryska regeringen att sätta sig i behörigt försvar, hvilket äfven skönjes deraf; att avantgardet under generalmajoren baron Armfelts befäl utan motstånd marscherade in i ryska Finland och besatte alla pass vid Kymmene elf.* Att konungens egna deklarationer både till ryska och andra europeiska hof icke innehålla den minsta klagan öfver verkligt anfall med härsmagt, utan äska att föreskrifva i dess ställe sådana fredsvilkor, dem sunda förnuftet medgifver ej vara antagliga. Och att sjelfva den så vidt utropade segern öfver en till Arkipelagen och emot turken ärnad rysk flotta, fast mera vittnar, det svenska stridsmäns lif blifvit sålda för mer eller mindre tillräckliga turkiska subsidier; emedan samma flottas affärd utur Östersjön i annat fall snarare bort befordras än förhindras för att derigenom dela och minska en öfverlägsen fiendes sjömagt.

Det ligger således för öppen dag, att ett offensivt krig emot regeringsformens 48 § är börjadt, hvarom nationens fullmägtige aldrig äro rådfrågade, mindre deras samtycke dertill gifvet; och det på en tid, då kassorna äro tomma, landet utmergladt, riket fördjupadt i flere hundra tunnor gulds gäld, ut- och inländsk kredit i själtåget samt anstalterna lama och utan det sammanhang, som till så vidsträckt företagande fordras.

De hemliga driffjädrar, hvilka vållat beslutet och påskyndat verkställigheten deraf, varda väl framdeles med pålitlighet utvecklade. Dock torde man af förbigångna händelser nog sannolikt kunna sluta, att en förhastad uträkning på segrar och eröfringar stadgat hoppet om tillökt magt och anseende, hvaraf åter nationens fjättrande i nya bojor skulle blifvit en oundviklig följd.

Rikets öfverhängande fara, ögonskenlig för alla tänkande, kunde allra minst undfalla de upplyste medborgare, som stodo närmast. Penningebrist, förorsakad af misshushållning, öfverdrifven yppighet och oredig finansförvaltning[1] hade ifrån längre tider tillbaka verkat brist på alla till arméens rörlighet nödvändiga behof. Utrednings-, proviants- och fouragemagasiner saknades, jemte trosshästar såväl för regementerna som för artilleriet[2]. En af konungen dirigerad atack på Fredrikshamn blef fruktlös dels för brist på mat uti konungens läger vid Husula, samt för afskuren kommunikation emellan Hans Majestäts och general Siegroths corpser, dels ock i anseende till omöjligheten att med åtta stycken tolfpundiga kanoner intaga en fästning, som var bestyckad med tjugu fyrapundingar och hade omkring 3,000 mans besättning[3]. Reträtten blef derför af konungen sjelf anbefald; och föga var han med sin corps återkommen till Kymmene, förr än rapport inlopp, att svenska flottan var af den ryska instängd i Sveaborgs hamn, då en landstigning mellan Kymmene och Helsingfors med så mycket mera skäl befarades, som arméen kunde tagas i ryggen, samt galerernas och skärgårdsflottans återkomst afskäras, hvarjemte till råga på olyckan Danmark hotade, att, på sätt som skett enligt flere äldre och nyare traktater, bistå Ryssland, om ej fred snart slutades.

I så vådlig belägenhet, då alla rättigheter voro kränkta, och då till och med skuggan af den gamla svenska friheten försvunnit, hade säkert ingen räddning varit att tillgå, om ej arméen funnit sig uppeldad af den kärlek till frihet och fädernesland, som i många hjertan var alldeles qväfd och hos en del förslocknad.

Denna aktningsvärda corps, som innefattar den ädlare

---

[1] Se sid. 85.
[2] Se sid. 35, 36.
[3] Se sid. 37.

delen af nationens styrka, fann, att ingen annan i Sverige var i stånd att låta konungen höra sanningens och frihetens språk. Den var öfvertygad, att tjenstemannaskyldigheter, som skola uppfyllas, och medborgerliga rättigheter, som böra vårdas och försvaras, stå med hvarannan i den närmaste förbindelse som rikets väl dem begge gemensamt ålägger i så måtto att de förra aldrig på ett sätt, som länder de senare til skada och förfång, kunna utöfvas. När den tillika erinra sig, att fäderneslandet är äldre än konungamagten, hvilke genom folkets öfverenskommelse endast till dess hägn och försvar är inrättad; så kunde den ej heller glömma, att hva högre och lägre stridsmans aflagda ed icke annorlunda än uti det obrottsligaste sammanhang med rikets deruti åberopade grundlagar fordrar sådan och ingen annan trohet emot konungen och lydnad för hans befallningar, som skyddar och uppehåller men ingalunda undergräfver eller kränker de lika heligt besvurne grundlagars helgd och bestånd.

Det är fördenskull i stöd af sin medborgerliga och hä ofvan beskrifna rätt, som arméen vidtagit det beslut, att e vidare gå öfver gränsen, innan riksens ständer hunnit saml och rådslå om sig och riket, sedan den likväl förut förvissa sig om kejsarinnans benägenhet till fredsunderhandlings öppnande, så snart ständerna vore församlade. Men detta skedde likväl ej förr än efter reträtten från Fredrikshamn, då det misslyckade försöket tillförlitligen utmärkt en brist i alla anstalter och en felaktighet i alla tillställningar, som neka allt hopp om lycklig utgång och i det ställe öppnade en hotande utsigt för framtiden [1].

Arméens utgifne deklarationer visa oskulden och renheten af dess uppsåt.[2] Syftemålet är, att konungen må lemnas sin lagbundna magt, ständerna sine förkränkte rättigheter och åt oss alla frihet under den strängaste laglydnad. Färdiga att med lif och blod mota anfall, om de försökas

---

[1] Om domarna öfver det anklagade krigsbefälet skrifver Ehrenström: (Anteckn. 1.332) »De opartiska sågo i regeringsformens och krigsartiklarnas strid med hvarandra en ursäkt för de brottsliga och hoppades, att den skulle gälla till deras benådning.»

[2] Så tänkte och skref svenska oppositionen, som ej ens viste af, än mindre deltog i finska sjelfständighetspartiets och Jägerhorns landsförrädiska stämplingar. Se sid. 49, not. 1.

vilja befälhafvarne endast bevara ständernas lagliga rätt att säga, om de skola angripa.

Konungens motvilja och farhåga för ständernas sammankallande rättfärdiga mer än något annat arméens tagne steg. Det måste vara den enda öfvertygelsen, att folket är förslämpadt, som gör riksmötet så fruktansvärdt, att riket hellre ställes på branten af sin undergång.

Medborgare af alla stånd, Svear och Finnar! vaknen vid fäderneslandets älskade namn, och påminnen Eder, hvad I ären skyldige riket, eder sjelfva och edra efterkommande. Låten edra medbröder i arméen vederfaras den rättvisa, att I ej misskännen deras redliga afsigter: ihågkommen att krigets följder alltid falla tungast på den i tillställningen oskyldigaste delen af folket.

Du Smekunge, som förledt din konung till afbrott ifrån lagarna, blygs då du ser utgången af dine förmätne och omogne anslag. Begråt uti det mörker, dig förestår, ditt förstånd och ditt fall.

Du träl, som villigt kröker din nacke under oket i hopp att inom din lilla krets äfven få vara enväldig! känn tyngden af ett misshandladt folks allmänna förakt!

Politisk sång.[1]

Du falska politik, som afgrundsångor andas,
Som vill att himlens ljus med lastens mörker blandas,
Du lömsk mot ärans män utsträckt din vackra arm.
Du slingrar som en orm, och än som lejon ryter,
Du, skiftvis hal och sträf, ditt eget välde bryter
Och föder dödsens orm uti din egen barm.

———

Med ed och folkets rätt du som en usling gycklar,
Vid altar och vid tron du som en brottsling hycklar,
Du suckar, gråter, ber, du lismar, hotar, slår,
Du röfvar himlens röst att jordens folk behaga,
Du talar sött och halt, då du vill mest bedraga;
Du ämnar bane ge, men sjelf din bane får.

———

[1] *Kungl. Bibl.* Hist. och polit. poemer m. m. finnes ock i andra samlingar. Sången är förmodligen skrifven i febr. 1789.

Lär utaf ärans folk, hur du bör redligt tänka,
Och ej med nidings verk båd' ed och löften kränka;
Se på ett värdigt folk, som svenska tala lärt!
Som lärt att hjertats språk på trogna läppar bära,
Som dygden manlig gjort att döden sjelf förfära,
Och derför himlens hägn och jordens pris är värdt.

Gå fram till Fredrikshof,[1] som Sveriges prydnad gömmer;
Der får du se ett folk, som äran sjelf berömmer.
Förgäfves mur och hvalf dem hafva undandöljt;
Ty sjelfva äran sig skall genom stenen tränga
Och med en hastig fart kring jordens rymder svänga,
Att lasten skall stå bar från larfven, som den höljt.

Du stolta Fredrikshof, res upp din prydda hjessa!
Du nu ej mera hör en missnöjd drottning pressa
De bittra suckars mängd utur ett sorgset bröst,
Då hon sitt klagoljud uti ditt sköte förde,
Och som en olycksmor den hårda marmorn rörde;
Den glömde sin natur just vid naturens röst.[2]

Du Manhems största prakt i dina rum församlat,[3]
Då Sveriges sorgsna barn i töcknet vilse famlat,[4]
Camillus[5] sjelf hos dig sitt tält uppslagit har.
Han af Camiller följts, som äro honom värde,
Ej mer af lyckans gunst, af himlen mer begärde
Än taga lag och rätt och frihet i försvar.

Men veten, store män! att Sverige tacksamt blifver,
Och edra ädla namn bland Gudars antal skrifver.
Ja, Europa skall er evigt gifva pris,
Så länge någon dygd i menskligheten finnes,
Och ärans rätta lön med äredater vinnes,
Ert minne lefva skall på rätta hjeltars vis.

---

[1] Der flere bland de, vid riksdagen 1789 olagligen häktade, blifvit insatta.

[2] Under de fyra sista vintrarna bodde Lovisa Ulrika på Fredrikshof men i så stor ovänskap med konungen, att de aldrig besökte hvarandra. [3] De fängslade frihetsmännen.

[4] Ofrälsestånden, som lockades hjelpa till att införa envåldet.

[5] Fersen.

Se'n herden slagen var, man tänkte hjorden skingra,
Och ulfven som en räf begynte sig att slingra,
Men Fersens ande var än i hans riddarhus.
Fast Saul tillflygt tog nu till sin trolldomsliga,
Han till sin stora harm måst andra se uppstiga,
Som spridde öfver allt båd' sanning, lag och ljus.[1]

———

Men bort du afgrundshop, som nidingslöften skördat,[2]
Och fosterlandets lif med dolda rån nu mördat,
Och som en afvog sköld mot ståndets slägte vändt.
Se hur du lupit ut, och i din yrsel stanna!
Vet, barn och barnabarn dig skola jemt förbanna,
Se'n märket på din själ du sjelf, trolöse, bränt.

Med anledning af Fersens häktande 1789.[3]

Ja Svea må väl fälla tårar,
När Fersen uti bojor förs.
En sådan syn hvar redlig sårar,
Och menskligheten sucka hörs:
Farväl med frihet och all ära!
Det namnet blir ej dyrkadt mer,
Af borgarn[4] måste man sig lära.
Att muntert trycka frihet ner[5].

Under Gustaf den tredjes fortgående försök att minska folkets men öka sina egna politiska rättigheter, har frihetspartiet flerestädes åberopat följande rader ur det af konungen sjelf ordnade och älskade skådespelet *Gustaf Vasa.*

---

[1] Konungen hade hoppats, att sedan Fersen m. fl. blifvit aflägsnade, skulle ingen mer våga på riddarhuset tala för lag och frihet; men der uppstodo då nya och oförfärade talare.

[2] Gustafs medhjelpare på riddarhuset.

[3] *Kungl. Bibl.* Finnes ock i flere andra samlingar.

[4] Bland alla stånden voro borgarne de, som 1789 ifrigast hjelpte till vid enväldets införande.

[5] Denna vers samt en rojalistisk parodi af densamma, börjande med orden:

»Fru Svea fäller glädjetårar,
Då Fersen uti bojor förs» — — — — — — — — — — — —

finnas tryckta i *Ur en Saml. papper* 2.51.

»Vet, att det gifs en magt, som mera gälla plär
Än ödets lösa nåd och krigarns köpta här,
Som öfver mensklig krets den svages dygder höjer,
Som vapenlösa barn på hjeltar segra lär,
Och, som ju mer den trycks, dess större utbrott röjer;
Det kärleken till frihet är.»

Jemförelse mellan Kristi första apostlar och de nu 1789 varande författad på stället vid ett visst tillfälle.[1]

— — — — — — — — — — — — —

Trettio pengar Judas plundra'
Och genast hängde sig derpå.
Men dessa taga hvar etthundra
Och ändock fräcka bland oss gå;
Ja, supa, svära, ljuga, dundra
Långt mer än någon kunnat spå.

— — — — — — — — — — — — —

Skall än ett högmålsoffer blifva,
Och få de en gång hundra till,
Sig och sitt land de då förskrifva
Åt den, som dem betala vill.
Men store Gud och allmagts herre!
Som allting i din' händer har,
Hur länge skall allting bli värre,
Förr än du straffar uppenbar?

— — — — — — — — — — — — —

Nej, drif dem ur ditt helga tempel,
Och slå dem särskildt hvar och en!
Samt gif derpå ett godt exempel
Och rensa din församling ren.

---

[1] *Kungl. Bibl.* Hist. och Polit. poem m. m. och i andra samlingar. Skrifven förmodligen när preseståndet 1789 tillät statsutskottets göromål öfverflyttas på Hemliga Utskottet, eller beviljade säkerhetsakten eller den obegränsade beskattningstiden.

Epigram.[1]

Regenter dana sina tider.
Hvarenda växt, som jorden när,
En ögonskenlig stämpel bär
Utaf den kraft, klimatet sprider.
Hvart folk sin vissa brytning lider
Utaf regentens karakter.
Så under Gustaf Adolfs lagar
Sågs Oxenstjerna, Banér, Horn.
Och under tredje Gustafs dagar
Ses af Nordin och Lilljehorn.

Ode.[2]

Sjung slaf, regentens pris, som oket på dig lagt!
Gå att med lagrars mängd despotens spira kröna!
Förgyldt men lika tungt dig oket skall belöna,
Och med en vissnad själ du tråna skall i magt.

Dig frihet, lifvet af min anda,
Dig helgas denna sång, då allt dig öfvergaf.
Jag skall mitt klagorop med deras tårar blanda,
Som kämpat för din helgd och gråta på din graf.

Förgäfves krigets hjeltar lysa
Med lagrar färgade i blod,
Om, håpen blott vid deras mod,
Man får för deras hjertan rysa,
Men trotsa bojor, trotsa död,
När fosterlandet är i nöd;

---

[1] *Kungl. Bibl.* Hist. och polit. poemer m. m. Finnes ock i andra samlingar.
[2] Finnes i flere samlingar. Skrifvet efter säkerhetsaktens antagande.

Då folket yrt och blindt ej mer för träldom fasar,
Men kämpa mot den ström, som till förderfvet rasar.[1]
Så gör den dygd, som efter rikens fall
I minnets bok dem öfverlefva skall.

Du Adams barn, ditt lif likt bäckens bölja flyter
I evighetens stora haf;
Är det ej tid från vaggan till din graf,
Att du med dygdens mod förgängligheten bryter?
Var lastbar och var grym, — du djurets like är,
Som vildt i öknen går och rof och mord begär.
Var dygdig utan mod, — du plantans ära vinner,
Som växer, blomstrar, dör, förtorkas och försvinner.
Men om du visar prof på hög och ädel själ,
Om du dig offrar opp för fosterlandets väl;
Du då de strålars kraft af Gudaväsen röjer,
Som i naturens krets dig till dess förste höjer.

— O hjeltar![2] det är Er, jag prisar med min sång,
Som under smyckadt ok ej velat hjessan böja.
I, som till trots af nedrighet och tvång
En stolt men fåfäng röst för frihet velat höja.
Ack ärofulla färd! man er till fängslan för
Med vakt utaf det folk, för hvilkets frid I kämpat.
Hvi har man deras rop vid eder åsyn dämpat,
Hvars otacksamma hat er ära större gör?
Men Fersen, vid din syn har sjelfva ilskan tystnat,
Rörd af den värdighet, ditt hela väsen bär,
Han har till jorden sett och stum och häpen lyssnat
Med bäfvan för den röst, som lastens fasa är.
Nej, Rom, man icke mer för dina hjeltar häpnar, —
Se här är den triumf, som segrar öfvergår!
Mot våld och blindhets nit, som hopens yra väpnar,
Du endast, ädla folk,[3] för lag och frihet står:
Du talar sannings röst, beredd att döden lida
Till glädje för den hop, som gått att störta sig,

---

[1] De ledamöter af riddarhuset, som sökte försvara friheten, ofrälse stånden hjelpte konungen införa envåldet.

[2] De fängslade ledamöterna af riddarhuset.

[3] Frihetens och lagens försvarare på riddarhuset.

Som hemvist öfvergett att bojor åt sig smida
Blott med en enda tröst att först få krossa Dig.

En dag, när Manhems folk i neslig vanmagt trälar,
När af tyrannens magt beror dess lif och död,
När, vandt vid okets tyngd i låghet och i nöd,
Det svultna kroppar drar, som hysa tryckta själar.
Då skall uppå den mur,[1] som nu ert fängsel gör,
En usling sista blicken kasta
Och dyrka edra namn och fädrens yra lasta,
Fri blott den stund, han känner att han dör.

Vid samma murars syn en dag kanhända vaknar
En hämndehand för er och Sveriges frihets rätt,
Och, då ett osällt folk med ångrens qval Er saknar,
Förgäfves sökas skall er anda hos er ätt.

Jemförelse mellan Sveriges tre Gustaver.[2]

Den förste Gustaf har åt Sverige sällhet gifvit;
Den andre har dess glans till högsta höjden drifvit;
Den tredje har ett fritt folk under oket lagt
Och träldom redan snart till högsta spetsen bragt.

———

Den förste infört har hos oss ren gudalära;
Den andres död skall om hans nit fullt vittne bära;
Den tredje har försökt från kojan upp till tron
Med mened göra slut på all slags religion.

———

Den förste städs böd till att skydda dygd och seder;
Den andres hela lif bestod i mod och heder;
Den tredje, skygg och lömsk, till lyckan tillflykt tar
Och sitt beröm och lof af smickrarns tunga tar.

———

[1] Fredrikshof.

[2] Finnes på *Kungl. Bibl.* och i flere samlingar. Stycket är tryckt (Ur en Saml. papper 2.30). Fr. Bajer (Nordens polit. Digtning sid. 7) säger det vara skrifvet som svar på Gustafs tal till rikets ständer 1786.

Den förste ville att hvar bonde rik skull' vara;
Den andre, fast i krig, förstod svenskt blod att spara;
Den tredje landets merg förtär i öfverflöd
Och suger folkets blod, som suckar uti nöd.

Den förste kunglig magt med tarflighet förenat;
Den andre, stor och stolt, sig allt slags prål förmenat;
Den tredjes lappri gör ett ohördt slöseri,
Som oftast blandas med ett skamlöst gnideri.[1]

Den förste sökte att i tjenst få mogna männer;
Den andre stora män städs haft till råd och vänner;
Den tredje utaf barn sitt stöd och glädje tar
Och allt, hvad moget är, alldeles ej fördrar.

Den förste i sitt land som en husfader vankar;
Den andre utomlands var stor i strid och tankar;
Den tredje i sitt land bondmärrar kör ihjel
Och reser ut till tröst för en beängslad själ.

Den förstes hjeltedygd i Sverige aldrig glömmes;
Den andre ganska stor af hela verlden dömmes;
Den tredje också lyst för folket uti tal
Men har sitt rätta ljus på en teatersal.

Den förste fick i fred en långlig lefnad njuta;
Den andre allt för snart sitt hjelteblod månd' gjuta.
Den tredje allt sitt folk till tok och dårar gör;
Hvad under om han sjelf till slut på dårhus dör.

Epigram.[2]

Uti våra svenska länder
Med Gustaverna det händer,
Som det går med klöfverfrö:
Tredje skörd ger sämsta hö.

---

[1] Jemf. det romerska epigrammet:» Il conte d'Haga — tutto vede poco intende — e nulla paga.» *Svenska hofvets och aristokratiens lif.* IV.86.

[2] Finnes flerestädes.

Klagogråt vid Hästeskos aflifvande i Stockholm 1790.[1]

Skriften berömmer och beklagar Hästesko och slutar med följande ord:

O konung! ännu är tid att vinna ditt folks hjertan. Lemna dem åter deras röfvade frihet och uppoffra dina öfriga dagar att återuppbygga, hvad du hitintills nedrifvit. Gör det, så skall du snart finna, huru den bedröfvade enkan, det faderlösa barnet, den sörjande fadern, den utmattade undersåten, — ja alla! glömma sina olyckor och oförrätter. Deras förbannelser skola då förvandlas i välsignelser, och deras suckar i glädjerörelser. Då först får din själ sitt rätta lugn. Jorden blifver en himmel, och dig förestår en Gudalycksalighet i odödlighetens famn.

Men om du — — — jag ryser —. Hvad större olycka än att vara en sådan konung?

På samma papper står: Denna skrift har blifvit funnen af konungen sjelf i hans rum på Haga. Men den förhärdade fantasten var så blindt fördjupad i sitt despotiska filourfälde, att han icke förmådde se, hvad som hotade honom, förr än han fick känna dess verkan.

Som tacksamt minne för den tillgifvenhet, Stockholms borgerskap 1788—1790 visat Gustaf den tredje, beslöt denne låta på slottsbacken uppresa den der nu befintliga obelisken. Såsom förslag till inskription öfver detta minnesmärke skrefvos följande verser:[2]

Till Stockholms borgerskapets ära
Och minnet af en feg nation
Samt evig blygd för dårhushjon
Ses jorden denna tyngden bära.
Den höljer Sveriges frihetsgraf.
Gråt *Borgesman*, som så bedrifvit,
Att all slags frihet dödad blifvit!

---

[1] Finnes jemte tillägget i *Kungl. Bibl.* Höppeners Samlingar. Band V N:o 7.

[2] Finnas på *Kungl. Bibl.* och flerestädes, också i en åt utgifvaren skänkt samling.

Blygs *Prest*, som med lejd herdestaf
Och näfven under fårakläder
Ditt samvet lika lätt som väder
För penningar och låghet sålt. —
Klå örat *Bonde*, som i yra
Afundat ärligt folk att styra,
Och sjelf din ofärd ilsken vålt.
Du *Egoist*, din tids vanheder,
Som endast egen vinst har sökt,
Säg, är din sällhet nu förökt,
När allt till snar förstöring leder?

Till prydnad uppå denna stod
Skall mened tryckt och skrifven hängas,
Till den skall tiggarhopen trängas;
Vid den skall gjutas menskoblod.
Bredvid skall dårskap fanan resa,
Och ångern skära murken tand,
Och folket, nedtryckt uti band,
För menskoslägtet bli en nesa.

I kungliga Biblioteket[1] och på åtskilliga ställen fin[...] ett annat projekt till inskription på samma obelisk, h[...] anmärkas att

Till evärdelig åminnelse
Utaf Stockholms borgerskaps trumslag på detta rum, [...] säkerhetsakten upplästes;
Utaf deras nit att förrätta vakthållningen;
Utaf deras glada biträde vid riddarhus-ledamöternas fän[g]lande;
Utaf deras rusiga och yrande begär för krigets fortsättand[e];
Utaf deras mångfaldiga hurrande, till och med den [...] April 1789;
Utaf deras afund och hat till deras och det allmännas rät[...] vänner, adeln och arméen;
Utaf deras ojemförliga blindhet;
Utaf deras lika stora som felslagna hopp och luftslott;
Är denna massa upprest

[1] Witterhet Sv. Sam. Hist. och polit. poemer rimmade paskill[...] m. m.

Uppå svenskmanna frihets och säkerhets sista ruiner.
Du förbigående, eho du äst!
Beundra uppresandet af detta till evigheten
ämnade paskill
öfver svenska folket i allmänhet
och
Stockholms borgerskap i synnerhet?
Vredgas icke öfver dårarna
Utan beklaga dem o. s. v.

Den opartiske granskaren såg och ser, att Stockholms borgerskap leddes till någon del af gammalt hat till adliga privilegier men i hufvudsaken af berömvärd kärlek till fäderneslandet och af grundad ovilja öfver armébefälets uppförande. Men dessa känslor blefvo af konungen och Liljensparre uppjagade till en orättvisa och till en öfverdrift, som ånade sig till understödjande af dåtidens envåldsplaner och erför alstrade hos motsidan en lika orättvis förbittring.[1]

[1] För att fatta den ömsesidiga hätskhet, som i några bland dessa krifter uttalas, måste man påminna sig föregående tilldragelser. Man ınke sig krigsbefälets i Finland öfverraskning, bestörtning och vrede id underrättelsen om det olagliga och bedrägliga sätt, hvarpå konunen låtit börja kriget, samt om de otillräckliga och bristfälliga anstalterna för dess förande. Dessa känslor ökades alltmer, ju klarare nan insåg fäderneslandets fara, genom villervallan vid krigsförbeedelserna, genom flottans instängning af den ryska samt genom ärens planlösa anförande och blottstälda belägenhet, det senare n följd såväl af penningebristen som af det hemlighetsfulla sätt, ıvarpå krigsrustningarna måste bedrifvas, för att konungen skulle någon mån kunna gifva sig sken af att vara ej anfallande utan anllen. (Se sid. 35 noten). Befälet, liksom konungen sjelf, voro bragta il förtviflan. (Se sid. 37 noten). Följde så arméens, måhända af konunen sjelf ingifna, (Se sid. 49, 115 noterna), fredsmäkling, hvilken af ıska sjelfständighetspartiet missbrukades till landsförrädiska stämpıngar med Ryssland, samt befälets olycksdigra och obetänkta afskedsıgande och slutligen dess öfverilade och oförsigtiga uppträdande mot onungen och dess försök att anställa myteri för att derigenom framringa riksdag och möjligen statshvälfning. När sedermera konungen enom kringspridda smädeskrifter, i hvilka befälet i allmänhet anlagades ej blott för feghet och egennytta utan ock för stämplingar ied Ryssland; — när konungen härigenom lyckades inför allmänheten välfva skulden för krigets olyckor från sig och på armébefälet, och etta, genom tryckttvång urståndsatt att försvara sig, blef föremål för ına landsmäns förakt, hån och hat: — då föddes hos alla dem, som ısågo rätta förhållandet, och som derjemte egde känsla för sanning

I följd af minnena från riksdagen 1789, af Gustafs pla-
ner 1790 att blifva konung i Polen, och 1791 att deltaga i
kriget mot franska republiken och tillika af uppträdena vi
1792 års riksdag ökades missnöjet mer och mer och lika
mängden och bitterheten af de mot konungen rigtade smäde-
skrifterna. Äfven vid hans död syntes dylika af så förfär-
ligt innehåll, att vi ej vilja återgifva dem. En enda m
dock anföras såsom ett kort men talande prof på dåvarand
sinnesstämning hos ej få personer. Efter Anckarströms af-
rättning blef hans hand uppspikad på kåken. En morgo
fanns enligt sägen öfver densamma fästadt ett papper me
följande påskrift:

»*Välsignad vare denna hand,*
Som frälsat hafver Svea land.»

Hos många bibehöllo sig dessa tänkesätt ganska läng
Som gengäld för nyss nämnda af konungen resta obelisk, l
Stockholms borgerskap resa den af Sergel gjutna bildsto
af Gustaf den tredje. När denna år 1808 aftäcktes, up
stämde J. O. Vallin sitt bekanta äreqväde. Men just

---

och heder, en bitterhet, som stegrades till hat genom våldet, lis
och olagligheterna vid 1789 års riksdag. Dessa känslor gåfvo sig l
dels genom spänningen inom konungens familj, dels genom ad
afskedstagande från hofvet och hären, dels genom smygskrifter,
nande de här ofvan anförda.

Å andra sidan är ofrälseståndens förbittring äfven natur
Förespeglande sig vid krigets utbrott seger och landvinningar, o
okunniga om sättet för dess uppkomst, om finansernas förtvifla
ställning och om härens bristfälliga utrustning och planlösa anföran
trodde de fullt och fast på dem, som försäkrade, att krigets olyck
härflöto från befälets feghet, motvillighet, och dess i alla hänseend
klandervärda afskedstagande. De voro öfvertygade, om att adel
gemen och krigsbefälet i synnerhet verkligen förehaft landsförrä
ska stämplingar. Allt detta jemte arméens djerfhet och uppstud
het mot konungen skulle naturligtvis förefalla dem såsom höjden
feghet, förmätenhet, dårskap och upproriskhet. Konungens lysan
och kraftfulla uppträdande vid danska infallet, hans älskvärda o
intagande sätt att vara, hans snillrika vädjan till folkets fosterlandsk
lek, den han sjelf entusiastiskt delade, hans färgläggning af krigsbefäl
uppförande, hans sluga uppeggande af ståndsafunden och ståndsegen
nyttan; — allt bidrog att till högsta grad stegra förbittringen mot ad
och beundran för konungen. Så alstrades rörande Gustaf den tred
å ena sidan en förgudnings- och å andra sidan en smädelitteratur,
som endast kan förklaras genom konungens egen personlighet och
af densamma föranledda tilldragelserna.

samma tid höll Sverige på att genom det af Gustaf den tredje påtrugade enväldets förvillelser störtas i det djupaste elände. Någon af det gamla mot Gustaf fiendtliga partiet har måhända just då skrifvit följande vers, som hvarken har titel eller dato:[1]

»Då fria folkslag rifva neder,
Hvad despotismens slafvar rest,
Då är för oss en ringa heder
Att hafva rest åt denne best
En ärestod, som aldrig han
Utaf sitt folk förtjena borde;
Man i dess ställe hellre borde
Föreviga dess baneman.»

Ofvan meddelade prof på den tidens partiskrifter, så väl från den ena som andra sidans, äro högt talande bevis på den förfärliga sinnesstämning, som rådde i landet, och på den olycksbådande inbördes förbittringen. Att med sanning, oveld och klarhet teckna dessa uppträden, deras förberedande orsaker, det rätta och det orätta i båda partiernas åsigter, afsigter samt använda medel torde vara en bland de svåraste uppgifter, som kan någon häfdatecknare föreläggas.

Uppgifter om Gustaf den tredjes sista lefnadsår och död.

Gustaf den tredjes anfallsplan mot Norge 1791.

År 1854 den 8 Nov. berättade general-postdirektören baron Hugo Adolf Hamilton följande, som han hört af sin far, hvilken varit kammarherre hos Gustaf den tredje.

Jemte eller bakom sin plan att uppträda i spetsen för

[1] *Kungl. Bibl.* Vitterhet. Sv. Saml. Historiska och politiska poemer, rimmade paskill m. m. (Bundt Gustaf III).

koalitionen mot franska republiken dolde Gustaf 1791 och 1792 en annan, som kanske var hans verkliga, den nämligen att under svepskäl af franska expeditionen samla penningar och troppar och sedan med dem hastigt och oförmodadt bort-taga Norge. Hamilton såg under den tiden på konungens bord en mängd kartor och skriftliga uppsatser rörande Norge, hvilka läto honom ana en sådan afsigt. En dag sade konungen: »*tror du icke, det skall blifva en ganska rolig kampanj som vi skola företaga mot Frankrike?*» Hamilton svarade: »*jag tror att fälttåget snarare kommer att gälla Norge.*» Konungen, häftigt skrämd, sprang upp och fattade Hamilton i kragen sägande: »*karl! tig med hvad du sett, och hvad du tror, och kom ihog, att jag i allvarliga ting icke är att skämta med.*[1]»

Kungliga Biblioteket[2] innehåller ett projekt till en »fri republik» år 1791, hvilket tros uppgjordt af Pechlin, Jak. v. Engeström, Ture Bjelke och Nordvall; dessa herrar kallades derför Constitutionister.

Riksdagen i Gefle 1792.

En traktörska i Stockholm, för sin rikedom kallad *Silfverfrun*,[3] fick tillsägelse att resa till Gefle och der på konungens bekostnad hålla öppen klubb för hans vänner. Hon egde dertill requirera, hvad hon ville, af kronobetjeningen, men ingenting fick felas. Om morgnarna lät Gustaf efterfråga, hvilka och huru många qvällen förut varit på klubben, samt hvad de gjort och sagt. Han kom till och med sjelf en och annan gång dit om morgnarna inkognito och talade med Silfverfrun. Då hon berättade, att de spelat, druckit och prisat konungen, och visade det ännu osopade golfvet

---

[1] Se *Adlerbeth* 2.105,172. *Schinkel Bergmans* »*Minnen*» etc. 2.166,182.

[2] Höppeners Saml. Band V N:o 16.

[3] Se *Schröderheims Anteckningar* sid. 127.

höljdt med kort och spilda dryckesvaror, blef han glad och uppmanade henne att fortfarande uppmuntra gästerna till dryckjom och ingenting spara.[1]

(Gängse sägen).

Efter Gefle riksdag lefde Armfelt som en furste.[2]

Gustaf fruktade, att uppror skulle utbrista under riksdagen. Staden var derför omgifven med vakt, och ingen riksdagsman fick utan tillåtelse fara fram eller åter.[3]

(Sagesman: G. af Uhr efter Darelli.)

Om Gustaf den tredjes mördare

sades, att de stodo i förbindelse med Jakobinerna. Baron Staël v. Holstein reste hit i tanke, att konungen vore skjuten. Ankommen till Södermanland fick han veta motsatsen och gömde sig på en gård 5 till 6 dagar, tills mordet skett. Till Holland, (?) der Gyllensköld då var envojé,[4] kom med flyktande grefvinnor från Paris i Januari 1792 ryktet om Gustaf den tredjes död. Gyllenskölds rapport härom kom under Gefle riksdag, der Nordin då gjorde ståthållaretjenst. Konungen hade förut alltid gått ensam i brun rock, och vid publika (då dagligen) spisningen bars maten genom folkhopar i trapporna. Skrämd af Gyllenskölds rapport, började han nyttja vakt och lät alltid lägga lock på faten, då de uppburos.

(Sagesman: K. J. af Nordin.)

K. F. af Pechlin var liten, på ålderdomen tjock, fet, något krokig. Ansigtet rundt, fylligt, ögonen lifliga, blinkande tätt. Under hela ransakningen om Gustafs mord satt han

---

[1] Se *Adlerbeths Historiska Anteckningar* **2.**93. Om Gefle riksdag se vidare *Ur svenska hofvets och aristokratiens lif.* Del IV, V.

[2] Se *Adlerbeth* **2.**94. *Schröderheims Anteckningar* sid. 125.

[3] *Adlerbeth* **2.**93.

[4] Anrep säger Gyllensköld varit legationssekreterare i Portugal 1792.

jemte de andra anklagade på Kungshuset, hvilket, jemte Riddarholmen, var besatt som en fästning. Hos Pechlin voro ständigt inne på en gång tre officerare af olika regementen, flottan, gardet, borgerskapet, jemte en soldat, alla med skarpladdade gevär. Hvar vakt räckte 24 timmar; man fick ej sofva, ej tala högt, hvarken med Pechlin eller med hvarandra. Pechlin låg mest och rökte; fyra gula vaxljus brunno dygnet om. Officerarne roade sig med att af vaxet bilda alla slags djur, slutligen spindlar. Ur sina hårpiskor utdrogo de strån, af hvilka spindelväfvar hopsattes; vaxspindlar ditsattes, så att hela gallerfönstret var dermed beklädt, hvaråt Pechlin log godt. Officerarne fingo blott en i sender gå bort en timma om middagen, $^1/_2$ om qvällen för att äta. Dörren var stängd med lås, regel, fällbom och slagbom. Utanför två soldater med skarpladdade gevär. Under fjorton dagar hade officerarne order att ej låta Pechlin sofva för att tvinga honom bekänna, men han log åt dem och vakade.

(Sagesman: Öfverste löjtnant v. Schewen, som då stod på vakt hos Pechlin).

Lilljehorns varningsbref till konung Gustaf III den 16 Mars 1792.[1]

Detta bref, som lemnades konungen kort före hans mord, var, enligt rättegångshandlingarne, skrifvet på fransyska och med blyerts. I samma handlingar har man likväl icke låtit detsamma aftryckas; naturligtvis har man ej velat meddela allmänheten dess många för Gustaf ofördelaktiga anmärkningar. Men flere ur detsamma gjorda utdrag visa, att innehållet varit ungefär detsamma, som ofvanstående öfversättning uppgifver.

Sir!

Värdes i nåder tillåta, att en eder okänd, hvars penna styres af samvetets röst, vågar taga sig den friheten att med all uppriktighet underrätta eder, det så väl i landsorterna som här i staden finnes folk, som ej mot eder andas

---

[1] *Kungl. biblioteket.* Höppeners samlingar. Band V N:o 29. Finnes tryckt på franska, se *(Ur en Saml. papper* 2.63.*)*

annat än hat och hämnd till den höjd, att de vilja, på hvad sätt som hälst, genom mord förkorta ert lefnadslopp.

Man har varit förtviflad öfver att se förra maskeraden uppskjuten. Men man har med största förnöjelse sett den annonseras till i dag. Skälmar, säger man, tycka icke om lyktor; och det gifves ingenting så gynnande för lönnmord som natten och förklädningen. Jag vågar fördenskull för allt, hvad heligt är, bönfalla hos eder, det ni täckes uppskjuta denna fördömda bal till en tid mera öfverensstämmande med eder egen varande och kommande fördel, samt till några förtviflades bästa, utur hvilkas hand den gode Guden utan tvifvel lärer med eftertankens tillhjelp rycka dolken. Jag har äran försäkra er, så sant mig Gud hjelpe, den jag tager till vittne om ändamålet och renheten af mina afsigter, att den underrättelse, jag gifver eder, kommer från en man, som är ingenting mindre än smickrare, som ej är i behof af något, och: som alldeles icke gillat de *afsteg, ni tagit så väl i krigs- och i ministeriella vägen, som i synnerhet i sedoläran.* Denna bekännelse, som jag gör eder med största uppriktighet, bör förekomma er så mycket mindre misstänkt, som jag vågar försäkra er, att jag, närvarande vid riksdagen i Gefle, ej ett ögonblick tagit i betänkande att draga värjan för att med yttersta häftighet strida mot edra köpta *troppar*, i fall de på eder befallning hade brukat uppenbart våld, *hvartill det en gång var liknelse.*

Värdes nu anmärka skilnaden mellan en förnuftig och en förtviflad mans uppförande. Den ene gör uppriktiga önskningar för det allmänna bästa och åstundar ingenting högre, än att bruka alla med religion och rättrådighet öfverensstämmande medel, som kunna dertill bidraga. Den andre tror hvarje utväg loflig att komma till sitt ändamål.

Ehuru det är ganska svårt, om ej alldeles omöjligt *att i längden förekomma alla de olyckor, som samlas omkring eder*, så framt ni ej bemödar *eder* att rätt uppriktigt försona eder med den kloka delen af nationen, medelst helt annat uppförande än det, ni hittills visat; har jag likväl trott mig skyldig upptäcka denna bedröfliga hemlighet, den jag af en händelse fått veta för ett par timmar sedan. Var åtminstone öfvertygad, att det ej är en öfverflödig eller barnslig

räddhåga, som ingifvit mig att taga denna utväg, utan tvärtom en olycklig visshet, enligt hvad man sagt mig, om sakens verklighet.

Tag eder till vara, jag besvär eder, för parken vid Haga, såsom varande, enligt hvad man sagt mig, beqvämare än något annat ställe för försåtligt anfall. Med få ord; ni kan ej nog fördubbla er vaksamhet.

Jag upphör aldrig att bedja för eder välgång o. s. v.

Aftonen d. 16 mars 1792 sände Gustaf III baron Karl Didrik Hamilton att öfvertala hertig Karls gemål och prinsessan Sofia Albertina att gå på qvällens maskerad; ty sade konungen, detta folknöje håller på att slappas. Hamilton fann båda furstinnorna hos hertigen och efter något prut lofvade begge att gå till maskeraden. Men då hemkom hertigen, hvilken utan uppgifvet skäl strängt förbjöd hertiginnan fara, hvarföre äfven Sofia Albertina uteblef.

(Berättadt 1847 på Säby af baron K. D. Hamilton).

Den 16 Sept. 1880 meddelade bruksegaren Karl Hammarhielm nedanstående uppgift.

Vid ungefär 10 till 11 års ålder hörde han af sin slägting Feodor Aminoff följande berättelse:

När den 16 Mars 1792 Gustaf den tredje blifvit skjuten, blef Aminoff, som då tjenstgjorde vid hofvet, genast skickad till hertig Karl med underrättelse härom. Aminoff fann då hertigen liggande på en soffa och i uniform.

I Adlerbeths anteckningar[1] anföres en Wallqvists uppgift, att hertig Karl var uppe och klädd hela natten, då mordet begicks.

1862 i Augusti berättade baron Essen på Kafvelås att hans slägtinge exc. H. H. v. Essen och grefve Ribbing friade till fröken de Geer. Hon valde Essen; Ribbing trodde, att det skedde på Gustaf den tredjes inrådan, förbittrades

[1] 2.159 noten.

och ingick i mordkomplotten.[1] — — När på maskeraden alla demaskerades, var Ribbing den, på hvilken Essens blick först föll.

Då utgifvaren 1854 omtalade i Paris för exc. G. Löwenhjelm Gyllenkrooks berättelse, att Ribbing aflossat mordskottet, hvilket Löwenhjelm förut ej hört, berättade han, att han känt Ribbing som en högdragen, hård man. Enligt från polisen i Paris sedermera skaffade underrättelser, samt enligt G. Löwenhjelms minne, lefde Ribbing i Paris dyster, ensam, sluten, sof oroligt, drömde om spöken och hufvudlösa personer, låg alltid ensam, fanns ofta om morgonen på golfvet stel, halft sanslös, och ville ej mottaga presterlig tröst.

Hvarje person med någon kännedom af Karl 13:des karakter inser, att denne furste icke hade ringaste medvetande om mordplanen mot Gustaf III. Hertigen låg verkligen afklädd samma natt, hvarom (Reutersköld?) och Mörner kunna och böra upplysa. Hertigens sorg vid den sårade broderns sida var så djup, att den ej kunde vara låtsad.

(Exc. G. Löwenhjelms berättelse 1854).

På tillfrågan af utgifvaren har H. Exc. Rosenblad upplyst, att han redan då hörde ofvannämnda rykte, men att han genom flere efterfrågningar blef öfvertygad om dess grundlöshet, och att hertigen vid olycksbudets ankomst låg afklädd i sin säng.

G. Löwenhjelms minnen af Gustaf III.[2]

Hösten 1779 på Drottningholm hade konungen tillåtit min mor (vakthafvande statsfru) att framställa sina båda söner, — och efter en middag på Kina infördes vi. — Me-

[1] Se *Fersens skrifter* 7.10,11.

[2] Afskrift tagen 1854 efter en handskrift, som hans excellens G. Löwenhjelm lånat utgifvaren.

dan vi sedan lekte, föll min bror och skrek. — Kungen tog oss på sina knän och frågade mig: — »Hvad ären I?» »Jag är förare vid gardet; och Karl fanjunkare vid lätta dragonerna» (nu gardet till häst). Kungen frågade den sednare: »Hvad vill du bli?» — »Ryttmästare». — »Nog mycket; — men när du lärt rida, blir du kornett, och din bror fänrik». Så bestämdes bådas banor!

Bröderna sändes 1781 till universitetet i Strassburg och återhemtades 1787, och förestäldes konungen om hösten vid Drottningholm.

Julafton gjorde jag min första dragonvakt och red bakom konungens vagn till Haga.[1]

1788 den 28 januari gjorde jag på Haga min sista underofficers vakt[2] och blef inkallad i kiosken (på gamla Haga), der Karlsdagen firades. I ett dervid uppfördt, af konungen anordnadt tillfällighetsstycke, antyddes kriget genom anspelningar på hertig Karls kall som storamiral.

I juni gingo vi med kungen till Finland, der vi förblefvo politiskt obesmittade.

Sent på hösten återbeordrades vi och förlades på Drottningholm, derifrån vi dagligen bestredo slottsvakten i Stockholm.

1789 den 17 februari var jag vakthafvande och posterad på slottsbacken, medan konungen från rikssalen utvisade adeln.

Den 20 februari tjenstgjorde jag som regements-adjutant vid häktningarna.[3]

Den 27 april var jag vakthafvande vid slottet och eskorterade kungen till riddarhuset. Hans enda medfölje

---

[1] Med undantag af sällsporda inkognitofärder eskorterades alltid konungen af vakt-officeraren och 8 man, af hvilka 2 framför och 6 efter vagnen. Stundom eskorterade drabanterna. Konungen for alltid i sträck galopp, mindre än 20 minuter mellan Stockholms och Drottningholms slott.

[2] Gradpasseringen aflopp på den tiden med 3 soldatvakter, 3 som korporal och 3 som underofficer. Examen fordrades icke.

[3] Salig Jakob De la Gardie sade mig ofta, att fältmarskalken Axel Fersen i en på hemlig väg befordrad, icke tecknad biljett, tillstyrkt konungen dessa häktanden och främst sitt eget såsom »enda medlet mot den nu sanslös blifne oppositionen, den han, dess öfverhufvud, ej längre förmådde hejda».

'ar öfverhofstallmästaren grefve Adolf Lewenhaupt, som åkte ıed honom i den tvåsitsiga vagnen.

Stigande ur vagnen, befalde konungen mig: »Rid upp ill din vakt och afbida ordres!» Jag svarade: »Eders Majetät! låt mig bli här och till hands». — »Lyd!» Han ville isa trygghet.

Ridande åter till vakten, och sednare beordrad att afämta kungen, måste jag fuktla mig fram genom den täta ›lkmassan, som, i sin förbittring öfver afskedstageri och pposition under brinnande krig, skälde på mig.

Intagande landtmarskalks-stolen åberopade kungen sina förfäders sköld», — Vasavapnet bakom stolen.

Kungen understöddes blott af subskribenterna, så kalldes de, som intygat de grofva, mot landtmarskalken in leno begångna förolämpningar, hvilka föranledde utvisninen från rikssalen den 17 februari. Partiilskan bildade denna enämning *Subscribent* till ett skymford. Men häfdvunnet är tt underskrifterna intygade sanning.

Konungens belägenhet var svår, då Klas Lewenhaupt ppstod och begärde »de häktade ståndsbrödernas frigifvande». ›ungen biföll, och deraf bereddes en lenare sinnesstämning, en kungen begagnade till skickligt slut på sitt vågade præidium.

Jag var redan eftersänd, och nu eskorterade jag kungen ipp till slottet.

Medan jag i vakten bidade, kommo oppositionens män ch sporde, huru jag i fall af våldsuppträden skulle förfara. – Mitt svar blef: »Jag är gardesofficer och hugger in», och deras närvaro lät jag ladda pistolerna. — Hela min slägt 'ar i oppositionen; jag förblef orubblig rojalist.

Till dagens (oppositionen smakliga) anekdoter hörer, att å massorna på torget en gång hurrade, medan kungen sig ttrade — tillropades dem af Rosenstein (amiralens broder): tigen canailler! han talar sjelf».

I Finland hade vi inga afskedstagare, men efter häktıingarna den 20 Februari afträdde baron Cederhjelm, preniermajor; grefve Gustaf Sparre, secundmajor; grefve Klas ʟewenhaupt, och grefve Jakob de la Gardie, kaptener; grefve Gustaf Stenbock, löjtnant; hvarvid jag med ens blef örsta kaptenen. — Jag var redan första löjtnanten, ty —

likmätigt den tidens praxis — hade jag räknat tur alltsedan år 1779, då jag, 8 år gammal, blef kornett.[1]

Efter riksdagen återvände vi till Finland; deltogo i kriget ända till freden, återkommo till Stockholm på hösten 1790, och blefvo åter förlagda på Drottningholm.

Hofvet hade derstädes sin vanliga vistelse under sommaren; och vi hade dagligt tillträde vid dess soiréer.

När hofvet den 1 dec. inflyttade, emottog jag qvartalvakten hos konungen.

Innan regementet kasernerades i Stockholm, hade vi nära konungen en kommendering, som bestod af en kapten, 2 subalternofficerare, 4 underofficerare och 50 dragoner, och som bestridde vakten vid slottet och på Haga.

Kaptens vakt var trimestriel, och hans tjenstgöring den, som drabanternas kapten-löjtnant hade före obehaget med Henrik Sparre,[2] (hvilket andra må berätta).

I följd deraf var jag i slottet befald dagligen till middag och afton, och alltid med konungen på Haga, der han hvarje vecka vistades från torsdags afton till måndags morgon, och honom derstädes alltid följaktig vid utgäenden, utfarter och teaterbesök.

Ofta uppdrog konungen mig att föreläsa honom våra diplomaters depescher. I följd af min utländska uppfostran var jag honom ett lefvande lexikon i smått.

Anekdoten i slutet af 3:dje häftet af Geijers »Gustavianska Papper» (mitt yttrande om kungens dram *Siri Brahe*) är bokstafligen sann.[3]

---

[1] Se sid. 27.

[2] Se sid 101, 102.

[3] En januariafton hade jag följt konungen till dramatiska teatern (då i det så kallade gamla Bollhuset på Slottsbacken). Siri Brahe — notoriskt af konungen författad — uppfördes, och derefter var på Haga souper littéraire. (R. R. Oxenstjerna, Zibeth m. fl.) Dramat berömdes, och jag instämde; — men då confabulationen afhandlades, anmärkte jag den noga likheten med La Curieuse (Théâtre d'Education de Madame de Genlis). Enär detta tycktes antasta styckets ursprunglighet, haglade mig gensägelser och vinkar att tiga. Man smärtades af min sannolika skada, af min djerfhet. (Ännu hade jag ingen stått i vägen). Men angelägnast var mig min litterära sannfärdighet, — och jag framhärdade; och gästernas förlägenhet hade nått sin höjd, då konungen med ett af sina hulda skratt utbrast: — »Jag beder mina herrar, låten gossen hållas i sin ålders frimodighet; det ger sig nog, när han fått vara någon tid med oss.»

Min kamrat, kapten grefve Taube, aflöste mig för att följa konungen till Gefle riksdag. Jag klagade, och konungen svarade: »Du skulle nödgas misshaga de dina, som alla äro emot mig. Taube har i den vägen intet att förlora» (han var subscribent); »när jag återkommer, återfår du vakten;» — och så skedde.

En stund före kungens afresa tillönskade jag honom »lyckosam riksdag.“ — »Ja, nu talar du snällt, men efter slaget vid Wiborg?» — Nu mindes jag, att i ångesten öfver min bror, som sades vara omkommen, hade jag olåtits; och jag stod ganska bestört, då kungen sade mildt leende: — »Glöm det, så gör jag.»

Den 1 mars skulle min kamrat grefve Meyerfelt aflösa mig; men han insjuknade, och jag förblef vakthafvande.

Kungen anförtrodde mig sin afsigt att i koalitions-ärenden fara till London på våren och att medtaga mig på resan.

Allt hvad skrifvits om hemsk oro i Stockholm efter riksdagen är alldeles ogrundadt. Aldrig var Stockholm tryggare och gladare. Men, såsom alltsedan 1789 års riksdag, saknade konungen ännu de flesta af sina närmare hofumgängen af båda könen. —

Och nu till *nefasta dies*. —

Den 16 mars efter frukosten följde jag kungen till Nya Hagas då anlagda grunder. Jag frågade, när slottet kunde blifva färdigt. — »Om jag upplefver vanlig menniskoålder», svarade konungen »hinner jag bebo det några år.»

Sedan åkte jag med konungen till Brunnsviken, der han åskådade slädtrafvarnas kapplöpning.

Eftermiddagen följde jag konungen till franska spektaklet. — *Les folies amoureuses*, och n. m. aflidne Deland debuterade som Crispin.

Efter spektaklet souperade konungen på operahuset med förste hofstallmästaren baron Essen, förste kammarjunkrarne De Besche, Möllersvärd och Borgenstjerna, och löjtnanten baron Stjernblad vid mörnerska husarerna. — Essen satt konungen till höger och jag till venster.

Under måltiden frambar pagen Tigerstedt ett bref, som en hoflakej fått af en okänd. — Likmätigt med den tidens hofskick vände jag mig ifrån konungen, då han läste; men

föranledd af Tigerstedts mimik till mig, tittade jag och såg stora blyertsbokstäfver utan underskrift. — Det var Lilljehorns anonyma varning. Konungen stoppade den i jackfickan under skärpet.

Efter måltiden frågade jag konungen, om vi borde maskera oss. — »Nej!» svarade han, »skynda dig ned till din lilla skönhet!»

Han qvarhöll endast Essen, för hvilken han visade det anonyma brefvet, och som besvor honom att icke nedgå. — »Skola de få tro, att jag är rädd?» blef svaret. — Då bad Essen, att konungen ville låta oss omgifva sig, och påkläda under jackan ett harnesk. — Men allt fåfängt. —

Konungen påtog sig en trekantig hatt och en så kallad venetiansk silkesmantel — en slags slängkappa, som lemnade bröststjernorna fullt synliga, och en liten mask, som omgaf ögonen och endast betäckte näsan. — Han var så igenkännelig, som hade han varit omaskerad.

Först begaf konungen sig till sitt oxöga (till höger om åskådaren) och framstod $^{1}/_{4}$ timme som en tafla i sin ram, sägande omsider till Essen: »Nu hade ju varit tillfälle att skjuta, kom! gå vi ned, maskeraden synes ju glad och treflig.» — Medan han så visade sig, stodo de sammansvurne tätt framför logen och öfverlade om skjutningen.

Nu gick konungen arm i arm med Essen och till venster om honom,[1] inträdde genom den stora kungl. logen, följde långs logeraden till venster om åskådaren. — Finnande mig sittande under oxögat med den »lilla skönheten», sade han i förbigående till henne: »den vackra masken må vara den der kavaljeren huld; han hade nyss mycket brådt från mig till henne.»

Konungen hade hunnit nära midt på scenen, något högre än första kulissen, och försvunnit i en tät maskhop, då jag hörde skottet. — Under intryck, att en svärmare blifvit tänd af en sjelfsvåldig pojke eller af ficktjufvar, ilade jag för att tränga mig in i hopen för att hålla ordning, och fann konungen tätt omgifven af svarta dominon, hållande sin mask i handen och ännu arm i arm med Essen, som jag frågade, »hvad har händt?» — Med en kringforskande örnblick svarade han: »En bof har skjutit på konungen.» —

[1] Osanna berättelser, att han åtföljdes af preussiska ministern: — se dennes rapport i Schröderheims anteckningar pag. 185.

n sinnesskakning dervid förmå inga ord att uttrycka. g drog värjan, och tillbakadref de tätt inpå oss sig honde svarta dominos.

Konungen sade: »arrêtez le mais ne lui faites pas de l.» (Helt visst mindes han Henrik den III:s mördare, ques Clement, som genast nedgjordes, hvarvid anstiftarna blefvo okända.)

En drabant, som såg min åtgärd, drog äfven sin värja h röjde bakom konungen, så som jag gjort framför; så nu r rum ikring oss, så långt våra värjspetsar räckte.

Kapten Pollet vid psilanderhjelmska regementet — ovant lång och högljudd — ropade till vaktmästarne: »stäng rrarne!» och de lydde.

Konungen sade nu »je me sens faible; — conduisez moi ns mes appartements!» — Essen förde honom. — Min mrat, kapten grefve Taube, nyssnämnde drabant och jag ngåfvo honom. — Förnyadt mordförsök var sannolikt men eblef.

Sedan konungen blifvit lagd på divanen i det lilla kabittet åt strömmen till, befalde han mig nedgå i salongen r att se, huru der tillgick, och att på tillfrågan säga hom vara lindrigt sårad. — När jag nedkom, fortfor ännu ansmusiken, ty orkestern och många andra hade ingenting ärsnat.

Jag träffade min kamrat, löjtnant grefve Karl Gyldentolpe, och uppdrog honom att till operahuset buda vår ofannämnda kommendering af 50 man, som låg inqvarterad mkring Rännarebanan, der den hade stallen.

Ribbing, som gående med baron Kurck mötte mig, fråade om konungens tillstånd. Jag svarade enligt föreskrift; ch han utropade: — »Gud vare tack! måtte mördaren bli änd och gripen!»[1]

Sedan jag rapporterat till konungen, kom hans hofhirurg Hallman, mycket upprörd och andtruten. Konungen ade leende: »se hur min tjocka Hallman pustar», lät honom e såret och vredgades vid hans obestämda yttranden. — »Begrip!» sade han, »att en konung bör veta sin fara och att

[1] Ribbing dog i Paris. — Han var på de senare åren marterad af samvetsqval, som hvarje natt förorsakade honom rysliga drömmar och inbillade syner.

ni bör uttala er.» Hvarpå Hallman anförde omöjlighet i brist af sonderings-instrumenter. Andra läkare såg j icke nära konungen.

Ryska ambassadören grefve Stackelberg erhöll tillträ och utbrast: »Sir! malgré l'avis reçu! — exposer votre si précieuse à votre pays et à l'Europe.»[1] »Merci cher com svarade konungen, »mais quand un furieux voudra don sa vie pour celle d'un autre, il finira toujours par réussir.

Armfelt kom, och hans åtbörder voro förtviflans. — »V nu som alltid karl, min gode Armfelt», sade konungen; erfor ju sjelf, att sår botas.»

Hertig Karl kom alldeles upplöst i smärta och så kra lös, att han dignat, om tvänne pager icke stödt honom. Qväfd af tårar förmådde han endast framsnyfta. »Br Gösta! Bror Gösta!» Konungen ropade till oss: »han dån gif honom vatten!» — Hertigen hade blifvit underrättad Kasimir Reutersköld, då löjtnant vid enkedrottningens regemente och tillfälligtvis närvarande på maskeraden. — försvar åt den ädle furstens rykte använder jag icke ett o — Smädelsen har icke åverkat Sveriges rena sinnen, o fåfängt upplysas de öfriga.

Under tiden hade jag på eget bevåg sändt till alla t larna dragoner af min på Norrmalmstorg församlade ko mendering. — De medförde ordres att släppa alla in ingen ut.

Gående genom operasalongen, träffade jag med fo på Anckarströms afskjutna, af honom på golfvet nedlag pistol och bar den upp i rummen. — En drabant hitta sammaledes den andra, som vi funno laddad med två ku och 14 fyrkantiga skrot. — Likaså hittades dolken: en st köksknif med hulling.

Liljensparre var kommen med polisbetjening och lät stä i stora hoflogen tätt invid dörren ett bord, der alla mask rade gästerna måste vid utgåendet uppgifva och låta teckna namn och boning.

Anckarström, som i det längsta dröjt, framgick omsid och sade i skämtande ton: »Mig misstänker ni väl icke

---

[1] Se Drottningholms-traktaten 1791.

»Visst ej» sade Liljensparre, och ifrån den stunden var nckarström af polisen uppmärksammad.

Omsider nedbars konungen i sin vagn, som vi vakthafnde och näst oss flera hundra tillgifna till fots omgåfvo der det sorgliga tåget upp till slottet. — Min kommendeg eskorterade.

Vid framkomsten yttrade konungen sin vilja att ligga i radsängkammaren i öfre våningen, der han icke sedan t biläger hade legat.

De, som hade medföljt, inträdde utan afseende på etittsregeln. — Efter en stund tillvinkade konungen mig att rtmana dem. — Engelska ministern, en af de kallaste män, någonsin känt, störtade fram till sängen, knäföll, ste konungens hand och öfverhöljde den med sina tårar.

Följande morgon mellan 8 och 9 gick jag, kunskapsgirig, p i poliskammaren och fann der Anckarström frukosterande tt hörn. — »Se der gerningsmannen!» sade Liljensparre. n hade tidigt sammankallat stadens bössmeder och föreat dem pistolerna, hvilka Kauffman, lifregementets bössmed ast igenkände såsom nyligen af honom iståndsatta åt kapi Anckarström, och denne hade bekänt.

När jag återkommit till kungen, berättades honom uppkten af en af de tjenstgörande. Med en skarp blick sade ngen; »visste ni, om jag ville känna min mördare? Helt t har han medbrottslige. — Jag förbjuder, att de mig nnas.»

När kallbranden inträdt och döfvat plågorna, blef konngens besinning än lugnare och fullständigare.

Den 28 om aftonen berättade mig konungens förtrogne mmartjenare Robert följande: — »I förmiddags lät konungen kalla hertig Karl. — Alla närvarande tillsades att afsna sig; jag allena fick qvarstanna, och konungen tillade hertigen så här: »Emot min vilja har jag förnummit n mördares namn. — Gerna ville jag, att han benådades, dock vet jag omöjligheten, och att han måste dö. — Men ns medbrottslige — jag har velat ignorera dem, men ofelrt har han många — dem benådar du till lifvet — tillsvärj g det!» Hertigen badade i tårar, gjorde ifriga föreställninr emot sådan mildhet. »Karl», — vidtog konungen, »jag l det, din konung befaller dig, din broder beder dig derom,

och du blir mig inför Gud ansvarande, att så skett;» — o
nu lofvade hertigen.[1]

När konungen den 29 nyss uppgifvit andan, ingick j
i sängkammaren och fram till sängen och kysste den k
nade handen. Många dödsbäddar har jag nalkats. Al
såg jag en aflidens anletsdrag uttrycka högre och mild
lugn.

Nu nedgick jag till min nya konung och anmälde
såsom vakthafvande.

Än en gång såg jag Gustaf den III och tjenstgjo
nära honom: — jag bevistade liköppningen.[2]

Uppgifter och berättelser rörande förmyndaretiden.

Baron K. D. Hamilton har för utgifvaren berättat,
han vid sin återkomst till hofvet 1795 och 1796 fann t
helt förändrad. Männen nyttjade stöflar, eder och tobak,
det i sjelfva societeten.

---

[1] Om Dalberg är sann, har Robert diktat denna sin berätt
men är detta sannolikt?

Alla noterna vid Löwenhjelms »*Minnen*» äro af förf. sjelf.

[2] Vid slutet af de uppsatser, som röra Gustaf den tredje, eri
läsaren om hvad i företalet sid. 14 redan är sagdt, att orsaken k
för så få gynnsamma men så många nedsättande uppgifter om d
konung i »Bidragen» blifvit meddelade är den, att nästan allt, som
framdragas till hans beröm, redan är offentliggjordt. Gustaf
tredjes intagande älskvärdhet, hans fina och vinnande artighet, h
qvickhet och snille, hans fintlighet och uppfinningsgåfva, hans kä
för konst och vetenskap, hans försonlighet, hans välvilja och menni
kärlek, alltid färdig göra andra glädje, blott den ej inkräktade
hans egen: — alla dessa lysande och intagande egenskaper äro re
af andra och annorstädes omtalade; liksom de vackra uppträden,
hvilka dessa konungens beundrade och beundransvärda sidor trä
i dagen. Nattsidorna af hans karakter torde deremot varit för my
förbisedda, och följden har blifvit, att på andra fallit skuggor,
hvilka konungen sjelf gifvit upphof. Härvid erinras man om en
forskares yttrande:

»Du Gustaf blir hvit, men din samtid blir svart». — — —

Svenska akademiens stängande.

Riksrådet Fredrik Axel v. Fersen dog 1794. Hertigen-regentens mägtige gunstling, Reuterholm, önskade blifva vald till den sålunda ledigblifna platsen i svenska akademien. Men dennas medlemmar valde i stället den trettiotvåårige Axel Gabriel Silfverstolpe, hvilken var blott riddarhus-kanslist samt hofjunkare och handsekreter hos enkedrottning Sofia Magdalena. I denne herres vid inträdet i akademien hållna minnestal öfver Fersen förekomma bland annat följande loford öfver såväl nämnde herre som öfver sjelfva frihetstiden: »*Fersen hade lyckan att födas vid uppgången af frihetens tidehvarf, (1719) en tid, då det var värdt att tänka, och då tankarna fingo föremål, värda en menniska och en medborgare.*» — — Ytterligare tillades, att »*ständerna 1718 mottogo ett alldeles förstördt rike, men 1772 lemnade det blomstrande i både folknummer, åkerbruk, näringar, handel m. m. och tillika med måttlig beskattning*, o. s. v. — Så olika var Silfverstolpes teckning af frihetstiden mot den, som gustavianska skolan framstält och ville se framstäld; hvarjemte Silfverstolpe mycket lofordade Fersen, ehuru denne i flere fall framträdt som en bestämd motståndare till Gustaf den tredje. Följden blef ock, att akademien, som låtit honom hålla ett sådant tal, stängdes[1] och till och med uteslöts ur 1796 års statskalender. Silfverstolpe skiljdes från sin syssla vid enkedrottningens hof, hvilken i årets statskalender uppgafs vara obesatt. Uppträdet väckte mycken ovilja. Silfverstolpe blef genast af riddarhus-direktionen vald till riddarhus-sekreterare, och Gustaf Adolf, blifven myndig, återgaf åt både akademien och Silfverstolpe deras platser såväl i kalendern som i verkligheten. Öfver hertigens och Reuterholms åtgärd skrefs följande mycket sjungna visa.[2]

»Det är ju fasligt! skrek herr Karl,
Man vågar bror min klandra!
Det är fördömligt! skrek hans jarl,
När sådant sker af andra.
Oss endast tillhör på hans graf
Att tadlets färger rifva.

[1] Märkliga uppträden härvid berättas i Ljunggrens *Svenska Vitterhetens häfder* 2.161—164.

[2] *Kungl. Bibl.* Hist. och Polit. paskill på vers. Konvulut 1.

Jag var en narr, den stund jag gaf
Åt folket lof att skrifva.[1]

Det är ju fasligt! skrek herr Karl,
Att folket vågar skrifva.
Det är fördömligt! skrek hans jarl,
Man bör exempel gifva.
Jag sätter mig på stunden ner
Att en förordning göra.
Ej nog, man bör ej skrifva mer,
Man bör ej heller höra.

Det är ju fasligt! skrek herr Karl,
Att folket börjar höra.
Det är fördömligt! skrek hans jarl,
Att ha ett sådant öra.
Att bifall och tacknämlighet
Fast tyst åt tadlarn skänka;
Ty fast man tiger, man väl vet,
Man kan ej undgå tänka.

Det är ju fasligt! skrek herr Karl,
Att folket vågar tänka.
Det är fördömligt! skrek hans jarl,
Att lydnans lagar kränka.
Ett stort exempel måste ske,
Som skall oss aktning skaffa,
Man talare och hörare
Och tänkare bör straffa.

Så uselt styres detta land
Af tvänne äkta dårar.
Ej fins en klok i deras band;
Ty minsta ljus dem sårar.
De af sin medgång tjusade,
Som magten dem bereder,
Antasta hundbetts-rasande
Dygd, ära, vett och heder.

---

[1] Tryckfrihets-förordningen den 16 juli 1792.

När i rådet 1793 fröken Magdalena Rudenskölds rättegång förekom, ville rikskansleren Fredrik Sparre (han kallades sedan ris-kansleren), att hon skulle afstraffas med ris. Men riksdrotset Wachtmeister förklarade, att han i sådan händelse skulle taga afsked. Hon fick i stället schavottera på Riddarholmen från kl. 11 till 12 $^1/_4$, då hon dånade, bars i en hyrvagn och blef, eskorterad af stadsvakt, förd till spinnhuset. Folket mumlade, att ett stort, gult ansigte (G. A. Reuterholm) bort i stället bestiga schavotten. Man ville påsätta henne halsjern, hon bleknade, hvarvid det afböjdes af major Silfverhjelm.

(Sagesman: baron J. G. Banér, som anförde den vid Riddarholmsbron stälda vakten).

Grefve Gustaf Löwenhjelm, åtföljd af en kamrat, besökte fröken Rudensköld någon tid derefter på spinnhuset. När vid hemkomsten de ville betala hyrkusken, förklarade denne, att han ej ville mottaga någon betalning af de herrar, som voro nog modiga att visa höflighet mot den förföljda fröken Rudensköld.

(Sagesman: Grefve Gustaf Löwenhjelm).

Efter 1792 önskade hertig Karl och Reuterholm klandrande nedsätta Gustaf den tredjes ekonomiska förvaltning. Statskommissarien, sedermera presidenten Lagerheim, fick i uppdrag att utarbeta en öfversigt af konungens enskilda utgifter. Det skedde, och, ehuru Lagerheim var förbittrad mot Gustaf den tredje, så uppgaf han i enlighet med sin åsigt af saken, att Gustaf ej förstört mer än beloppet af de franska subsidier, han alltsedan 1772 vetat förskaffa sig. Reuterholm, missnöjd med resultatet, befalde Lagerheim strängeligen att icke visa öfversigten för någon. Lagerheim lånade den dock blott öfver en natt åt sin vän assessor Gahn, då denne hemligt lät afskrifva den; sedermera lånade denne på samma sätt sin afskrift åt Nordin, landshöfdingen. I rättegången mot Ruuth blef Nordins afskrift till ledning framdragen. Reuterholm, uppbragt, förviste Lagerheim till

Furusund, der han måste stanna till Gustaf Adolf blef myndig.

(Sagesman: Baron Karl Joh. af Nordin).

Amiral Gyllensköld (ursprungligen Karl Edvard Brelin) var uppfostrad på Karl den trettondes bekostnad. Han blef 1788 Gustaf den tredjes spion hos Karl samt skref om denne flere förklenliga bref.[1] Då Gustaf och Karl 1789 försonades, lemnade konungen hertigen alla Gyllenskölds bref. — Karl hämnades ej under förmyndare-regeringen. Under Gustaf den fjerde Adolf uppsteg Gyllensköld till amiral[2] och förestod då tillika teatern. Då, sade man, egde Sverige tre amiraler Gyllensköld, teateramiralen, landtamiralen, (som sades aldrig varit till sjös), samt spannmålsamiralen (ordförande i spannmåls-direktionen). (?)

Åren 1811 och 1812 blef Gyllensköld en slags chef för la haute police och erhöll den ena fördelen efter den andra. Slutligen begärdes, att Gyllensköld måtte utnämnas till kommendör. Karl den trettonde vägrade och sade, *att Gyllensköld var en skurk.* Men begäran förnyades gång på gång. Slutligen biföll konungen med vilkor, att Gyllensköld skulle i närvaro af konungen och kronprinsen Karl Johan uppläsa några papper. Det skedde. Papperen voro de ofvannämnda brefven från 1788. Gyllensköld läste, bleknade, svettades, sade sig slutligen sjuk. Karl Johan bad för honom, men konungen sade: *det är icke farligt.* Först när Gyllensköld läst en stund, sade Karl: *»nu är det nog; Adieu herr kommendör!»*[3]

(Berättadt 1832 af Fr. Ridderstolpe).

Förslaget 1793, (1794?) att förklara Gustaf den fjerde Adolf oskicklig att regera.

Generaldirektör Hagströmer berättade följande anekdot, hörande till hofläkarnes historia: Då Gustaf Adolf 1793

---

[1] Se *Schinkel Bergman* Uppl. 2. Del 2. s. 66 noten.

[2] Först 1814, se Anreps Ättartaflor.

[3] Kommendör 1817 se *Anreps Ättartaflor.*

eller 1794 under sommaren vistades på Drottningholm, var hans farbror, regenten med gemål betänkt på att få unga prinsen förklarad mindre vetande. För detta ändamål tillkallades Dalberg och Schultzenheim, hvilken senare sedan 1789 vistats på landet för att med hvarandra rådgöra. Gustaf Adolfs lifmedikus, J. G. Hallman, kunde likväl ej förmås afgifva det för ändamålet erforderliga läkarebetyget och hotade till och med att gifva offentlighet åt hela anläggningen.[1] Utan någon känd anledning skildes Hallman af hertig Karl strax derefter från konungens uppvaktning, men 1797, så snart Gustaf Adolf blef myndig, återtog han Hallman till lifmedikus och nämnde honom derjemte till ordförande i Collegium Medicum. Med denna tjenst fortfor Hallman tills revolutionen 1809, då han utan känd anledning i April månad enligt Karl den trettondes bref till kollegiet upphörde att vara v. ordförande, och von Weigel utnämndes, emedan v. ordförandetjensten då af Kunglig Maj:t ansågs böra vara uppdragen åt Kunglig Maj:ts förste tjenstgörande lifmedikus. Hallman bodde sedan, skild från all slags publik befattning, på sin landtgård Ingemarsvik till sin död 1814.

(Skriftlig uppsats, meddelad af Medicinalrådet D. Ekelund).

På kungliga biblioteket finnes en berättelse om några af lifmedikus Nils Dalberg lemnade uppgifter. Enligt den ena skall Gustaf den tredje en gång hafva om kronprinsen Gustaf Adolf sagt; *ni skall få se, att det envisa hufvudet ej duger till någonting och minst att regera;* — — och den andra, att hertig Karl såsom riksförmyndare har med flere sina anhängare uppgjort en plan att utropa hertigen till verklig konung, men att Tolls motstånd och hot afskrämt. — Se ock Adlerbeth 2.177, 3.260.

---

[1] I *Anteckningar af grefve M. Björnstjerna* 1.22 omtalas en läkarnes öfverläggning, men sid. 23, att hertigen sönderref deras protokoll.

Uppgifter och berättelser från Gustaf den IV Adolfs regering.

Under de första åren af sin regering ådagalade Gustaf den fjerde Adolf mycket allvar samt kärlek till ordning, rättvisa och sedlighet, så att många hyste om honom ganska fördelaktiga tankar. Då skref ock fru Lenngren till hans, den ingalunda snillrike men aktningsvärde konungens ära, sin mästerliga idyll: »*I en koja vid sin spis.*» Till den snillrike Gustaf den tredjes ära har hon, oss veterligt, icke efterlemnat en enda rad.

Dupuy's landsförvisning.

I slutet af 1790-talet var Napoleon Bonaparte en högt älskad och beprisad gunstling hos en stor del af Europas civiliserade befolkning. Man såg i honom icke blott den utomordentligt lycklige och skicklige härföraren utan ock den folkens och frihetens hjelte, som skulle krossa och tillintetgöra alla orättvisa och murkna statsinrättningar och förhållanden. Serdeles stor var förtjusningen, när han, på underbart sätt räddad under hemresan från Egypten, uppträdde i Frankrike för att, som man trodde, genomföra dessa stora, verldsomskapande planer. Flere dikter i denna anda blefvo också i Sverige författade och med förtjusning sjungna. Som prof på denna poesi och politik aftryckes här den kanske mest ryktbara bland dessa sånger,[1] hvilken utgifvaren under gossåren ofta hörde sjungas äfven i sin aflägsna landsort.

Förutan vin och politik
Hvad är väl lifvet, vänner?

---

[1] *Kungl. Bibl.* Höppeners Saml. Bundt VII. Visan finnes tryckt fullständigare (Ur en Saml. papper af Hanselli 2.94). Bajer (Nordens pol. Digtning s. 88) tror henne skrifven omkring 1795; men nämner också (sid. 224) att Eichhorn antager den vara diktad efter 18 brumaire, hvilket väl ock är troligt.

Ett fängelse, en öken lik,
Der intet nytt man känner.
Ty sättom oss i detta rum,
Collegium Politicum
Germano- Gallo- Russicum,
Men glömmen ej att dricka!

Hvad nytt från Holland? Mycket nytt,
Men nytt af värsta slaget.
Den store Pitt bör heta Pytt!
Ty störtadt är förslaget,
Och gamle Görans dussin-son
I tysthet smyger derifrån
Till största grämelse och hån
För mamma och för pappa.[1]

Det packet har då ej respekt
För söner utaf kungar,
Men piskar upp dem så perfekt
Som simpla pöbelungar.
Men vi, som vörda kung och tron,
Som ha moral och religion,
Vi önska blott med ödmjuk ton
Prins York en lycklig resa.

Hvad nytt då ifrån Syrien
I denna avis-bundten?
Jo! Bonaparte, den prackaren,
Har rymt från hela strunten.
Först gaf han Smith, hin tappre fan,
Sen drog han hop en karavan[2],
Och bums så stod han midt i sta'n
För direktorii dörrar.

Gud tröste oss! nu är han här,
Den grymme kannibalen!
O! vår kusin, o hjelte kär,
Nu kommer han på balen!

[1] Kriget mellan England och bataviska republiken.
[2] Förstack sig i en karavan (enligt en annan läsart).

Jag råder dig den dansen fly;
Du är väl temlig rask och kry,
Men Bonapartes jetébattus
Dem står du aldrig ut med.

Jag spår, det blir en vacker dans,[1]
Ty Bonaparte han svänger
Som fan; aj aj din lagerkrans
På örat redan hänger.
Kusin, kusin! far hem igen!
Gif Bonaparte djefvulen,
Och spela schack med kejsaren,
Och piska dina bönder!

Men glad är verlden, full vår bål,
Och vänligt ler vår flicka.
Och det är klart, att någons skål
Man bör i glädjen dricka.
Tänk om vi skulle dricka! — Nej!
Det går ej an, — det passar ej!
Bu o na par tes. — Hej!
Välkommen broder åter!»

I Stockholm firade man Bonapartes hemkomst och ära, och vid en nästan offentlig tillställning blef bland andra likartade dikter också den nyss anförda sjungen. Men häröfver harmades högligen konung Gustaf Adolf, hvilken djupt hatade Bonaparte. Dåvarande aktören och sångaren Edvard Dupuy, hvilken vid ifrågavarande tillfälle sjungit flere så kallade revolutionära visor, blef också till straff landsförvist, dock genom förnäm bemedling benådad. Men kort derefter uppträdde han i skådespelet *Lilla Matrosen*. Der förekom ett uppträde, i hvilket han på frågan: »*hvart ta'r ni vägen?*» skulle svara: »*jag reser ej, jag stannar qvar.*»[2] Dessa ord uttalade Dupuy med serdeles eftertryck såsom tillämpliga på

---

[1] Kriget mellan Frankrike och Österrike.
[2] I den år 1800 tryckta upplagan hafva dessa, då för tiden ryktbara ord, blifvit ändrade.

hans eget öde. Allmänheten förstod meningen, och parterren utbröt i bullersamma bifallsyttringar. Gustaf Adolf, som var tillstädes, blef ytterst förbittrad och säges hafva utbrustit: *jo! du reser, min gosse!* och gaf förnyad befallning om Dupuys landsförvisning, hvilken ock gick i verkställighet. Genom sin figur, sin sång, sin frisinthet och sitt snille hade Dupuy varit en allmänhetens älskling. Det både despotiska och småsinnade i Gustaf Adolfs våldsbud väckte derför ett häftigt och allmänt ogillande, som gaf sig luft på flere sätt. Ryktbarast bland dem är en visa, skrifven af Hans Järta[1] och omkring 1800 med förtjusning sjungen. Flerestädes fragmentariskt aftryckt, må den här ur en af utgifvaren i ungdomsåren gjord afskrift i sin helhet meddelas, som ett högst märkligt uttryck af tidens poetiska och politiska lynne.

Fyllom våra glas och låtom oss skratta[2],
Bröder en stund åt verldens lopp!
Tiderna ha blifvit så besatta,
Vishetens fall höjt dårskapen opp.
Snille och förtjenst på nödens krycka
Vandra föraktade hand i hand.
Dygden försmägtar, lasten gör lycka,
Skål för vårt lyckliga fosterland!

———

Sanningens fackla fåfängt sprider
Öfver jorden sin sköna dag.
Dårens öga vid skenet svider,
Slafven blundar för dess behag.

---

[1] Några hafva förnekat denna uppgift, men den har aldrig med giltiga skäl blifvit vederlagd ej heller af Järta sjelf motsagd. Dessutom, hvilken då lefvande svensk man utom han skulle kunnat skrifva ett så blixtrande snillrikt stycke? Hans dåvarande ytterst häftiga republikanska tänkesätt äro ock kända genom andra hans skrifter och genom hans nedläggande af adel- och friherreskap. Man ville till och med veta, att han en gång tog en kortlek och ref af hufvudet på alla kungarna och kastade dem i en kanonmynning.
Visan antages vara skrifven af Hans Järta (Se Framtiden 1870 okt.-häftet sid. 334; Nordens polit. Digtning s. 180).

[2] Visan är skrifven på melodien af en sång ur »Lilla Matrosen», hvari denne sjunger

»Svårare seglats man sällan finner,
Än den, som sker på lyckans haf» etc.,

en visa, som man sedermera ofta hörde sjungas.

Om ock en vis med möda tränger
Fram utur hopen och röjer sig;
Strax despotismen bilan svänger,
Och fanatismen ropar: tig!

Nyss vi sett en älskling[1] af nationen,
Kronan uti vårt brödraband,
Vräkt af en ljungeld, sänd ifrån tronen,
Hän öfver gränsen af vårt land.
Snille och talenter sorgsna följde
Troget sin älskade flyktings fjät.
Vänskapen gret, men tårarna döljde;
Friheten svor att hämnas det.[2]

Bäfven despoter, bäfven att trotsa
Menniskans rätt och folkets magt!
Snart skall den hämnande friheten krossa
Edra palatsers röfvade prakt.
Blodiga skuggor, af hämnden ledde,
Hotande stiga ur grafvens sköt,
Blotta de sår, eder hand dem beredde,
Kräfva det blod, eder grymhet göt.

Frihet och snille, stötta från tronen
Af favoriters smickrande tropp,
Okände vandra bland nationen
Utan bergning och utan hopp.
Frihetens vän i bojor ligger,
Träldomens vän får blåa band,
Äran svälter, och dygden tigger.
Skål för vårt lyckliga fosterland!

---

[1] Man har ansett detta ord afse den 1793 landsförviste Thor[ild].
Men denne var en älskling blott hos ett mindre kotteri och al[drig]
hos hela nationen, och alldeles icke hos Hans Järta. Thorilds [...]
år förut timade landsförvisning var ock i det närmaste glömd [...]
1800, hälst han blifvit delvis benådad och fått profession i Gr[eifs]wald.
Uttrycket har med mycket mera skäl blifvit lämpadt på [...]
kort förut landsförvisade Dupuy.

[2] Af R. Hjärne (Framtiden 1870 October häft. s. 334) och e[fter]
honom af Bajer (Nord. pol. Digt. 180) skrifves denna rad:
»Frihetens son att hämna det».

Dock har ej friheten flytt ifrån Norden;
Än från dess facklas rena glans
Sprides ett återsken öfver jorden;
Än finnas lagrar till hjeltars krans.
Bröder, ett vänskapsband vi sluta!
Hellre döden än slafveri!
Ljuft är sitt blod för friheten gjuta,
Trotsa tyrannen och dö fri.[1]

K. J. Lindegrens tacksägelse för pension med en julklapp år 1806.

I anseende till sitt politiska innehåll kunde denna dikt ej intagas i Lindegrens 1805—1807 utgifna skrifter och tyckes hafva förblifvit okänd för flere litterärhistoriska författare. Såsom ett märkligt prof på såväl skaldens snille som dåtidens hos många rådande tänkesätt må den här meddelas

[1] Efterföljande tvänne sånger, också diktade med anledning af Dupuys landsförvisning, äro godhetsfullt meddelade af amiralitetskammarrådet P. O. Bäckström efter af honom i ungdomsåren gjorda afskrifter.

Till Dupuy af Karl Lindegren.[2]

Res till en mera säker strand.
Der inga fega magtspråk gälla, —
Der endast brott — ej dygder fälla,
Och låt den bli ditt fosterland.

Res att den frihetshjelte se,
För prisandet af hvilkens ära
Du dömdes brottets lön att bära
I harmen af despoterne.

Res att den luften andas få.
Som lifvar dessa sälla bygder.
Der menskliighetens första dygder
Kring republikens altar stå.

Men glöm ej, älskade! de år,
Du njöt så glad bland trogna vänner.
Och, när Du fri Dig lycklig känner,
Skänk dem, som slafvar, — dock en tår!

[2] Andra säga dikten skrifven af Valerius (Se Nordens pol. Digtning. s. 169.)

efter en omkring 1810 af utgifvaren tagen afskrift. Huruvida sjelfva händelsen är verklig eller diktad, kan han ej afgöra. Dikten är af följande innehåll:

»Omsider är jag också rik.
Min poesi och politik
Och några pikar emot kungen
Och vinken om fri republik
Ha haft god influence på pungen.
Hans Majestät i nåder sett,
Att landsflykt, fängelse med mera,
Som hör till konsten att regera,
Gud nås rätt liten håg för rojalismen gett
Åt sådant satans pack, som ha en gnista vett.

Visa.

La Liberté min lösen är,
Egalité Parollen:
Jag Bonaparte vänskap svär,
Men Suvarow, den stollen,
Ger, som le libertin, jag fan,
Och sjunger högt, som jag är van:
Jag är, om ock förvist ur sta'n,
En fransman helt och hållet.

I sådan egenskap, min Vän!
Jag måste proponera
En äkta bottenskål för den,
Som rätt förstår regera:
Hurra! Den förste Consulns skål,
Tills botten syns uti vår bål! —
Drick nu, min bror! tills du ej tål
Ett glas till kungars ära.

Sist hela republikens skål,
Hvars mod och styrka fruktas.
Må hon snart hinna till sitt mål,
Se fienderna tuktas.
Ja, måtte stridens fält, min Vän!
Der Bonaparte käns igen
Och alltid spridt förödelsen,
Af deras blod befuktas.

Ty ack! för en, han låtit deportera,
Ha femton andra krupit fram
Och börjat på att resonera,
Så det var både synd och skam.

Ty och i följd utaf allt detta
Har Nordens Salomo från höjden af sin tron
Högvisligen behagat sätta
En liten lämpelig pension
Åt hvarje skrikare på vers utaf nation;
Och sådant utaf den reson,
Att när poeter äro mätta,
Så sänka de förbannadt ton
Och qväda ljufligen om konungens person.
Men, när som hungern kommer på dem,
Så kan hin håle icke få dem
Att qväfva sina jemmerskrik
Om despotism och republik;
Ja om man lefvande vill flå dem,
De hålla likväl fritt uti med sin musik.

Upplysningen är god för alla öfverheter.
Förr var det en princip hos vederbörande
Att svälta verser ur poeter
Till kungliga festiviteter.
Det var en ömkan just att se
De tidernas författare.
De satt som benrangel och födde epiloger,
Af bara skinn och ben som de.
Hvad hände? Genom hungerns smärta
De blefvo slutligt rasande;
Jakobinism sig lömskt smög in i deras hjerta
Och hatet mot despoterne.
Ratsch! rifs i bitar epiloger;
I fickan lades stanzerne
Ad certum usum ämnade,
Och visor skrefs om Bonaparte.
Man öppet drack den satans skålen.
Polisen stod med lyftad arm,

Och Ullholm[1] till sin stora harm
Ej tordes taga del i bålen,
Som stod så rykande och varm.
En blick från tronen, rörd och slagen,
Låg offret utaf denna dagen,
Talentens älskling, nöjets son;
Nationen i sitt hopp bedragen
Fick ej behålla detta lån.
Nej, Dupuy måste härifrån.[2]
Nu, tänkte kungen, blir det stilla
Och lugnt, se'n jag fick bort den der,
Som sjöng på en gång väl och illa
Och egde konsten att förvilla
Mitt trogna folk, som har mig kär.

———

Hvad han bedrog sig, stackars herre!
Nu blef det femton gånger värre.
Det börjad' se förtvifladt ut;
Och hota hur han hota ville,
Så såg han likväl klart till slut,
Att det ej hjelper ropa: hut!
Åt hundar med talent och snille.
Och derför tog han det beslut,
Som han bort taga långt förut,
Att hellre ropa sjö och locka
Till hofvet hvarje vitter hund
Och stryka stackaren om mund
Med en pension och lära honom bocka.

———

Nu vet man, att jag också skält,
Gud nåde mig så visst! uppå regeringen och kungen,
Som också kommit utaf svält
Och utaf deficit i pungen.
Nu har jag också fått pension,
Som kom rätt väl till pass till julen;
Ty egde jag förut en plåt, så var den stulen;
Och tacksamhet, godt folk! är ändå min passion.

———

[1] Polismästare.
[2] Se sid. 206.

Jag skäms just för de förra åren,
Då jag till julklapp blott gaf vers.
Men jag var fattig då som hela rimmarcorpsen
Fick ingenting på min revers
Och hade björnarna i spåren.
Men nu, se'n jag har blifvit rik,
Igenom rimmad politik,
Nu har jag också verkligheter
Att gifva ur min själs behag.
Jag derför känner mig i dag
Den lyckligaste bland poeter.

Litterär-moralisk reaktion 1798—1809.

I Sveriges vitterhet har, under slutet af förra och början af nuvarande århundrade uppenbarat sig en epikurism, högre och renare än den, som under 1780-talet representerades af Bellman och Kellgren, men tillika med ett djupt drag af resignation, af vemod. Vi hafva redan beskrifvit den märkliga företeelsen.[1] Mot epikurismen också i denna dess mildare form, uppreste sig dock rätts- och sedekänslan, och vi införa här ett sådant oss veterligt hittills otryckt prof.[2] Bland dåtidens mest kända och älskade dryckessånger var den, som började med de bekanta orden: »*Snart är din ungdomstid förfluten*, *Lyd*, *glada gosse*, *nöjets lag!*» etc. Mot denna visa och dess njutningslystnad skrefs ett poetiskt genmäle, en så kallad replik. Som prof på de olika åsigterna införa vi nedanstående begge sånger:

Snart är din sällhetstid förfluten,
Lyd, glada gosse, nöjets lag!
Och njut den flyktiga minuten
Af lifvets långa sorgedag.
Förgäfves kallar du tillbaka
Din flydda ungdoms glada vår,
När tidens tunga vingar skaka
Sin frost på dina glesa hår.

---

[1] *Bidrag till Sveriges litteraturhistoria* 2.15—33.
[2] Hemtadt ur en af Utgifvaren samlad visbok från 1810—1812

Snart skall du, tryckt till flickans hjerta,
Ej mera finna nöjet der;
Blott klaga öfver giktens smärta
Och dina gäckade begär.
Nu vinka kärleken och våren
Och drufvans milda safter dig.
Men, se dig om, och tätt i spåren
De lömska qvalen smyga sig.

———

Njut då den dag, dig ödet gifver!
Skjut aldrig nöjets timma opp!
Vet, att den ånger gruflig blifver,
Som följer ett bedraget hopp.
Snart går den rykande pokalen
Din bleka, torra läpp förbi,
Den skall förbittras utaf qvalen,
Och tårar falla deruti.

———

Ja! älska, njut och lef för dagen,
Och tryck din flicka mot ditt bröst!
Se dessa tjusande behagen!
Hör harmonien af dess röst!
Se känslans varma tårar falla
Från hennes blyga ögon ner;
Se bålens ljumma vågor svalla,
Och värden ber dig dricka mer.

Replik.

Omskrifning af föregående visa.

Min sällhetsdag, om visligt njuten,
Ej flyr så snart, så tänker jag.
Och må den lyckliga minuten
Förkorta lifvets sorgedag.
Med lugn jag kallar då tillbaka
Min flydda ungdoms glada vår
Och skall af minnet vällust smaka,
Stolt öfver mina silfverhår.

———

Då skall jag, tryckt mot makans hjerta,
Just flickans, som mig först gjort kär,
Ej klaga öfver giktens smärta,
Som straffar yrande begär.
Jag än med styrka tar pokalen
Med glädjens blick och helsans färg
Och ler åt dårarna med qvalen,
Som tidigt mista hull och merg.

Så sena åldern glädje gifver
Min muntra själ, min friska kropp,
Och slutet ej förfärligt blifver
Af ett med mod fullbordadt lopp.
Man nöjets blommor strör i spåren,
Der dygden genom lifvet gick.
Ja, saknad hvilar hon på båren
Med friden i sin slutna blick.

O himmel! du som vishet skänker,
Ack! rädda, rädda ynglingen!
Då sinlighet hans hjerta dränker
I detta haf af njutningen.
När varma, rusiga passioner
Af drufvan fått ny retelse;
O! gjut dig då med religionen
Djupt i hans fylda bägare!

Sången, ehuru i estetiskt hänseende ingalunda utmärkt, var dock genom sin anda ett berömvärdt sidostycke till de taflor, med hvilka flere målarekonstens ädla snillen sökt verka i samma rigtning; t. ex. Hogarths framställning af »*Industry and Idleness*», Merles tafla »*Pligtens väg*»[1] och i Säfstaholms galleri *Pietro di Cortonas* två porträtt, det ena öfver den allvarlige Erik Dahlberg, det andra öfver dennes lättfärdige och njutningslystne lärjunge.

Bland den nämda tidens epikureiska visor framträngde till oss femton—nittonåringar också nu anförda replik, och en och annan dylik röst verkade lugnande, ledande och förädlande. På samma gång blefvo dessa högre och renare känslor ingjutna

[1] Se Ny Illustrerad Tidning 1880, 24 April.

genom Leopolds »*Predikaren*», Franzéns »*Menniskans anlete*» och »*Det nya Eden*» samt af Kullbergs »*Ålderdomen*», Valerii »*Tålamodet*» och »*Allmänna kärleken*» m. fl., hvilka stycken vi afskrefvo och med förtjusning läste utantill. Jag vet, att just denna didaktiska litteratur blifvit sedermera hånad och föraktad. Jag deremot erinrar mig lifligt, hvilket helsosamt inflytande den utöfvade på oss, dåtidens ynglingar, och iakttager med glädje tillfället att uttala mina känslor af tacksamhet och vördnad för författarne. Oaktadt senare tidens ovilja mot all didaktik, blefvo dock sådana rena och förädlande toner äfven då stundom uppstämda, t. ex. »*Brages harpa*» af Geijer och Wallins härliga *Ynglingapsalm* N:o 349. Utgifvaren minnes med glädje den välsignelserika inverkan, denna psalm utöfvade på 1820- och 1830-talets skolungdom. Det vore högst beklagligt, ifall någon ensidig uppfattning af kristendomens läror skulle lyckas i sitt försök att ur vår psalmbok utesluta denna jemte åtskilliga andra herrliga och uppbyggelserika andaktssånger.

Anekdoter från Riksdagen 1800.

Gustaf Adolf önskade år 1800 att sjelf bestämma, när nästa riksdag skulle sammanträda, men borgerskapet yrkade enträget, att den borde hållas hvart tredje år. Oppositionen anfördes af Hjort, borgmästare i Strömstad, en lång, vacker, qvick, vältalig man. Lagman Lalér, då anstäld vid borgareståndets kansli[1], åtog sig att beveka Hjort till eftergift. Lalér sade: *Hvarför skriker och väsnas du så, käre Hjort? icke lära Strömstads-boarna hålla dig räkning eller kunna belöna dig för att du så exponerar dig. Hjelp kungen, och jag är auktoriserad att lofva dig 3,000 Rdr. och en god syssla till på köpet!*» »*Topp bror!*» sade Hjort strax, och de räckte hvarandra händerna, och ståndets talman bekräftade löftet. Kort derefter, då saken förekom i ståndet, vände sig allas ögon till Hjort, att han skulle tala för oppositionen. Han uppstod då och sade, att *han, vid närmare besinnande, funnit sig böra bifalla det kungliga förslaget; ty K. Maj:t kunde bättre än någon annan*

[1] Henrik Lalér, sekreterare i bondeståndets kanslidirektion vid 1800 års riksdag. Se Statskalendern.

inse rikets behof, hvarför han (Hjort), *öfverlemnade sig och riket i konungens faderliga omsorg.* Oppositionen blef härvid förbryllad. Ingen var beredd på att tala. Saken gick igenom.[1] Hjort fick penningarna och några år derefter en domsaga i Wermland.[2]

(Berättadt 1823 af Lagman Lalér).

Då samma sak förevar hos adeln, ropades nej! af pluraliteten. Minoriteten, anförd af Axel Rosen, sprang fram till landtmarskalken och begärde att få anföra en deputation till de andra stånden för att uppmana dem att jaka. Motpartiet ropade deremot och begärde votering; — deras protest aktades ej af Brahe, och deputationen afgick. Då framsprungo (Hierta) Järta, Cederström (Classon) Tham (Tamm) och förklarade sig ej vilja vara ledamöter af ett stånd, der lag så litet respekterades.[3]

(Sägner från den tiden).

---

[1] *Schinkel Bergmans minnen* etc. 4. 92.

[2] Väse, Karlskoga, Filipstad m. fl. Se Statskalendern 1809.

[3] Se utförligt härom *Schinkel Bergmans Minnen* etc. 4.91—100. Vid detta tillfälle tros H. Järta hafva digtat den glödande sången:

»Svenskar, glömmen ej vår pligt,
Friheten att rädda», — — —

i hvilken sång förekommer raden

»Börd och anor äro noll.»

(Nord. Pol. Digt. 181; Ur en Saml. papper 2.74). En annan politisk visa, dagtecknad d. 1 Maj 1800 tros ock vara vid denna riksdag af Järta skrifven (Nord. pol. Digt. 179). Den börjar med orden:

»Bort med sorger, bekymmer och qval» — —

Längre fram heter det

»Låt för statsvagnen uti vårt land
Fyra stånd, fyra trafvare springa,
Och en jokey med piskan i hand
Gamla Svithiods ättlingar tvinga». — —

(Ur en Saml. papper 2.72). Måhända har Järta äfven skrifvit den ståtliga sången

»Var fri! den lott blef dig beskärd
Att bryta slafvens boja» — — —

(Ur en Saml. papper 2.72). I denna Hansellis samling stå äfven andra frihetssånger, som antagas vara af Järta. (Eichhorn: Framtiden 1869 sid. 863.)

Då bland ridderskapet och adeln ofvannämnda stormiga debatt om deputationens afgång föreföll, hade båda bröderna Gustaf och Karl Axel Löwenhjelm värjorna dragna i afsigt att försvara landtmarskalken och hofvets parti.[1]

(Berättadt vid Medevi sommaren 1849 af ögonvittnet major J. G. Gyllenkrook på Regnaholm).

Engelska Alliansen 1806.

En del af året 1805 tillbragte Gustaf den fjerde Adolf i Skåne. Dit kom under samma tid ett sändebud från England i afsigt att förmå konungen närmare sluta sig till det förbund, som flere europeiska magter ingått mot kejsar Napoleon. Några ansedda svenska herrar, och i synnerhet Ehrenheim och Toll afrådde på allt sätt detta lika onödiga som vådliga företag, och Toll sökte genom stötande ord och åtgärder reta och bortdrifva engelsmannen. Men denne lät icke förvilla sig utan stannade qvar och fortsatte sin underhandling och med hopp om framgång; emedan konungen var i hög grad personligen förbittrad mot Napoleon.

En dag var konungen jemte flere sina herrar på besök hos riksdrotset Trolle Wachtmeister på Årup. Under promenad i dervarande trädgård fick engelsmannen tillfälle till ett längre enskildt samtal med konungen, under det de vandrade fram och tillbaka i en bland dervarande alléer. Toll befarade genast, att engelsmannen skulle begagna tillfället och aflocka konungen ett afgörande löfte om deltagande i nämnde förbund. Toll sökte derför afbryta samtalet men misslyckades. Gående på något afstånd efter konungen, utgöt han för några åtföljande herrar sin harm och sin farhåga att »*den fördömde*» engelsmannen skulle locka herren in i det olyckliga förbundet. Så gick det ock. Just i denna allé och under detta samtal fattade och tillkännagaf konungen sitt afgörande beslut härom, i hvilket sedermera ingen ändring var möjlig. Så inleddes Sverige på den bana, som medförde alla olyckorna åren 1806--1809 samt förlusten af Pommern;

[1] Se *Schinkel Bergmans Minnen* 4.98, noten.

af Finland samt af Gustaf Adolfs krona. — Den nämnde platsen i Årups trädgård fick sedermera namn af allians-alléen.[1]

(Berättadt 1864 af grefve H. G. Trolle Wachtmeister på Årup.)

Gustaf Adolfs planer på Norge.

Åren 1807 eller 1808 blef då tjenstgörande landshöfdingen i Wermland, grefve Axel Pontus v. Rosen, under ett besök i Stockholm uppkallad till konung Gustaf Adolf. Denne nämnde då om några underrättelser, han fått rörande norska folkets missnöje med Danmark och benägenhet för anslutning till Sverige, och han ålade Rosen att från gränslandskapet Wermland knyta förbindelse med de missnöjda i Norge och om möjligt förmå dem till affall från Danmark. Rosen anmärkte dervid bland annat också det, att till ett sådant företag fordrades mycket penningar. Konungen medgaf detta och befalde Rosen att dagen före sin hemresa komma upp till konungen, hvilken lofvade då lemna honom behöfliga medel. När med anledning häraf Rosen efter några dagar åter infann sig, lemnade konungen honom den i beredskap liggande summan. Den bestod af 300 Rdr.

(Berättadt af grefve Karl Axel v. Rosen).

Kriget i Finland och afsättningsplaner.

År 1808 ville Armfelt gerna hafva befälet öfver finska arméen. Men oaktadt hans enträgna böner derom utnämnde Gustaf Adolf Klingspor; emedan denne var general-guvernör i Finland och skulle således, enligt Gustaf Adolfs begrepp och ordningssinne, vara passande äfven till general-befälhafvare. När Armfelts motsägelser blefvo fåfänga, sade han,

---

[1] *Schinkel Bergmans Minnen* etc. 4.190,191.

»gif då åtminstone åt Klingspor en ung och rask general-adjutant, t. ex. Gustaf Löwenhjelm, och gif honom hemlig fullmagt att kommendera framåt och att vidtaga nödiga åtgärder, ifall Klingspor bär sig alltför tölpigt åt.» Konungen lofvade detta, och Löwenhjelm blef utnämnd; men den hemliga fullmagten blef honom icke lemnad, antingen konungen ångrat sig, eller saken genom den lättsinnige Armfelt kommit ut och till Klinspors öron, och denne afböjt förslaget. — Klingspor var i många hänseenden en klen karl och så feg, att han alltid valde högqvarteret så långt ifrån stridsfältet som möjligt. Gust. Löwenhjelm tror, att södra Finland kunnat mycket väl försvaras, och att ryssarna kunnat vid Tamersfors eller Tavastehus tillbakadrifvas. Han och flere bland det högre befälet yrkade ifrigt på motstånd, men Klingspor framlade sin instruktion och befalde reträtt. — Vid Pyhäjoki hade Löwenhjelm utverkat sig tillåtelse att få göra motstånd och kämpade i främsta lederna, då en kamrat hastigt kom framridande och hviskade honom i örat, *»vet du ej, att fältmarskalken har bakom dig brutit upp med hela hären och är stadd i full reträtt?»* Löwenhjelm, förtretad öfver att fältmarskalken gjort en sådan rörelse utan att derom hafva underrättat sin general-adjutant, kastade om hästen och ilade tillbaka för att utforska förhållandet. Vid sprängandet öfver ett dike störtade hästen, och Löwenhjelm kastades mot en kanon, så att ena refbenet skadades. Man hade ej tid till förbindning, utan fältskärn gaf Löwenhjelm en god portion Rigabalsam att dricka. Detta uppdref lifsandarna; Löwenhjelm störtade åter i krigshvimlet, öfverdådigt och obetänksamt, och blef fången.[1]

(Berättadt af grefve Gust. Löwenhjelm i Paris 1854).

År 1808 om hösten eller eftersommaren förde J. G. Gyllenkrook som kapten en bataljon, som var förlagd i Gefle. Ordres kom, att samma bataljon skulle från Grisleham segla till Åland att förstärka dervarande under Gustaf

[1] *I Historiska reklamationer rörande 1788—90 samt 1808,9 årens fälttåg i Finland*, omtalas sid. 103 samma tilldragelse.

Adolf stående här. Just då folket aftågat, kallades Gyllenkrook till kommendanten i Gefle A. F. Sköldebrand, som, sedan dörrarna blifvit stängda, sade: »*jag anser er hafva samma tänkesätt som vi, och anförtror er derför, att en plan förehafves att på Åland fängsla och afsätta Gustaf Adolf; men den har ej kunnat verkställas, ty de honom tillgifna dervarande tyska tropparna* (Engelbrekts regemente m. fl.) *äro för manstarka. När ni med er bataljon kommer dit, torde saken bli möjlig och verkställd, och man vänder sig härom till er. Se här en hemlig chiffer att derom brefvexla med mig.*» Gyllenkrook mottog chiffern och uppdraget, men ankommen till Grislehamn, fick hans tropp vecka efter vecka förgäfves vänta på transportskepp. Slutligen i October eller November kom Gustaf Adolf sjelf tillbaka från Åland, och tillfället var förloradt.

(Berättadt sommaren 1849 vid Medevi af Major J. G. Gyllenkrook).

Montgomery i sin historia förebrår A. F. Sköldebrand att med sin i Gefle varande tropp icke hafva på allvar sökt att enligt ordres komma öfver till Finland eftersommaren 1808. Förebråelsen är oförtjent, ty Sköldebrand försökte flere gånger komma öfver, men fåfängt.

(Berättadt vid Medevi 1849 af Major J. G. Gyllenkrook, som 1808 var anstäld hos Sköldebrand).

Gustaf Adolf hyste gammalt agg till gardet för någon dess uppstudsighet. Som skäl för dess degradering 1808 togs, att vid reträtten ur Finland några kanoner förlorades. Gardet var dock oskyldigt, ty häftyg saknades att lyfta kanonerna hastigt öfver bord, och ryssen trängde på. När nu på befallning gardets fanor skulle utlemnas, blef hela det yngre befälet så uppbragdt, att de genast ville tåga till Grälsby på Åland och taga konungen till fånga. Det äldre befälet afstyrde företaget, eljest hade troligen uppstått ett

inbördes krig, i hvilken gardet blifvit krossadt af de öfriga, konungen ännu trogna tropparna.

(Berättadt sommaren 1849 vid Gustafsberg af grefve E. A. Lantingshausen, son af A. Lantingshausen, som i början kommenderade finska expeditionen).[1]

Med ofvannämnda expedition medsände Gustaf Adolf i början ej mer än 50 till 60 skott per man. Då man sade det vara för litet yttrade han:» *de få taga sig mera ammunition af ryssarna.*»

(Samme sagesman).

Om Gustaf IV Adolfs afsättning.

År 1807 eller början af 1808 åhörde Gustaf Adolf en konsert och igenkände dervid med välbehag ett stycke, som han hört vid Kristiansfeld. Han började för den bredvid sittande grefvinnan Stjerneld född Gyldenstolpe tala derom, berömma Kristiansfeld och sade slutligen: »*när svenskarna en gång afsatt mig, skall jag flytta till Kristiansfeld och der tillbringa mina återstående dagar.*» Grefvinnan kunde ej finna svar. Hon berättade sedermera uppträdet för biskop J. J. Hedrén, som 1855 i Linköping omtalat det för utgifvaren.

Några dagar före den 13 Mars 1809 kallades exc. Stedingk till slottet. Gustaf Adolf sade honom då, att han ämnade afsäga sig kronan. »*Fäderneslandet*», sade han, »*kan ej göra motstånd, det blir olyckligt. Jag kan ej göra fred med Napoleon; samvete, öfvertygelse, ed och heder binda mig. Sverige åter både kan och bör det. Alltså ämnar jag abdikera. Hvad säger Ni derom?*» Stedingk svarade i undvikande ordalag: »*han hoppades det ej vore så illa, det kunde än hjelpas utan ett så förtvifladt steg.*» Konun-

[1] Han var brigadchef för Uplands landtvärn 1808. Se Anreps Ättartaflor.

gen sade sig först *ämna härom tala vid Toll*, som väntades från Skåne. Stedingk fick gå. Toll kom dagen efter och reste snart igen. Ingen afsägelse hördes af. Några dagar derefter utbröt revolutionen.

(Berättadt af grefve E. A. Lantingshausen).

Den sköna drottning Fredrika Wilhelmina hade varit kär i och måhända hemligt förlofvad med hertigen af Enghien. Föräldrarna öfvertalade henne att i stället välja då regerande konung Gustaf Adolf. När sedermera Napoleon lät skjuta Enghien, svor drottning Fredrika Wilhelmina evig hämnd, och lofvade jemte sin gemål att aldrig försona sig med Napoleon, hvilket båda bekräftade medelst gemensam nattvardsgång. Sedermera bidrog hon att reta Gustaf Adolf mot Frankrike. När Gustaf Adolf som afsatt vistades på Gripsholm, och Fredrika Wilhelmina för första gången kom till honom i fängelset, gick hon med öppna armar till hans möte. Men han stötte henne från sig sägande: »*denna olycka har drabbat mig endast för din skull;*» åsyftande hennes råd, att aldrig försonas med Napoleon.

(Samme sagesman).

Karl Axel Trolle Wachtmeister var i allmänhet mycket mot revolutionen, men ansåg dock slutligen nödvändigt att afsätta Gustaf Adolf. Adlercreutz ville ej heller dermed gripa sig an, förr än Wachtmeister, för hvilken han hyste stor aktning, förklarat sig gilla åtgärden. Klockan mellan 4 och 5 om morgonen den 13 Mars 1809 blef derför Adlercreutz kallad till Wachtmeister, då denne förklarade, att riket ej kunde räddas, såframt ej konungen togs till fånga, hvarefter Adlercreutz fattade sitt beslut.

(Berättadt i Paris 1854 af grefve G. Löwenhjelm).

Ofvannämnde Wachtmeister var så högt förtjent, att man 1809 måste göra honom till justitie-statsminister. Men emedan han var af ålder (blott 55 år) något försvagad, satte man vid hans sida sonen Hans Gabriel som justitie-kansler. Detta var orsaken till den lilla magt, man tillade den förra, och den stora, man gaf åt den senare sysslan.

(Samma tid och sagesman.)

När G. Löwenhjelm, fånge i Petersburg, fick höra omtalas revolutionen i Stockholm d. 13 Mars 1809, bortkastade han kokarden, bortlade uniformen och gick svartklädd till hofs. Han blef dock sedermera öfvertygad om åtgärdens nödvändighet.

(Samma tid och sagesman.)

Tiden efter revolutionen 1809.

Tronföljarevalet 1809.

Då frågan om nytt konungaval 1809 skulle förekomma på riddarhuset, fanns der ett starkt parti för Gustaf Adolfs son, och man viste att amiral Nauckhoff ämnade tala för prinsen. Hertig Karls parti tillsade derför några unge män att vara försedda med sidogevär, och bland dessa herrar voro Gyllenkrook och Klingspor tillsagda att taga plats bakom Nauckhoff, och, när han stod upp och började tala om Gustaf Adolfs son, rycka honom ned och hindra honom från att fortsätta. De mottogo uppdraget och intogo de anvista platserna. Då Nauckhoff uppstod och började tala och innan han ännu hunnit till ämnet, blef han afbruten af den framfusige öfversten Axel Hierta, som ropade: *Hvad är det för dumheter, den der talar. Han sitter ju nära*

fönstret och kan komma ut derigenom. Vid dessa ord blef Nauckhoff förbluffad, tystnade och satte sig, och Gyllenkrook med kamrat behöfde ej skrida till den ämnade våldsamheten.
(Berättadt vid Medevi 1849 af major J. G. Gyllenkrook.)

Uppgifter om Fersiska mordet.

År 1810 existerade i Stockholm en politisk klubb, i hvilken deltogo många 1809 års män, bland andra också baron Mannerheim. Denna klubb hade sin hand med i tillställandet af fersiska upploppet. I början ville och sedermera kunde regeringen ej stäfja rörelsen. Man har bittert tadlat Silfversparres overksamhet derunder, men han skickade genast till styrelsen och begärde skarp ammunition men fick ej. Det var en Koskull, som befalde soldaterna fälla bajonett för att skydda Fersen, hvilket strax af Lovisin contramanderades. Löwenhjelm trodde, att det icke var Kullberg utan Regnér, som skrifvit *Räfvarna.* Detta bestyrktes ock af en i Paris och hos grefve Löwenhjelm närvarande person, som var nära slägt med Regnérerna och af dem ofta hört detta författarskap bekräftas.
(Samtal i Paris hos grefve Gustaf Löwenhjelm.)

Anekdoter om Mathias Rosenblad.

När en gång Gustaf Adolf reste genom de södra landskapen, anhöll en prest om audiens och begärde då, att Kungl. Maj:t måtte hos Rosenblad rekommendera presten till erhållande af N. N. pastorat. Konungen log och hade uppträdet i minne. Pastorats-saken föredrogs, och Rosenblad föreslog en annan. Men konungen sade: »*denna gång måste min rekommendation gälla hos er,*» hvarpå han berättade uppträdet och nämnde sin skyddling.
(Allmän sägen.)

År 1810 var Rosenblad mycket i fråga att blifva justi-tie-statsminister men motarbetades. Hans grefvinna, född ofrälse (Toutin), skulle då intagit näst konungahuset den högsta platsen i riket. Detta misshagade utrikes statsministern v. Engeströms fru, född Chlapowska från Polen, hvilken icke ville vika för ett ofrälse fruntimmer och derför bidrog till platsens lemnande åt den ogifte och högt förtjente grefve Gyllenborg. Först efter dennes död 1829 blef Rosenblad justitie-statsminister.

(Rykte, sägen.)

Rosenblad, som stundom varit factotum och alltid haft mycket att säga vid ledningen af de allmänna angelägenheterna, märkte under sina senare år, att Wirsén och Wetter-stedt ej sällan sins emellan afgjorde temligen vigtiga saker utan att derom meddela sig åt Rosenblad. Denne blef öfver ett dylikt tillbakasättande något missslynt. Men när Wirsén 1827 låg på sitt yttersta, kom Rosenblad dit på sjukbesök. Utkommen ur den döendes rum, satte Rosenblad sig på en soffa i förmaket och suckade tungt. En närvarande temligen uppsatt embetsman sade: *»det är i sanning en stor olycka att fäderneslandet skall förlora en så utmärkt man som grefve Wirsén.»* Rosenblad såg upp på honom och svarade: *»ja, säger han, min vän! Hvad skall då den säga, som i många år dragit lasset och nu icke ser, hvem som skall efter honom kunna draga det.»*

(Berättelse från den tiden.)

Omkring år 1832 sökte utgifvaren det då lediga pastoratet Westra Wingåker och uppvaktade för sådant ändamål dåtidens statsråd. De svarade med vanliga sväfvande artigheter. Men när han för Rosenblad framställt sitt ärende, betraktade han utgifvaren allvarsamt och utbrast slutligen: *»Han tyckes mig, min vän! vara temligen ung att söka ett stort pastorat, som vanligen lemnas åt äldre förtjente män*

Jag råder honom att ännu några år arbeta och förvärfva sig ökade förtjenster, kom sedan och sök något af våra större pastorater».

Anekdoter och uppgifter rörande Karl XIV Johan.

Vid tronföljarevalet 1810 talade båda bröderna Löwenhjelm för danske konungens val, tänkande på framtida unien, och mot fältmarskalken Bernadotte af fruktan, att han skulle blifva blott en fransk lydkonung. Han valdes dock med så mycken ifver, att man på riddarhuset icke ens fick tala för honom, utan valet skulle ske genom acklamation. Tanken om hans utväljande lär först hafva utgått från Upsala, från arkiater Afzelius och sedermera blifvande general Lagerbring, understödda af Sköldebrand och general-konsul Signeul. Det lär varit de förstnämnde, som utskickade Otto Mörner i nämnde afsigt. Att Wetterstedt deltagit i saken, som Biografiskt Lexikon uppgifver, var grefve G. Löwenhjelm obekant. Efter valet skickade Karl XIII båda bröderna Löwenhjelm att i Helsingborg mottaga Karl Johan. När denna ceremoni var förbi, ville de flere gånger resa och lemna prinsen till hans vanliga hofstat, anmärkande det oformliga i deras längre qvarblifvande. Slutligen d. 16 Dec. 1810 sade Karl Johan: »*Detta är icke rätta orsaken till er önskan att afresa. Bekänn sanningen! Ni vill icke tjena mig, ty Ni tror, jag skall blifva blott en fransk lydfurste?* Löwenhjelm bekände att så var, och att, emedan de efter sin nyss aflidne fader ärft någon förmögenhet, ämnade de dermed bosätta sig i Schweitz. Karl Johan svarade: »*Ni misstar er. Hör på och kom ihåg, att inom åtta månader härefter skall Sverige under min ledning vara fullkomligt lika så fritt och sjelfständigt som under sina stora Gustavers och Karlars tid. Men säg mig, hvilket tror Ni är mest popu-*

lärt i Sverige att gå med eller mot Napoleon?» »*Med,*» svarade Löwenhjelm, »*en hufvudorsak till det skedda valet har varit förhoppningen att genom Eders Kungl. Höghets franska förbindelser och stora fältherresnille återvinna Finland.*» »*Men,*» återtog Karl Johan, »*månne svenskarnas önskan att följa Napoleon går ända derhän att vilja som ett lydfolk underkasta sig hans befallningar?*» Löwenhjelm menade, att sådant skulle reta nationalkänslan, och att svenskarne ej ville veta af något annat förbund med Frankrike än som den ena fria staten med den andra o. s. v.

Snart kom Napoleon med det ena obilliga anspråket efter det andra, och i Juli framräckte Alquier hans bekanta fordran, att svenska hamnarna skulle bevakas af fransk tullbetjening, och att Sverige skulle till hans tjenst utlemna 7,000 matroser, dock utan svenska officerare. Efter någon ordvexling ref Karl Johan depeschen i bitar och kastade den på elden. Alquier började hota och skrota högt, men Karl Johan svarade honom i samma ton och bad honom ihogkomma, att han talade till en furste, hvilken icke såsom de i Spanien och Neapel var tillsatt af franska bajonetter, utan hvars rättighet grundade sig på ett fritt folks val. Och med detta uppträde var bandet med Napoleon slitet, och förutsägelsen af d. 16 Dec. 1810 hade gått i fullbordan.

(Sagesman: Grefve G. Löwenhjelm i Paris 1854.)

Karl Johan disputerade esomoftast med sina bästa vänner och råkade dervid ej sällan i sådan hetta, att han körde dem på dörren; men dagen derefter, ångrande sin öfverilning och värderande deras uppriktighet, skyndade han sjelf till försoning. Så också mångfaldiga gånger med G. Löwenhjelm, hvilken han för öfrigt öfverhopade med nådebevis.

(Samme sagesman, tid och ort.)

Karl Johan hyste mycken ovilja mot Napoleon och dess magtspråk mot Sverige, men älskade ej heller de allierade, alltid hos dem misstänkande förakt för uppkomlingen. År

1813 om sommaren dröjde han länge liksom villrådig mellan båda partierna. G. Löwenhjelm fick befallning hos ryska kejsaren begära, att 30,000 ryssar måtte sändas till Stralsund för att afhemta (?) svenskarna. Löwenhjelm, inseende sakens orimlighet eller omöjlighet, fullgjorde ej uppdraget, ehuru två gånger derom tillsagd, och tillstod slutligen förhållandet för Karl Johan. Denne blef mycket förbittrad; ordvexling uppstod, och Karl Johan utbrast slutligen: *»vous êtes un russe!»* Löwenhjelm lade i hettan handen på bältet för att afknäppa det och bortkasta värjan. Adlercreutz, närvarande, lade sin stora hand öfver Löwenhjelms och sade: *Nå, nå, Löwenhjelm, sansa dig!* Löwenhjelm hemtade andan och sade sedan temligen lugnt: *»Ja, Ers Kungl. Höghet! Jag är ryss till den grad, att nästa vigtiga uppdrag, Ers Kungl. Höghet har till ryska kejsaren, blir anförtrodt åt mig.»* Spådomen gick redan nästa dag i fullbordan.

Man måste ofta vara Karl Johan och hans i hettan gifna befallningar olydig, om man ville tjena honom rätt, och han tog det ej illa, då det skedde med förstånd.

Efter slaget vid Bautzen slöto de allierade ett stillestånd med Napoleon utan att hinna eller kunna rådföra sig med Karl Johan. Denne blef eller låtsade blifva mycket ond deröfver för att få anledning trista med de allierade eller kanske bryta med dem. För att försonas och tillika uppgöra planen till kampanjen begärde de mötet i Trachenberg, och Karl Johan bjöds dit till middag hos kejsaren af Ryssland och konungen af Preussen. Han lät dem och middagen vänta på sig till kl. 12 på natten, och de väntade. Ändtligen ditkommen, visade han sig mycket vördnadsfull men ock mycket kall och förbehållsam. Monarkerne kommo sig ej heller före, och middagen intogs under tystnad eller kallprat. Sedan, uppkommen på sina rum med Wetterstedt och Löwenhjelm, var kronprinsen vid lika dåligt lynne. Löwenhjelm anmälde, att kejsaren erbjudit honom Annæordens röda band och bad om tillstånd att få bära det, men fick till svar ett kort och tvärt: »*Non!*» »*Men*», sade Löwenhjelm, »*när kejsaren i morgon saknar bandet på mitt bröst, är det ett tydligt tecken, att Ers Kungl. Höghet vägrat sitt bifall och således ett tecken till E. K. H:s missnöje med Ryssland, hvilket nu vore ganska betänkligt.*» Men Karl Johan

upprepade blott sitt »*non!*» Löwenhjelm och Wetterstedt gingo sedan att lägga sig, mycket nedslagna och undrande hvad slut saken skulle taga. Om morgonen vid 10-tiden uppkomna till kronprinsen, funno de honom vid dåligt lynne. Kort derefter hördes en kurir inkomma på slottsborggården. Han medförde bref från österrikiska kejsaren till kronprinsen. Denne bad Löwenhjelm läsa upp brefvet. Det var mycket artigt och innehöll en förklaring, att kejsaren visserligen hyste mycket förtroende för de 30,000 svenskarne, men ännu mer för Karl Johans fältherresnille och erfarenhet, och att denna förnämligast bestämt honom öfvergå till de allierade från Napoleon. Detta verkade ögonblickligt. Prinsens hela väsen ljusnade. »*Eh bien! mon cher Gustave*», sade han, »*gå och fråga monarkerna, om vi kunna hålla vårt sammanträde?*» De jakade. I rummet befunno sig kejsaren af Ryssland, konungen af Preussen och kronprinsen af Sverige samt, men stående vid dörren, deras tre adjutanter general-löjtnanterna Wolkonski och Krusemark samt öfverste Löwenhjelm. Kronprinsen frågade, om man nu ej borde uppgöra planen för kampanjen; och då detta genast bejakades, lät han Löwenhjelm på bordet utbreda en mycket stor karta öfver Tyskland och gjorde en snillrik och klar framställning af fälttågets sannolika gång, och hur det borde ledas; — huru Böhmen med sina berg borde betraktas såsom en bastion, omöjlig för Napoleon att eröfra m. m.; samt huru Napoleon slutligen omringad af alla härarna, skulle trängas till Leipzig, och der, så slutade han med en inspiration, der mina Majestäter, möta vi åter hvarandra. Monarkerna hade haft föga eller intet att säga och gåfvo nu till det hela sitt oinskränkta bifall, hvarpå Kronprinsen befalde Löwenhjelm genast på papperet uppsätta den plan, han nu hört. Lyckligtvis hade Löwenhjelm noga följt med samtalet. Inom kort stod planen på papperet och blef uppläst för det höga tretalet samt med ett par små ändringar gillad. När detta skett, sade kronprinsen genast: »*Se så Löwenhjelm! Tag de andra herrarna med dig och skrif rent tre exemplar af planen.*» Löwenhjelm tog de två general-löjtnanterna med sig på sitt rum, der de efter hans diktamen skrefvo hvar sitt exemplar, hvilka sedan undertecknades i den ordning, att hvar och en satte på sitt exemplar sitt namn först o. s. v. »*Aldrig*», sade Löwenhjelm,

»har jag varit så personligt stolt; ty jag kände, att Europas öde låg i det ögonblicket likt en elektrisk gnista genom mina händer. Aldrig,» tillade han, *»har jag varit mer stolt öfver att vara svensk; ty jag kände, att sedan Karl den tolftes tid var det nu för första gången, som Sverige och svensk furste föreskref Europa lagar.»*

(Samme sagesman, tid och ort.)

Karl Johan nedlät sig sommaren 1813 att lyssna till åtskilliga K. H. Anckarsvärds anmärkningar mot den politik, Sverige då valt, och att med honom ingå i diskussion deröfver. Detta gaf Anckarsvärd mod att afskicka det ryktbara brefvet. I stället för att taga saken lugnt och ålägga Anckarsvärd några dagars arrest, uppbrusade Karl Johan med sin vanliga hetta, inbillade sig se spåren till ett Anjalaförbund m. m. och ålade Anckarsvärd den nesan att afskedas och hemskickas vid början af ett fälttåg. Snart visade sig dock Karl Johans vanliga godhet och försonlighet, och han ämnade på Engeströms förord låta Anckarsvärd återkomma och deltaga i fälttåget; men fick i detsamma från Mörner underrättelse om, att Anckarsvärd hemma i Sverige öfverallt talade med mycken bitterhet och djerfhet mot Karl Johan och hans politik; alltså blef ingen försoning af. Också G. Löwenhjelm ansåg, att det var en svart trolöshet mot de allierade, till hvilken Anckarsvärd då ville öfvertala Karl Johan.

(Samme sagesman, tid och ort.)

General-majoren baron Fredrik Ulrik v. Essen var i yngre år adjutant hos Karl XIV Johan. Han blef derunder vittne till ett långt samtal och en häftig tvist mellan denne konung och statsrådet Wirsén angående några financiella åtgärder. Åsigterna voro mycket olika, men försvarades å ömse sidor med orubblig ihärdighet. Konungen blef mer och mer het och tillät sig stundom rätt skarpa ord; Wirsén förblef dock lugn och orubblig. Slutligen, högst uppbragt,

lemnade konungen rummet och slog häftigt igen dörren efter sig. Essen yttrade då sin oro öfver de följder, detta af Wirsén föranledda uppträde kunde medföra. Men Wirsén svarade: »*Hvad ville ni jag skulle göra? Saken är högst vigtig, och det var min pligt att orubbligt försvara, hvad jag ansåg rätt och för landet nyttigt.* Dessutom,» tillade han, »*känner jag Hans Majestät rätt, så dröjer det ej länge, innan han lugnar sig och vill omigen öfverlägga om saken.*» — Och redan morgonen derpå lät konungen efterskicka Wirsén för ett nytt samtal.

(Berättadt år 1848 på Kafvelås af baron F. U. Essen.)

I Karl Johans omgifning funnos många, som af lycksökeri eller svaghet jakade till allt hans yttranden. Grefve Gustaf Löwenhjelm kallade dem *Oui-Sirer*.

Karl Johan hade länge sökt upplösa alla fideikommiss men blef efter Juli-revolutionen 1830 uppskrämd och talade för deras bibehållande såsom en nyttig motvigt mot demokratien. Han sökte derefter äfven inverka på domare i tryckfrihetsmål.

(Sagesman: justitierådet E. W. Bredberg.)

När utgifvaren 1836 flyttade till Sunne, var bland dervarande ståndspersoner opinionen mycket fiendtlig mot Karl Johan, och hyllade deremot K. H. Anckarsvärd och i synnerhet Crusenstolpe. Dessa båda herrars porträtt köptes och prydde väggarne. När utgifvaren yttrade några ofördelaktiga omdömen om den sistnämnde, gaf man ej otydligt tillkänna, att den, som af konungen fått Sunne pastorat, var och måste vara partisk i saken. — Sommaren 1838 och under Crusenstolpska oroligheterna i Stockholm blef sinnesstämningen än mer upphetsad. Under samtal med några ortens herrar blef samma ämne omigen föremål för lifliga tvister. En hederlig och välmenande brukspatron tog då utgifvaren under armen afsides och sade helt vänligt och förtroligt: »*men det får väl ändå herr professorn medgifva, att det aldrig blir rätt godt här i landet, innan vi göra oss af med grefve Brahe?*» — Sådan var den åsigt, de årens tidningar framkallat.

Om några grefve Gustaf Löwenhjelms skrifter och efterlemnade papper.

Grefve G. Löwenhjelm hade författat en skrift: *Om styrelsens organisation i Sverige*, ny upplaga 1834. Han meddelade den 1854 åt utgifvaren, som fann den ganska intressant och full af skarpsinniga anmärkningar, uttalade lifligt och kraftfullt, ehuru på ett sätt, som röjde mindre vana vid svenska än franska språket. Innehållet var: 1:o. Vederläggning af den sats, Upsala-konservatismen då dref, nämligen att konstitutionens, regeringsformens beskaffenhet var mer eller mindre likgiltig, och att samhällets lycka berodde på embetsmännens personlighet. Detta dåtids-konservatismens skäl för hindrande af alla reformer blef af Löwenhjelm i denna skrift på ett slående sätt vederlagdt. 2:o. Försvar för parlamentarisk minister-styrelse, i följd hvaraf författaren yrkade vida större verkställande magt åt cheferna för hvarje departement. Han ville göra dem till verkliga ministrar i engelsk mening. Detta stod i öppen strid mot rådvarande konservatism, hvars läror antogo på en gång konungens allena-styrande och ministrarnas ansvarighet. 3:o. Yrkande på adelns representation genom val. 4:o. Förordande af ministrarnas rättighet att deltaga i representationens öfverläggningar icke i dess beslut. 5:o. Försök att påvisa flere fel i vår statsförfattning; t. ex. ändamålslösheten af justitie-statsministerns embete, — af det tredubbla chefskapet för försvarsverket, — felen i opinionsnämnden m. m. Boken blef på sin tid mycket läst men föranledde ingen diskussion, och ehuru Löwenhjelm vid dess framträdande var i Stockholm, nämnde hvarken konungen eller dess ministrar ett ord derom, och det fastän Löwenhjelm esomoftast var befald på kammarspisning.

Utgifvaren tror tystnadens orsak hafva varit både den ministeriela och Upsala-konservatismens obenägenhet för parlamentarisk- och benägenhet för allena-styrelse, och serskildt

den senares undseende för landshöfding Järta, hvilken förd fattat den af Löwenhjelm klandrade 1809 års regeringsform.

Löwenhjelms ofvannämnda skrift om representationen föranledde sedermera Ehrenborg och K. F. Vingård att vid 1835 års riksdag framkasta några bland de af Löwenhjelm föreslagna reformerna, hvilket bidrog till förändringen af statssekreterare-embetet 1841.

(Meddeladt af grefve Löwenhjelm 1854.)

G. Löwenhjelms anmärkningar vid Minnen ur Sveriges nyare historia, samlade af B. v. Schinkel.

Utgifna af C. W. Bergman.

2dra Delen.

Pag. 194. »Nordiner, Ahlmanner och Liliensparrar, — — största förtroende» Ja; — men »Hofumgänge»? aldrig. — Den som mindes detta, hade aldrig nalkats det hofvet.

Pag. 201. »Historien om adelns motstånd» — har icke ett ord om oppositionens förolämpande beteende emot landtmarskalken; — om minoritetens (subscribenternas) bestyrkande af dessa; ej heller om det högst märkvärdiga plenum plenorum den 17 Februari, i hvilket konungen efter att hafva förehållit adeln detta ofog, utvisade stånden från rikssalen till riddarhuset för att der afbedja sina mot landtmarskalken begångna förgripelser.

Pag. 201: — »Ohyggliga fängelser»! — Läs: Hofvets bättre boningsrum på Fredrikshof och Drottningholm.

Pag. 202. Utglömde baron Stjerneld och båda baronerna Maclean, Frietzcky satt icke på »Fredrikshof», — Almfelt icke på »Högvakten», — båda på Drottningholm.

Pag. 204. »Kungen, åtföljd af sin *kavaljer*, grefve *Adam* Lewenhaupt.» — Läs: Öfverhofstallmästar, grefve Adolf Lewenhaupt. Konungen hade inga »kavaljerer», Adam Lewenhaupt var en af drabanternas fyra kapten-löjtnanter.

Ibidem. »Flere af adeln hade inmängt sig beväpnade i hopen» — Omöjligt! — enär ingen kunnat ens uppträdet med

Den uppretade hopen hade ofelbart krossat dem, som sig »inmängt».

Ibidem. Klas Lewenhaupt — begärande och erhållande »ståndsbrödernas frihet» omförmäles alls icke. Det var dock detta, som föranledde uppträdets skickliga slut.

Pag. 229 ... »Pagen var en helt annan än De Besche». — Redan länge hade De Besche varit förste kammarjunkare.

Ibidem ... »Kungen hade nyss anländt till staden.» — Nej! Han hade bevistat franska spektaklet — »och souperade i sina små rum på operahuset.» — Nej, i stora matsalen Små soupérum har våningen icke.

Allt hvad på föregående sidor läses om »hemsk sinnesstämning i Stockholm» är alldeles grundlöst. — Aldrig lefde hufvudstadens befolkning i muntrare trygghet.

Pag. 230 ... »En hoflakej inkom och lemnade det anonyma brefvet». — Läs: — Pagen Tigerstedt. — Hoflakejerna nalkades icke kungen.

Ibidem ... »Salen full af folk — i besynnerlig oreda.» Nej! — den i en talrik och glad maskerad helt vanliga folkrörelsen.

Ibidem ... »Nu i logen visade kungen för Essen det anonyma brefvet». Nej det skedde i rummen, då efter soupén öfriga af uppvaktningen voro nedgångna.

Ibidem ... »klädde sig som Essen i svart domino». Nej! svart så kallad venetiansk mantel; — en art slängkappa, framtill vidöppen, så att bröstdekorationerna voro fullt synliga, en liten mask, som blott betäckte näsan och omringade ögonen. Kungen omisskännelig.

Ibidem ... »in i salen genom kulisserna». — Nej! genom stora hoflogen.

Ibidem ... »gick ett hvarf omkring salen». — Nej! ett halft.

Ibidem ... »med De Besche». — Nej, med Essen allena.

Ibidem ... »in i eldrummet.» — Nej, icke ett steg deråt.

Pag. 231 ... »rop — elden är lös — taket ramlar — rusande åt dörrarna». — Nej, alls icke något dylikt — men tvärtom okunnighet i salen sådan, att musik och dans en lång stund fortforo.

Ibidem . . . »Kungen, drypande af blod». — Nej! ingen droppa synlig. Ryggsåret blödde inom kläderna, som manteln betäckte.

Ibidem . . . »Stapplade fram till bänken under öxögat och satte sig». — Nej! satt alls icke, fördes genast upp i rummen.

Ibidem . . . »af Essen», ja, och af mig — men jemväl »af De Besche» — Nej! han var icke nära.

Ibidem. »Pagen Kasimir Reuterskjöld». Nej, ingen Reuterskjöld var då vid någon af hofven page. Kasimir Reuterskjöld deltog tillfälligtvis i maskeraden.

Ibidem . . . »en mängd personer infunnit sig» — i de stora yttre rummen. — Ja — men i divanrummet, der kungen låg. — Nej, dit insläptes ganska få.

Pag. 235 . . . »den 19 om aftonen fick Liliensparre Ankarström att bekänna». — Nej! — han bekände tidigt på morgonen den 17.

Uppsats om de historiska handlingar, som grefve G. C. F. Löwenhjelm anförtrott åt utgifvaren.

Under sin vistelse i Paris sommaren 1854 fick utgifvaren ofta tillfälle att med dåvarande svenska ministern derstädes, grefve G. Löwenhjelm, samtala om åtskilliga historiska tilldragelser, hvilka bemälte grefve genom egen erfarenhet eller andras uppgifter närmare kände. På gjord förfrågan tillät hans excellens utgifvaren att genast och för att bringa till efterverldens kännedom uppskrifva innehållet af hans åsigter och berättelser, dock med vilkor att ej genom trycket de samma offentliggöra förr än efter hans död. Så uppkommo flere i detta häfte befintliga anteckningar. Sedermera sände mig hans excellens per posto följande handlingar i samma väg.

Bilagan N:o 1. Revue de Paris, häftena för Juli 1829 och för den 22 Juni 1833, innehållande, de första en af Mérimée författad uppsats om Karl den elftes dröm, det andra en vederläggning af samma berättelse, författad af grefve G. Löwenhjelm på grund af två bifogade uppsatser;

den ene af riksarkivarien Liljegren, och den andra af hans excellens grefve J. G. De la Gardie, åtföljda af ett träsnitt och af en skriftlig berättelse om samma ämne.

Bilagan N:o 2. Fyra nummer af *Le Porte-feuille; Revue Diplomatique,* 1846 den 1, 15, 22, 29 November, innehållande en uppsats om svenska hofvet och mest om konung Gustaf den tredjes död. Dermed följde 2 exemplar af en grefve G. Löwenhjelms skrift, som visar och vederlägger 147 i samma uppsats influtna origtigheter.

Bilagan N:o 3. Ett exemplar af *Le Moniteur Universel* den 27 September 1820, i hvilken grefve G. Löwenhjelm vederlägger en mängd origtiga uppgifter i boken *Les Cours du Nord, ou Mémoires originaux sur les Souverains de la Suède et du Dannemarck depuis 1766, de John Brown, Paris 1819, trad. de l'anglais par J. Cohen* — hvilken sedermera år 1829 blifvit af Theodor Sundlér på svenska öfversatt under namn af *Svenska hofvet under konungarna Gustaf den tredje och Gustaf den fjerde Adolf.*

Bilagan N:o 4. *La Gazette de France* den 2 April 1842, innehållande en uppsats om konung Gustaf den tredjes död. Dervid följde en af grefve G. Löwenhjelm författad skriftlig förteckning öfver 41 i samma uppsats befintliga fel.

Bilagan N:o 5. *Assassinat de Gustave III en 1792. à Basel chez J. Decker 1797.* [1])

Bilagan N:o 6. A) En karikatur öfver Karl Johan år 1838; b) fragmenter af kärleksbref mellan kejsar Alexander och friherrinnan Constance Koskull; c) en copia af Moreau's sista bref till sin fru; d) två märkvärdiga berättelser af pariser-polisen rörande den simmesoro och samvetsångest, som under sista lefnadsåren förföljde den i Gustaf den tredjes mord invecklade grefve Ribbing; e) utdrag ur Wilsons brochure mot Napoleon rörande förgiftningarna i Jaffa och mordet på fångarna i Rosette; f) skämtsamma ordres af konung Gustaf den tredje den 30 Mars 1791.

Samma dag, utgifvaren kom till Stockholm sommaren 1856, träffades hans excellens grefve Gustaf Löwenhjelm af

[1]) Fullständiga titteln är Histoire de l'assassinat de Gustave III Roi de Suède. Par un officier polonais, témoin oculaire, à Paris 1797.

slag, så att något ytterligare samtal om användandet af dessa uppsatser icke egde rum. I sitt testamente hade han yttrat sin önskan, att utgifvaren skulle taga någon vård om hans efterlemnade historiska papper. I anledning häraf besökte utgifvaren hans efterlefvande broder, grefve Karl Axel Löwenhjelm. Denne tillkännagaf, att han jemte hofrättsrådet Järta ville först genomgå papperen och afgöra, hvilka borde supprimeras eller utlemnas; och att han skulle sända alltsammans till generalen grefve Karl Gustaf Löwenhjelm, åt hvilken han sade sig anförtro hela denna sak. — Den 18 October 1856 träffade utgifvaren sistnämnde herre, hvilken då redan från Stockholm bekommit ifrågavarande papper, och fann bäst vara, att alla dessa uppsatser tills vidare deponerades i slägtens arkiv för att ej förr än längre fram komma till allmänhetens kännedom. I anledning häraf har utgifvaren till nämnda på Lång i Wermland varande arkiv den 29 October 1856 inlemnat ofvan uppräknade åt honom anförtrodda papper.

Sedermera hafva alla dessa skrifter blifvit af hofrättsrådet Fredrik Järta granskade och utgallrade, hvarefter de återstående öfverlemnades åt utgifvaren, hvilken öfverantvardat dem åt riksarkivet, åtföljda af nedanstående uppsats.

Anteckning om de historiska handlingar, som framlidne hans excellens grefve Gustaf Löwenhjelm efterlemnat.

År 1854 vistades undertecknad under sju veckors tid i Paris för att i dervarande utrikes ministeriets arkiv genomgå de depescher, som Frankrikes vid svenska hofvet varande sändebud hade under åren 1697—1718 till sitt hof insändt. Jag åtnjöt under denna tid mycken välvilja af ofvan nämnde grefve Löwenhjelm. Det var endast genom hans nitiska och kraftfulla bemedling, som man beviljade mig inträde i nämnde arkiv; och han meddelade mig många intressanta historiska upplysningar, dels samtalsvis, dels genom framläggande af flere vigtiga handskrifter. Efter min återkomst till Sverige skickade han ock till mitt genomseende åtskilliga paket, innehållande dylika papper, hvilka jag sedan öfverlemnade till

familj-arkivet på Lång. År 1856 den 29 Juli afled grefve Löwenhjelm. Kort derefter träffade jag hofrättsrådet Fredrik Järta, hvilken hade någon befattning vid sterbhusets utredning. Han berättade, att grefve Löwenhjelm skriftligen förordnat, att hans efterlemnade historiska handlingar skulle öfverantvardas åt mig för att till en biografi öfver honom användas. Uppdraget var smickrande, och jag skulle gerna velat visa min tacksamhet för mycken åtnjuten välvilja. Men uppdraget hade ock sina betänkliga sidor. En sanningsenlig (och till någon annan ville jag ej låna min penna) och någorlunda fullständig biografi kunde ej skrifvas utan att kännbart såra många ännu lefvande personer; — ej heller utan närmare kännedom af flere ännu hemlighållna handlingar; — ej heller utan ett närmare studium af hela den tidens historia, hvilket skulle fordrat minst ett, kanske två års tid, och tagit den från mitt egentliga historiska arbete. Hofrättsrådet Järtas meddelande förorsakade mig följaktligen mycken oro. Men denna var öfverflödig. Den aflidnes slägtingar tyckas ock hyst sina tvifvelsmål. Jag blef af dem aldrig formligen underrättad om den bortgångnes härom uttalade önskan, fick aldrig af dem mottaga berörda papper men blott underrättelse om, att de skulle komma. General-Major Rosensvärd, gift med en grefvinna Löwenhjelm, blef af mig tillfrågad, hur slägten ville, att dessa papper skulle, sedan de blifvit mig tillstälda, användas; men förklarade då, att han visserligen ville taga noga vård om sin svärfaders, grefve K. G. Löwenhjelms, efterlemnade papper, men afsade sig all befattning med dem, som grefve Gustaf Löwenhjelm efterlemnat. Ändtligen vid midsommarstiden 1875 blefvo dessa till mig af hofrättsrådet Fredrik Järta öfversända i alldeles samma skick, som de här förefinnas. Jag saknar likväl bland dem några, som jag förut i dessa samlingar sett, och hvilka således blifvit undantagna, en åtgärd som icke saknat skäl, helst dessa, så vidt jag kan minnas, angingo icke politiska utan blott och bart personliga förhållanden. Dock! bland grefve Löwenhjelms samlingar funnos flere af honom från polisen i Paris anskaffade notiser rörande grefve A. L. Ribbing, med anledning af den uppgiften, att mordskottet mot konung Gustaf den tredje skulle hafva blifvit aflossadt icke af Ankarström utan af bemälde Ribbing. Dessa uppsatser har

jag icke återfunnit bland härvarande mig tillsända handlingar.

Jag har ansett rättast vara att till Kgl. Riksarkivets vård öfverlemna dessa papper med föreskrift, att först efter 30 år, eller den 1 Oktober 1905, förseglingen får brytas och handlingarnas innehåll komma till allmänhetens kännedom. Detta förslag har af Hans Maj:t konung Oscar den andre blifvit gilladt, hvarför det ock blifvit härmedelst verkstäldt.

Stockholm den 28 September 1875.

And. Fryxell.

(Summarisk förteckning öfver skrifterna medföljer.)

Bref från Professor I. Ilmoni.

Nedanstående bref från professor Ilmoni till medicinalrådet Ekelund öfverlemnades vid dennes frånfälle till utgifvaren:

Min Heders-Broder!

Efter en långvarig tystnad oss emellan får Du nu ändtligen en skrifvelse ifrån mig, och dertill med en ganska vidlyftig, äfvensom i ett högst vigtigt ämne, hvartill jag nu genast utan omsvep vill gå.

Vi finnar hafva känt den största både förtrytelse och smärta öfver de lögnaktiga uppgifter, de svenska publicisterna roa sig att i sina blad utsprida om våra finska förhållanden — och som våra tidningar hvarken mera i detalj vederlagt sådant ej heller ega auktoritet i Sverige, emedan de der förmodas vara tvungna att skrifva i regeringens anda, men deremot privata bref härifrån torde ha större trovärdighet, fördenskull anser jag min pligt fordra att, uti san-

ningens intresse, så vidt jag förmår, upplysa åtminstone våra vänner i Sverige om det rätta förhållandet med några vigtigare omständigheter, — och jag vänder mig härutinnan helst till dig, såsom boende i hufvudstaden och bland mina dervarande vänner en af de äldsta och mest aktade, anhållande att Du ville behjerta det nedanstående. Sådana sanningsenliga upplysningar härifrån torde och vara nu vida nödvändigare än någonsin, emedan, såsom vi här säkert veta, ett starkt parti i Sverige ifrar för krig mot Ryssland i afsigt att återeröfra Finland, och derför tadlar, ja smädar den förträfflige och ädle konungen, i stället att icke blott ständerne och några förnuftige eljest, utan äfven hela nationen borde beprisa H. Maj:t, för det att han, följande sin store Faders politik, med en hög och framåtblickande vishet consequent vidhåller neutralitetssystemet i den förfärliga hvirfvel, som nu yrande griper omkring sig i verlden.

Hvad nu först angår de i Sverige utspridda osanningarna, så läser man i några af dess tidningar t. ex. — att de största våldsamheter utöfvas i Finland från den ryska styrelsens sida, — att, till utrotande af de svenska sympatierna, man beslutat till Ryssland förflytta hela distrikters befolkning och i stället inflytta ryska soldatfamiljer, hvartill början redan blifvit gjord med några trakter af Österbotten och Åland, — att en sträng soldatutskrifning på ryskt vis och våldsam pressning af manskap nu öfvergår landet, ända till 10 à 15 man på tusendet, — att finska banken blifvit flyttad till Petersburg (det redbaraste deraf har flyttats till Tavastehus undan Engelsmännens möjliga sköflingar), — att allmogen öfverallt plundras af soldater och kosacker på säd, hö, kreatur och andra förnödenheter, — att enskilda misshagliga personer förföljas, bl. a. t. ex. Runeberg, om hvilken en svensk tidning i vintras berättade, hurusom »den store skalden, fosterlandsvännen m. m. plötsligen försvunnit, som man tror, blifvit på hög befallning deporterad — till Sibirien». Af detta allt och mångt annat dylikt, som den svenska pressen uppdukar, är intet enda iota sannt utan alltsammans tjocka lögner, hvilka dock tilldelas en viss sannolikhet (märk väl!) genom den bedrägliga inledande tiraden: »privata, trovärdiga bref från Finland förmäla» o. s. v. (sådana bref har ingen finne kunnat skrifva, ja knappt ens

något dårhushjon från Lapparikens eller Skälös hospital). Emellertid gör sådant sin rund i Europa, tänderas det eldfängda fnösket i Vestländerna, reproduceras i tidningarna med ännu orimligare tillsatser och vilseleder de lättrogna sinnena öfver allt. Andamålet härmed är, det inse vi nog, att kasta en förhatlig skugga på Rysslands Kejsare, hvilket åter direkt verkställes genom de allra fränkaste smädelser emot Honom — icke minst från den svenska tidningspressen, — allt detta åter i afsigt att till jäsningar och uppror uppegga H. Maj:s undersåter, särdeles i Östersjöländerne, och till krig mot honom alla andra makter. Men detta är icke blott nedrigt utan äfven ytterligt dumt af dessa skribenter; ty de åstadkomma derigenom, åtminstone inom ryska riket, raka motsatsen af hvad de åsyfta; — de väcka hos oss en känsla af djupaste harm och förakt för dem, och stärka än mer vår kärlek till monarken, emedan vi äro öfvertygade om, att han — en af de mest högsinnade och nobla furstar, som någonsin burit en krona — icke förtjenar detta, utan står genom sina stora egenskaper vida upphöjd öfver denna ilskhetens mefitiske dunstkrets, hvilket framtiden, då en gång smädelsernes skrän har tystnat, ofelbart skall utvisa.

I nära sammanhang med ofvannämnda lögner står en illusion, som synes hafva angripit svenskarne allmänt, med några enskilda undantag, och särdeles genom dem gått till andra folk — den: att Finland suckar under det förfärligaste tyranni, är förtviflande, hopplöst, längtar efter Israels förlossning genom hjelparen från vester, och, för att återförenas med Sverige, är hvarje ögonblick beredt till allmänt uppror; hvarföre ock svenskarne med ett visst medlidande betrakta oss finnar som tillspillogifna martyrer. Detta är en den radikalaste villfarelse, man kan tänka sig: Jag kan tvärtom heligt försäkra — hvad ock hvarje svensk, om han opartiskt och utan fördomens färgglas *vill* granska vår ställning, skall finna bekräftadt — att Finland anser sig lyckligt under det ryska väldet, hyser verklig trohet och tillgifvenhet för kejsaren och för ingen del vill åter blifva en svensk provins. Denna belåtenhet har sin naturliga grund i landets under flere decennier alltfort stigande välstånd, i religionens, culturens och lagskipningens lugna fria utöfning på det gamla sättet,

i en långvarig freds välsignelser och i en fast tro på kejsarens välvilja för landet äfvensom magt att både skydda detsamma mot yttre våld och afhjelpa dess möjliga mindre olyckor. Väl skola svenskarne häremot invända: 1:o. Afvikelser ifrån författningarne hafva ju i Finland blifvit begångna vid skipandet af lag och rätt; men äfven om så vore, i hvilket land går då allt så fullkomligen regelrätt till? — och sådana missteg hafva ej skett med kejsarens vilja, utan genom landets egna söner, i hvilket afseende svenskarne ingalunda eftergifva oss; ty vi veta, att bland annat krångel och intriger trifves yppigt bland dem, särdeles vid universiteterna. — 2:o. Landtdagar hafva ju icke existerat i Finland sedan 1809. Väl an, men man har icke heller efterlängtat dem här med allt deras käbbel och bråk, — kunnande dock förslag till nyttiga företag äfven hos oss, till och med från den simplaste bonde, inlemnas till regeringen och af denna behjertas, såsom flere exempel bevisa. — 3:o. Hvem garanterar, att Finlands statsförfattning i en framtid bibehålles? Jo! — kejsarens högtidliga sanction deraf, och detta kejsareord ger, om finska folket uppfyller sin pligt, en fullt lika säker garanti, som, uti vår allomstörtande tid, af kamrar och ständer tillskapade konstitutioner; åtminstone tror hvarje finne på denna kejserliga försäkran och har hittills fullt grundad orsak dertill. — Dessutom har en vigtig omständighet i dessa senaste tider hos alla mera tänkande finnar bidragit, att öka denna obenägenhet för Sverige, och den består i de kända symptomerna af en tilltagande djup moralisk depravation hos den svenska nationen, hvilka mången här med deltagande och smärta betraktar. Sedligheten är, Gud nåde! visst icke heller i Finland att skryta med, — en giftig vind synes genomströmma den civiliserade mensklighetens moraliska sfer öfverallt; men poströfverier, bankstölder och dylikt äro här ännu en okänd sak, — bränvinselementet genomtränger dock vårt samhälle i långt mindre floder än det svenska, ja det är genom regeringens åtgärder till och med i minskning, — och den hos oss tyglade pressen lemnar styrelsens värdighet äfvensom folks heder och ära oantastade, då den deremot i Sverige, såsom fri, med den skamlösaste fräckhet ofta besmutsar äfven det mest vördnadsvärda, såsom t. ex. det ädla konungahuset och främst dess odödlige ättfader,

den store Karl Johan, jag vill icke nu ens tala om det råaste smädande af utländska regenter, — hvarför man har högeligen undrat, att den så intelligenta svenska nationens stånder kunnat tåla ett sådant förnedrande ofog, ett det eländigaste aperi af utländskt förderf. Men med anledning af just detta allt har jag hört mången af mina landsmän utropa: »hin vill att Finland nu bli svenskt, då skulle vi äfven snart få dylika scener med ett Aftonblad och en Folkets röst i spetsen!» —

Att det nu anförda tänkesättet är allmänt här hos de högre samhällsklasserna, embetsmanna-personalen, presterskapet och universitetet är säkert; hvilket ock många svenskar tro, ehuru de anse de större lönerna o. d. vara enda orsaken dertill; — och nämnas bör, att derjemte ett parti finnes bland de s. k. Fennomanerne, mest studenter och annat ungt folk, hvilket är rent af fiendtligt mot Sverige liksom mot allt utländskt (se deras förra organ, den numera afsomnade tidskriften Salma), och som i sin fantastiska ehuru välmenta ifver för allt finskt gjort oss nästan mera ondt än godt, särdeles som några af dem (men dock lyckligtvis ej andra) hylla den utopiska och galna idéen, att Finland borde och kunde bestå som en egen oberoende stat för sig. Men äfven borgerskapet, trafikanterne och bondeståndet visa öfverallt denna belåtenhet med ställningen, tillgifvenhet för Kejsaren och obenägenhet för återförening med Sverige. Jag har äfven i dessa senaste tider varit i mycken beröring med vår allmoge af både finsk och svensk extraction — från Nyland, Åbo-län, Tavastland, Savolax, Österbotten — och kan försäkra, att tonen är öfver allt densamma, t. o. m. hos gamla soldater från svenska tiden (af hvilka några ännu lefva) och de obstinata Österbottningarne; och, förbigående nu alla närmare bevis derpå, vill jag endast berätta följande anekdot, som temmeligen exprimerar allt det anförda. En af mina närmaste vänner, en högt aktad affärsman, hvilken haft mycket att göra med allmogen, kom för flere veckor sedan, under en resa genom Österbotten, i samtal med en hop bönder och frågade dervid bland annat »Hvad tycker ni om Kejsaren?» — hvarpå en medelålders bonde svarade: »Qvaum sku vi int työk om varan Kejsare; de ha varit frid i lande, och när nöd ha kummi, ha Kejsarn gifvi oss godt bryö, t. ex. vid missväxt och

ur kronomagasinerna dels i räntefritt lån dels gratis). Vidare gjordes en fråga: »Det blir nu krig, kanske Sverige anfaller oss, och skulle Ni inte då vilja bli svenskar igen?» — och dertill svarade mannen: »Dom gamluna några lär väl ännu ha liksom lite tyki för svenskin, men vi yngre, vi tänkir, att han må bli borta», — hvarpå han efter en paus tillade: »Om Kejsarn sku skick oss hi byssor, så sku vi nog gå man ur hus och försvara landi mot qva fains fiendar som helst.»

Sådant är tänkesättet här; och på ett halft århundrade, när en äldre generation försvunnit och en yngre under helt andra förhållanden uppträdt, kan ju sinnesstämningen mycket förändras. Men ehuru finnarne sålunda hafva numera få eller inga sympatier för Sverige, hysa de icke derför någon särdeles kärlek till ryssarne; — hvad för intimare samband skulle ännu kunnat uppstå mellan tvenne till lynne, seder, språk och religion så vidt skiljda folk, helst det ena fordomtima ofta så hårdt behandlat det andra? Likväl hafva vi lärt att högakta äfven bland dem många ädla, goda karakterer, t. ex. vår t. f. generalguvernör Rokassowskij, en hedersman med varmt hjerta för landet och utmärkt bildning, för hvilken senare — ej för hans höga plats — finska vetenskapssocieteten ock valt honom till sin hedersledamot. — Ser man åter till grunden för finnarnes politiska tänkesätt, så utgöres den af en stark fosterlandskärlek uti intim förening med verklig trohet och tillgifvenhet för Kejsaren och det kejserliga huset, i följd af de otaliga välgerningar, H. Maj:t visat Finland. Främst, och för att nu omnämna blott något, veta vi att bland sådana uppskatta den, att, när nu en gång Finland genom Försynens skickelse blifvit en del af det ryska riket, äfven vår nuvarande Kejsare besvurit och hållit i helgd vår gamla statsförfattning jemte vår redan af Kejsar Alexander inrättade egna regering, då ingen skulle mägtat hindra honom att omstöpa allt, om han icke haft aktning för detta statsskick och sin broders sanction deraf; hvilken aktning han ock derigenom ådagalagt, att han, vid den sist här skedda lagrevisionen, strängt anbefalt, att inga förändringar i sak måtte göras, utan endast de spridda lagbuden sammanföras till en användbar codex; — vidare, att han, med många åtgärder befordrat det nationelt finska

elementet i vår litteratur, sist ock för finska historien inrättat en egen profession, — att han icke dragit till Ryssland något af finska statens besparingar (ett par gånger har finska senaten, vid stora folkcalamiteter i Ryssland, skickat dit en större summa); hvarför ock tillgångar funnits nog att stora, nyttiga företag, t. ex. Saima kanalbyggnaden, — att han städse högt värderat och med förtroende omfattat finnarne, ofta på ett sätt, som vi kunna vara stolta öfver, och nyligen beseglat detta genom den varma helsningen till Finland efter H. Maj:ts sista besök här, uti ett bref till general Rokassowskij (i alla finska tidningar från senare hälften af Mars); sannerligen ett det vackraste testimonium en regent någonsin gifvit öfver sitt folk, — och allt sådant åstadkommer förtroende och kärlek tillbaka. Derför var ock kejsarens emottagande här, oaktadt Finland på mer än 20 år icke hugnats af hans nådiga besök, uppriktigt fröjdefullt, — en verklig folkfest, förherrligad särskildt deraf, att denna majestätiska personlighet uppträdde i skötet af sitt finska folk, omgifven af sina söner, bland hvilka den högt älskelige tronföljaren, vårt universitets varme beskyddare, redan länge uppburits af finnarnes innerliga hyllning: och skildringen i våra tidningar af denna fest innehåller alldeles icke någon tvungen, förställd öfverdrift, såsom troligen svenskarne förmena, utan full sanning, (icke äro vi dock så servila, som tron; hafva vi ej något varmt att säga, så tiga vi hellre än hyckla). Jag är derför säker på att, om Kejsaren ville företaga en resa genom Finland, skulle denna blifva ett verkligt triumftåg, liksom jag har full anledning att tro, det ötaliga hjertan af finska allmogen, — som dock har ännu en viss religiös grundton qvar och någon aning om Kejsarens kolossala bekymmer, — vid denna kritiska tid, uppsända till den Högste varma böner för hans välgång.

Således, den i Sverige vanliga föreställningen om Finlands svenska sympatier och benägenhet för uppror mot regeringen är en den starkaste illusion, men en, som är derjemte ytterst vådlig för hela Nordens framtida välfärd. Ty, om till följd af den, det lättsinniga krigspartiet finge öfvertag och förmådde allians med de stora Vestmakterne väcka ett krig mot Ryssland, hvilka blefve väl då följderna? Jo! utom det att Sveriges egen sjelfständighet komme på spel — om det och

hvad högst tvifvelaktigt är, lyckades svenskarne med denna hjelp att återeröfra Finland, så skulle Ryssland, för hvilket det ligger så ytterst fördelaktigt till, och som här redan så rotfästat sig, åter förr eller senare, kanske snart nog, helt visst taga det igen; — ty Sverige kan omöjligen i längden, ej ens i förening med Finlands alla krafter, försvara det mot den ryska tillväxande kolossen; och då blefve detta arma land ånyo, likasom förut, en häftigt anfallen och otillräckligt försvarad »förmur för Sverige» (såsom svenskarne rätt naivt kallat det, — nämligen en förmur kan skydda, men ock dervid tillspillogifvas, af fienden förstöras); det blefve en blodig skådeplats för krig och förödelser, ett oskyldigt offer åt en politisk princip, åt ett försvagadt grannfolks hämnd öfver fordom lidna förluster; och vår trefnads uppspirade blomstring skulle slitas och förtrampas af de täta regements-förändringarne, hvilka alltid skada ett land. Må Gud mildeligen härifrån bevara mitt fädernesland, som jag älskar in i döden framför alla andra länder på jorden!

Uti denna vår önskan till den Högste ligger icke någon fiendtlighet mot Sverige. Finland skall alltid med djup tacksamhet minnas, att det af Sverige erhöll de ädlaste skänker, kristen tro, kultur, en human, förnuftig samhällsordning m. m.; men det måste ock alltid lyssna till de hemska traditionernas röster från fordom, hvilka omtala, hur gräsligen det som svensk provins lidit i mer än ett halft årtusende, hur ofta det som Sveas förkämpe, — blödande, dignande, öfvergifven, — upptog de mot henne rigtade huggen; — Jag tror, att Suomi ärligt med sitt hjertblod betalt sin hedersskuld till fostermodren! Det är derför icke att undra, om det finska folket, nu en gång vaknadt till ett visst sjelfmedvetande, men oförmöget att utgöra en oberoende stat för sig, vill behålla sin nuvarande ställning, hvari det redan under flere decennier kommit att anse sig betryggadt mot förödelser, litande på det kejsareord, som hittills ej svikit, och med Guds hjelp icke heller framdeles skall svika i sina löften.

Och hvarför slutligen skall Sverige äfias att återfå Finland? Tydligen visar ju verldshistorien, att Sveriges politiska eröfringstid är förbi och numera blott ett strålande minne; men i stället kan en lika skön, ja skönare bana öppnas för det gamla Svea på kulturens och humanitetens väg, som

dock slutligen måste vara äfven folkens likasom individernas högsta mål. Om hon, sjelfständig och trygg genom sitt läge liknande en stor naturlig fästning med Bottenhafvet till en förenande skyddande gräns mot Östern, i rätt förstår sin kallelse, först utrotar förderfvet i sitt inre och sedan utvecklar sina rika andliga krafter, kan hon ännu blifva aktningsbjudande och stor, inom andens verld komma att göra ärorika eröfringar, och, om förstörande stormar skulle öfvergå menskligheten, blifva för dennas högsta sträfvanden en fristad, hvarifrån ännu fridens dufva kunde med sin olivequist utflyga öfver den härjade jorden.

Men nu bör jag ändteligen sluta denna långa epistel, ehuru det ännu vore att tillägga ganska mycket. Ursägta, Hedersbroder! att jag nu säkerligen uttröttat Dig med mitt rammel; men jag ville nu en gång allvarligen, uti det vigtiga ämnet, expectorera mig inför en äkta, redbar, sansad svensk. Jag hoppas, att du icke tviflar på sanningen af det jag nu anfört; men skulle så vara, uppfordrar jag Dig att höra äfven andra finnar, t. ex. Professor E. J. Bonsdorff, hvilken har i Sverige många vänner och af dessa är, som jag tror, högt aktad för sin rättframhet och sanningskärlek, han skall säkert intyga rigtigheten af mina ord. Jag är dock icke emot utan tvertom önskar, att Du må för dina bekanta visa detta bref, dock ej åt några publicister, emedan jag misstror dem, enär de sällan kunna hålla sig ifrån att vränga och misstyda de klaraste ord; men uttryckligen anhåller jag — af flere orsaker — att Du ville meddela denna epistel åt tre hedersmän, hvilkas vänskap jag smickrar mig med att vara behedrad af: och de der äfven torde känna mig såsom en, hvilken icke löper med munväder, och dessa äro: general-direktören *Ekströmer*, biskop *Fahlcranz*, (om han nu är i Stockholm) och min gamle lärare *Hvasser* (när han träffas), ehuru han redan förut känner mina åsigter i det nu afhandlade ämnet.

Afven här pålägger sig naturen nu med fröjd sin herrliga sommarskrud; men just under det lifvets föryngrande krafter fullborda sitt heliga värf, sträfvar den vrånga menniskan i dödens och förstöringens tjenst. Jag ryser vid tanken på de förfärliga blodströmmar, som troligen just nu utgjutas vid Donau och i de grekiska länderna, och hvilka måhända

hvälfva sig äfven till vår hittills länge så fredlige Nord. Men Herren styrer väl omsider allt till det bästa, ehuru det måste gå genom blod och tårar. — Vi stå här i Helsingfors slagfärdiga i väntan på våra fienders anfall; men ehuru många härifrån bortflyttat både sig sjelf och sin redbaraste egendom, herskar här ingen modlöshet: alla affärer och göromål gå sin vanliga gång, t. o. m. allmänna nöjen ega rum — allt som i djupaste fred, såsom ock ur våra tidningar kan inhemtas, om de i Sverige läsas. Ännu hittills hafva engelsmännerne jemte detta röfvarfölje med sin Cartaginensiska politik! — ingenting vidare uträttat i våra farvatten genom sin formidabla armada, än att de, tvärtemot de gifna säkerhetsmanifestationerna, tagit flere handelsfartyg, plundrat några fiskarbåtar, bränt upp ett par bondskutor och nu nyss begynt bombardera Ekenäs — m. fl. dylika stora hjeltedater. Men nog om slikt. — Ursägta Bror! att jag ännu icke tillsändt dig 3:dje delen af mitt historiskt-pathologiska arbete: det är svårt att med posten få sådana saker fram; derför må mina svenska vänner ursägta mig, om det med affärdandet af de åt dem ämnade exemplaren kommer, under närvarande förhållanden af tillbommad kommunikation, att dröja, måhända till hösten; jag skall dock affärda ett och annat exemplar efter hand. — Helsa mina dervarande vänner. Gud med Eder! Högaktningsfullt städse

din tillgifne vän och tjenare

Imam Ibnosi.

Helsingfors den 22 maj 1854.

Anmärkningar vid några förebråelser, rigtade mot doktor K. P. Hagberg och erkebiskop J. O. Wallin.*

Att ära fäderneslandets store män och välgörare och att från orättvisa anklagelser befria deras minne dertill känner sig

* Anförande i svenska akademien d. 20 Maj 1878.

enhvar förbunden genom tacksamhet och genom kärlek till sanning och fosterland, svenska akademien dessutom genom de föreskrifter dess höge stiftare gifvit. Det är af dessa anledningar, jag anhåller att få inför akademien framlägga protester mot några beskyllningar, med hvilka man sökt svärta minnet af två vårt samfunds högt aktade medlemmar.

I *Samlade Taflor och Berättelser af August Blanche* tr. 1845 sid. 486 förekommer under namn af *Magister Wretbergs död* en berättelse, som i en för denne man och för konrektor Jakob Ekelund fördelaktig dager beskrifver ett våldsamt uppträde, som en söndagsafton 1821 föreföll mellan dessa båda herrar å ena och en officer å andra sidan, men hvilken berättelse deremot kastar skugga på dåvarande kyrkoherden i Klara, doktor K. P. Hagberg. Undertecknad var då för tiden anställd vid Stockholms läroverk och personligen bekant med konrektor Ekelund och hörde således detta uppträde flere gånger omtalas. Enskildheterna deraf kan jag numera icke minnas, men så mycket mer omdömet öfver det hela; nämligen att i de kretsar bland jemnåriga prestmän och lärare, med hvilka jag umgicks, kastades skulden ej blott på officeren utan ock på de båda prestmännen och ej minst på Ekelund, hvilken sades hafva varit, hvad han ej sällan var, något beskänkt. Jag minnes ock Wretbergs sjelfmord, men hörde aldrig någon tadla doktor Hagbergs uppförande hvarken mot honom eller mot Ekelund, hvilken senare dock stundom med sina oordentliga lefnadsvanor satte Hagbergs tålamod på prof. Detta mitt, den samtida embetsbroderns utlåtande i ämnet, torde böra till blifvande litteratur-historikerns behjertande framläggas bredvid den berättelse, som den mycket yngre Blanche afgifvit. Anmärkas bör dessutom, att inom en viss klass af litteratörer är och har det nu i flere år varit vanligt, att vid brytningar mellan mindre ordentliga, [illegible] förnämlade personer å ena sidan och ordentliga, förståndiga och pligttrogna män och i synnerhet förmän å den andra så mycket möjligt ursäkta de förra och kasta skulden och skuggorna på de senare. Envar, som minnes doktor K. P. Hagberg och den i mycket oefterrättlige Jakob Ekelund, kan ej annat än med ovilja se det sätt, hvarpå Blanche tecknat båda dessa personligheter.

Min andra protest gäller några af prosten G. H. Mellin fälda yttranden om erkebiskop J. O. Wallin. I den förres *Lärobok i Svenska litteraturens historia*, tr. 1860 sidd. 185, 186 säges, att det *var icke genom inspirationens innebörda gudaeld, som Wallin förvärfvade sin storhet.* Mot detta påstående torde ej behöfva anmärkas mer, än att Hr Mellin sjelf några rader längre ned säger att *J. O. Wallin med all rätt erhållit det ärofulla namnet af »Davidsharpan i Norden».* Kan väl detta namn *med all rätt vinnas utan inspirationens gudaeld?* Ytterligare säges att *Wallin sökte och fann lyckan i befordringar och utmärkelser;* detta ehuru en hvar vet, att uti Wallins äldre lyriska poesi man gång på gång finner uttryck af en varm och innerlig längtan efter det stilla hemmet, den fridliga prestgården på landet, och att hans inbillningskraft med synbar förkärlek sysselsatte sig med och gladde sig åt en sådan framtid. — Man vet ock, att han äfven under senare år flere gånger och med mycken enträgenhet ville från det stora verldslifvet draga sig undan till en sådan obemärkt embetsmannabana; — och att han blef derifrån nära nog tvingad genom fäderneslandets högljudda fordran att få till högre och vidsträcktare verksamhet använda hans ovanligt stora själsförmögenheter. Ofvanstående två herr Mellins beskyllningar torde hvarken behöfva eller förtjena någon utförligare vederläggning. Det är ej heller mot dem, jag för närvarande egentligen vänder mig, utan mot en tredje på samma ställe befintlig och af följande innehåll. *Wallin*, heter det, *egde styrka att offra hjertats tysta rätt åt rikedomarnes inflytande.* Dessa ord afse brytningen med hans fästmö mamsell Runevall och hans derefter följande förlofning med den rika mamsell Dimander. I dagligt samtal har man länge hört och hör ännu Wallins uppförande vid detta tillfälle göras till föremål för ungefär samma djupt sårande anklagelse, som herr Mellin i tryck framhållit och derigenom sökt äfven för framtiden fästa vid den store mannens rykte. Af de personer, som mena sig böra af dogmatiska skäl ogilla Wallins psalmer, har ock bemälte förebråelse blifvit tillvaratagen och stundom använd som medel att, genom nedsättande af psalmförfattarens moraliska värde, nedsätta äfven psalmernas religiösa. Sverige tycks således vara på väg att få mörka skuggor kastade

öfver en bland sina största män och derigenom också öfver ett bland sin litteraturs herrligaste nationalverk, kanske det herrligaste. Ty alla de småaktiga anmärkningar, som dels af personliga, dels af dogmatiska skäl blifvit mot detsamma rigtade, skola snart sjunka i förtjent glömska; och då, när forskaren ett eller annat århundrade härefter söker lära känna svenska folkets forna religiösa och vittra bildning och dess utförda verk; månne ej då för hans blickar Wallins psalmbok skall framstå som den högsta, den herrligaste uppenbarelsen af detta folks dåvarande tros- tanke- och känslolif; — af dess sinne för på en gång religiös värma, moraliskt allvar och estetisk skönhet?! Måhända har det i sistnämnda hänseende blifvit öfverträffadt af Tegnérs Svea och Frithiof. Men med hänsyn till allmän spridning och till djup, allvarlig samt stärkande och förädlande inverkan på vårt folk öfverträffar det nämnda sina medtäflare, ehuru äfven dessa i besagda fall äro högst utmärkta. Wallins psalmbok är, vi tveka ej att uttala denna vår öfvertygelse, Wallins psalmbok är det på en gång högsta, ädlaste och skönaste verk som från svenska folket utgått; och den skall i framtiden utgöra den nuvarande svenska bildningens och litteraturens varaktigaste och herrligaste minnesvård. Men om man nu skulle lyckas inbilla allmänheten, att den man som ordnat och till stor del författat dessa varma och allvarliga förmaningar till gudsfruktan och sedlighet, att han varit en person, *som sökt och funnit lyckan i befordringar och utmärkelser*; en man, som öfvergifvit en älskande och älskad fästmö för att uppsöka en rikare; det vill rätt och slätt säga, att han varit en föraktlig och samvetslös lycksökare; hvilken mörk skugga skulle ej derigenom kastas också öfver hans psalmverk, och huru skulle ej tron på detsamma, och svenskarnas stolthet öfver detsamma försvagas. För den som är öfvertygad om dessa beskyllningars orättvisa, är det en både moralisk, historisk och patriotisk pligt att söka desamma vederlägga, och det är af sådan orsak, och tillika af personlig vördnad och tacksamhet, jag fattat pennan.

[1] I en särskild skrift har Fryxell uppträdt till vederläggning af de beskyllningar, som blifvit mot denna psalmbok rigtade. Se Bidrag till Sveriges litteratur-historia häft. 9, sid. 62.

Hedrad med akademiens val till Wallins efterträdare, fick jag mig ålagd den dyrbara pligten att teckna hans minne. Jag sökte dertill skaffa mig så många och pålitliga bidrag som möjligt, bland andra ock öfver besagda kinkiga punkt. Bland dem, till hvilka jag stälde mina frågor, var äfven J. O. Wallins omkring 1817 varande adjunkt, sedermera kyrkoherden och prosten Nathanael Wallin, hvilken, ehuru ej af samma slägt, dock i följd af sin ställning borde nära känna förhållandet, och hvars aktningsvärda personlighet ingaf förtroende. Af detta skäl och i följd af de andra uppgifternas inre halt och inbördes motsägelser, ansåg jag hans då afgifna berättelse vara den pålitligaste, den mest sannolika. Hans berättelse öfverensstämmer derjemte med några också från andra håll bekomna underrättelser. Nedanstående rader visa det sätt, hvarpå han uppfattat det ovanliga förhållandet.

Som religionslärare vid Karlbergs krigsakademi förlofvade sig J. O. Wallin med en mamsell Runevall, som var utmärkt för personliga behag, lifligt lynne, älskvärdt umgängessätt och lyckliga själsförmögenheter, men fattig eller åtminstone utan betydligare förmögenhet. Hennes mor önskade derför, att dottern hellre skulle räcka sin hand åt en annan väl bergad, kanske rik friare, en assessor Osängius, anstäld vid något i hufvudstaden varande embetsverk. Man trodde sig äfven märka, att modern sökte på flere sätt motarbeta och sedermera t. o. m. upplösa dotterns förbindelse med den fattige Karlbergspresten, länge dock förgäfves. I följd af sin glada och angenäma personlighet blef emellertid mamsell Runevall föremål för mycken kurtis och många artigheter, af hvilka hon fann sig smickrad, och hvilka hon mottog med så obesväradt välbehag, att J. O. Wallin tyckte hennes uppförande härutinnan mindre passande för den, som redan var vid en blifvande make fästad. Några gånger gjorde han henne härom åtskilliga föreställningar, hvilka, vare sig genom den enas eller andras fel, stundom blefvo häftiga nog men dock alltid efterföljdes af hjertlig försoning; ty båda älskade hvarandra uppriktigt och varmt. Men att dessa tvister också måste hos båda efterlemna en viss ömtålighet, lättretlighet, säger sig sjelft. —

Fru Runevall med sin dotter bodde under sommaren på Sabbatsberg i några rum på nedre botten. En af hennes söner kom dit på besök, hvarvid han och systern sätte sig på en soffa bredvid hvarandra, hon med armen kring broderns hals, men med ryggen vänd mot ett utanom soffan varande fönster. J. O. Wallin, som icke personligen kände den unge Runevall, ej heller visste om hans närvaro, kom just då gående förbi fönstret och såg och igenkände sin fästmö i ofvan beskrifna förtroliga ställning med en ung, okänd herre. Svartsjukan och misstankarna uppblossade dervid ånyo och häftigare än förut. Efter några slag i trädgården för att lugna sig gick han in i fruntimrens rum, från hvilka den unge Runevall för tillfället aflägsnat sig. Wallin började då mot sin fästmö framkasta de förra beskyllningarna för behagsjuka m. m. och nu tillika för de opassande förtroligheter, hon tillät sina tillbedjare m. m., detta allt likväl i allmänna ordalag och utan att nämna, hvad som för tillfället förorsakade hans missnöje. Fästmön, som visste sig oskyldig, och ej anade orsaken till Wallins harm, kände sig svårt förorättad och svarade skarpt. Förebråelse följde förebråelse, ömsesidiga och med växande hetta, dock utan att leda till närmare förklaring. Slutet blef, att Wallin strök förlofningsringen af fingret och kastade den till henne, och att hon följde hans exempel. Wallin lemnade rummet, och förlofningen var bruten och förblef bruten, ty fru Runevall gjorde intet försök att medla försoning, och fästman och fästmö voro båda allt för stolta att för sådant ändamål taga första steget; helst en hvar bland dem ansåg sig djupt förorättad och hafva fullt skäl till det steg, som blifvit taget.

Wallin kände sig emellertid mycket olycklig samt betogs af dystert svårmod. Hans dåvarande förtrogne vän P. A. Wallmark, sedermera kansliråd, sökte visserligen lugna och trösta honom, bland annat också med den föreställningen, att en man med Wallins snille och framtid kunde lätt göra ett mycket fördelaktigare parti. Någon tid voro dock sådana ord och råd fruktlösa; men slutligen fick Wallmark införa Wallin i den rike fabrikör Dimanders hus. En bland dervarande döttrar, utmärkt genom behagligt utseende, värdig hållning samt mildt och stilla lynne, blef också efter någon tid med Wallin förlofvad. Vid underrättelsen härom räckte äfven M:lle Runevall handen åt sin andra friare, herr

Osängius. Ingendera kände sig dock rätt lycklig i dessa nya förbindelser. Någon tid derefter blef också det olycksdigra missförståndet uppdagadt och kändt, och det af dem båda. En hvar kan ana deras känslor dervid, smärtan öfver skiljsmessan, ångern öfver förhastandet och den begångna orättvisan. Fru Osängius sorg ådrog henne lungsot (eller kräfta?) och inom kort döden. J. O. Wallin följde honom hela lifvet igenom. Någon gång, när berättaren, Nathanael Wallin, tog sig vid förtroliga tillfällen friheten att undra öfver sin förmans J. O. Wallins dystra sinnesstämning, helst allt tycktes båda glädje och lycka, svarade denne: »jag har ej förtjenat någon lycka, jag har mördat henne.»

Så långt prosten Nathanael Wallin. Hans berättelse visar, hur naturligt, hur nästan oundvikligt det var, att, som också blef händelsen, många och mångskiftande berättelser skulle bland allmänheten uppkomma och utspridas rörande en händelse, som länge var till orsaker och beskaffenhet icke fullständigt bekant, först icke ens för sjelfva de förnämsta deri invecklade personerna: ett ämne, hvilket dessa äfven sedermera måste högst ogerna vidröra; — ett ämne, som just genom detta sitt hemlighetsfulla dunkel lemnade inbillningskraften fritt spelrum till hvarjehanda gissningar och dikter; — ett ämne slutligen, som genom personens, Wallins, ryktbarhet och händelsens slägttycke med en roman var serdeles lockande för nyfikenheten och sqvallret, och i synnerhet för den tadelsjuka, som illfägnas att upptäcka fel hos store och framstående män.

För sanningen af prosten Nathanael Wallins berättelse, åtminstone i dess helhet, må ett par andra omständigheter anföras. Den ena är, att fru Dimander, Wallins svägerska, har på min efterfrågan försäkrat, det Wallin aldrig varit presenterad i fabrikör Dimanders hus förr än efter brytningen med M:lle Runevall; och den andra, att han sjelf genast kände denna brytning som sitt lifs olycka, hvilket också tydligen inses af den tvärhastiga öfvergången från hans första vanligtvis glada dikter under tidskiftet 1803—1809 och till de efter 1809 skrifna, de flesta af allvarligt stundom svårmodligt innehåll. Denna stämning representeras af skaldestycket *Hemsjukan*, kanske, psalmerna undantagna, det på en gång

djupaste och skönaste, som flutit ur Wallins penna, denna gång ur hans djupt sårade hjerta.

Enligt här anförda berättelse har J. O. Wallin, om han ock i ett och annat förgått sig, likväl alldeles icke gjort sig skyldig till den svåra anklagelse, som Hr. G. H. Mellin mot honom rigtat; och det har varit mig serdeles angenämt att få till den kraft, bemälte berättelse kan ega, anlåta detta bidrag till hans rättfärdigande. Men emedan det af flere skäl ännu ej kan offentliggöras, anhåller jag att akademien täcktes benäget tillåta, att det får vid akademiens protokoll för denna dag biläggas, för att sålunda komma till blifvande litteratur-historikers kännedom.

Stockholm den 29 Maj 1873.

And. Fryxell.

En annan liten anekdot må efter gängse rykte omtalas. Som sagdt kände sig Wallin ofta ledsen och trött, och längre fram förklarade han sig vilja söka något landspastorat, denna gång Leksand. Han var deruti så envis, att saken blef allmänt bekant. Vid någon fest på hofvet blef också Wallin ditkallad. Under samtal med närvarande herrar vände sig Karl Johan äfven till Wallin, och frågade, huru denne befann sig. Wallin började då klaga öfver ålder och trötthet och yttra sin längtan efter hvila. Konungen, till åren mycket äldre, började föra samma klagan, yttra samma önskan att få draga sig tillbaka till lugn och hvila; och tillade: *»nå, biskop Wallin, vet ni, hvad jag ämnar göra?»* Wallin förklarade sig derom okunnig. *»Jo,»* sade konungen, *»jag ämnar söka Leksands pastorat.»* Wallin och de kringstående började le, och Karl Johan fortfor: *»nej, min käre Wallin, vi skola troget och tåligt stanna qvar på den plats, dit en högre magt har försatt oss och vår verksamhet.»*

P. A. Wallmark.

Få bland våra literatörer hafva blifvit så mycket och så länge misskända som P. A. Wallmark. Än i dag vill man sällan erkänna hans många och stora förtjenster. Att

dock på dem fästa allmänhetens uppmärksamhet är föremålet för dessa rader.

Vi upptaga då i främsta rummet hans stora förtjenst som en frisinnad men moderat tidningsskrifvare, i hvilken egenskap han under den långa tiden 1809—1844, oaktadt fel och ensidigheter, likväl utöfvade på allmänheten ett helsosamt inflytande genom det varma och likväl sansade sätt, hvarpå han kämpade för smak och förnuft, för ljus och frihet, för dygd och sedlighet.

Ärofull var ock hans politiska verksamhet. När Lindeberg genom sina »*Bidrag till Sveriges historia efter den 5 Nov. 1810*» bittert angrep Karl Johan, utgaf Wallmark en skrift kallad »*Historisk Statistisk återblick på Sveriges yttre och inre förhållanden under de sist förflutna trettio åren*», hvilken med lugn och allvar visade grundlösheten af många Lindebergs uppgifter och anklagelser. När oppositions-pressen i synnerhet omkring 1838 uppträdde mot regeringen på ett oförsynt och orättvist sätt, utgaf Wallmark »*Också några ord om styrelse och oppositionspressen i Sverige*» och visade grundlösheten och orättvisan af många bland nämde anfall. Genom dessa och dylika uppsatser ådagalade han, att i Sverige funnos män, som insågo den store konungens stora förtjenster samt ville och vågade uttala sådana sina tänkesätt. Men å andra sidan och i flere vigtiga fall har han ock på ett oförskräckt och hedrande sätt försvarat ljusets, sanningens och frihetens sak mot såväl det vanliga rojalistmickret som den inträngande reaktionens, fosforismens religiösa, filosofiska, historiska och politiska läror. Vi hänvisa till hvad härom redan är utförligare berättadt.[1] Här må blott några mer framstående enskilda drag anföras.

När berömmet öfver Karl den tolfte började öfvergå till senare tiders ytterlighet, utgaf Wallmark samme konungs bref till systern Ulrika Eleonora och sökte dermed ådagalägga, att denne herskare icke var förtjent af de högt uppdrifna lofsångerna.

På samma sätt uppträdde han 1832 i Allmänna Journalen mot den öfverdrift, hvartill några Bellmans-vänner då gjorde sig skyldiga.

---

[1] *Bidrag till Sverige litteratur historia* af And. Fryxell.

På samma sätt uppträdde han 1823 mot H. Järta, när denne i sin tidskrift »*Odalmannen*» dref flere den då rådande reaktionens mot medborgerlig frihet fiendtliga läror.

På lika sätt deltog han i utgifvandet af *Hemliga handlingar rörande Gustaf den tredjes historia*, ehuru några uppsatser deri bjert motsade de för nämnde konung gynnande omdömen, som mägtiga partier inom både gamla och nya skolan ville göra gällande.

På samma sätt uppträdde han oförskräckt och ihärdigt mot den reaktionära fosforismens misslyckade poesi, orättvisa kritik och i allmänhet ljus och frihetsfiendtliga åsigter. Visserligen har han derunder stundom sjelf gjort sig skyldig till misstag och orättvisor. Men en oveldig efterverld skall tacksamt erkänna, att han alltid leddes af uppriktigt nit för menskligheten framsteg i ljus, dygd och frihet, och att han förde striden på ett mer ädelt och värdigt sätt än hans motståndare.

I många fall dock förgäfves. Den förherrskande reaktionära opinions-strömningen var så allmän och stark, att den gick sin väg framåt utan att låta sig hindras af vare sig de mest talande skäl eller de mest afskräckande verkligheter. Wallmark, den sansade medelvägsmannen, blef, som vanligt, af båda sidorna ogillad och af den ena, af fosforisterna öfverhöljd med smädelser, [1]) hvilka i ej ringa mån bestämt efterverldens omdöme.

Utgifvaren anser för sin samvetspligt att uttala dessa sanningar och att sålunda söka i någon mån godtgöra fordna oförrätter. Omkring 1820 lefde han i nära förtroligt umgänge med fosforisterna Dahlgren, Hammarsköld och Sondén och delade deras litterära åsigter således och deras orättvisa mot Wallmark. Omkring 1821 firade han julafton tillsammans med Dahlgren och Sondén och en eller annan likatänkande vän. Dahlgren föreslog då, att man borde som julklapp åt Wallmark gifva ett exemplar af skriften *Markalls sömnlösa nätter*, i hvilken, som bekant, Wallmark med hån och gyckel angripes. Förslaget gillades. Dahlgren och utgifvaren gingo ut i julmarknaden, köpte boken, hvilken utgifvaren, såsom den yngste och vigaste i laget, inkastade

[1]) T. ex. i Markalls sömnlösa nätter.

Wallmarks våning. Efteråt och vid närmare besinnande har utgifvaren mycket ångrat sitt deltagande i denna bragd, att öfvermod att med ännu omogen bildning tilltro sig förmågan att afdömma den då pågående djupa kulturstriden och tillåta sig en så skarp och partisk opinionsyttring; — än mer det hjertlösa i att på sådant sätt störa den frid och hemtrefnad, hvarmed en förtjenstfull och aktad husfader, omgifven af de sina, firade årets förnämsta fest. Straffet uteblef ej. Ungefär 25 år derefter fick utgifvaren en julafton mottaga ett bref, som hotade med utgifvande af en mot honom rigtad ströskrift, så framt ej brefskrifvaren blefve med en betydlig penningesumma nedtystad. Brefvet lemnades obesvaradt, ströskriften utkom, och utgifvarens ungdomsbragd mot Wallmark var bestraffad.

K. F. Dahlgren som rolighets-minister.

Medan denna skald är på tal, vilja vi berätta ett uppträde, som visar hans stora lust och förmåga att tillställa varjehanda spektakel och gycklerier:

På 1820-talet kom till Stockholm en prest vid namn Nyman, hvilken i landsorten utmärkt sig genom stor lätthet att tala, men ock genom det besynnerliga, häftiga, stundom råa innehållet af sina predikningar. Vid ankomsten till hufvudstaden uppvaktade han biskop Wallin. Denne, som icke hört mannen omtalas, frågade: *»hvad är det, herr pastorn söker?»* Nyman svarade: *»jag söker icke, utan jag sökes af nådehungriga själar, som önska få af mig höra lifsens ord, och hvilka jag hoppas få rycka från förderfvet;»* — *»ja, så!»* svarade Wallin, *»ja! lycka till, lycka till!»* — Nyman började snart uppträda i den ena hufvudstadens kyrka efter den andra och väckte genast ett oerhördt uppseende, genom det ovanligt djerfva och högst opassande sätt, hvarpå han yttrade sig öfver många dagens förhållanden, också öfver de närvarande åhörarnes personer, drägter m. m. När han predikade, blef tilloppet så stort, att man måste infinna sig i

kyrkan en eller två timmar före gudstjenstens början, om man skulle lyckas få plats; men, hvad man der sökte och erhöll, var mindre andlig uppbyggelse än nöjet af ett slags andligt skådespel, som gaf rika ämnen för nyfikenheten, skrattlusten och sqvallret. Emedan kyrkans och gudstjenstens värdighet härigenom nedsattes, utfärdade konsistorium slutligen en embetsskrifvelse, som befalte presterskapet att icke låta Nyman predika i någon bland hufvudstadens kyrkor.

Djurgården hörde den tiden icke till staden, och för dess kyrka gälde således ej det nämnde förbudet. En lördagsafton fick Nyman läsa, att Dahlgren, då varande komminister i Ladugårdslands församling, skulle dagen derefter predika i Djurgårdskyrkan. Söndagsmorgon infann han sig hos Dahlgren och begärde att få i dennes ställe förrätta nämnde tjenst. Dahlgren, som genast såg häri ett lyckligt tillfälle till skämt, gaf strax det begärda bifallet. »*Du kan ju,*» tillade han, »*nu stanna här hos mig och tänka öfver din predikan, medan jag undangör några expeditioner; sedan äta vi här frukost tillsammans och vandra derefter ut till Djurgården.*» Förslaget antogs, och Dahlgren uppsatte ett till hofrättsrådet Livijn och till biblioteks-tjenstemännen Hammarsköld och Arvidsson ställdt gemensamt cirkulärbref af följande innehåll: *Jag vet, att hvar och en bland eder önskat få höra Nyman, men att ni icke velat blottställa eder för den vanliga obehagliga trängseln. I dag kan eder önskan lätt tillfredsställas, ty han skall predika i Djurgårdskyrkan, hvarest blir godt rum; ty ingen vet utaf, att han skall der uppträda. Vädret är vackert, och tillfället godt. Välkomna!* Derpå skickade han sin uppassare att genast bära detta bref till den ena efter den andra bland dessa herrar, hvilka alla anträffades och lofvade komma. Emellertid förde Dahlgren sin gäst till frukostbordet. Under tal om Nymans förmåga och önskan att återföra vilsekomna syndare, tillade Dahlgren, att nu dertill förekom ett ovanligt godt tillfälle. »*Händelsevis*», sade han, »*komma i dag till vår kyrka trenne ryktbara herrar, hvilka förtjena tillrättavisas för deras högmod mot så väl kyrkans läror som sina medmenniskor. Den ene, Livijn, är en konungens troman och stolt deröfver; men att vara en Guds trotjenare det föraktar han. Den andre, Hammarsköld, är högfärdig öfver sitt adliga namn, liksom*

ordet sköld i slutet af ett namn skulle gifva det högre värde än ordet son i slutet af ett borgerligt. Den tredje, Arvidsson, är en verldsligt lärd man, men frågar föga efter den lärdom, som förer till himmelriket. Alla tre tro dessutom mera på Schellings än på Guds ord, och förtjena för detta och annat fritänkeri den allvarsammaste näpst.» Nyman tackade uppriktigt för den meddelade underrättelsen och lofvade begagna sig deraf. Snart började gudstjensten. De tre herrarne infunno sig och fingo god plats på någon af de främsta bänkarna.

Nyman besteg predikstolen och började en predikan, i hvilken han med anspelningar på deras personer och samhällsställning angrep den ene efter den andre af de ofvannämnde herrarne och deras angifna fel, och detta så påtagligt och klumpigt, att ingen med kännedom om dagens företeelser kunde misstaga sig om syftningen. De tre herrarna betraktade hvarandra med förvånade blickar, men måste höra, tiga och sitta stilla, under det Dahlgren i bänken midt emot betraktade dem med sina stora, allvarliga ögon, såsom han vanligtvis gjorde just under sitt oförsyntaste, sitt blodigaste skämt. Vid gudstjenstens slut tackade han högtidligt Nyman för det läro- det anderika uppbyggelsetalet. Efter någon stunds fortsatt gyckleri med båda parterna, och sedan Nyman aflägsnat sig, upplyste han vännerna om verkliga förhållandet, hvarefter en glad gemensam middag slutade uppträdet.

Några Statsmannaöden.

Att gryende statsmän främjat sin uppkomst genom att smickra öfverheten och till hennes tjenst utföra åtskilliga klandervärda uppdrag, men att de sedermera ofta blifvit af samma öfverhet otacksamt öfvergifna och sålunda af en hämnande Nemesis straffade; detta är en företeelse, som anträffas i alla länders historia och äfven i Sveriges, och ej minst under frihetstiden och Gustaf den tredjes regering. Se här några lärorika exempel, hemtade både från äldre och nyare tider.

Göran Persson ledde och förledde Erik den fjortonde till många orättvisor och grymheter, men blef slutligen af samme konung öfvergifven och utlemnad till sina fienders blodiga hämnd.

Magnus Gabriel de la Gardie har uppeggat drottning Kristinas ovilja mot Axel Oxenstjerna och sålunda lockat henne till den köld, för hvilken den store statsmannen någon tid var föremål. Kort derefter blef samme De la Gardie sjelf föremål för samma drottnings ovilja, och denna uppdrifven till orättvis och hatfull förföljelse.

Bengt Oxenstjerna har vid riksdagen 1675 bidragit icke blott till samme De la Gardies störtande utan ock till de orättvisor, som mot honom då och sedermera begingos; — och likaså under och efter 1680 till den statshvälfning, som tillintetgjorde svenska folkets frihet och införde envåldet. — Omkring 20 år derefter har han sjelf blifvit af Piper undanträngd och af den envåldige, då regerande konunga-ynglingen förbisedd, stundom gäckad, och hans trogna och trägna råd alldeles åsidosatta.

Karl Piper genomdref 1697 Karl den tolftes myndighets-förklaring, hvarigenom den då femtonårige gossen fick som envåldig konung hela rikets styrelse i sin hand. Piper lyckades dessutom undanskjuta sina två farligaste medtäflare, Nils Bjelke och Bengt Oxenstjerna, och tycktes sålunda hafva förhoppning om att få obehindradt leda allmänna ärendena. Detta blef ock händelsen med de vanliga löpande göromålen. Men snart utvecklade den tjuguårige konungen en sjelfrådighet och viljekraft, som med stöd af hans envåldsmagt i de vigtigaste fallen orubbligt följde blott sin egen åsigt. Åren 1701 och allt framgent rådde honom Piper ofta och ifrigt att öfvergifva Polen och i stället mot ryssarna skydda sina östanhafsländer och der boende undersåter; men förgäfves. När Karl ändtligen lyckats genomdrifva polska konungens afsättning, då först eller 1707 vände han sig mot Ryssland, men, som man anade, med sådana afsigter, som bådade stora besvärligheter och faror. Generalerna Burenskjöld, Horn, Nieroth och Stenbock begärde och erhöllo äfven tillstånd att lemna hären och återvända till fäderneslandet. Piper hyste och uttalade samma önskan och det ganska ifrigt. Men han hade gjort sig oumbärlig för Karl, som befalde

honom stanna vid hären; och han måste, ehuru högst ogerna, följa med tåget inåt Ryssland. År 1708, när Karl, i stället för att skynda till sina egna länders försvar, tågade hedåt Ukraine i afsigt att förena sig med kosackerna, förutsåg och förutsade Piper det olyckliga slutet, men måste med seende ögon följa med utför branten till det mer och mer sig öppnande djupet. — Att Karl sedermera vidtog någon kraftigare åtgärd för att befria honom ur fångenskapen, är icke antecknadt.

Karl Gyllenborg har till fördel för sig och Hattpartiet genom allehanda tillställningar lyckats att vid riksdagen 1738 störta Arvid Horn och dennes vänner. Redan frampå 1740 talet blef han sjelf mer och mer undanträngd af en annan Hatt, Karl Gustaf Tessin; och denne sedermera redan 1751 af en tredje Hatt, Anders Johan v. Höpken.

Bröderna Karl och Ulrik Scheffer samt Sprengtporten hjelpte Gustaf den tredje att genomdrifva 1772 års statshvälfning. Men Karl Scheffer miste efter några år konungens förtroende. Ulrik Scheffer tog 1783 afsked, missnöjd med konungens regering; och bröderna Sprengtporten blefvo konungens uppenbara fiender.

Mathias v. Hermanson framstod 1756 som frihetens kraftige försvarare och steg genom snille och skicklighet ganska högt. Men hans egennytta blef sårad, när reduktionsriksdagen 1765 indrog några hans löneinkomster såsom obehöfliga eller för höga, och blef å andra sidan af kronprinsen Gustaf mutad med dryga summor, hvarefter Hermanson öfvergaf frihetsmännen och hjelpte till att genomdrifva den kollegiernas inaktivitets-förklaring, som framtrugade reaktionsriksdagen 1769. Han bidrog sedermera att upphetta den inbördes ståndsförbittring, som underlättade statshvälfningen 1772. Efter densamma tyckes han dock aldrig hafva erhållit något större inflytande hos konungen, måhända en följd af hans ofrälse börd eller än troligare af minnena från 1756. Riksrådet, i hvilket han tjenstgjorde, blef mer och mer åsidosatt och vanmägtigt. De sista åren af hans lefnad 1788 och 1789 var han högst missnöjd med konungens styrelse, och af denne tillbaka mycket misstänkt.

Johan Liljencrantz lyckades länge genom ekonomiskt snille och skicklighet anskaffa de medel och lån, som Gustaf

den tredjes misshushållning och slöseri fordrade; under hvilken tid Liljencrantz sjelf uppsteg till rikets högsta värdigheter. Men slutligen mägtade han ej längre tillfredsställa de ständigt växande fordringarne och hördes beklagande ångra, att han någongång underlättat konungens inträde och fortgång på den olycksbringande banan. Också blef Liljencrantz undanskjuten och insatt, äfven han, i det mer och mer till overksamhet och vanmagt dömda riksrådet, hvaremot hans förra vigtiga och inflytelserika befattning anförtroddes åt Ruuth, hvilken tillsammans med Munck tillgrep helt andra och högst klandervärda utvägar att skaffa medel till fyllande af de oupphörligt stigande behofven.

Många andra ehuru mindre framstående dylika exempel kunde anföras.

Högst sällsynt deremot är den företeelsen, att snillet, stående på andra trappsteget uppifrån, icke söker störta utan tvärtom stödja snillet på öfversta steget. Vår historia kan dock uppvisa några sådana praktuppträden: Axel Oxenstjerna bredvid Gustaf Adolf, Jakob De la Gardie och Klas Fleming bredvid Axel Oxenstjerna, Sven Lagerberg och Gustaf Bonde bredvid Arvid Horn, och i viss mån äfven Bengt Oxenstjerna bredvid Karl den elfte; företeelser af endrägt och ädla tänkesätt på statens höjder med deras välsignelserika inverkan på hela det öfriga samhället.

Förteckning på de af E. A. Fryxell tillagda noterna.

Sid. 11 not. 2. — Noterna sid. 12, 16, 28, 31, 32, 35—40, 43, 46, 49, 81. — Sid. 84 not. 2, 3. — Noterna sid. 85, 86, 87. — Sid. 88 not. 2. — Noterna sid. 89, 97, 98—100. — Sid. 101 not. 2. — Noterna sid. 102—104, 113—117, 124—128, 136. — Sid. 137 not. 1, 3. — Sid. 139 not. 2. — Sid. 142 not. 1. — Noterna sid. 144, 162, 166, 167, 169, 170. — Sid. 173 not. 5. — Sid. 177 not. 2. — Sid. 178 not. 1. — Noterna sid. 181, 182. — Sid. 184 not. 1, 3. — Noterna sid. 185, 186. — Sid. 189 not. 1. — Sid. 198 not. 2. — Noterna sid. 202—204. — Sid. 207, sista stycket not. 1. — Sid. 208 not. 2. — Noterna sid. 209, 210, 216—220, 222, 237.